

ФРЕНСКО-БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА

КРЕТИЕН ДЪО ТРОА
ПЕРСЕВАЛ
ИЛИ
РАЗКАЗ ЗА ГРААЛА

КРЕТИЕН ДЬО ТРОА ПЕРСЕВАЛ, ИЛИ РАЗКАЗ ЗА ГРААЛА

Превод: Паисий Христов

chitanka.info

СТОЯН АТАНАСОВ
ВЪВЕДЕНИЕ
[КЪМ „ПЕРСЕВАЛ, ИЛИ РАЗКАЗ ЗА
ГРААЛА“]

„РАЗКАЗ ЗА ГРААЛА“: ОТ МИТА КЪМ ЛИТЕРАТУРАТА

Разказ за Граала, последната творба на Кретиен дьо Троа, е първият роман за Граала в световната литература. Сюжетът му използва мотиви от келтската митология, от гръко-римската литература и от християнската религия. От тази сплав геният на Кретиен дьо Троа създава ярко художествено произведение с всички белези на авторска литература. Романът е блестящ пример за прехода от митично към литературно творчество. На свой ред *Разказ за Граала* поставя началото на дълга поредица от романи за Граала. Така се ражда митът за Граала. Той бележи трайно присъствие в литературната продукция на Европа от XIII до XVII в. и след пауза от един век навлиза отново в художественото въображение. До днес с превъплъщенията си във високото изкуство и в масовата култура Граалът си остава жив мит. Спрямо своите келтски, гръко-римски и християнски корени той е вторичен, литературен мит. Всяка нова творба му вдъхва нов живот. Но тя винаги се явява нещо повече от пореден вариант на предишните, защото изгражда нова смислова структура, нов художествен свят. Изобилието на творби за Граала, писани между края на XII в. и 1240 г., поражда истинска галактика, разкриваща различни стилове и идейни течения. Затова всяко обобщение носи риск от игнориране на художествената специфика на отделните творби. Всяка от тях заема определено място в съзвездие Граал. За него можем да съдим, ако го ситуираме спрямо центъра — романа на Кретиен дьо Троа. *Разказ за Граала* се превръща ретроспективно в кръстовище, от което водят началото си ярки творби.

КРЕТИЕН ДЪО ТРОА

Какво знаем за Кретиен дъо Троа? Нищо, ако става въпрос за информация от исторически документи, от преки или косвени свидетелства. Няма исторически факт в позитивистичния смисъл на думата, удостоверяващ съществуването на такава личност. Разбира се, и литературата е факт, част от действителност, където редом с обективно и материално съществуващото има място за субективното и за въображението. Сега няма да обсъждаме въпроса за връзката на второто с първото. Такава винаги съществува, макар че невинаги е лесно да бъде установена. И така, за личността за Кретиен не разполагаме с архивни данни, със свидетелства на съвременници, с останала от него вещ или собственоръчно написан текст. Оригинални ръкописи от творбите му не са запазени. Най-старите техни преписи са от следващия, XIII век.

Не ни остава друго, освен да се обърнем към предположенията, поне към най-правдоподобните. Името „Кретиен“ (Christianus) фигурира в документ от 1173 г., назоваващ свещеник от манастира Сен Лу в град Троа. Възможно ли е това да бъде нашият писател? Предвид определено светския характер на неговото творчество едва ли Кретиен е можел да бъде ръкоположен свещенослужител. Впрочем кръщелното име Кретиен (Християн) се среща често в църковните регистри от втората половина на XII век. Век по-късно името става модно, подобно на имената на редица герои от рицарските романи — Тристан, Говен, Ланселот, Персевал и др., по силата на една ясно видима тенденция популярната литература да слага своя отпечатък и върху нравите, и върху имената на публиката.

Според друга хипотеза Кретиен дъо Троа е покръстен евреин. По времето, когато той твори (1160–1190), в град Троа — важен търговски и занаятчийски център от областта Шампан — има голяма еврейска общност. Подобна хипотеза не влиза в противоречие с упреците срещу юдеите, гонители на Христос, които откриваме в *Разказ за Граала* (ст. 587, 6294). Те могат да се обяснят с усърдието на новопокръстения.

Що се отнася до фамилното име „Дьо Троа“, топонимът Троа може да се тълкува като указание, че Кретиен е роден в този град или е пребивавал продължително време там. Едно е безспорно: Кретиен пише на шампански диалект, най-сигурно доказателство, че Шампан е родният му край.

Всъщност основният, макар и твърде лаконичен, източник на сведения за Кретиен са собствените му творби. По същество казаното в тях е „биографема“, органически вписана във фикционален текст и следователно неотъждествима с обективно биографичното. Все пак то заслужава нашето внимание. В пролога или в заключителните стихове на почти всички свои произведения авторът се назовава с името Кретиен или Кретиен дьо Троа. Три от тях съдържат допълнителна важна информация. В пролога на втория си роман — *Клижес*^[1] Кретиен изброява творбите си, написани до този момент: романа *Ерек и Енида*; адаптация на Овидиевата дидактична поема *Изкуството на любовта*; друга адаптация по Овидий — епизод от историята на Пелопс (*Метаморфози*, VI, ст. 401–11); трета адаптация по Овидий — историята на Филомела (*Метаморфози*, VI, ст. 412–674); роман (или по-кратък разказ) за Тристан и Изолда. От този списък до нас са достигнали *Ерек и Енида* и *Филомена* (Овидиевата „Филомела“). Нямаме основание да се съмняваме и в авторството на останалите заглавия, макар те да не са запазени. От тези сведения се вижда, че Кретиен започва писателската си кариера, като адаптира Овидий, най-популярния римски поет на времето, и като се обръща към „нови“ теми: артуровския роман *Ерек и Енида* и ирландската легенда за Тристан и Изолда. Дебютът на младия писател следва новия вкус на аристократичната публика. В пролога на друг, по-късен свой роман, *Ланселот, Рицаря на каруцата*^[2], Кретиен заявява, че започва романа по искане на Мари Шампанска, която нарича „моята господарка“ („*ma dame*“). Признанието се приема от медиевистите като доказателство, че Кретиен е бил придворен поет на графиня Мари Шампанска, прочута покровителка на книжовници и поети. Прологът на *Разказ за Граала* е посветен на друг меценат на Кретиен, Филип Фландърски, който пребивава в Шампан все по-често след овдовяването на Мари Шампанска през 1181 г. с надеждата да получи ръката на графинята. Своеобразен „праг“ на творбата, прологът съчетава елементи от художествената измислица с реторически похвати и с „биографема“, в

чиято достоверност нямаме основание да се съмняваме. Те ни дават щрихи за „автопортрета“ на Кретиен дьо Троа — типичен за онова време придворен поет, който търси вдъхновение в модните сюжети или пише по поръчка на своите господари. Кретиен се утвърждава още приживе като майстор на изящната словесност и получава прозвището „Шампански майстор“. Имал е и кръг от ученици, подобно на църковните писатели и строителите на катедрали. Потвърждение за това е и фактът, че поверява завършването на предпоследния си роман — *Ланселот*, на своя по-млад събрат Годфроа дьо Лани.

С изключение на един кратък роман (или дълъг разказ) — *Уилям Английски*, — странна смесица от житие на светец и разказ за приключения, поради което редица критици се съмняват в авторството на Кретиен, всичко, писано от него, принадлежи към куртоазната литература. Когато прописва (към 1160–1165 г.), тази литература има вече своите първи образци в новия жанр — романа. Това са т.нар. „антични романи“ в стихове (по Омирови или Вергилиев сюжети) и артуровският роман. Негов пръв представител във Франция е нормандецът Вас, автор на *Роман за Брут* (1155), свободна адаптация на псевдоисторическата хроника на английския монах Джефри Монмътски *История на британските крале* (1138). Вас въвежда темата за Кръглата маса, празнична трапеза, около която крал Артур събира рицарския елит. Петте романа на Кретиен, достигнали до нас, бележат връх в това течение. Писани са между 1165 и 1191 г. в приблизително следната хронология: 1170 г. — *Ерек и Енида*; 1176 г. — *Клижес*; 1177–1181 г. — *Ивен, Рицаря с лъва и Ланселот, Рицаря на каруцата* (над които Кретиен работи едновременно); 1181–1191 г. *Персевал, или разказ за Граала*. Последният роман, най-дългият, остава недовършен вероятно поради заболяване или смъртта на писателя.

[1] Вж. Кретиен дьо Троа. Клижес, превел от старофренски Атанас Сугарев, ИК „Колибри“, София, 1995. ↑

[2] Кретиен дьо Троа, *Ланселот, Рицаря на каруцата*, изд. „Народна култура“, библиотека „Ариел“, София, 1986. ↑

АРТУРОВСКИЯТ РОМАН И БРЕТАНСКАТА МАТЕРИЯ

Рицарските романи черпят сюжетите си от т.нар. „бретанска материя“, родово понятие, с което някои писатели обозначават теми и герои, заимствани от келтската устна и писмена традиция и разпространявани както на островна Британия, така и в континентален Бретан. На темите ще се спрем по-късно. Сред героите централно място заема крал Артур, макар че той в повечето случаи остава на заден план в романното действие. Исторически прототип на легендарния герой е Артур (*Artorius*), пълководец на бритите, воювал срещу саксонското нашествие в Англия в началото на VI век. Ала между него и Артур, идеалния крал, освободител на острова, възпяван в редица поеми от началото на XII век, не може да се търси никаква историческа приемственост. Още по-съмнителни са историческите прототипове на рицарите от обкръжението на Артур. Крал Артур, емблематична фигура на рицарския роман, е роден от въображението на Джефри Монмътски. Неговата *Хроника на британските крале*, както и френската ѝ романизирана адаптация *Роман за Брут* не са имали непосредствен широк отзвук. Не е чудно, че Кретиен никъде не споменава за Вас или за Джефри Монмътски.

Келтската традиция, локализирана главно в Ирландия, Уелс и Корнуол (Югозападна Англия), започва да прониква на континента и най-вече във Франция след завладяването на острова през 1066 г. от нормандския херцог Вилхелм Завоевателя. От този момент до XIII век. Англия се владее от френски династии, а обменът между острова и континента е интензивен. Странстващи келтски бардове и разказвачи все по-често търсят препитание в по-богатите френски области, на първо място в Армориканския полуостров (включващ днешните провинции Нормандия, Бретан и Вандея), но впоследствие и във вътрешността на страната. Няма нищо чудно в това, че те научават бързо френски език, поне колкото да бъдат слушани и разбирали от френската публика. Посещавали са и Троа — по време на големите

панаири, организирани в града, но вероятно и в рамките на връзките на шампанската аристокрация с владетелите на Арморика. Така най-вероятно Кретиен се запознава с келтската устна традиция. Това е ставало несистемно и незадълбочено. Познанията на Кретиен в тази област — откъслечни и повърхностни — са били само отправна точка за фабули, плод на неговото въображение.

Понякога критиката използва понятията „артуровски роман“ и „бретанска материя“ като синонимни. Между тях обаче има разлика. „Бретанска материя“ обозначава една твърде обща тематика, свързвана със сравнително конкретна география: Ирландия, Уелс, Корнуол, Армориканския полуостров. „Артуровският роман“ е литературен жанр. Неговите характеристики ще се фиксират за пръв път в творчеството на Кретиен дьо Троа. За сметка на това географията на жанра е твърде неопределена и променлива. Бретанската материя излиза извън границите на артуровския роман. Тя е застъпена и от други жанрове, например от куртоазните новели „ле“ на Мари дьо Франс или от романите за Тристан и Изолда, при които връзката с двора на Артур е епизодична и второстепенна. С появата си през втората половина на XII век рицарските артуровски романи и разказите от бретанската материя изместват по успех епическите поеми (*chansons de geste*), предхождащи ги с близо половин век. Как да си обясним новото предпочитание на публиката, която на практика с една и съща? Френската средновековна епопея, с всичките си художествени условности, е дълбоко и пряко свързана с личности и събития от националната история. Обратно, артуровският роман прибегва до внесени отвън герои, теми и сюжети без видима връзка с националната история на Франция. Според някои медиевисти успехът на артуровските романи е победа на идеала и утопията над съвременната и историческата реалност. Въпросът заслужава по-нюансирана преценка.

АРТУРОВСКИЯТ РОМАН: УТОПИЯ ИЛИ РЕАЛНОСТ

С ултимативната си форма въпросът е подвеждащ. Необходими са някои важни социологически уточнения. Всяка действителност поражда своите идеали и утопии. За разлика от нашата епоха, обсебена от настоящето и определяна като „презентизъм“^[1], в средновековното мислене възжеланията за бъдещето са постижими само доколкото са съществували в по-стари времена. Бъдещето се гради така не въз основа на конкретна историческа реалност или на рационален проект, а на идеална конструкция, чиито корени препращат към далечно минало. Тъкмо в нея са вградени легендите за Артур и рицарската общност. Новият идеал конкурира и донякъде измества образа на Карл Велики — краля завоевател, обединител на нацията и разпространител на християнството, — доминираща фигура в епопеята. Артур олицетворява ценности не от политически или религиозен, а от морален и етически характер: щедрост, куртоазия, справедливост, чест, равнопоставеност на членовете на рицарската общност. По същество става дума за наднационални ценности. С тях се обяснява универсалното измерение на артуровската тематика. В скоро време тя ще завладее цяла Западна Европа.

Каква е политическата употреба на мита за крал Артур и за рицарите на Кръглата маса? Чии класови интереси обслужва той? Куртоазният артуровски роман отговаря най-вече на чувствителността и нагласите на висшата аристокрация, по-специално в големите феодални дворове на Шампан, Фландрия, Нормандия, Пикардия. Там аристокрацията с враждебно настроена към династията на Капетингите. Всеки голям аристократичен род се стреми към пълна еманципация по отношение на кралската власт. Недоверието между аристокрацията и монархията е взаимно. Суверени като Луи VII (1137–1180) и Филип-Август (1180–1223) водят политика, която няма нищо общо с атмосферата на щедрост, лоялност и солидарност, характерна за двора на крал Артур. Впрочем сред Артуровото рицарство има

много принцове, синове на крале. Социалната историческа реалност е твърде различна: рицарското съсловие произхожда от най-бедната част на феодалната класа. То търси реализация във войната и кръстоносните походи. А в периода, в който твори Кретиен дьо Троа — истински възход на рицарския роман, — войни и големи походи няма. Бездействащото рицарство като че ли забравя първото си призвание в името на нов идеал — за странстващия рицар, чиито приключения утвърждават ценностите на т.нар. „куртоазен кодекс“. В този смисъл може да се каже, че за дребната феодална класа рицарският идеал е средство за еманципация — най-вече в морален план — спрямо висшето благородническо съсловие. Последното пък прегръща артуровската тема като морална алтернатива на кралската политика. Колкото до кралския двор на Франция, там разказите за странстващи рицари и приключения никога не са се радвали на особена почит. Ето как артуровският рицарски роман се утвърждава не като отражение, нито като отрицание на съществуващата действителност. Той е по-скоро неин морален коректив.

Би било погрешно обаче артуровският роман да се свежда единствено до етическа проблематика. Доколкото утвърждава определен светоглед, той носи своята идеология. Както казахме, в нея няма място за икономика, за политика, за религия. На преден план излиза индивидът. Рицарят поема на път към приключения сам, без придружители. Сам е и пред изпитанията, които по естеството си надхвърлят възможностите на индивида, тъй че всеки нов успех тласка по-далеч пределите на тези възможности. Но силното индивидуално начало в романа не води до индивидуализъм. Всеки рицарски подвиг получава истинското си признаване само в двора на Артур. Този постоянен мотив в романите потвърждава здравата връзка между индивида и общността. Идеологията на артуровския роман се основава на хармонията между личностното и общностното начало. Там индивидът се изгражда сам благодарение на воинските си и морални качества, но успехът му не цели да утвърждава нови ценности, а да потвърди традицията, споделяна от неговата общност. Индивидът достига пълна реализация единствено в своята среда. Личният подвиг е само актуализация на един изконен ред и морал.

Очертавайки идеологическите параметри на артуровския роман, не бива да забравяме, че той е преди всичко художествено явление.

Макар и ясно доловима, идеологията в него е подчинена на определена поетическа перспектива. Всеки един от романите на Кретиен има своята специфика. Тя придава на куртоазната идеология една или друга насока. Не бива да забравяме и друга естетическа особеност: при Кретиен идеологическото е разтворено в смислова среда, доминирана от символи. Той е един от първите светски писатели, който използва символи. Като начин на означаване символите внасят нещо ново по отношение на алегорията. Към нея прибягват най-вече първите християнски автори (V-VI век), както и популяризаторските християнски писания през XII век^[2]. При алегорията означаващото е в силно разхлабена връзка с референта — понякога такава липсва напълно, — докато означаваното принадлежи на друго смислово равнище. Освен това означаваното на алегорията е предварително фиксирано; то не се променя според означаващото. Например религиозният дидактичен жанр бестиарий — описания на животни, алегии на християнските добродетели и пороци — описва лъва с черти, които фигуративно препращат към делото и учението на Христос. Същите качества на Спасителя разкриват още много други животни, например птицата феникс, саламандърът, еднорогът и др. Алегорията става предпочитана форма на преносния смисъл в християнската популярна книжнина. Това е разбираемо: чрез нея християнските писатели дисциплинират въображението, вкарват го в руслото на християнското учение.

Символът е нововъведение на рицарския роман. За разлика от алегорията той се основава на органична връзка между означаващото и означаваното. Ала тази връзка не е фиксирана веднъж завинаги. Символичният предмет, жест, пейзаж, феномен препраща към различни значения. Нито едно от тях не изчерпва символния заряд на означаващото. От своя страна всяко ново означавано премества полето на означаващото. Символът предполага динамично смислообразуване, докато алегорията е статична. По същество алегорията е търсене на консенсус между образ и смисъл, между нова образност и утвърдена мисловна конструкция. Обратно, символът изхожда от една позната или най-малкото разпознаваема сетивност, но се насочва към непознат смисъл. Новият романен жанр се изгражда сюжетно от приключението, а то по принцип е среща с неизвестното. Напълно естествено тук символът се явява предпочитан модус на означаване.

Ако романната интрига като цяло следва единна структура (редуваща индивидуални изпитания с колективни преживявания, приключения с любовни епизоди и всичко това води неизменно до щастлива развързка), то отделните ѝ елементи винаги крият изненади. Така символът обслужва вкуса към непознатото. Подобно на героя, отделящ се за известно време от общността, романистът напуска утъпканите пътеки на утвърдения и предвидимия смисъл, за да загатне за нещо друго.

Как да определим другостта, породена от символа? Две са възможните стратегии за писателя, прибегващ до символи. Едната предполага нова образна система и ново идейно послание. Ако връзката между двете е ясна, символиката рискува да застине в условност и да се доближи до алегорията. Кретиен тръгва по друг път: той не се стреми да изгради цялостна символна система, а и отделните символи при него се отличават недоизказаност и загадъчност. Почеркът на Кретиен трудно пада в капана на понятията и абстрактните категории. Това е почерк на автор, еманципирал се спрямо големите идейни системи. Романите му се подхранват от тях, но не ги илюстрират. В този смисъл той е писател от нов тип, чиито творби най-общо определяме с термина авторска литература. За да доловим ярката му индивидуалност, трябва да познаваме неговите първоизточници, на първо място келтските. Той се опира на тях, но търси други внушения. Съвременната медиевистика е изживяла безрезервната си позитивистична вяра в изворите. На тях вече не се гледа като на начало на творческия процес или на творбата. Те са по-скоро изходен материал, с който всеки автор си служи посвоему. За Кретиен келтските извори не са поток, от който той черпи с пълни шепи, а по-скоро пръски и струйки, вливащи се в оригинална фабула. Работата си на романист той определя в първия си роман *Ерек и Енида* с думата „свързване“ (conjointure). Тя се доближава до това, което днес наричаме „монтаж“. От него се ражда вътрешният смисъл на творбата. Тя обаче неизбежно влиза с диалог, при Кретиен винаги непряк, с тематичния хоризонт, очертан от келтските устни и писмени разкази. Затова е нужно да посочим някои от техните елементи и мотиви.

[1] Вж. по-специално Франсоа Артог, *Режими на историчност (Презентизъм и изживявания на времето)*, изд. Нов български

университет, София, s.d.. ↑

[2] Позволяваме си да препратим към нашата обзорна студия за алегорията в средновековната литература: Стоян Атанасов, „В светлата гора на алегорията“, en. Vax iitterarum, № 4, 2005, 6–22. ↑

КРЕТИЕН И КЕЛТСКИТЕ МИТОВЕ

Келтската култура с една от най-старите в Европа. По липса на писменост^[1] древните келтски разкази и религиозни текстове не са съхранени. До нас са достигнали ирландски поеми (триади) и разкази. Най-старите датират от X, XI и XII век. Някои от темите в тях са в съзвучие с френските рицарски романи. Християнството прониква в Ирландия през V век. Тогава се основават и първите килийни училища. От този момент раннохристиянските разкази за светци, за живота на душата след смъртта се смесват с чисто келтски мотиви за пътуване в Отвъдното, за приказни страни и чудеса. По същото време в Ирландия навлиза и т.нар. „класическа култура“. Гръко-римската митология и античните фабули също се сливат с местната традиция. Тяхното съжителство води до синкретизъм, който откриваме в писмените текстове от X-XII век.

Други два региона, важни центрове на келтската култура, са Уелс и Корнуол. Уелс винаги е поддържал тесни връзки с Ирландия, а Корнуол е имал привилегировани контакти с Уелс. Ролята им за формирането на бретанската материя с безспорна, макар че пътищата на това влияние не могат да се проследят конкретно. До X век разликите между уелския език и континенталния бретонски език са несъществени, тъй че жителите от двете страни на Ламанша могли да общуват безпрепятствено. След завладяването на Англия от нормандците (1066), в което бретонците участват масово, много феодали от Арморика получават земи на острова: икономическите връзки засилват и културния обмен. Думата „обмен“ е точната: влиянието наистина е взаимно. От една страна, френските автори на артуровски романи, на първо място Кретиен дьо Троя, използват келтски теми и мотиви. Освен това Кретиен дава келтски имена на свои герои, използва келтски топоними, които не се споменават в романизираната хроника на Джефри Монмътски, нито в *Роман са Брут* на Вас. От друга страна, първите френски романи допринасят за записването на устните разкази от Уелс. Най-известните от тях —

четирите легенди на Мабиногион — са създадени вероятно през втората половина на XI и началото на XII век^[2], макар че най-ранните запазени техни ръкописи са от XIV и началото на XV век. Други уелски разкази носят едновременно белези на народната приказка и на авторската литература. Ще споменем на първо място Килхух и Олуен, писан в края на XI и началото на XII век. Това е най-ярката уелска творба от цикъла за Артур. Героят Килхух успява с помощта на братовчед си крал Артур и рицари от неговия двор да спечели ръката на Олуен, дъщеря на свирепия великан Испададен. Три други разкази имат пряка тематична връзка с романи на Кретиен: *Герайнт* напомня за първия роман на Кретиен *Ерек и Енида*; *Оуен и Люнет* — за *Ивен*, *Рицаря с лъва*, а *Передир, син на Еврауг* можем да смятаме за уелска версия на историята на Персевал. Наистина, всички тези разкази са от XIII век, т.е. след Кретиен дьо Троя. Нещо повече, в тях откриваме елементи от бита, характерен за френската действителност през XII век, както и черти от френската дидактична литература. Затова може да се каже, че в своите писмени версии те вече не са чисто келтски.

Констатацията важи напълно за Кретиеновия *Разказ за Граала*. *Передир* е заимствал от него редица епизоди до степен, че някои гледат на него като на келтска адаптация на Кретиеновия роман. Няма да се впускаме в подробни сравнения между двата текста. От тях бихме открили редица прилики, но и още повече съществени разлики. Ще се спрем за момент само на ключовата сцена с Граала. В романа на Кретиен Персевал получава един меч, след което му показват Кървящото копие и Граала. Последна от шествието е девойка със сребърен поднос в ръце. Тук Граалът е златен, сравнително дълбок съд, обкован със скъпоценни камъни. В анонимния уелски разказ за *Передир* въпросната сцена протича на три етапа: 1) Героят получава меч. С него разбива метална колона, от което се чупи на две. На два пъти *Передир* съединява успешно двете части, доказателство, че е избран за висш подвиг; 2) Показват копие, от върха на което се стичат три струйки кръв (при Кретиен върхът на копие то сълзи на капки); 3) Преминава девойка с поднос. На него е поставена отрязана глава, обляна в кръв. Както виждаме, основната разлика между двете сцени е в третия елемент. Отрязаната глава е типично келтски мотив^[3]. Срещаме го в много разкази. Граалът, нововъведение на Кретиен, получава функцията на света утвар и съдържа причастието — основно

християнско тайнство. Ето защо, дори да приемем, че *Передир* е частично повлиян от *Персевал*, най-вероятно и той, подобно на *Герайнт*, на *Оуен* и *Люнет*, черпи от келтски извори, чието влияние е достигнало и до Кретиен дьо Троа. Трябва да отчетем факта, че в четири от петте си романа Кретиен се позовава на книга или разказ, от които взема сюжета на своята творба. Изключение в това отношение прави само *Ивен*. Дори да приемем, че става дума за реторически похват — т.нар. литературна мистификация, той има и своето практическо основание: формалната препратка към един извор прикрива всъщност друг, истинския.

По същия начин постъпва и немският писател Волфрам фон Ешенбах, писал в началото на XIII век своя *Парсифал*. Въпреки че до голяма степен Волфрам следва сюжетната линия на Кретиен, той обвинява френския си модел, че бил изневерил на първоизточника на историята за Персевал и Граала — провансалския поет Киот, който бил открил в Толедо историята на Граала в арабски ръкопис, чийто автор бил потомък на Соломон и обожавал едно теле. Въпросният езичник идолопоклонник бил прочел името на Граала, изписано от звездите на небето, а група ангели свалили небесния съд на земята и го поверили на избраници. След като търсил сведения за Граала в латински хроники в Бретан, във Франция и Ирландия, Киот открил първоизточника в Анжу. По него пресъздал на френски историята за Персевал и Граала. Естествено литературната наука не е открила никаква следа от въпросния Киот. Волфрам прибегва до тази витиевата мистификация, за да прикрие истинския си източник — Кретиен дьо Троа. Тук се натъкваме на едно типично за средновековната култура явление. Едва ли друга епоха е говорила с такова усърдие за първоизточниците и моделите, изтъквайки едни, за да премълчи други, или просто за да представи оригиналното, самобитното под безпроблемната емблема на познатото и утвърденото. Средновековието отстоява идеята за приемственост не с методите на историческата наука или историческата поетика (такива, разбира се, още не съществуват), а със способите на художествената измислица.

На фона на общата културно-историческа ситуация на връзките и влиянията между Ирландия, Великобритания, Уелс и Корнуол) и Франция (Армориканския полуостров) опитите за проследяване на конкретни влияния на една творба върху други стигат до задънена

улица или до безбрежни хоризонти. Затова се задоволяваме с типологични наблюдения за характера на средновековната култура. Към тях обаче следва да добавим и някои специфични за келтската култура възгледи. Те стоят в основата на тематичен репертоар, от който артуровският роман черпи своите сюжети.

На първо място това е идеята за Отвъдното или за Другия свят^[4]. Най-общо казано, странстването и търсенето на приключения — сюжетно ядро в артуровския роман — се явяват като малко или повече приглушен отзвук на келтския мотив за пътуването в Другия свят. За да разберем религиозните основи на този мотив, трябва да знаем, че келтските представи за смъртта и безсмъртието се различават както от гръко-римските езически традиции, така и от християнските. По този въпрос Питър Б. Елис отбелязва: „Според келтската представа за безсмъртието смъртта представлява само преместване, при което животът продължава с всички негови форми и блага в един друг свят, света на мъртвите, или приказния свят на Отвъдното. [...] По думите на Валерий Максим, който пише в началото на I в. сл. Хр., вярата на келтите в Отвъдния свят е толкова силна, че «те си заемат пари, които подлежат на връщане в Другия свят — толкова дълбоко са убедени, че човешките души са безсмъртни.»^[5]“

Келтският божествен пантеон не образува нито стройна ценностна система, нито йерархия. Келтските възгледи за боговете са евхемеристки: в предишния си живот боговете са били обикновени хора. Как изглежда Другият свят? Френският медиевист Жан Фрапие, автор на изследвания върху Кретиен дьо Троя, бретанската материя и Граала, признати за класически, предлага синтезирано описание на Другия свят в келтската митология: „Другият свят на келтите — Елисейски острови в океана, подводни райски места, възвишения, обитавани от духове, подземни палати — е едновременно страната на мъртвите, по-точно на хората, смятани за мъртви, но които може би са още живи, и на боговете, богините и феите; това са блажени места, където никой не остарява, ходът на времето е спрял, а един ден се равнява на цял век. Обаче — и това е най-характерната му черта — ако една водна граница (море, река, непрогледна мъгла) дели тези места от тукашния свят, това препятствие невинаги е непреодолимо. Двата свята могат да комуникират благодарение на далечни мореплавания, на опасни проходи, понякога на обикновени бродове или на междинна

зона, през която преминава гонен едър дивеч, бял елен или глиган. Между двата свята съществува своеобразна солидарност, особено по време на големите сезонни празници през есента и пролетта. Ала макар че простосмъртните могат да проникнат в Другия свят и да се върнат оттам при условие, че съблюдават някои предпазни мерки, то Другият свят не е достъпен за всеки. Той изчезва от погледа толкова бързо, колкото се и появява: приключението в Другия свят е само за героя, готов да преодолее страшни и загадъчни изпитания, или пък за щастливеца, обичан от някоя фея.“^[6]

На основата на тези общи характеристики за физическия аспект и обитателите на келтския Друг свят и най-вече на примери от келтските разкази и техния отзвук в артуровския рицарски роман можем да направим още няколко извода относно естеството на това алтернативно пространство^[7]. Ще ги формулираме в четири пункта.

1. Другият свят е разположен отвъд познатия свят на живите. Неговите очертания варират в две плоскости: хоризонтална (остров, замък, градина, поляна, гора); вертикална (подземно или подводно царство, планински върхове, небесни обители). Обикновено героят преминава неусетно границата с Отвъдното. Това става по няколко начина: преследване на рядък дивеч, фантастична езда на кон, чудотворно плаване, преминаване на опасен мост или брод, вторично психическо състояние (сън, силна уплаха, халюцинации). Тези преминавания са сравнително фиксирани, тъй че ако героят открива с изненада новия свят, то публиката винаги е подготвена за срещата с него.

2. Другият свят не е място, където човек попада веднъж завинаги; напротив, героят рано или късно винаги се завръща от там. Връзката между посетителите и постоянните обитатели на Другия свят е възможна. Тя най-често е скрепена с договор или е резултат на свръхестествена принуда. Със своята „достъпност“ и неочаквана близост келтското Отвъдно се утвърждава като привилегировано място за приключения в артуровските романи. В тях обаче неговата другост бива само загатната, а нерядко с предмет и на вторично рационализиране.

3. Другият свят никога не е природа в чист вид, нито безспорна свръхприрода. Като обитавано пространство той е по-скоро подвластен на нечия воля, отколкото на природни или свръхестествени закони.

Крале, великани, магьосници, феи, чудовища — тези фигури на официалната или тайната власт налагат своите изисквания или забрани на новодошлия. Колкото и слабо да е обитаван, Другият свят е по-скоро социализирано, отколкото сакрализирано пространство.

4. Хронотопът на Другия свят има своите специфики. Възприятието на хода на времето се променя вследствие на неговата концентрация (мотива за годините, преживени като дни, или за безвремието). В пространствено отношение Другият свят впечатлява със своята двойственост — затворен и в същото време отворен. Като пример ще посочим мястото на действие в последния епизод от романа на Кретиен *Ерек и Енида*. Едно непристъпно пространство — градината „Радост в двора“ — е оградено от невидима въздушна стена. Ада за рицаря, попаднал вътре след извършения подвиг, изход няма, докато не се яви друг победител, който да развали магията, да премахне невидимата преграда.

В заключение може да се каже, че келтският Друг свят е огледален и следователно обратен образ на тукашния. Тази обърната симетричност позволява на артуровския роман да използва мотива за Отвъдното при най-разнообразни ситуации. Каквото и да е конкретното им значение, налага се идеята, че представата за Отвъдното винаги е обвързана с реалния свят. Другият свят кореспондира с тукашния така, както утопията за рицарското общество на Артур има своето социално обяснение в тогавашната историческа действителност. Другият свят и легендите за Артур не са обаче просто отражение на тази действителност. Те надграждат върху нея поне два пласта, поетичен и морален, които ѝ придават очарованието, присъщо на истински художествената визия за света.

Кои движещи сили обуславят поведението на героя в келтските разкази? На първо място, това е идеята за предопределеност. Тя е вложена в ирландската дума-понятие *гейс* (*geís*, множествено число *geasha*). Индивидът, подвластен на тази магическа сила, е изправен пред поредица от забрани и задължения, които действат за определено време в рамките на неговата мисия. Колкото е по-висок социалният статус на героя, толкова по-обвързващо е въздействието на гейса. По такъв начин магическото, идващо от загадъчното отвъдно, става и социален отличителен белег. Рангът, родовият клан, семейството предопределят в значителна степен съдбата на индивида. Тяхното

детерминиращо действие е пряко или косвено. Прякото се проявява като съзнание за групова принадлежност, косвеното действа като неведома сила. Гейсът е обвързан най-вече с воинските добродетели и е любовното чувство. Той превръща героя в избраник: героят не решава какво да предприеме, не избира своите изпитания. С други думи, избраникът е човек, лишен от възможността да избира. Той се реализира само като следва мисията, възложена по неведоми пътища: да освободи завладян замък и заложниците в него, да победи враг, да преодолее по принцип непреодолими препятствия. И любовта в ирландската митология е гейс. Нейно олицетворение са някои женски персонажи. Жената решава кого и как да обича. Сведен и тук до положение на избраник, мъжът изпълнява, често с неохота, условията, поставени от жената. Илюстрация на гейс, обединяващ воинското и любовното начало, намираме в гореспоменатия уелски разказ *Килхух и Олуен*. Той съдържа няколко от основните аспекти на предопределението: Килхух ще заобича Олуен още преди да я е видял: разказите за нейната хубост го пленяват буквално, т.е. въздействат му като гейс. Но за да получи ръката на хубавицата, Килхух трябва да изпълни две нелеки и свършено противоположни условия: от една страна, да неутрализира физически бащата на Олуен, великана Испададен; от друга, да изпълни всичките желания на великана. Някои от тях се доближават до символиката на Граала. Така Килхух носи на бъдещия си тъст множество вълшебни предмети, символизиращи най-вкусните ястия и напитки: чашата на Луир, с която се пие най-сладко; коша на Гуиднай Дългоногия — храната в него никога не свършва; рога на Гулгауд — с него се разлива медовина; казана на Диурнах Ирландеца, в който да сготвят за сватбата^[8].

Тези талисмани са типични за келтската съкровищница. В романа на Кретиен Граалът е символ по-скоро на Божествена манна, както ще видим по-късно. В редица романи от XIII век. Граалът е обаче преди всичко рог на изобилието. Магическата сила гейс действа не само върху хора и предмети. Тя обхваща цели места и обширни територии. Най-често срещаният мотив в това отношение е за омагьосания замък. Той се намира в Другия свят. Впечатлява странника със своите мащаби, разкош, красота. Качеството на гостоприемството в него е изключително, стига посетителят да изпълни определени условия. А те, както видяхме, са изпълними само

от избраници. Омагьосаният замък е укрепен, ограден с водна площ. Често пъти той е невидим за простосмъртните. Неговият владетел е колкото могъщ, толкова и уязвим, защото нерядко страда от физически недъг или се намира под някаква забрана. Само героят, преодолял успешно серията от изпитания, е в състояние да възвърне здравето на владетеля и нормалния живот на обитателите на замъка или на цялата страна. В рицарските романи замъците от Отвъдното са обичаен топос, който влиза в резонанс с мотива за резиденциите на крал Артур. Обикновено приключението започва от двора на Артур и стига до Отвъдното и до неговия център, омагьосания замък. Такова е движението на двамата главни герои и в *Разказ за Граала*. Персевал и Говен посещават два замъка — на Граала и на двете кралици, — които носят всички белези на престолнини на Отвъдното. Типологичното родство между замъците от Отвъдното и двора на Артур е доказателство за дълбоката връзка между художественото въображение в рицарския роман и келтската митология.

Както казахме, келтските разкази отреждат ключово значение на вълшебни предмети. Талисманите изпълняват две основни повествователни функции: от една страна, разгадавайки техния смисъл или преодолявайки тяхната съпротива, героят доказва своето превъзходство; от друга страна, притежаването на талисман е гаранция за успеха на начинанието. Келтската митология изобилства с подобни предмети. Тук ще се спрем на три от тях, доколкото те играят важна роля в романите за Граала — меча, кървящото копие и чашата. Мечът, изкован в Другия свят, прави героя неуязвим, осигурява му победа, но самият се оказва твърде крехък в определени ситуации. В решителната битка той се чупи. За да бъде възстановен, мечът трябва да се върне в ръцете на своя майстор или пък двете му части да бъдат съединени от героя избраник. Вълшебният меч е двувекторна величина: препраща към своя произход, към Отвъдното, и в същото време става задължителен атрибут за бъдещия подвиг на героя.

Копието е друг божествен или царски предмет от Другия свят. То се отличава с разрушителната си сила. В келтската митология копието бива асоциирано с огъня и с кръвта. Така например ирландският герой Селчар успокоява своя гняв едва когато потопа огненото си копие в котел с вряща кръв. После кръвта се оттича продължително, докато копието отново лумне в пламъци. Кървящото копие в романа на

Кретиен няма такъв брутален смисъл. То впрочем си остава една от неразгаданите загадки. Ще отбележим все пак неговата връзка е разрушителното оръжие от келтските разкази: персонаж от Разказ за Граала предвещава, че един ден Кървящото копие ще разруши Логър, страната на Артур. С вълшебния меч или омагьосаното копие е свързан и мотивът за „гибелния удар“ (*le coup douloureux*). Последниците от него са радиационни: от ранения крал те се простират върху неговите поданици и върху плодородната земя, обречени на безплодие и запустяване до появата на героя освободител.

Третият талисман, чашата, присъства в келтските разкази най-вече във връзка с темата за плодородието, пиршествата и еликсира. Вече споменахме за цяла група предмети с такава функция в *Килхух и Олуен*. В един ирландски разказ, „Пророческият екстаз на призрака“, крал Кон посещава замъка на божеството Луг и получава Чашата на върховната власт. Така връзката между изобилието и властта намира материален израз в чашата. Макар и видоизменена, откриваме я и в творбата на Кретиен. Разбира се, Граалът в нашия роман няма точен аналог в келтската митология. При Кретиен Граалът е съд, тава, в която могат да се поднесат няколко риби. Макар че въпросният съд тук има друго предназначение — да съхранява просфората, която вече петнайсет години поддържа живота на бащата на Крал Рибар, той има връзка и с мотива за храната. Граалът бива показван пред Персевал именно по време на вечерята с Крал Рибар. Друг епизод от романа на Кретиен представя чашата като символ на властта. Червения рицар, олицетворение на върховното предизвикателство към кралската власт, унижава публично Артур, като плисва златна чаша с вино в лицето на кралица Гениевра. В случая златната купа символизира кралската власт, оспорвана от Червения рицар. Кретиен обвързва символиката на Граала и с друг келтски мотив — за „пустата земя“ (*Terre gaste*). Бедата е следствие на тежка рана, нанесена на местния владетел. Залог за разгадаването на загадката на Граала е тъкмо оздравяването на болния владетел и възвръщането на плодородието по неговите земи. Може да се каже, че Граалът е инвенция на Кретиен, съчетаваща в себе си отделни свойства на магически предмети от келтската митология и християнската символика за духовната храна. Кретиен изгражда символиката на Граала на три йерархични равнища: за земните наслади, за светската власт и за Божията благодат.

Влиянието на келтските разкази върху творчеството на Кретиен се чувства и в тематичната организация на повествованието. Медиевистите приемат типологията, предложена от историка на келтската култура Жозеф Вендриес^[9]. Той разграничава три вида разкази според техния сюжет: 1) разкази за похищения на жени (*Aitheda*); 2) разкази за пътувания (*Imrama*), най-вече в Другия свят. Повод за тях е любовта на фея към простосмъртен или въздействието на магия (гейс); 3) военни експедиции (*Echtraí*), при които героят воюва на страната на владетел и получава в замяна ръката на дъщеря му. От тази тематична типология става видно, че в основата на въпросните разкази са залегнали три елемента — воинското изпитание, любовното завоевание, чудната реалност. Те изграждат сюжетната линия и на артуровския роман.

Последният от тях — чудната реалност — налага едно важно уточнение за разликата между езическата и християнската представа за свръхестественото. Първата се назовава с латинската дума *mirabilis*. Тя внушава идеята за нещо странно, учудващо, прекрасно. Християнската идея за свръхестествено се съдържа в думата *miraculum*. Между двата възгледа съществува напрежение и конкуренция през XII и XIII век^[10]. В контекста на християнския монотеизъм чудото има една-единствена първопричина, единствен автор — Бог. Житията на светци най-ярко илюстрират подобен възглед. Но чудесата от този вид протичат по един и същи механизъм. Високата степен на предсказуемост на чудото е за сметка на интереса на публиката, особено в аристократичните дворове. Тази светска публика отдава предпочитание на езическата чудна реалност. Келтските *mirabilia* са своеобразен контрапункт на християнските *miracula*. Те са по-разнообразни и по-загадъчни. Затова привличат вниманието на онази част от елита, която не се отличава с особено религиозно усърдие. Първите четири романа на Кретиен използват, макар и твърде приглушено, единствено езическото, дохристиянското свръхестествено. Разказ за Граала свидетелства за важна промяна: за пръв път езическото свръхестествено намира приемственост в християнското чудо. Друго съществено различие между *mirabilis* и *miraculum* откриваме на нивото на възприемане на свръхестественото. Изправени пред чудната реалност, келтският герой и рицарят от артуровския роман не се съмняват нито за миг в нея. За сметка на това пред проявите на християнското чудо героят често се

колебае, докато не получи необходимото разяснение или просветление. Това наблюдаваме и при Персевал, изправен пред загадките в замъка на Граала. Езическата чудна реалност не спада към фантастичното според определението на Цветан Тодоров^[11], а именно като състояние на колебание пред необяснимо явление. За нас тя с необяснима или, както казва Тодоров, странна, докато за героите от старите разкази, а в голяма степен и за тогавашната публика, тя е естествена. В този смисъл свръхестественото не се противопоставя на естественото, а се явява негово продължение.

Много са пистите за възможно келтско влияние върху Кретиен дьо Троа. Някоя от тях обаче не води до категорични, преки модели на въздействие. Шампанският майстор си служи свободно — и в известен смисъл произволно — с теми, мотиви и похвати от келтската митология, като ги преподрежда и преправя с оглед на всеки конкретен художествен замисъл. И по този въпрос оценката на Жан Фрапие ни се струва много точна: „В руините на тази мъглява и флуидна митология, която ни се привижда, тъй да се каже, през облаците, той [Кретиен дьо Троа — С.А.] открива — в неизвестно кой момент от техните метаморфози — прекрасни и пленителни сюжети, богати на приказни парадокси и на неповторими ситуации, извежда ги от митичния им мрак към повече светлина, повече нравствена правдивост, по-будно съзнание и повече общочовешки ценности (най-малкото с това, че ги съобразява без насилване и хармонично с вкуса на своите съвременници). И наистина, той превръща напълно съзнателно тези приказни разкази в романи, превежда ги от фолклора в индивидуалното художествено творчество.“^[12]

[1] Независимо от съществуването на т.нар. „огамическо или клинообразно писмо“, чиито най-ранни форми така и не са разчетени, ранната келтска култура отпреди Христа и от първите векове на новата ера не е оставила писмени паметници. ↑

[2] Вж. *Мабиногион* (Келтски легенди), превод от английски Саркис Асланян, „Г. Бакалов“, Варна, 1986. ↑

[3] Вж. например Питър Бересфорд Елис, *Кратка история на келтите*, „Унискорп“, София, 2008, 187–188. ↑

[4] Предпочитаме израза „Другия свят“ пред по-често срещаните форми на български „Отвъдното“, „Отвъдния свят“, за да запазим

отликата между келтското Отвъдно и онова, за което става дума например в българския фолклор. Синтагмата „Другия свят“ е буквален превод на английското Other World и на френското Autre Monde, с които критиката назовава келтското Отвъдно. ↑

[5] Питър Б. Елис, цит.съч., 191–192. ↑

[6] Jean Frappier. *Chrétien de Troyes*, Paris, Hatier, coll. „Connaissance des Lettres“, 1968, 56–57. Преводът е мой — С. А.. ↑

[7] За повече подробности по този въпрос, вж. нашата статия: Стоян Атанасов „Мотивът за Другия свят в рицарския роман като сцена на кипрокво“. — В: *Да отгледаш смисъла* (Сборник в чест на Радосвет Коларов), Издателски център „Боян Пенев“, София, 2004, 411–25. ↑

[8] Вж. Мабиногион, цит.съч., 126–127. Невинаги следваме транскрипцията на имената, предложена в българския превод на Асланян. Той следва английската транскрипция, ние се придържаме до уелската, която е по-близо до фонетичната. ↑

[9] Joseph Vendryès, „Les éléments celtiques de la légende du Graal“, in *Études celtiques*, V, 1945, p. 17–39. ↑

[10] Вж. Jacques Le Goff, „Le merveilleux“, in *L'imaginaire médiéval*, Paris, Gallimard, 1985, ново издание от 1991 г., 17–39. Вж. също: Daniel Poirion, *Le merveilleux dans la littérature française du Moyen Âge*, Paris, P.U.F., „Que sais-je?“, 1982. ↑

[11] Tzvetan Todorov. *Introduction a la Littérature fantastique*. Paris, Seuil, 1970. ↑

[12] Jean Frappier, „Jeunesse de Chrétien de Troyes“. in *Amour courtois et Table ronde*, Genève, Droz. 1973, 132–133 (преводът е мой — С.А.). ↑

СЮЖЕТЪТ

Време е да влезем в самата творба на Кретиен. Ще започнем с резюме на сюжета. За улеснение ще го разделим на пролог и шестнайсет епизода.

ПРОЛОГ (СТ. 1–68)

Кретиен напомня, че каквото посееш, такова ще пожънеш и че добрата реколта зависи от добрата почва. Той посвещава романа си на граф Филип Фландърски. С християнските и светските си добродетели Филип превъзхожда дори Александър Македонски, най-великия мъж от Древността. Евангелието ни учи да вършим добро заради доброто, а не за хорска слава: лявата ръка да не знае какво прави дясната. Така пред всеки човек се откриват два пътя: левият води към притворството и суетата, десният — към любовта и милосърдието. Филип е избрал втория път. Дал е на Кретиен книга, по която е създаден *Разказ за Граала*.

1. ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА РИЦАРИ И СЕ РАЗДЕЛЯ С МАЙКА СИ (СТ. 69–630)

Майката на Персевал държи младия си син в пълно неведение за рицарството. Тази мъжка страст е погубила двамата ѝ първородни сина и мъжа ѝ. Тогава Персевал е бил на две години. Юношата расте сред дивата природа, ловува, язди и общува единствено с работниците от майчиното имение. В един пролетен ден Персевал язди коня си напосоки. В далечината се чува силно дрънчане на оръжия. Наивният момък решава, че приближава дяволска потеря. Когато миг след това от гората се показват петима рицари на коне с блестящи на слънцето доспехи, той заключава, че пред него стоят ангели, предвождани лично от Господ Бог. Водачът на групата пита момъка дали е видял да минават петима други рицари и три дами. Вместо отговор младежът задава на свой ред въпроси за една или друга част от рицарското въоръжение. В края на този мним диалог героят, чието простодушие

граничи с малоумие, излиза с обогатени познания. Научил е имената на копието, щита, ризницата и — най-главното — за съществуването на рицарите. Разбрал е, че рицар се става в двора на крал Артур. И вече е направил своя избор. Завръща се при майка си и съобщава за своето решение. Бедната жена разказва на сина си семейната история за смъртта на своя мъж и на двамата си сина: бащата на Персевал, славен рицар по времето на крал Пендрагон, получава тежка рана в слабините; земята в имението му престава да ражда, народът изпада в нищета; двамата по-големи братя на Персевал биват посветени в рицарски сан, но загиват в бой в един и същи ден, а раненият им баща не ги надживява. Персевал изглежда напълно безразличен към семейната трагедия. Иска просто да яде. На раздяла майката му дава няколко полезни съвети: да бъде учтив с дамите, да ги закриля и ухажва нежно, без насилие и без стремеж към физическа интимност; да не общува с непознати; да почита Бога и да се моли във всяка черква и света обител. Устременият младеж се сбогува набързо с майка си. Вече отдалечил се, извърща глава назад, вижда я паднала на земята, но продължава пътя си.

2. ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ПРИЯТЕЛКАТА НА НАДМЕННИЯ РИЦАР (СТ. 631–833)

Вниманието на героя е привлечено от красива шатра на горска поляна. Над входа ѝ е изобразен златен орел. Младежът решава, че това е храм Божии, прониква вътре, без да слиза от коня си, и с изненада открива спяща девойка. Буди я рязко, заявява, че следва съветите на майка си, целува я насила, изтръгва пръстена от ръката ѝ, след което безцеремонно яде от месото и пие от виното на отсъстващия приятел на девойката. Момичето разбира, че си има работа с умопомрачен. Малко след отпътуването на Персевал Надменния рицар се завръща, изпада в гняв от ревност и решава да накаже сурово своята приятелка. Докато той не отмъсти за обидата, девойката ще язди неподкован и ненахранен кон.

3. ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ЧЕРВЕНИЯ РИЦАР И СЕ ПРЕДСТАВЯ В ДВОРА НА АРТУР (СТ. 834–1304)

Пред кралския дворец героят среща Червения рицар и е запленил от неговите оръжия. Червения носи златна чаша. Отнел я е от Артур и демонстративно е плиснал виното в нея върху кралицата. Момъкът

прониква на кон в кралската зала. Сред насядалите рицари е и Артур. Кралят е изпаднал в униние, от което излиза, когато конят на младежа килва кожения му калпак. Без предисловие и заобикалки младежът иска да получи рицарско звание и оръжието на Червения. Сенешалът Ке язвително подканя момъка да си вземе оръжието сам. Така и става: Персевал се връща при Червения, убива го в нерегламентирана схватка, надява с помощта на оръженосеца Йоне дрехите на убития върху своето селско облекло, препасва меча на Червения, яхва неговия кон. По Йоне връща на Артур златната чаша с обещание пред краля да отмъсти на Ке, задето е ударил девойката и шута, предсказали на младежа бляскаво бъдеще на рицар.

4. УРОЦИТЕ НА ГОРНЕМАН ОТ ГОРТ (СТ. 1305–1702)

Яздейки без цел, Персевал стига до висок укрепен замък на брега на пълноводна река. Гостоприемният стопанин, рицарят Горнеман, дава на младия си гостенин няколко урока по бойно изкуство и го посвещава в рицарско звание. На раздяла старият рицар убеждава момъка да свали селските си дрехи, носени под рицарските, да престане да се позовава непрекъснато на майка си и да бъде посдържан в приказките и въпросите към непознати. Персевал поема на път, потънал в мисли за майка си.

5. ЗАМЪКЪТ ДОБЪР ПРИСТАН И НЕГОВАТА ГОСПОДАРКА БЛАНШФЛЪОР (СТ. 1703–2974)

Ново укрепено селище, собственост на красивата Бланшфлър, племенница на Горнеман от Горт. Девойката оказва радушен прием на несръчния и мълчалив гостенин въпреки липсата на продоволствия в замъка. Недоимъкът е последица от продължителна обсада от Кламадъо, отблъснат претендент за ръката на Бланшфлър, и неговия сенешал Ангингерон. През нощта Бланшфлър се вмъква полугола в леглото на Персевал, обгръща спящия гостенин и го облива с топли сълзи. Персевал отвърща сдържано, но с видима наслада на ласките на девойката. Когато Бланшфлър споделя за грозящата я опасност, Персевал обещава да я брани. Двамата прекарват нощта прегърнати, с долепени устни, парализирани от нежа и липса на опит. На другия ден Персевал предизвиква Ангингерон на двубой, побеждава го и му помилва живота. В замяна на това сенешалът ще отиде доброволно

като пленник при Артур и ще разкаже за своето поражение. По същия начин протича и двубоят с Кламадьо. И той ще свидетелства в двора на Артур за превъзходството на своя победител, ще уточни, че е същият, който е върнал златната чаша на краля и който ще отмъсти на Ке. Бланшфлър се опитва да задържи при себе си Персевал. Той обаче с непреклонен въпреки чувствата си към девойката: първо трябва да намери майка си. И обещава да я доведе в Добър пристан.

6. ПЕРСЕВАЛ В ЗАМЪКА НА ГРААЛА (СТ. 2975–3418)

След целодневна езда Персевал достига до голяма река. Докато се пита как да премине на отсрещния бряг, минава лодка с двама рибари. От тях разбира, че тук няма нито голяма лодка, нито брод. Мъжът в лодката предлага гостоприемство на уморения конник и му сочи пътя към своя дом. Героят тръгва в указаната посока, но така и не вижда никаква обител. Започва на ум да ругае и вини измамилия го рибар, докато пред погледа му изведнъж се разкрива голяма и красива кула. Спуска се подвижен мост; странникът е посрещнат по най-изискан начин и въведен в красива зала с голяма камина. Домакинът, мъжът от лодката, лежи на одър и поднася извинения, че не може да се изправи и да посрещне госта си. Двамата започват разговор, когато в залата влиза млад благородник с провесен на врата си меч. Представя го на домакина инвалид като дар от негова племенница и уточнява, че майсторът е изработил само три подобни, тъй че оръжието трябва да попадне в достойни ръце. Домакинът подарява меча на своя гост, който се възхищава на изработката. Друг благородник от прислугата преминава с бяло копие в ръка; от върха му се стичат капки кръв. Двама младежи влизат в залата със свещници в ръка. Редом с тях девойка носи Граал — паница от чисто злато, обковано със скъпоценни камъни. От Граала струи светлина, далеч по-силна от свещите. Накрая преминава друга девойка със сребърен поднос в ръце. Персевал изгаря от любопитство, но мисълта за напътствията на Горнеман го възпира да попита какво означава всичко това. Служители опъват маса пред седналите домакин и гост. Поднасят им едно след друго вкусни ястия, вина, ликьори и други напитки. Мълчаливото шествие с Кървящото копие и Граала преминава при всяко ново сервиране, но гостенинът остава все така безмълвен. В края на изисканото пиршество умореният домакин дава знак да го изнесат, а Персевал отвеждат в хубава спалня.

На другия ден героят се събужда, дълго време чука и вика: замъкът сякаш е опустял. Конят чака оседлан своя ездач. В мига, в който го възсяда, животното се понася по спуснатия мост. После съоръжението се вдига рязко, изхвърляйки подобно на катапулт вече нежелания гост. Разгневен, Персевал се заканва да разбере кой стои зад всичко това.

7. БРАТОВЧЕДКАТА (СТ. 3419–3688)

Персевал забелязва следи от конски копита, които водят до кичест дъб. Там девойка оплаква обезглавения труп на своя приятел, току-що убит от жесток рицар. Все пак момичето проявява достатъчно интерес към непознатия и от обясненията му разбира, че той е нощувал в замъка на Крал Рибар. То е добре информирано за особеностите на загадъчното място: Крал Рибар страда от рана в слабините и ако младежът бе попитал за Кървящото копие и за Граала, кралят би оздравял. Девойката иска да узнае името на конника и той, макар да не го знае, отгатва — „Персевал от Уелс“. До този момент и читателят не знае как се нарича героят. Авторът го е назовавал с различни парафрази и метонимии: „Уелсецът“, „момъкът“, „синът на вдовицата“. При този отговор девойката живо го поправя — „Персевал клетият“, защото на душата му лежат два тежки гряха: не е разбудил загадката на Граала и е оставил майка си да умре от скръб по него. Девойката се оказва братовчедка на Персевал. Тя знае също, че подареният му меч ще се счупи при първата схватка, но че неговият майстор Требюше може да го поправи. Момъкът не се трогва особено от разкритията: „Да оставим мъртвите на мъртвите“, заключава философски той и предлага на братовчедка си да тръгне с него, за да намерят и накажат убиеца на нейния приятел. След отказа на девойката Персевал продължава пътя си сам.

8. НАДМЕННИЯТ РИЦАР И НЕГОВАТА ПРИЯТЕЛКА (СТ. 3689–4161)

Не след дълго Персевал вижда кон в окаяно състояние. Още по-окаян вид има девойката, която следва пеш нещастното животно: разкъсаната ѝ дреха не може да прикрие раните по измършавялото ѝ тяло. Персевал предлага учтиво своите услуги. Девойката обаче го предупреждава да бяга, защото приятелят ѝ е наблизо и ще го убие, както прави с всеки срещнат. Появява се Надменния. От разказа му

Персевал разбира, че това е момичето от шатрата и че причина за нейните страдания е самият той. Разкрива самоличността си. Неизбежната схватка с Надменния завършва с победа на Персевал, макар че мечът му се чупи при първия нанесен удар. Надменния остава жив, но при условие занапред да се отнася добре с приятелката си и да се предаде доброволно в плен на крал Артур. Посланието на победителя до Артур не оставя никакво съмнение относно неговата самоличност. След разказа на Надменния в двора на Артур кралят дава обет да вдигне на път целия си двор и да не спира, докато не открие превъзходния рицар, чието име все още не знае.

9. КАПКИ КРЪВ ПО СНЕГА. ПЕРСЕВАЛ СЕ СРЕЩА ОТНОВО С АРТУР (СТ. 4162–4614)

Една сутрин пред очите на Персевал ястреб се спуска над ято гъски, ранява една от тях, но птицата успява да отлети. Три капки кръв остават на заснежената поляна. От своя кон, с копие, опряно на земята, героят застива в продължително съзерцаване на гледката: капките кръв на белия сняг му напомнят за лика на любимата Бланшфльор. Сцената протича в близост до мястото, където е станът на Артур. Един от кралските хора забелязва странно застиналия конник, смята го за заспал и докладва на краля. Трима кралски рицари — Сагремор, Ке и Говен — ще се опитат последователно да доведат странника при краля. Маниерите на Сагремор и на Ке са безцеремонни, Персевал поваля първия от коня, а на втория чупи ръката, отмъщавайки така за малтретираната от Ке девойка при първото посещение на героя в кралския двор. Най-накрая Говей, известен с безупречните си маниери, убеждава непознатия да дойде в кралския стан. Прегърнати, двамата рицари се представят на Артур и Гениевра. Кралят организира празненство в чест на Персевал.

10. ПРАЗНИК В ДВОРА НА АРТУР. НОВИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА (СТ. 4615–4818)

На другата сутрин след пиршеството в двора на Артур пристига девойка, поразителна със своята грозота. Тя спира дръгливата си магарица пред краля и пред всички обвинява Персевал, задето не е задал съдбоносните въпроси за Кървящото копие и за Граала. И грозницата, подобно на братовчедката на героя, разкрива огромния залог: кралят на замъка би оздравял, а страната би възвърнала своето

благоденствие. Девојката добавя още нешто: сега мъжете от страната са обречени на гибел, жените им ще овдовеят, а осиротелите им дъщери са осъдени на принудително безбрачие. Странната пратеничка на Отвѣдното се е запътила към Гордия замък, където, за разлика от замъка на Граала, многобройни рицари живеят щастливо със своите дами. Всеки, който търси рицарска слава, ще намери повод за това в Гордия замък. Девојката обявява и друго приключение: пленена девица очаква своя освободител в Монт Есклер срещу голяма награда — магически меч. Рицарите се надпреварват да посрещнат тези предизвикателства. Говен избира да освободи девојката от Монт Есклер. Персевал дава обет да разкрие тайната на Кървящото копие и на Граала. Ала ново неочаквано посещение в кралския двор променя плановите на Говен. Рицарят Генганбрезил го обвинява в подло убийство на неговия господар, владетеля на Ескавалон. Говен обещава до четирийсет дни да отмъсти на Генганбрезил за обидата.

11. ТИБО ОТ ТЕНТАЖЕЛ, МЕЛИАН ОТ ЛИС, ДЕВОЙКАТА С КЪСИТЕ РЪКАВИ (СТ. 4819–5657)

Говен потегля на път с тежко снаряжение и многолюдна свита. Наближава замъка на Тибо от Тентажел. Там предстои необичаен турнир, където ще мерят сили един срещу друг господарят Тибо и младият рицар и негов храненик Мелиан от Лис. Причина за сблъсъка е голямата дъщеря на Тибо. Мелиан е влюбен в нея, но вискателната девојка поставя условия пред претендента: първо, да получи рицарски сан, второ, да победи в двубой баща ѝ, за да докаже, че е най-добрият рицар. По-малката дъщеря на Тибо, невръстно момиче е къси ръкави, не вярва, че от Мелиан няма по-добър в бойното изкуство. За тази своя дързост малката получава шамар от сестра си. Говен пристига на мястото на турнира. Външният му вид и придружаващият го обоз стават повод за оживени коментари. Едни го смятат за търговец на коне, друг за сарафин, трети за богат измамник, преоблечен като рицар. Въпреки поканите да вземе участие в турнира, включително и от Тибо, Говен решава да стои настрана, за да бъде здрав и да пристигне навреме в Ескавалон за дуела си с Генганбрезил. Но пред настойчивите молби на Девојката с късите ръкави, която търси свой шампион срещу Мелиан, избраница на сестра ѝ, Говен приема да се включи в състезанието. В знак на своята любов невръстната девојка му подарява червен копринен ръкав, който той ще носи на турнира.

Говен побеждава Мелиан. На раздяла разменя любовни слова и обещания със своята малка „Дама на сърцето“.

12. В ЗАМЪКА НА ЕСКАВАЛОН (СТ. 5658–6217)

След дребни прекеждия Говен и придружаващите го оръженосци наближават Ескавалон. Пред укрепения град срещат група ловци. Най-знатният от тях, младият господар на Ескавалон, предлага гостоприемство на Говен, когото не разпознава. Нещо повече, изпраща го при сестра си с двусмислената заръка да не отказва нищо на госта, така както не отказва нищо и на брат си. Докато ловците се отдалечават от замъка, Говен влиза в укрепения град, изпълнен с множество занаятчийски работилници, представя се на сестрата на своя любезен домакин и скоро между двамата пламва любовна страст. Един стар васал разпознава обаче у Говен убиеца на стария сеньор на Ескавалон и поема инициативата за нападение на замъка. Под предводителството на градоначалника цялото местно население се стича, обладано от жажда за мъст. Но за младата принцеса на Ескавалон Говен е по-скъп от паметта на баща ѝ. Двамата се отбраняват както могат, включително като хвърлят по нападателите шахматни фигури. Шахматната дъска пък ще им служи за щит. Младият господар се завръща от лов и е изненада научава, че гостът, който той е хвърлил в прегръдките на сестра си, е убиецът на техния баща. Чувството му за гостоприемство обаче взема връх над желанието за отмъщение. Той нарежда на градската тълпа да се отстрани от двореца. По съвет на един от своите приближени домакинът и Генганбрезил възлагат на Говен нова мисия: в срок от година да донесе Кървящото копие, в противен случай ще брани честта си в двубой срещу Генганбрезил.

13. ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ВУЙЧО СИ ОТШЕЛНИКА (СТ. 6218–6514)

Изминали са пет години. Персевал е победил петдесетина рицари, но е забравил Бога. Един ден той среща група рицари и дами, които вървят боси, без оръжие, в знак на покаяние. Водачът им упреква героя, че на Разпети петък язди кон в пълно въоръжение. Персевал е загубил представа за хода на времето. След обяснения за смисъла на живота и смъртта на Христос поклонниците съобщават, че

в близост има света обител, където всеки християнин може да се покае и да поиска прошка за греховете си. Със снето оръжие Персевал се отправя натам. Посреща го отшелник, пред когото героят се изповядва: от пет години не е стъпвал в черква, не е отправял мисъл или молитва към Бога; бил е при Крал Рибар, но не посмял да попита за Кървящото копие и за Граала. Отшелникът заключава: този грях е последица от друг — липсата на състрадание при вида на припадналата майка. И разкрива на смирения си гост важни неща: Граалът е подарен на неговия брат, съдържа не храна, а просфора. Благодарение на нея брат му живее вече петнайсет години. Братовият му син е Крал Рибар; отшелникът и старият му брат от замъка на Граала са братя на майката на Персевал, сиреч негови вуйчовци. Отшелникът дава напътствия на своя племенник как да живее занаятблагочестиво. Прошепва му на ухо и тайни за Христовото учение. Персевал се причестява. Разказвачът съобщава, че тук спира да говори за Персевал, за да се върне на приключенията на Говен. Това се оказва последният епизод за Персевал в незавършения роман на Кретиен.

14. СПОР ЗА КОНЕ: ГРЕГОРИАС, ЛОШАТА МОМА, ПЛЕМЕННИКЪТ НА ГРЕГОРИАС (СТ. 6515–7368)

След като напуска Ескавалон, Говен се освобождава от придружаващите го оръженосци и продължава пътя си сам. Вниманието му привличат противоречиви предмети: оръжия, окачени на дъб, и малко жребче, което не би могло да понесе тежестта на въоръжен рицар. Под дъба девойка оплаква участието на тежко ранения ѝ приятел, който лежи безжизнен и облян в кърви. Ала в присъствието на Говен мъжът (Грегориас) отваря очи и го предупреждава да не преминава предела на Галвоя: там опасност грози всеки чужденец. Говен продължава към мястото, от което никой не се е върнал жив. В далечината забелязва приказен дворец, извисяващ се на морския бряг, заобиколен от река и лозя. Преминава по мост и съглежда красива девойка. Момичето седи на поляна под едно дърво и се оглежда в огледало. На учтивия поздрав на Говен тя отвръща с обидни думи и предупреждава непознатия хич да не си прави сърдечни илюзии. В същото време иска от него да доведе коня ѝ от отсрещната градина. Говен остава своя жребец Гренгалет и тръгва да изпълни молбата на девойката. По пътя група хора, отгатнали намерението му, го предупреждават, че се е поставил в услуга на най-лошата жена и че тя

е причинила смъртта на много рицари. Говен държи на дадената дума и продължава непреклонен. Довежда коня на девойката, а тя за благодарност му отправя отново злъчни и обидни думи. Занапред Лошата мома ще следва Говен по петите, за да види с очите си неговия позор. Говен се завръща при ранения Грегориас и го изправя бързо на крака с помощта на целебни билки. Въпреки това раненият рицар иска да се изповяда, преди да умре. За целта моли Говен да му намери кон, за да стигне жив до първия свещеник. Говен отново оставя своя Гренгалет, докато намери друг жребец за Грегориас. Открива една кранта, отнема я от собственика ѝ — неприятен оръженосец — и когато я води при Грегориас, с изненада вижда как последният препуска неудържимо с Гренгалет. Рязката промяна на мнимия болен се обяснява с това, че той е разпознал у Говен човека, причинил му най-голямото унижение в живота: преди години Грегориас е похитил девойка: за грубото престъпване на рицарския морал Говен го е принудил да яде с вързани ръце от паницата на уличните кучета. Жаждата за мъст потиска у Грегориас чувството на благодарност към своя спасител. Той изчезва с Гренгалет, а за Говен остава жалката кранта на оръженосеца. Лошата мома тържествува и го залива със саркастични коментари. Двамата се насочват отново към забелязания в далечината замък. Сега неговите очертания се виждат по-ясно. Това е мраморен палат с петстотин прозорци, на които стоят красиви дами. Но преди да се качат на лодка, за да прекосят реката, опасваща двореца, Говен забелязва как един непознат рицар препуска с Гренгалет. Това е племенникът на Грегориас. Говен го поваля на земята и възвръща любимия си жребец. Междувременно Лошата мома е изчезнала.

15. ДВОРЕЦЪТ НА ДВЕТЕ КРАЛИЦИ (СТ. 7369–8361)

Лодкарят, който превежда пътниците през реката, доближава Говен. Предлага му да го отведе на отсрещния бряг, но при условие, че остави тук коня си. Така Говен и раненият племенник на Грегориас се озовават на отсрещния бряг. Там те нощуват в дома на гостоприемния лодкар, от когото Говен научава подробности за замъка: крепостта се охранява от петстотин стрелци; построена е от знатна кралица, която живее там с дъщеря си и внучката си; в голямата зала на двореца може да проникне само честен рицар, всеки друг незабавно намира гибелта

си; освен петстотинте войни в замъка живеят много безимотни вдовици и осиротели девици. Всички очакват най-добрия рицар, който да ги избави от нерадостната участ. Говен се понася нетърпеливо към двореца. Отпред еднокрак мъж с луксозна протеза от сребро и злато дялка с нож своя бастун. Вратите на двореца са от слонова кост и абанос със златен обков и други скъпоценни материали. В средата на голямата зала има златно легло. Краката му са с форма на усмихнати лица, снабдени са с колела. Цялата обстановка впечатлява с пищността и невиджаните си размери. Лодкарят съветва Говен да напусне незабавно палата, ако му е скъп животът. Артуровият племенник държи обаче повече да види отблизо красавиците по прозорците. Но преди това иска да си почине в златното легло. Отчаян, лодкарят се сбогува със своя гост. След като се изляга на леглото, Говен бива обстрелван от петстотин стрели. Той запазва хладнокръвие и се брани е щита си колкото може. След вълната от стрели идва ред на нападението на разярен лъв. Говен успява да му отреже главата и предните лапи, чиито нокти остават забити в щита на героя. Отдалечилият се лодкар научава за щастливата развръзка и обявява Говен за дългоочаквания спасител. Всички обитатели ограждат с възхищение своя освободител, показват му замъка и околностите. На възклицанието на Говен, че би желал да живее тук и често да ловува по околните места, лодкарят отговаря, че който веднъж стане господар на замъка, повече не може да напуска неговата територия. Пред пратеничката на кралицата, нейна племенница, Говен дава израз на своя гняв при мисълта да остане тук завинаги. Кралицата идва лично да го утеши. Разпитва го за двора на Артур, за Говен, за тримата му братя. Следва богата вечеря и веселие в чест на Говен. На сутринта героят забелязва от кулата на замъка девойка е въоръжен рицар. Кралицата му казва, че това е Лошата девойка и се опитва да го убеди да я забрави, още повече че занапред няма да напуска замъка. Непримири, Говен получава разрешение да напусне двореца, при условие че се завърне отново вечерта. Но моли кралицата да не пита до осем дни за името му.

16. ПРИЗНАНИЯТА НА ЛОШАТА МОМА. СПОР С ГРИНОМЕЛАН (СТ. 8362–9236)

Говен отива при Лошата мома. Нейният придружител го напада, но бива повален и тежко ранен. Въпреки че не признава

превъзходството на Говен, девойката го кани да приседнат под едно дърво и да прави с нея онова, което ѝ правил нейният приятел. Ала веднъж стигнали до дървото, момичето пожелава друго — Говен да ѝ донесе цветчета от отсрещния бряг. Когато с много усилия се добира дотам, Говен вижда красив снажен рицар, запътил се на лов. Двамата си разменят поздрави и комплименти. Непознатият е бил влюбен в Лошата мома, но не получил взаимност: тя обичала друг рицар, убит в двубой от хубавеца. Името на новия познат на Говен е Гриномелан, а Лошата е известна с прякора Надменната от Логър. Рицарят, когото Говен е победил току-що, също носи прозвището Надменния. Говен разказва на Гриномелан за премеждията си в замъка и научава от него, че старата кралица е Игерна, майката на Артур, починала преди 60 години, че дъщеря ѝ е майка на Говен, напуснала този свят преди двайсет години, след което родила дъщеря. Кларисан, сестра на Говен. Гриномелан обича Кларисан и мрази Говен до смърт, защото баща му е убил неговия, а Говен с убил братовчед му. Гриномелан моли новия си приятел, когото не познава, да занесе в двореца пръстен на любимата му Кларисан. Когато Говен разкрива името си, двамата решават да се сражават след седем дни в присъствието на кралица Игерна, както и на крал Артур и неговия двор. Говен се завръща при Надменната от Логър. За целта прави с коня си впечатляващ скок над реката. Изведнъж девойката му заговаря смирено и разказва своята история: Гриномелан е убил нейния любим. За да се отърве от него, девойката приела любовта на рицаря, когото преди малко Говен е ранил тежко, макар че не го обича истински. След загубата на любимия тя станала злобна и коварна. Често искала да бъде разкъсана от мъжа, когото тормозела. Затова и сега очаква сурово наказание от Говен. Героят прощава за всичко на девойката. Двамата се отправят засмени към двореца за изненада и радост на кралицата и всичките ѝ поданици. Говен предава на сестра си пръстена на Гриномелан като любовен дар. После праща човек да извести на Артур да дойде тук с двора си за Петдесетница. Пратеникът пристига в двора на Артур. Кралят отново е изпаднал в униние, защото дълго време няма вест от любимия си племенник.

ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ХИПОТЕЗИ

На това място от действието романът прекъсва. Оттук и невъзможността творбата да се обхване в цялостно тълкуване. Редица първостепенни въпроси остават без отговор. Премахва ли Персевал магията, под която се намират замъкът на Граала и неговият господар Крал Рибар? Разкрива ли героят тайната на Кървящото копие? Завръща ли се при любимата си Бланшфльор? До къде стига Говен след всичките верижни приключения? Открива ли Кървящото копие, което е обещал да донесе в Ескавалон? Каква е връзката между изпитанията пред Персевал и тези, в които е въвличен Говен? Общото тълкуване на творбата предполага отговор на всеки един от тези въпроси. В противен случай следва да признаем, че всяко обяснение на романа е осъдено да бъде частично и хипотетично. Незавършеността на текста прави невъзможен и еднозначния му прочит. Но и множественото тълкуване има своите неудобства. Привилегироването на различни интерпретационни позиции, които подобно тълкуване предполага, води до различно смислово йерархизиране на отделните части на творбата, до тяхното прекалено релативизиране и в крайна сметка до фрагментиране на нейния смисъл. Макар и да съзнаваме всички тези неудобства и ограничения на интерпретацията, ще предложим няколко гледни точки за тълкуване на романа. Всяко тълкуване предполага известна доза добавен смисъл. В случая тя нараства още повече. Но този добавен смисъл ще има стойност само ако не влиза в противоречие с основните смислови компоненти на творбата.

Ще очертаем четири интерпретационни перспективи: *митологическа, християнска, антропологическа и вътрешнотекстова* или иманентна.

Най-убедителния митологически прочит на *Разказ за Граала* предлагат изследванията на Жан Маркс^[1]. В книгата си *Легендата за Артур и Граалът* видният историк на келтската култура разглежда множество елементи в ирландските и уелските разкази, търси техния отзвук в романа на Кретиен, но също така и в следващите творби за

Граала с цел да реконструира общата митична схема, на която те са производни. Този подход е археологически в смисъла на Мишел Фуко: критикът залепва разпилените късчета на цялото. Неговият коментар обслужва един по същество реставрационен проект за очертаване на архиструктурата на Граала. Последната изглежда приблизително така: героят тръгва от кралския двор да търси Граала в отговор на апел от Другия свят, който е застрашен от безплодие, откакто неговият владетел е бил ранен с вълшебното оръжие; бедствието рискува да обхване и кралския двор на тукашния свят; героят избраник прониква в замък на Отвъдното, преодолява всички трудности, печели сърцето на девойка от знатен род; болният крал оздравява, страната възвръща своето благоденствие, а героят става крал на Граала и на Отвъдното.

Тази сюжетна схема изглежда напълно правдоподобна. Тя обединява посочените по-горе три вида келтски разкази: пътуване в Отвъдното, завладяване на девойка, премахване на магия и възкачване на върховната власт. Все пак митологическата реконструкция не отчита художествените инвенции на Кретиен. А не бива да забравяме, че *Разказ за Граала* не е фолклорно творчество, при което конкретната творба се явява просто вариант на една обща схема, а индивидуална творба, плод на специфичен авторов замисъл. Келтската митологична схема пренебрегва два съществени елемента: от една страна, тя изпуска от вниманието си християнизиранието на мисията на Персевал, при което от освободител той е на път да стане месия; от друга страна, митологичната хипотеза не отрежда никакво място на приключенията на Говен. А на тях е посветена цялата втора част на романа, т.е. 4119 от общо 9236-те стиха. Митологичният прочит очевидно не обхваща цялата творба. Затова и ползата от него е ограничена. Той позволява да изминем в обратна посока предполагаемия път, но който е протекъл творческият процес при Кретиен, и в крайна сметка да видим в каква степен индивидуалната творба възпроизвежда общата схема, но и доколко се отдалечава от нея.

Християнският слой, положен върху интригата на рицарския сюжет, е от съществено значение. Както вече отбелязахме, *Разказ за Граала* е решителна стъпка по посока на християнския морал и светоглед. В предишните романи на Кретиен християнските елементи се свеждат до няколко декоративни багри, които по никакъв начин не влияят на основните идеи. Така например четем, че героят става рано и

отива в близката черква или параклис да си каже молитвата. Ала този ритуал не означава нищо повече от това, да речем, че героят сутрин закусва. Друг християнски елемент са празниците — Великден, Петдесетница, Свети Йоан, Коледа. Но и те са напълно изпразнени от християнско съдържание. Ще се ограничим с един пример: действието на първия роман на Кретиен *Ерек и Енида* започва на Великден, но отбелязването на този празник няма нищо общо с неговата роля в християнското учение. По този повод Артур организира голям лов. Рицарите се впускат да търсят рядък екземпляр, белия елен, а притежателят на ценния трофей ще получи правото да определи с целувка коя е най-красивата девойка в кралския двор. Героите на Кретиен се позовават често на Господ или на някой светец, но и тук е налице десемантизиране на тези понятия. С две думи, християнската идеология е тънък повърхностен слой, който не стига до основното послание и до символиката на романа.

Разказ за Граала сменя тона още от самото си начало. Похвалните думи за Филип Фландърски са повод за недвусмислено насочване на ценностите към християнския морал: рицарската щедрост отстъпва място на християнското милосърдие. Първата е демонстрация на материално благополучие, второто е израз на любовта към Бога и неговите творения. Според една от най-правдоподобните хипотези за общия смисъл на романа Кретиен показва границите на рицарските и куртоазните ценности, както и тяхното преодоляване по посока на християнския възглед за спасението. Двете аксиологични перспективи са заложени в двойната родова обусловеност на героя — по бащина линия той е рицар, докато майката и целият ѝ род са загрижени преди всичко за християнското му възпитание. Ако приемем, че историята на Персевал е роман на изграждането, основанията за това следва да търсим именно в двойното формиране на героя като съвършен рицар и образцов християнин. Рицарските умения превръщат героя в победител, в шампион. И наистина, Персевал не претърпява нито едно поражение на рицарския фронт. Християнското изграждане се оказва обаче по-продължителен процес, осеян с прегрешения и провали.

Светско-рицарската перспектива очертава своеобразно магнитно поле, в което фигурите си приличат. Неговите представители следват себични подбуди, най-вече от високомерие и жажда за слава. И много

често прозвищата им подчертават именно тази самонадеяност, определяща цялото им поведение. Червеният рицар е въплъщение на безмерната самоувереност; сенешалът Ке се подиграва на всички, защото живее с усещането, че ги превъзхожда; приятелят на девойката от шатрата носи прякора Надменния; един от рицарите, повален от Персевал, е известен под името Сагремор Безмерни (ст. 4220); братът на Говен Агравен носи прякора Горди (ст. 4768), Горди е името и на замъка, към който девойката с магарицата насочва Артуровите рицари (ст. 4689). В частта „Говен“ една от главните героини се нарича Надменната девойка, така както и нейният приятел (ст. 8643). От тези примери — те съвсем не са изчерпателни — се вижда, че прилагателните „горд“ и „надменен“ изпълняват функциите на прякори там, където собствени имена липсват. Докато гордостта се явява емблема на рицарството, смиреннието, молитвата, състраданието са сред основните християнски добродетели, които героят трябва да усвои.

Разбира се, християнската перспектива е зададена на първо място от значението на основния символ — Граала. Кретиен превръща един утилитарен предмет (френската дума *greaal* означава „паница“, „тавичка“) в църковна утвар: Граалът съдържа просфора, символ на духовното единение с Месията. Ако търсим развързката на романа по линия на християнската логика на действието, можем да допуснем, че Персевал ще се откаже от рицарското поприще и ще заживее като светец, като вуйчо си отшелника. Ако стане крал на Граала, тялото на Персевал би се освободило от биологичните закони, за да съществува само в Божията благодат, подобно на другия си вуйчо — бащата на Крал Рибар. Ала и тази правдоподобна хипотеза се свежда само до частта „Персевал“. А какво да правим с втората сюжетна линия, чийто герой е Говен? В историята на Говен липсват всякакви християнски елементи. Какво е нейното място спрямо тази на Персевал: на балансър, на опонент или на преодолян етап от възгледите на автора за рицарската мисия? Доколкото романът е озаглавен *Разказ за Граала*, най-вероятна изглежда третата хипотеза. В същото време не бива да забравяме, че както монархическата институция през XII и XIII век е гледала с подозрение или с презрение на легендите за крал Артур, така и Църквата никога не е гледала с добро око на Персевал и неговите домогвания до Граала. Когато Църквата решава да създаде

посредством един от най-влиятелните си ордени (Цистерцианския) своя версия на Граала с *Търсенето на Светия Граал*, тя подменя радикално механизма на смислообразуване. Всички приключения около Граала ще станат предмет на християнско морализиране: алегорията въдворява символа в догмата, романът застива в канона на римокатолическата институция. С други думи, доближава се до нравоучителния трактат. Кретиен е твърде далеч от идеята да хвърли рицарството на християнската клада. При него християнската идеология е нова перспектива, но в нея има не по-малко загадъчност, отколкото в старите келтски митове. Затова тя не застрашава литературната стойност на творбата, а ѝ придава ново измерение.

Келтската и християнската хипотеза произтичат естествено от романа на Кретиен. Не така стоят нещата с нашата трета хипотеза — антропологическата. Тук ще се опитаме да хвърлим светлина върху романа с помощта на някои понятия и възгледи на френския антрополог Рене Жирар. Доколкото ни е известно, нито един от трудовете на Жирар не споменава романа на Кретиен, нито проблематиката за Граала. Критиката също не е търсила подобна връзка. Нашият опит е продиктуван от стремежа да доловим по-дълбоки и универсални измерения в творбата на Кретиен. Тезите на Жирар могат да обяснят две съществени страни в постъпките и мисиите на Персевал и Говен.

Поривът на Персевал към рицарското поприще води началото си от това, което Рене Жирар нарича *миметично желание* (*désir mimétique*). При него субектът е обърнат само донякъде към обекта. Желанието на субекта се поражда и определя от трета инстанция — модел или медиатор, и по същество е мимезис, подражание. Колкото по-силно е влиянието на медиатора, толкова по-слаба е ролята на обекта. „В хода на този процес, отбелязва Жирар, човек губи чувство за реалност, а способността му за оценка е парализирана.“^[2]

В началото на романа героят няма никаква представа за това що е рицар. Желанието му да стане рицар се пробужда внезапно от първата му среща с петимата рицари: младежът иска да бъде като тях. В двора на Артур пожелава оръжието на Червения рицар, когото току-що е срещнал. Миметичното желание пламва като огън. То не търпи отлагане. Затова Персевал е смешен в очите на рицарите, които знаят, че е нужно време, за да овладее човек рицарската техника, и че славата

идва само след много победи. Героят изглежда малоумен или най-малкото инфантилен, защото не полага желанията си във времето. Миметичното желание сякаш влиза в противоречие е логиката на романа на изграждането. Подражанието тласка героя да се отъждестви мигновено с другия или да заеме неговото място.

Загубеният усет за реалност тласка подвластния на миметично желание и към друга крайност — обожествяване на модела, идолопоклонство. Неслучайно Рене Жирар поставя за епиграф на книгата си за миметичното желание *Романтична лъжа и романна истина* мисълта на немския философ Макс Шелер: „Човек има своя Бог или своя идол“. Първият досег на Персевал с рицарите илюстрира тази мисъл. Кретиен описва тази среща в четири фази. Когато чува дрънкащите оръжия, преди да ги е видял, Персевал решава, че това са дяволи (ст. 116); когато ги вижда, заслепен от техния блясък, ги обявява за ангели (ст. 139), а техния водач — за самия Господ Бог (ст. 146). Водачът на групата се представя като рицар, а наивният младеж тълкува непознатата дума като нещо повече от Господ (ст. 180 „От Бог дори сте по-красив“). Минифеноменологията на възприятието поражда пародийна теология. Просветлението за духовните пратеници се оказва заслепление пред най-обикновени земни пътешественици. Сервантес ще доведе до край този процес на обожествяване: Дон Кихот сублимира системно тривиалното, докато Санчо, обратно, тривиализира сублимното.

Миметичното желание е сляпо за разликата между същност и атрибут, между природно и изкуствено, между тяло и аксесоар. Рицарят обяснява на Персевал що е ризница, а простодушният момък пита: „С туй ли сте роден?“ (ст. 282). По-късно, когато е убил Червения рицар, за да му вземе доспехите, героят проявява смайващо неумение да ги отдели от тялото: така решава да съсече трупа на парчета (ст. 1139).

Ролята на медиатор могат да изпълняват както хора, така и идеи. Уроците на майката и на учителя по рицарско майсторство Горнеман са уместни сами по себе си, но те предизвикват обратен ефект, защото застиват в съзнанието на младежа именно като абсолютни модели. Персевал ги рецитира и прилага буквално, поради което от ключ към света и към другите те се превръщат в преграда и пречка. Затова първата му среща с девойка (приятелката на Надменния) има комично-

катастрофален обрат, затова и посещението в замъка на Граала завършва с неуспех.

Теорията на Жирар за миметичното желание позволява да вникнем и в механизма на зараждане на любовното чувство. При срещата си с Бланшфлър Персевал се държи непохватно. Той не знае що е любов, защото няма в това отношение модел за подражание. Красивата девойка се вмъква в леглото му, а той не знае какво да прави. Любовта на Персевал започва след раздялата му с Бланшфлър, когато капките кръв по снега му напомнят за румено-бялото лице на девойката. Те изиграват ролята на медиатор, защото катализират чувството и позволяват то да кристализира в любов.

От казаното дотук се вижда, че за Персевал — човек без житейски опит — посредническата функция на моделите е от съществено значение. Моделът пробужда в неопитната душа на героя желание за социална реализация (да стане рицар) и за интимно щастие (е Бланшфлър). В същото време моделът издига преграда към съществуващата реалност. Героят не само не проглежда в тази реалност, а често се разминава драстично с нея и последиците от това са тежки: Персевал оставя майка си да умре, защото я вижда припаднала в момент, когато му се привижда много по-силно дворът на краля, произвеждащ рицари; при вида на унилия Артур Персевал проявява пълно безразличие, защото в този миг го интересуват единствено доспехите на Червения рицар; пред Кървящото копие и Граала съзнанието му е обсебено от съветите на Горнеман да не говори излишно. В този смисъл моделът има двояко въздействие — да въведе героя в света и в същото време да го отчужди от него. Силата на модела има алиениращо въздействие върху героя и по отношение на самия себе си. Връх на себеотчуждението е невероятният факт, че младежът не знае дори собственото си име. Това странно състояние на неопределеност напомня за липсата на самосъзнание, характерна за бъдещия субект на инициация. В книгата си *Насилие и сакралност* Рене Жирар привежда показателни примери: „В някои общества бъдещият новопосветен е загубил името, миналото си, роднинските си връзки, правата си. Сведен е до нещо неопределено и без име.“^[3] Тъкмо такова е състоянието на Персевал в началото на романа. Той не знае нищо за баща си, за братята си, забравил е братовчедка си, не си знае името, нито е чувал за роднините си по майчина линия — Крал

Рибар, неговия баща и вуйчото отшелник. Лишен от памет и от съзнание за индивидуална и родова идентичност, героят сякаш е предопределен за нов живот. Развитието на фабулата обаче внушава, че успехът на новата мисия зависи от това доколко героят може да установи приемственост е миналото на своя род. С други думи, Персевал трябва да се отърси от миметичното желание, да се обърне към себе си и едва след това да тръгне да покорява света.

Друга основна тематична линия в романа, която можем да тълкуваме с помощта на Рене Жирар, е свързана е насилието и неговото прекратяване посредством изкупителната жертва. На тази проблематика Жерар посвещава редица свои книги и студии^[4]. Те разкриват от религиозна и културна гледна точка ролята на жертвоприношението в древните общества. Тук ще се спрем само на онези идеи на Жирар, които могат да бъдат ключ за тълкуване на *Разказ за Граала*. Чрез изкупителната жертва се цели прекратяване на всеобщото насилие. За да изпълни своето предназначение, жертвата трябва да бъде подобна на останалите членове на общността и в същото време различна от тях. Сред видовете изкупителни жертви, които Жирар споменава в книгата си *Насилие и сакралност*, специално внимание заслужават някои африкански практики да се принася в символична жертва най-знатният представител на общността — кралят или племенният вожд. Кралят съсредоточава в себе си всички ценности, основополагащи за общността. От друга страна, той стои над нея и тъкмо тази негова извънпоставеност го прави потенциална изкупителна жертва.

Ако се обърнем към предисторията на Граала, която служи за многопластов фон на събитията в романа, виждаме, че раната в слабините на Крал Рибар го превръща в изкупителна жертва. В страната е настъпил мир, но животът в нея е замрял. Жирар подчертава и друг важен факт — сакралния статус на жертвата. А той винаги предполага известна тайнственост. Тъкмо нея трябва да разбуди Персевал с въпросите си относно Граала, които той така и не задава. Органичната връзка между сакралното и тайнството проличава и от епизода на посещението на героя при вуйчото отшелник. Вуйчото обяснява на своя племенник какво е предназначението на Граала. Ала тази информация не премахва магията, която тегне над Крал Рибар и над цялата му страна. Защото Персевал е трябвало да зададе своите

въпроси именно в сакралното пространство на замъка на Граала. Само тогава Крал Рибар би оздравял и Пустата земя би се върнала към нормален живот. Въпросите на Персевал са част от механизма на изкупителната жертва. Без тях този механизъм не действа пълноценно.

Всяко жертвоприношение е символичен акт. В случая с Крал Рибар е налице символичен акт от втора степен: кралят не е бил убит, а само ранен символично в слабините. Връзката между отнетите репродуктивни способности на краля и икономическия и демографски застой на общността е очевидна. По същата логика следва да тълкуваме и раняването на бащата на Персевал (ст. 437 „между краката бе улучен“), от което страда цялата страна. Макар при бащата на Персевал сакралният елемент да не е подчертан, връзката между неговото нараняване и съдбата на общността е достатъчно условие и на него да гледаме като на изкупителна жертва.

Ще добавим още един персонаж — стария крал, бащата на Крал Рибар, който живее от просфората в Граала. По своя статус старият крал напомня повече за светец, отколкото за простосмъртен: неговото тяло вече е нетленно. Подобно на мистичното тяло на Христос след неговото възкръсване, старият крал сякаш е освободен от биологичните закони. Приликата е Христос е важна, защото Божият син е най-яркият пример за обожествяване на изкупителната жертва^[5]. Старият крал е изкупителна жертва от християнски тип. Между тримата персонажи — бащата на Персевал, Крал Рибар и стария крал на Граала — съществува дълбоко типологично родство. Всеки един е хипостаза в троицата на изкуплението. Те образуват и тристепенна йерархия: езическо жертвоприношение е подразбираща се сакралност, езическо жертвоприношение с подчертана сакралност, християнско жертвоприношение. Ролята на Персевал е да бъде живата връзка между трите жертвени фигури.

Приключенията на Говен също могат да се тълкуват в светлината на възгледите на Рене Жирар за миметичното желание и за жертвоприношението. Но тук те се проявяват откъм друга своя страна. Артуровият племенник стои на преден план и в предишните романи на Кретиен. Той олицетворява образцовия рицар с отлични воински качества, безупречни маниери и с подчертан вкус към дамите. В тази светлина го виждаме и в *Разказ за Граала*. За разлика от Персевал, който става рицар, за да прилича на първия срещнат представител на

съсловието, Говен трябва просто да остане верен на себе си, да бъде на висотата си на образец. Както видяхме, при Персевал моделът упражнява отчуждаващ ефект върху героя. При Говен липсата на модел го изправя пред собствения му публичен образ. Подбудите на Говен са нарцистични. Нарцистичният му Аз е обърнат към своя двойник — собственото му реноме, което ще играе ролята на модел и ще издига прегради пред реалността. Как да си обясним например поредицата от галантни връзки, коя от коя по-нелепа, е невръстното момиче от Тентажел, с принцесата от Ескавалон, с Лошата мома и накрая със собствената му сестра Кларисан освен е това, че вторачен в своя имидж, той остава сляп за всичко онова, което прави противоположни възможните връзки с въпросните героини? Подражавайки на себе си, Говен подкопава почвата под краката си, затъва във все по-абсурдни ситуации, които го водят до Отвъдното, до замъка на двете кралици. Симетрията с приключенията на Персевал бие на очи.

Персевал напуска майка си и преминава през три архетипни места — на светската власт (двора на Артур), на любовта (замъка на Бланшфлър), на Другия свят (замъка на Граала). Говен следва същия типологичен маршрут, чиито етапи са: светска власт (на двора на Артур), любовна връзка (Тентажел, Ескавалон), Отвъдното (замъка на двете кралици). Симетрията може да се формулира и от друга гледна точка. Персевал напуска майка си, за да отиде в замъка на двамата крале (стария крал и Крал Рибар), а оттам и при вуйчо си отшелника; Говен напуска вуйчо си Артур, за да стигне до замъка на двете кралици, т.е. до баба си и майка си. Романът е изграден от две сюжетни линии, всяка от които сякаш подражава на другата.

В подкрепа на тази идея ще приведем още два примера. Когато Персевал отива с Говен в двора на Артур, сцената с хванатите за ръце герои означава недвусмислено, че младежът е станал равен на най-добрия рицар. Цял един цикъл от еволюцията на Персевал приключва в този момент. Започнал е с първата среща със случайни рицари, а завършва с побратимяването и изравняването с образцовия рицар. На свой ред Говен също ще подражава на Персевал, доколкото приема неговата мисия — да открие Кървящото копие. Постепенно миметичното желание става определящ двигател на двете сюжетни линии.

Могат ли приключенията на Говен да бъдат поставени под знака на жертвоприношението? Струва ни се, че могат, но тук различията с Персевал са повече, отколкото приликите. Говен е спасителният рицар в двореца на двете кралици, но цената за неговите победи е пленничеството. Занапред той не ще може да излиза извън пределите на замъка. Тази жертва ще осигури щастието на обитателите на замъка.

В *Насилие и сакралност* Рене Жирар прави съществени разграничения между жертвоприношението и отмъщението. Дълбокият смисъл на изкупителната жертва е тя да не поражда желание за мъст. Именно така се слага край на насилието и се заздравяват връзките между членовете на общността. Обратно, отмъщението е безкраен, верижен процес. Последиците от него могат да бъдат фатални, особено когато протича в затворено малко общество. Подбудите за отмъщение стоят в основата на ситуациите, в които бива въвличен Говен: Генганбрезил го обвинява в убийството на краля на Ескавалон и иска да отмъсти за него; Девойката с късите ръкави иска чрез Говен да отмъсти на сестра си; Грегориас търси да си отмъсти за обидата, която му е нанесъл Говен; Гриномелан обвинява Говен, че е убил братовчед му, а бащата на Говен — неговия баща, и всичко това изисква отмъщение, и т.н. и т.н. Отмъщението увековечава насилието и кръвопролитие, докато жертвоприношението ги прекратява. В тази перспектива се разкрива и смисълът на символната двойка Кървящо копие — Граал. Капките кръв, стичащи се постоянно от върха на копието, са метафора на насилието, пораждащо от желанието за мъст. Копието тук е в унисон с келтската традиция. То е символ на разрушението. Граалът, обратно, носи позитивно значение. Той се вписва в съдовете от келтската митология, символизиращи изобилието. Кретиен придава на този символ християнско измерение — Светото причастие. Преходът от езическата към християнската символика има за идеен фон догмата за мистичното тяло на Христос — Божия агнец, принесен в жертва за спасението на човечеството.

Понятийният апарат на Рене Жирар не позволява да обхванем цялостното значение на романа. Но с него можем да пускаме сонди в дълбочина до онези смислови слоеве, които придават на творбата общочовешко значение и върху които авторите от следващото столетие ще надграждат своите сюжети.

Очертаните дотук три нива на прочит стъпват на определена идеологическа схема (келтска символика, християнско учение, антропологическа теория), с помощта на която вникваме в романа. Сега ще скъсим критическата дистанция, за да се доближим до самия текст и го възприемем иманентно. Разбира се, чисто иманентният прочит е невъзможен. Колкото и да е „късоглед“, той изисква определена дистанция. Въпросът е тя да не прекрочва границите на Кретиеновото творчество.

В пролога на *Ерек и Енида* Кретиен нарича изходния материал за своя роман „разказ за приключения“, а писателската си работа определя като „хубава композиция“ („bcle conjointure“). Думата „conjointure“ означава „свързване“ и предполага множество нива на връзки^[6]. Сред тях ще посочим два вида: 1) Вертикална връзка между фабулата и нейния морален и философски смисъл; 2) Хоризонтална връзка между отделните елементи или епизоди на романа. Тези връзки се съчетават във всяко тълкуване. За разлика от линейното четене, което акумулира смисъл, тълкуването е конструиран прочит, предполагащ едновременно артикулиране на елементите и тяхното обвързване. Ще се опитаме да артикулираме някои части в романа, преди да посочим връзките между тях.

На първо място прави впечатление двуделната композиция на романа. Тя впрочем е присъща на всички романи на Кретиен. Руският медиевист Мелетински представя добре този аспект от типологическа гледна точка^[7]. Според него двете части в романите на Кретиен разкриват двустепенен процес на художествено изграждане. Първата част протича по логиката на богатырската приказка: героят, на пръв поглед невзрачен, успява без особени перипетии да завоюва царство, девойка или и двете. Втората част разкрива кризисен момент, който слага начало на процес на индивидуализиране и протича като вътрешен конфликт. Наблюденията на Мелетински са много верни за първите четири романа на Кретиен. Те обаче не обясняват двучастната композиция на *Разказ за Граала*. Тук логиката на двуделната структура е различна. Както вече отбелязахме, историята на Персевал започва като роман на изграждането. Героят встъпва в рицарското поприще и се потопява в света без никакъв житейски опит. Контрастът между неговото простодушие и първите му успехи превръща Персевал в комичен герой в класическия смисъл на понятието — персонаж, който

не знае неща, добре известни на читателя. Оттук и усещането на публиката за превъзходство над героя. Това продължава до посещението в замъка на Граала. Затова смятаме, че възпитанието на героя е описано не просто по логиката на романа на изграждането, а на неговата пародия. Пиер Гале, автор на книгата *Персевал и уницията*, също отбелязва, че романът на Кретиен е нещо повече (или по-малко) от роман на изграждането: „В романа на изграждането няма въпрос без отговор, няма неудовлетворено очакване, нито липса, която да не е изпълнена по един или друг начин.“^[8] Пародията определя тона и във втората част на романа. Премеждията на Говен са пародия на истинските рицарски приключения било поради техния абсурден характер, поради тяхното буквално повторение (например епизода със стрелите и лъва в замъка на двете кралици, възпроизвеждащ иронично подобен епизод от *Ланселот*), или поради нелепите женски връзки на героя. Кретиен сякаш подкопава рицарската етика от две страни: Персевал е твърде наивен и невежа, за да се вмести в представата за добрия рицар; Говен пък е прекалено самоуверен, за да се усъмни в целесъобразността на своите приключения. Персевал олицетворява изгрева на рицарството, Говен — неговия залез.

Двамата герои формират антиномична двойка. Кретиен я осветлява откъм различни нейни аспекти. Един от тях е словото на героите. Персевал си служи с него неуместно: задава въпроси там, където от него се очакват отговори (диалога между глухи с водача на рицарите в началото на действието); говори механично, повтаря буквално съветите на майка си (с приятелката на Надменния, с Горнеман от Горт); мълчи, когато трябва да говори (на вечерите с Бланшфлър, с Крал Рибар). Говен, напротив, говори добре — твърде добре, смята сенешалът Ке, за когото Артуровият племенник е човек на приказките, не на действието). И в това отношение Персевал страда от недостиг, Говен — от излишество на слово.

Връзките на двамата герои с техните майки също очертават линии на симетрия и на противопоставяне. Персевал иска да се върне при майка си: не знае, че е мъртва. Говен знае, че майка му е мъртва, но не знае, че отива при нея. Персевал не умее да говори с девойките (приятелката на Надменния, Бланшфлър), Говен ги очарова с донжуановска лекота. Редица второстепенни елементи в двете части

като че ли служат единствено за да проправят пресечни линии между тях. Ще приведем само няколко примера: 1) В двора на Артур Кешамаросва девойката, предсказала славно бъдеще на новодошлия Персевал; в двора на Тентажел голямата дъщеря на Тибо шамаросва сестра си, задето вярва, че има по-добър рицар от Мелиан; 2) В близост до замъка на Граала Персевал вижда лодкар и един инвалид в лодката (Крал Рибар); пред замъка на двете кралици Говен среща лодкар, а малко по-късно и инвалид с патерица; 3) На излизане от замъка на Граала Персевал се сражава с Надменния рицар; на излизане от замъка на двете кралици Говен влиза в схватка с Надменния от Тесния проход.

Разбира се, най-важната симетрия между двете сюжетни линии са посещенията на героите в Другия свят — в замъка на Граала и в замъка на двете кралици. И двете места са омагьосани, и двете очакват своя спасител. Ще отбележим, че изпитанието, на което е подложен Говен, за да бъде обявен за Освободител, е от конвенционално естество, докато загадката, пред която е изправен Персевал, е прецедент в рицарските романи. Видяхме, че магията в замъка на Граала може да бъде премахната не с действие, а е въпрос, и то отправен от точния човек на точното място. Действията на Персевал — безотказно победоносни — не водят до върховната цел. Говен обратно, постига всичко с действие, въпреки упреците на Ке в противното. Ето как двойната фабула на романа стъпва на два типа поведение — на словото и на действието. Последното обаче не е основание да поставим Говен над Персевал. Предимството на младия уелсец пред прославения Артуров племенник е в това, че той въплъщава герой от нов тип. Рицарското съвършенство вече не е достатъчно. Спасителят трябва да бъде богоизбран. Но тъй като романът не казва последната си дума, по-добре е и коментарът да се въздържа от глобален извод. Ако романът имаше развързка, той би могъл да влезе в диалог с реалността, в която се вписва. Сега този диалог е затруднен. Изправени сме пред творба, построена като диптих. Всяка част отразява другата и на свой ред се отразява в нея. Наслагването на отражения умножава формите, но и премества тяхното значение по огледалната повърхност на повествованието. Отражението прераства в дисеминация. Тя лишава романа от единствено послание, но подтиква към продължения.

[1] Jean Marx, *La légende arihurienne et le Graal*, Paris, PUF. 1952; *Nouvel/es recherches sur la littérature arlhurienne*, Paris. Librairie C. Klincksieck, 1965. ↑

[2] René Girard, *Mensonge romantique et vérité romanesque* (първо издание от 1961 г.) in *De la violence à la divinité*, Paris, Bernard Grasset, 2007, p. 36. (Тук и в следващите цитати от френски източници преводът е мой — С. А.) ↑

[3] René Girard, *La violence et le sacré*, цит.съч., с. 645. ↑

[4] Ето най-важните: *La violence et le sacré*, op. cit., *Des choses cachées depuis la fondation du monde*, in *De la violence à la divinité*, op. cit. ; *Le houe émissaire*, in *De la violence à la divinité*, op. cit. ; *Видях Сатаната как падна от небето като светкавица*, изд. „Изток-Запад“, София, 2006. ↑

[5] Вж. Рене Жирар. *Видях Сатаната...* цит.съч., 149–185. ↑

[6] Те са разгледани прецизно от английския медиевист Юджейн Винавер: Eugène Vinaver, „Regards sur la conjoncture“. — In: *A la recherche d'une poétique médiévale*, Paris, Librairie Nizet, 1970, 105–128. ↑

[7] Е. М. Мелетинский, „Средневековый роман. Вопросы типологии“. — В: *Художественный язык Средневековья*, изд. „Наука“, Москва, 1982, 250–266. ↑

[8] Pierre Gallais, *Perceval et l'initiation*, 2 édition, Orléans, Paradigme, 1998, p. 26. Първото издание е от 1972 г. ↑

ГРААЛЪТ СЛЕД РАЗКАЗ ЗА ГРААЛА

Незавършеността на романа на Кретиен се оказва изключително плодотворно обстоятелство. Между края на XII в. и трийсетте години на XIII в. се раждат поне десетина значими романа, инспирирани пряко или косвено от Кретиен дьо Троа. Всяко от продълженията има своята сюжетна самостоятелност, но тя влиза в общата констелация на Граала. Тези продължения свидетелстват за творческата рецепция на творбата на Кретиен, а оттам и за нагласите на една нова епоха. Намираме за полезно да представим накратко тези творби, макар и единствено откъм проблематиката на Граала. Днешната масова култура навлиза често в полето на Граала, откъсва по някое стръкче от него и го вплита в букета от изкуствени цветя серийно производство. Ако нашият обзор помогне на потребителя на тази култура да разпознае истинското цвете измежду артефактите, той няма да е излишен.

Първата творба, изцяло вдъхновена от Кретиен, е *Парцифал* на немския писател Волфрам фон Ешенбах. В началото на XIII в. той пише своя роман, дълъг 24 000 стиха. Макар да признава Кретиен за свой учител. Волфрам препраща и към друг автор, провансалеца Киот^[1], когото представя за първоизточник и на своя роман, и на *Разказ за Граала*. Вече стана дума за литературната мистификация на Волфрам. Истината е, че *Парцифал* следва в общи линии сюжета на Кретиен. Все пак редица нови елементи дават основание да го разглеждаме не като адаптация, а като самостоятелна творба. При Волфрам Граалът е огромен искрящ скъпоценен камък. При всяко негово показване в банкетната зала масата се покрива с вкусни ястия за насядалите четиристотин рицари. По-късно вуйчото отшелник Треврицент обяснява на героя, че чудотворният камък лекува всички болести, спира стареенето, възвръща младостта, а на Разпети петък гълъб, спуснал се от небесата, оставя в Граала малка просфора. Кървящото копие е предмет на описание, достойно за най-черния роман на ужасите. И при Волфрам между копието и Граала видима връзка няма. След разказа за приключенията на Говен Парцифал

отново излиза на предна линия. В двора на Артур грозната пратеничка Кундрие го обявява за новия крал на Граала и подчертава, че такава е Божията воля. При повторното си посещение в замъка на Граала Парцифал задава нужните въпроси. Болният крал Анфортас оздравява. Парцифал е женен за Кондвирамурс, от която има двама синове. Семейството заживява в замъка на Граала. Първородният син Лоерангрин ще наследи баща си като крал на Граала, а по-малкият, Кардеиц, ще поеме светската власт. Файрефиц, полубрат на Парцифал, се жени за сестрата на болния крал на Граала и заживява с нея в Индия. Техният син Йоан ще проповядва християнството в Далечния изток.

От това кратко резюме е видно, че Волфрам има подчертан вкус към силните краски и екзотичното. Неговата естетика е противоположна на тази на Кретиен. В идейно отношение творбата задълбочава и най-вече разширява полето на християнската религия. Парцифал я утвърждава, а неговият родствен потомък Йоан я разпространява до пределите на познатия свят.

В края на XII в. Робер дьо Борон пише роман от 3500 стиха, озаглавен *Историята на Граала или Йосиф Ариматейски*. Не е сигурно, че Робер е познавал романа на Кретиен. По-вероятно е да е слушал преразкази. Едно е безспорно: той се заема не е продължение на *Разказ за Граала*, а е неговата генеалогия. Историята на Граала води началото си от края на земния път на Исус Христос. Граалът, наричан по-често от Робер „съд“ (vessel), е съдържал храната на Исус по време на Тайната вечеря. След смъртта на Исус неговият последовател Йосиф Ариматейски събира в този съд кръвта от раните на Спасителя. Впоследствие Йосиф предава Граала на зет си Брон, който става първият пазител на свещения съд, съхраняван занапред като реликва. Христос призовава Брон да се пресели с потомството си на Запад. Там бива основан родът на Кралете Рибари, които са също така основоположници на рицарството.

Основната находка на Робер е в обвързването на историята на Граала с историята на Исус Христос. В този разказ Кървящото копие отсъства. Мотивът за кръвта се прехвърля към функциите на Граала. Освен че радикализира християнската символика на Граала, Робер дьо Борон го превръща в свята реликва. Нейните пазители поддържат жива

връзката с ранното християнство и в същото време като първи рицари са гарант за неговото бъдеще.

През 20-те години на XIII век анонимен автор адаптира в проза творбата на Робер дьо Борон. Тази адаптация, известна под името *Псевдо-Борон* или *Дидо-Персевал*, съдържа три части: „Историята на Граала“, „Мерлин“ и „Персевал“. Тук влиянието на Кретиен се чувства по-осезателно: е помощта на Мерлин Персевал намира замъка на Граала, изцелява Крал Рибар и го наследява след неговата смърт.

Строго погледнато, романът на Кретиен има четири продължения в стихове. Техните варианти с дължина от 9000 до 20 000 стиха образуват впечатляващ корпус от около 60 000 стиха. Първото продължение (началото на XIII век) е основание се нарича „Продължението Говен“^[2]. Тук Персевал е само бегло споменат, главният герой е Говен. Артуровият племенник посещава на два пъти^[3] замъка на Граала, но не успява да разгадае тайната на свещения съд. В сравнение с Кретиен тук наблюдаваме засилени и християнското, и езическото значение на мита. Сцената с шествието на Граала е значително разширена. Важно нововъведение: Кървящото копие става християнска реликва. С него римският войник Лонгин е пробол тялото на разпнатия Христос^[4]. В шествието се въвежда нов елемент: ковчег с мъртвец, на чиито гърди е положен счупен на две меч. Условие за посвещаване в тайната на Граала е съединяването на двете части на меча. Говен не успява да стори това. Тук Граалът се придвижва във въздуха сам, а шествието носи всички белези на панихида. Говен задава въпросите, но заспива на масата, докато домакините му разкриват смисъла на свещените предмети. Тези обяснения съдържат и елементи от историята на Христос и на Йосиф Ариматейски по версията на Робер дьо Борон.

Второто продължение (1205–1210 г., 13 000 стиха) описва многобройните приключения на Персевал. Героят, подобно на Говен от *Първото продължение* (*Продължението Говен*), посещава замъка на Крал Рибар, задава очакваните въпроси, но не успява да съедини счупения меч. Този роман може да се разглежда едновременно като продължение на *Разказ за Граала* и като калка на *Продължението Говен*. И тук християнската ориентация на мита е засилена. Граалът съдържа кръвта на Христос.

Третото продължение (1233–1237 г., 11 000 стиха) е дело на Манесие. Названието „Трето продължение“ е оправдано не хронологически — творбата е писана след *Четвъртото продължение*, — а сюжетно. Разказът на Манесие започва там, където свършва *Второто продължение*. Персевал напуска замъка на Крал Рибар, където е посветен в значението на Граала, Кървящото копие и счупения меч, с който един рицар, Партинал, е ранил Крал Рибар. Героят убива Партинал и донася главата му в замъка на Граала. Научавайки добрата вест, болният крал оздравява. След неговата смърт крал на замъка на Граала в Корбеник става Персевал. Коронясва го лично Артур. След седемгодишно царуване Персевал се оттегля от света като отшелник. Граалът и Копието се възнасят на небето. Всички ключови събития около Граала са предмет на християнско тълкуване в духа на тогавашната дидактична литература.

Четвъртото продължение (1225–1230 г., 17 090 стиха) от Жербер дьо Монтръой стои в сюжетно отношение между *Второто* и *Третото*. Персевал напуска замъка на Граала, съединява частите на счупения меч с помощта на Требуюше, ковача от Другия свят, оженва се за Бланшфлор, дълго време не консумира брака от християнско целомъдрие. Авторът обаче предсказва на съпрузите славно потомство, към което принадлежи и Годфроа дьо Буйон, бъдещият завоевател на Йерусалим. По-късно героят се завръща в Замъка на Граала, но Крал Рибар не оздравява и мисията остава незавършена.

Перлесваус или Висшата книга за Граала е един от първите френски романи в проза. Датата на неговото създаване е спорна. Условно приемаме периода между 1215 и 1220 г. Анонимният автор също прибегва до литературна мистификация, представяйки творбата като запис по диктовката на небесен ангел и на Светия дух. Перлесваус, вариант на името Персевал, предприема повторно търсене на Граала. В него участват също Говен и Ланселот. Последните двама герои не успяват: Говен вижда Граала, но изпада в екстаз пред Копието и Граала, който тук има формата на потир, и забравя за съдбата на болния крал. Поуката от този неуспех е, че прехласването пред божественото не бива да е за сметка на човешкото състрадание. Ланселот е лишен от достъп до Граала заради прелюбодейската си връзка в миналото с кралица Гениевра. Тук Граалът е символ на Божията благодат. Тя осенява напълно само Перлесваус. Артур пък

отива на поклонение в Замъка на Граала. Описанието на това поклонничество силно наподобява тогавашните хроники за кръстоносните походи.

Романът, известен под наименованието *Ланселот в проза* (2500 стр.), един от най-интересните рицарски романи на XIII в., отделя значително място на темата за Граала. Затова много критици го наричат *Ланселот-Граал*. И тук претенденти за приключението на Граала са трима рицари — Говен, Ланселот, Боорт. Посещението на всеки от тях в замъка на Граала завършва с успех, съответстващ на досегашния му начин на живот. Така изпитанието се превръща в морална равносметка и оценка на целия житейски път. Идеята за Страшния съд не е далеч. Говен вижда Граала — огромна чаша, при появата на която всички сътрапезници получават обилни ястия, с изключение именно на Говен. Героят е недостоеен да бъде посветен в светото тайнство, защото е по-чувствителен към красотата на момичето, което носи Граала, и не долавя божествената му същност. Втори посещава замъка Ланселот. И той не може да потисне възхищението си пред красивото момиче, което му напомня и за любимата кралица. Но бележи известен напредък в сравнение с Говен: отчита, че Граалът е „свято нещо“ и при вида му сключва ръце за молитва. Третият посетител, Боорт, коленичи пред Граала, моли се, облян в сълзи от щастието да види свещения предмет. Той посещава замъка и втори път, научава нови неща за Христовото тайнство, но не го разкрива напълно.

Романът в проза *Търсенето на Светия Граал* (1225–1230) бележи кулминацията на проникването на християнското учение в темата за Граала. Действието започва на Петдесетница. По този повод Артур е събрал в двора си най-личните рицари. Светият Граал се появява за миг, облян в сияйна светлина. Всеки рицар дава обет да открие и донесе светия съд. От този момент повествованието проследява алтернативно приключенията на най-славните герои — Говен, Ланселот, Боорт. Шансовете на трима — Галаад (син на Ланселот), Персевал, Боорт — изглеждат най-големи. Те предприемат морско пътешествие на кораб, построен от цар Соломон е дървета от Земния рай. На кораба се намира вълшебният меч на цар Давид. Достъп до него получава единствено Галаад, потомък на библейския герой. Презрамката на меча е изтъкана от русите плитки на сестрата на

Персевал, която също се качва на кораба, но по-късно умира, за да спаси с кръвта си болна от проказа. Със същия загадъчен кораб Ланселот ще пренесе тленните останки на мъртвата в замъка Корбеник. Там ще може да зърне Граала, но само отдалече: вярата му в Бог не е безрезервна. В продължение на пет години Галаад странства в компанията на Говен, преди да срещне отново Боорт. Тримата пристигат отново в замъка Корбеник и вечерят с още девет непознати рицари в обстановка, напомняща за Тайната вечеря. Тогава им се явяват Йосиф Ариматейски и група ангели. Те носят Светия Граал. Галаад ще излекува болния крал. По Божия заповед тримата избраници се качват отново на кораба на Соломон и се насочват към Духовния замък, символ на Божия град. Попаднали в плен на крал езичник, в продължение на година живеят благодарение на духовната сила, излъчвана от Граала. След смъртта на краля поданиците избират за свой крал Галаад. Година по-късно и той умира, след като е получил последно причастие от Йосиф Ариматейски. Тайнствена ръка отнася Граала на небето. Персевал става отшелник и също умира след година. Боорт го погребва до сестра му и до Галаад, после разказва за случилото се в двора на Артур. Романът е дълбоко пропит от цистерсианския мистицизъм.

Това схематично и твърде избирателно представяне на огромна по обема си литературна продукция дава известна идея за насоките, в които творят последователите — епигони или опоненти — на Кретиен дьо Троа. Двете основни линии, езическата и християнската, съжителстват почти навсякъде, макар и далеч не така хармонично както в творбата на Кретиен. Християнското измерение звучи все мощно. В него откриваме нова идеологическа тенденция: рицарството търси социалното си призвание и признание, като се поставя в услуга на християнското учение и на църковната институция. Духовната му мисия изглежда единствената възможна компенсация за слабата му икономическа и политическа роля в обществото.

Всички тези романи за Граала са показателни за характера на най-популярното за времето литературно течение. Търсенето на нови пътища за литературата поражда практиката на пренаписването. Граалът се оказва полиграф, своеобразен детектор на лъжата, не в живота, а в литературата. Но както знаем, лъжата в литературата води до по-висшите, до духовните истини за живота. Граалът е полиграф и

защото генерира множество разкази и почерци. Те придават видимост на невидимото, вдъхват нов живот на старите митове и мотиви. И разчупват едноизмерните идейни системи, тъй че всеки да намери в тях стимул за личната си духовна реализация.

Стоян Атанасов

[1] Ако такова провансалско име е съществувало, то би трябвало да бъде Гиот или Гизот. Слабите познания на Волфрам по френски обясняват впрочем някои разлики между неговия роман и творбата на Кретиен. ↑

[2] Съществуват множество редакции на този сложен мозаечен роман. Най-ранна е т.нар. „кратка версия“ от 9500 стиха, датирана малко преди XIII в., най-късна е „дългата версия“ (около 19 600 стиха), писана вероятно след 1220 г. Между тях има и трета, т.нар. „смесена версия“ от приблизително 15 300 стиха. ↑

[3] Двете посещения се съдържат само в „дългата версия“. В другите се говори само за едно. ↑

[4] Вж. Йоан, 19, 34, а също и апокрифната версия на Никодимово Евангелие: *Evangile de Nicodème*. — In: *Écrits apocryphes chrétiens*, t.II, Paris, Gallimard, coll. de la Pléiade, 2005, p. 278. ↑

СТОЯН АТАНАСОВ, ПАИСИЙ ХРИСТОВ БЕЛЕЖКА КЪМ НАСТОЯЩОТО ИЗДАНИЕ

Запазени са 15 ръкописа на *Персевал, или разказ за Граала*. Най-ранните са от началото на XIII в., най-късните — от началото на XIV в. С други думи, Кретиен дьо Троа, починал в края на XII в., не е авторизирал нито един от тях. Всеки ръкопис има своите особености, свързани с диалекта на преписвана, с неговите предпочитания, с неизбежните пропуски или небрежности. Медиевистите считат за най-пълнен ръкопис №794 (първата половина на XIII в.) от френския фонд на Националната библиотека на Франция. По него е направен и българският превод. С оглед на настоящото двуезично издание обаче ние предпочетохме друг старофренски ръкопис — № 12 576 (втората половина на XIII в.) от френския фонд на Националната библиотека на Франция. Именно той фигурира на лявата страница. Неговият стил се доближава до тогавашното „койне“ — литературния език в Северна Франция (за разлика от ръкопис № 794, където преобладава шампанският диалект), а и по-малко се различава от правописа на съвременния френски език. Ръкопис № 12 576 се отклонява от ръкопис №794 главно по отношение на транскрипцията на някои имена, както и на известен брой количествени прилагателни. В тези случаи сме си позволявали да подменим елементи от ръкопис № 12 576 с техните съответствия от ръкопис № 794, тъй че старофренският текст да съответства на българския превод. На места в ръкопис № 12 576 има изпуснати или добавени стихове. В първия случай сме ги запълвали със съответните пасажии от ръкопис №794, във втория случай сме ги отстранявали с оглед на съответствието в номерацията на френския текст и българския превод.

Персевал, или разказ за Граала е ярък представител на утвърждаващата се по онова време френска силабическа версификация. Той е написан в характерните за епохата и за този жанр октосилабични стихове с дължина 8 срички при мъжка рима и 9 срички при женска рима. Предложената преводна версия е съобразена

както с метрическите характеристики на оригинала, така и с традициите на преводното дело у нас. Най-подходящата форма, която е в синхрон с оригиналната, е четиристъпният ямб — и тук с дължина 8 срички при мъжка рима и 9 срички при женска рима. В редки случаи в превода се използва десетсричен стих с дактилна рима. Важна структурна особеност на оригинала е използването на преноси (анжамбмани), които позволяват конфликтът метрика/синтаксис да получи преимуществено за синтаксиса решение, т.е. да се даде известен превес на синтаксиса поради естеството на фабулата, защото става въпрос за разказ. Практиката е установила, че броят на анжамбманите в превода има лек превес над техния брой в оригинала. Преводачът се вижда принуден да направи подобно отклонение, но в нашия случай то се вписва много добре във фабулната тъкан на творбата и допринася за постигане на по-плавен повествователен изказ.

Стоян Атанасов
Паисий Христов

**КРЕТИЕН ДЪО ТРОА
ПЕРСЕВАЛ, ИЛИ РАЗКАЗ ЗА ГРААЛА**

ПРОЛОГ^[1]

От малко семе — малко жито.
Щом искаш лято плодовито,
в богата почва засади
4 и много плод ще ти роди.
Когато бедна е земята,
изсхват в нея семената^[2].
Сей само в угар, от която
8 ще бъдеш награден богато.
Тъй прави днес и Кретиен —
роман^[3] започва, посветен
на мъж, по доблест несравним,
12 какъвто не познава Рим —
на Филип Фландърски^[4]. По слава
той Александър надминава
(макар че бил велик герой,
16 в пороци е затъвал той —
това го знае всеки днес).
Ще ви докажа, че по чест
граф Филип просто няма равен,
20 защото с разум е прославен.
Одумките са му омразни,
от грубостите той се дразни
и тежко изживява даже,
24 щом някой подигравка каже.
Обича графът честността,
светата Църква, доблестта,
а всичко грозно той презира.
28 В света едва ли се намира
друг мъж, тъй щедър на блага^[5].

Матей учеше така:
„Каквото дясната дарява,
32 не бива да се научава
от лявата.“ Доброто нека
го знае само Бог! Човекът
дори да върши нещо тайно,
36 за Бога всичко става знайно.
Нали евангелистът учи:
„Крий лявата да не научи
какво раздаваш.“ Знай, че тя
40 с притворство и от суета
на всекиго се доверява.
Десницата пък означава
добри дела и услужливост,
44 без показност и горделивост;
тях само Господ-Бог ги знае
и Милостта, защото тя е
самият Бог. И щом човек
48 живее в милост, той вовек
е в Бог и в него Бог е цял —
и свети Павел^[6] тъй твърдял.
Помнете, че от състрадание,
52 с любов към хората, е внимание
граф Филип все добри дела
е правил. Не зарад хвала...
На доброта сърдечна само
56 дължала се е щедростта му.
Та кой сега би го сравнявал
със Александър — той не давал
за другите и пет пари.
60 Обратно, Кретиен дори
не си задава днес въпроса,
дали труда си ще прахоса.
Понеже графът го застава,
64 по негов ръкопис^[7] съставя
той своя „Разказ за Граала“.
По-хубаво в тоз двор едва ли

друг някой автор е оставил.

68 Та чуйте как той се е справил^[8].

[1] В изданието на „Изток Запад“ текстът на „Персевал, или Разказ за Граала“ е компактен, т.е. няма разделение на глави. Има само разделение с празни редове според предложените във въведението на Стоян Атанасов 16 епизода. Това удобно за читателите разделение го предлагаме в електронния вариант на книгата в Читанка, като прилагаме и заглавията на епизодите. — Бел. NomaD. ↑

[2] Ст. 6: Кретиен започва с парафраза на прочутата мисъл на Цицерон: „Каквото посееш, това ще пожънеш“ (*За оратора*, LXV, 261). Вж. също апостол Павел, *Второ послание до коринтяни*, гл. 9, 6: „Който сее скъдно, скъдно и ще пожъне; а който сее щедро, щедро и ще пожъне.“ ↑

[3] Ст. 10: В началото на XII в. с прилагателното „романски“ се назовават говорите в Северна Франция. Така те са разграничавани от латинския. Съществителното „роман“ се появява към 1140 г. във връзка с новия повествователен жанр в стихове, писан на простионароден език по сюжети от гръко-римската Античност или от т.нар. „бретанска материя“ за крал Артур и рицарите на Кръглата маса. ↑

[4] Ст. 13: Филип Фландърски (1142–1191), След овдовяването през 1181 г. на Мари Шампанска, покровителка на Кретиен дьо Троя и поръчителка на неговия роман *Ланселот, Рицаря на каруцата*, Филип предлага женитба на графинята, но получава отказ. Взема активно участие в Третия кръстоносен поход и загива в Палестина през 1191 г. По тези хронологични ориентири може да се смята, че Кретиен работи над *Разказ за Граала* през 80-те години на XII в. Филип Фландърски е ярък представител на феодалния елит, който се противопоставя на централизиращата политика на монархията, по-конкретно на Филип-Август и на съюза му със забогатяващата буржоазна прослойка. ↑

[5] Ст. 29: Добродетелите на граф Филип Фландърски като съвременна историческа личност са въплъщение на ценностите, чийто символ е легендарният крал Артур. По такъв начин историческият пласт се явява потвърждение, а в известен смисъл и производна величина, на митологичното. От друга страна, по логиката на

коренните противопоставяния Кретиен ще изобрази впоследствие група персонажи — сенешала Ке, Червения рицар, Грозната девойка с магарицата, Надменната девойка и др., — които са антиподи на граф Филип Фландърски и на крал Артур. ↑

[6] Ст. 50: Тук очевидно Кретиен цитира по памет, каквато е тогавашната практика. Казаното е от Йоан, гл. IV, ст. 16, а не от Павел. Все пак в *Първо послание до коринтяни*, гл. 13, апостол Павел развива сходна идея. ↑

[7] Ст. 64: Въпреки че редица авторитетни критици вярват в съществуването на въпросната книга, при липсата на каквито и да било следи от нея не ни остава друго, освен да напомним, че препращането към стари авторитети или книги е типичен за онова време реторически похват за легитимиране на романа. Литературният топос за връзката с традицията като предпоставка за качество на новата творба не изключва обаче наличността на устни разкази, от които Кретиен по всяка вероятност е черпил материал за своя сюжет. ↑

[8] Ст. 68: Изхождайки от метафорите за сеитбата, жътвата и плодородието, Кретиен дьо Троа умело обвързва, а вероятно и степенува, три ценностни категории: християнското милосърдие (апостол Павел), куртоазната щедрост (граф Филип) и художественото творчество (Кретиен). ↑

ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА РИЦАРИ И СЕ РАЗДЕЛЯ С МАЙКА СИ

Когато рано сутринта
звучи на птици песента,
когато се събужда всичко
72 (гори, поля, цветя, тревички^[1]),
зората щом е запламтяла,
там, в равнината запустяла,
под небосвода светло син
76 един младеж, вдовишки син,
три копия^[2] в ръката взел,
ловджийския си кон извел,
седло му сложил сам, излязъл
80 от майчиния дом и казал,
че ще отиде там, където
е овес засято е полето
и хората орат отрано
84 с дванайсет вола и шест брани.
Едва навлязъл той в гората
и в миг усетил как душата
се пълни с чувство най-прекрасно
88 от хубавото утро ясно
и веселия птичи глас.
Така изпаднал той в захлас
от песните и от лъчите,
92 че снел от своя кон юздите
да попасе трева зелена,
и с ловкост необикновена
взел копията и поред
96 замятал ги: едно — напред,
едно — назад, едно — нагоре...
И не усещал той умора.
Но както хвърлял устремено,

100 пет рицари въоръжени
откъм гората се задали,
е оръжието си дрънчали
и вдигали страхотен шум,
104 напредвайки по своя друм.
Ту копие о някой бук
се удряло с пронизващ звук,
ту щит, докоснал дъбов пън,
108 издавал глух метален звън:
във хор оръжия и клони
ехтели вред под небосклона.
Като разбрал от тази врява,
112 че група воини приближава,
младежът почнал да се вайка:
— Да, спомням си как мойта майка
ми казваше, че се страхува,
116 когато дяволи върлуват,
че щом ги някой тук съзре,
да се прекръсти е добре.
Но аз не бих поел обет
120 да следвам нейния съвет
и сам ще победея без страх
най-силния от всички тях;
така останалите вече
124 от мен ще бягат надалече.
Та ето за каква победа
мечтал, преди да ги съгледа
младежът наш. Ала когато
128 показали се от гората
бойците с ризници блестящи,
с оръжията си звънтящи
и с нови копия, каквито
132 не са му виждали очите,
и всичко светело в зелено,
в сребристо, в аленочервено
под слънцето на онзи ден,
136 младежът, явно възхитен,

възкликнал силно: — Боже мили,
пред мене са се появили
пет ангела!... Аз сторих грях,
140 че виждах дяволи във тях.
И колко права беше мама,
когато казваше, че няма
от тях по-висши същества
144 освен Бог. Но няма това,
което виждам в този час,
не е Бог, слязъл между нас,
защото между тях съзирам
148 един, когото аз намирам
божествен. Господи прости!
Той тъй над другите блести,
че нямат и десета само
152 от хубостта и прелестта му.
Макар че мама ме възпита
как трябва Бог да се почита,
да се прославя и обича,
156 пред този бог ще коленича.
Не пред Всевишния. — Веднага
младежът, както се полага,
молитви почнал да реди,
160 тъй както майка му преди
го учела. Щом го видял,
водачът воините си спрял
веднага е думите: — Не бива
164 към него никой да отива,
че той, какъвто си е плах,
ще вземе да умре от страх,
без дума да е промълвил.
168 След туй водачът приближил
и рекъл му: — Защо стоиш
така? От мен ли се боиш?
— Не ме е страх, ала желая
172 от вас самия да узная
не сте ли вие Бог^[3]. — Но как!

— А кой сте? Нека знам все пак.
— От рицарите съм. — Пък аз
176 не съм видял до този час
оттук жив рицар да минава...
За тях не се и споменава —
отвърнал момъкът учтив. —
180 Дори от Бог сте по-красив!...
Защо не съм с подобен лик!
Ала водачът в този миг
запитал го: — Ти днес тѣдява
184 не си ли виждал да минават
пет рицари и три моми?
Но друго бил си наумил
да разбере сега младежът,
188 оръжието му разглеждал
и в плен на истинска възхита,
не се сдържал да го попита:
— Щом вие рицар се зовете,
192 сир, моля ви се, обяснете
какво в ръката си държите?
— Та аз самият новините
от теб очаквам да науча,
196 приятелю, във този случай,
а ти въпроси ми задаваш! —
отвърнал рицарят тогава. —
Това се копие нарича.
200 — Но то на моите не прилича...
За хвърляне ли също служи?
— Какво говориш, млади друже!
Със него удря се отблизо.
204 — Тѣй както казвате, излиза,
че с моите копия ще мога
аз да убия сам по-много
животни, даже отдалече,
208 тѣй както с лѣк. — Я чуй, човече,
от твоите не се нуждая.
За рицарите аз желая

от теб да разбере къде ли
212 момичетата са отвели?
Ала младежът хванал щита
и все тъй продължил да пита:
— Ами това, сир, за какво е?
216 — Ти, друже, все за нещо свое,
разпитваш... Аз бих искал сам
от тебе нещо да узнам.
Понеже си ми симпатичен,
220 макар и твърде нетактичен,
ще отговоря: щит това е.
— Щит? — Да. Та всеки рицар знае,
че много му е нужен щитът.
224 Това е сигурна защита.
От ударите вражи той
предпазва ме при всеки бой.
Без щит не може, друже, знай!
228 Затуй ценя го аз безкрай.
Онези рицари, които
встрани стояли страховито,
при своя господар решили
232 да идат. Като приближили
до него, с любопитство живо
подхванали нетърпеливо:
— Сеньоре, на какво разчита
236 уелсецът? Какво ви пита?
— Какво ли? — рекъл господарят, —
та той не ще да отговаря
и страшно много настоява
240 подробно да му обяснявам
защо е нужна всяка вещ.
— Сир, този явно е невеж.
Уелсците са поначало
244 глупаци. Този тук едва ли
ще е по-умен от кокошка.
Какъв ли смисъл има още
да губим ценното си време!

248 За луди някой ще ни вземе.
— Навярно прави сте. Но аз
на път не ще поема с вас,
преди да му представя нещо
252 как служим си със всяко нещо.
И към младежа се обърна:
— Прости ми, друже, ще се върна
пак на въпроса си дали
256 пет рицари и три моми
тук някъде не си видял.
Но момъкът го задържал
за ризницата и попитал:
260 — Сир, тази дреха как е шита?
Кажете за какво ви служи?
— Нима не знаеш, млади друже?
— Не зная. — Ризница това е,
264 като желязо тежка тя е.
— Желязна ли е? — Виждаш сам.
— За бога, виждам. Но не знам
защо ми е да я обличам.
268 А е красива, не отричам!
— Чуй, друже! Щом си ти облечен
с такава ризница, тя пречи
на копията и стрелите
272 при бой да те ранят в гърдите.
— Та значи, ако са снабдени
със ризници сърни, елени,
защо тогаз на лов да ходя
276 и в гъсталаците да бродя?
Подхванал рицарят веднага:
— Мой друже, Бог да ти помага!
Кажи какви са новините
280 за рицарите и момите.
Младежът, все така решен,
попитал: — С туй ли сте роден?
— Не, не. Не можеш, друже млад,
284 да дойдеш тъй на този свят.

— А кой тогаз ви го е дал?
— Ще кажа, щом съм обещал.
— Кажете де! — Тогава чуй:
288 от крал Артур е всичко туй.
Преди пет дни дари ни той
с каквото нужно е за бой...^[4]
Я разкажи, макар и сбито,
292 за рицарите и момите:
какви на външен вид те бяха
и много бързо ли вървяха.
А той отвърнал: — Сир, там, дето
296 гората стига до небето,
обгръщайки самия склон,
се връзва проходът Валдон.
— Е, и какво пък от това?
300 — Там има майка ми нивя:
сега орачи ги орат.
Ако са взели този път,
те могат да ви кажат нещо.
304 Помолили го те горещо
със тях да иде още днес
там, дето сеели овес.
Младечът яхнал своя кон
308 и ги повел към онзи склон
при хората, които е брани
брануват ниви разорани.
Щом своя господар съзрели,
312 работещите пребледнели:
видели те, че придружен е
от рицари въоръжени,
и мигом ги обхванал страх,
316 че той е разговарял с тях,
и ще поиска да е рицар,
а майка му — сама, вдовица —
в скръб ще изгуби сетни сили.
320 Помолили се: — Боже мили,
дано се за това не сеца!

Щом той застанал им насреща,
попитал ги: — Да сте видели
324 пет рицари из тез предели
със три девизи да вървят?
— Да, минаха по този път —
един от тях веднага рекъл.
328 Тогаз младежът се завтекъл
към рицаря и казал: — Сир,
ще ви обадя най-подир:
оттук са минали момите.
332 Но аз не знам защо мълчите
за краля? Носи му се слава,
че рицарите посвещава^[5].
— Ще кажа, драги: всички знаят,
336 че в Кардуел живее кралят.
Преди пет дена беше там,
е ей тези две очи аз сам
видях го. Но ако се случи
340 да липсва, лесно ще научиш
къде той точно пребивава.
Но аз сега те умолявам
да кажеш името си — как
344 да те наричаме все пак.
— Зовът ме Синко — отговорил
младежът. — Синко ли? — повторил
след него рицарят. — Едва ли
348 туй име само са ти дали...
— И Братко ме наричат някои.
— Но истинското име как е?
За него всъщност аз те питам,
352 на този отговор разчитам.
— Добре, ще кажа: някой път
и „Сир“ ме хората зоват.
— Чудесно, но това не значи,
356 че ти не казват другояче.
— Не, не, аз нямам друго име.
— О, Боже мили, пощади ме!

Невероятно ми се струва
360 туй, що ухото ми дочува.
И рицарят при тези думи
в галоп поел по своя друм и
се втурнал другите да гони.
364 Младежът яхнал своя кон и
към майчиното си имение
препуснал. Там със нетърпение
и с горест чакала го тя.
368 Каква била ѝ радостта,
когато го видяла вече,
че се е върнал отдалече!
Излязла майка му насреща
372 и казала е любов гореца:
— О, синко мили!... — И не спряла
да му повтаря до премала
все тези думи. — Аз от страх
376 по теб без малко не умрях.
Къде се толкова забави,
в кои поля, в кои дъбрави?
— Къде ли? Чуй ме. С тебе само
380 ще споделя аз всичко, мамо.
Нали от ангели небесни
за тебе няма по-чудесни
създания. Тук на земята
384 по-висша твар не е позната.
Така твърдеше ти преди.
— То може да се потвърди
от не един човек. — Кой знае?
388 Твърди се, но дали така е?
Във Пустата гора аз бях
и там създания видях,
които бяха по-чудесни
392 дори от ангели небесни.
През сълзи майка му тогава
пак взела да го поучава:
— Дано и в място най-далечно

396 да бди над тебе Господ вечно!
Ти с ангели, както разбрах,
си бил и много ме е страх,
че те убиват всичко живо
400 по пътя си немилостиво.
— Не, мамо, всички тук твърдят,
че рицари се те зоват.
Когато чула тези думи,
404 загубила тя своя ум и
след малко, вече посвестена,
продумала му натъжена:
— Горката аз, ах как съм клета,
408 че не предпазих си детето
от рицарите пусти^[6]! Всуе!
А можеше и да не чуеш
за тях. Ти щеше да си рицар,
412 ако на твоя мил бащица
и на другарите добри
Бог беше склонен да дари
живот и здраве. Никой друг
416 освен баща ти, синко, тук
с такава храброст не блестеше.
Той най-достоеен рицар беше
сред всички острови в морето.
420 Гордей се със това, което
от него ти си наследил.
Не би се и от мен червил:
дедите ми, баща ми бяха
424 все рицари и те успяха
рода ни да прославят с чест.
От тях по-доблестни до днес
не зная аз. Но би могло,
428 за жалост, да се случи зло
на хора храбри, умни, честни:
те често стават най-злочести.
А пък които са лениви
432 и недостойни, и злобливи,

тях сякаш злото ги не хваща;
добрият за доброто плаща.
Но ти не знаеш, сине мой,
436 че бе ранен баща ти в бой —
между краката бе улучен.
След този удар злополучен
като че замъкът, нивята
440 за миг потънаха в реката.
В голяма бедност той изпадна...
Жестока участ, безотрадна,
върху народа се стовари,
444 самия Пендрагон удари,
а той — на крал Артур бащата —
все още крал бе на страната.
И всички бяха разорени,
448 земите им — опустошени.
Какво и как да се спасява.
Та беше татко ти тогава
във Пустата гора, в свой замък,
452 но тук да дойде сили нямал
и той не виждал изход друг,
освен да го докарат тук^[7].
Ти беше мъничко дете,
456 едва навършил беше две
и още не те бях отбила.
А преди теб се бях сдобила
със две момчета. Тях баща ти,
460 като пораснаха, ги прати
в два кралски двора на учение,
та там те бойното кръщение
със кон и сабя да получат,
464 на рицарство да се научат.
По-възрастният брат на кон
при краля на Ескавалон
отиде — той бе смел, почтен
468 и в рицарството посветен.
А другият — той бе прибран

във Гоморет от краля Бан.
В един ден моите момчета
472 били за рицари приети
и към дома поели път
мен и баща ти да дарят
със радост, ала, както чух,
476 във бой предали Богу дух.
По-късно, синко, се разбра,
че на големия ти брат
били очите изкълвани
480 от ненаситни черни врани.
От скръб помина се баща ти
и си останах аз, горката,
по три покойника да страдам.
484 Ти беше моята отрада,
единственото ми имане,
което тука ми остана,
единствената ми утеха...
488 Зли сили другите отнеха.
Синът не смятал, че е длъжен
да слуша този разказ тъжен
и рекъл: — Мамо, дай да ям.
492 Защо ми казваш туй не знам,
но знам, че много бих желал
да ида там, при онзи крал,
където рицар смел се става.
496 И майка му едва успява
за малко да го задържи,
та всичко нужно да стъкми,
да сложи във един вързоп
500 дебела дреха от коноп
и нова риза от коприна,
и туника, и пелерина,
ушити по последна мода,
504 та спретнат винаги да ходи.
Но все припирал той. Едва
били изминали ден-два

и тя му всичко натъкмила,
508 ала така се натъжила,
че със целувки, през сълзи
му рекла: — Много ми тежи,
че ти при краля заминаваш,
512 че искаш рицар там да ставаш,
доспехи нови да получиш.
Какво ли с тебе ще се случи?
Как би се справил, сине мой,
516 щом още не си влизал в бой
и нямаш никакво умение
да ползваш бойно снаряжение?
Обхваната съм от тревога,
520 че няма никога да могат
да те научат. Нищо чудно
за начинаещ да е трудно.
Но си е истинско мъчение
524 да не успяваш при учение.
Аз искам да ти дам съвет,
за да го следваш занапред.
Щом е него се съобразяваш,
528 ти винаги ще преуспяваш.
Ако е рекъл Бог, след дни
ще станеш рицар, но помни,
че със жена ако се срещнеш
532 и се нуждае тя от нещо
или от някакви беди
е сполетяна, ти бъди
готов веднага да помогнеш,
536 е добра постъпка да я трогнеш.
Жените щом не уважаваш,
завинаги без чест оставаш.
Но ако правиш им услуги,
540 ще те зачитат всички други.
Ако предлагаш им наслада,
не се натрапвай до досада.
За мъж е щастие, нали,

544 девойка да му позволи
 да я целуне. Но тогава
 недей с прищевки прекалява!
 Щом пръстен има тя на пръста
548 или с кесия е на кръста
 и от любов към теб решава
 да ти ги подари, тогава
 да не помислиш отегчен:
552 „Не, този дар не е за мен“.
 Да ги приемеш бъди склонен...
 Щом като дар са те, защо не?
 И друг съвет: ако мъжът
556 е с някого на дълъг път,
 не бива да се колебае
 той името му да узнае.
 Човек се опознава лесно,
560 щом името му е известно.
 Помни, единствено си струва
 с достойните да се общува:
 те в грях не биха те въвели,
564 щом с тебе са на път поели.
 По църкви и по манастири
 ходи редовно: всеки дири
 най-сигурна утеха в Бога.
568 На него се моли най-много
 и тебе с благодатен жест
 да надари с достойнство, с чест.
 — Защо е църквата, кажи ми?
572 — Да славим, сине мой любими,
 Създателя на битието,
 на всичко живо под небето.
 — А манастир какво е, мамо?
576 — То, синко, свят и хубав храм е,
 изпълнен с много свети вещи,
 там молят се и палят свещи,
 там, синко, името Христово
580 се слави със свещено слово,

че Той за своите идеи
оклеветен бил от юдеи.
Без никаква вина пророкът
584 подложен бил на най-жестоки
мъчения, че за душите
на нас, мъжете и жените,
се е застъпил, та във ада
588 да не отидат, да не страдат.
Те били го със злоба, с мъст,
разпнали го на дървен кръст
е венец от тръни на главата.
592 Да чуеш литургия свята,
молитва да прошепнеш там —
затуй се ходи, синко, в храм.
Отвърнал той, че обещава
596 да ходи, както подобава,
и сам в обителите божии
е охота... Ала той не можел
при майка си да чака много...
600 Преди да дойде час за сбогом,
надянал бързо облеклото,
на коня прикрепил седлото
и без да губи много време,
604 щял трите копия да вземе,
когато майка му решила
от копията две насила
да вземе: хващало я страх.
608 че по-опасно ще е с тях.
Да беше майка му посмяла
и третото би тя прибрала.
В ръката си младежът стискал
612 върбова пръчка — с нея искал
да удря коня за из път.
За тръгване дошъл часът.
И майка му с любов, през плач,
616 му рекла: — Бог да е водач
на стъпките ти, сине мили,

и да ти дава радост, сили,
да имаш в него упование.

620 Но щом на хвърлей разстояние
бил нашият приятел млад,
обърнал поглед той назад,
видял, че майка му, горката,
624 в несвяст се свлича на земята,
като че ли в предсмъртен миг,
и с пръчката като е камшик
той коня си ударил здраво,
628 за да го понесе направо
с присъщия му ход чевръст,
към онзи лес злокобно гъст.

[1] Ст. 72: Разказът започва с мотива за пролетното пробуждане (*reverdie*), почти задължително общо място в куртоазната лирика като прелюдия към разкриването на любовното чувство на поета. ↑

[2] Ст. 77: Става дума за къси копия (*javelot*), използвани главно за лов, докато рицарят си служи с дълго копие (*lance*). Вж. също ст. 200–201. ↑

[3] Ст. 173: Посредством реакцията на простодушния момък Кретиен иронично отъждествява рицарството с божественото. Развитието на сюжетната линия не само ще опровергае подобно оприличаване, но и ще внуши идеята за невъзможното извисяване до божественото със средствата на традиционното рицарство. ↑

[4] Ст. 290: Рицарските доспехи са стрували приблизително колкото едно малко земеделско стопанство. Встъпващият в рицарски сан мъж принадлежи обикновено към най-бедната прослойка от аристокрацията и разчита на материалната помощ на сеньора, за да си осигури кон и оръжие. Артур дарява с тях новопосветените рицари — доказателство за прословутата му щедрост. ↑

[5] Ст. 334: За разлика от благородническите титли рицарското звание не е наследствено. По принцип то е признание за лични качества, но на практика отговаря на нуждите на феодала от постоянна армия. ↑

[6] Ст. 409: Родителите на Персевал се застъпват за две противопоставящи с идеологии: бащата — за рицарската, майката — за християнската. ↑

[7] Ст. 454: След тежката рана бащата на Персевал е носен на носилка, подобно на Крал Рибар от замъка на Граала. ↑

ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ПРИЯТЕЛКАТА НА НАДМЕННИЯ РИЦАР

И яздил той от сутринта,
632 дордето паднала нощта,
преспал на шумата зелена
и станал, щом денят наченал...
И се разнесла птича песен.
636 Възседнал своя кон чудесен,
на път отправил се той пак
и за почивка спрял се чак
край шатра сред трева зелена
640 и кладенец с вода студена.
А шатрата била тъй чудна:
оттук я гледаш — изумрудна,
оттам пък — огненочервена,
644 с блестящи ленти украсена.
Отгоре златният орел,
лъчите слънчеви поел,
разливал пурпурни каскади
648 върху зелените ливади
е отблясъци, каквито няма
по цялата земя голяма^[1].
А из полята нацъфтели
652 уелски шатри се редели.
Младежът мигом се завтекъл
към шатрата и сам си рекъл:
— Това ли е домът ти, Боже?
656 Ще вляза в него, инак може
грях да сторя. Мама беше
напълно права: тя твърдеше,
че няма нищо по-красиво
660 от църквата и че не бива
да отминавам никой храм,

че редно е да вляза там
и до иконите да стигна,
664 та глас към Бога да издигна
с молба храна да ми даде,
че нещичко ми се яде.
Той до отворената шатра
668 се приближил и във средата
копринено легло съзрял,
а в него някой сладко спял:
това било девойка млада.
672 Вън по зелената ливада
приятелките ѝ берели
за шатрата букети бели.
Младежът влязъл, без да пита,
676 но почнал конят му да рита
и младата жена събудил.
Не се и миг младежът чудил,
а казал е най-любезен глас:
680 — Господжице, привет на вас.
Мен майка ми ме посъветва
и аз пред нея дадох клетва
да поздравявам най-горещо
684 навсякъде, където срещна,
девойки като вас. Аз няма
сега да изменя на мама.
Девойката от страх и смут
688 младежа сметнала за луд,
дори упрекнала се тя,
че му търпяла глупостта,
и рекла: — Отминавай, драги,
692 защото чакат те тояги.
— Добре, ала целувка дай!
Не ме е страх от никой, знай!
Така ме майка ми научи.
696 — Не ще ти падне, момко, случай
да ме целунеш. Хайде, стига,
че ето моят мил пристига...

Но момъкът бил много як
700 и сграбчил я, че инак как
с добро целувка да поиска.
В леглото почнал да притиска
девойката, а тя, горката,
704 напразно взела да се мята...
Но той отново я нападнал,
целувки двајсет си откраднал
и в суматохата видял,
708 че на ръката ѝ блестял
чудесен пръстен изумруден,
и казал още превъзбуден:
— Я дай ми пръстена тогава,
712 девойко! Аз не съм забравил,
че мойта майка на раздяла
уроци ценни ми е дала...
Знай, този пръстен се полага
716 на мен. Дай пръстена веднага!
— Не! — рекла тя. — Та той е мой,
не ще го вземеш даже с бой.
Той хванал ѝ дланта сърдито,
720 разтворил пръстите ѝ свити,
измъкнал пръстена от пръста,
на своя турил го чевръсто
и казал гордо: — Този ден
724 за своя труд съм награден
с целувки, та макар и кратки,
но тъй упойващи и сладки...
Прислужничките^[2] ни едва ли
728 по-сладички ми биха дали.
Тя казала му през сълзи:
— Чуй, пръстенчето ми върни!
Щом толкоз грубо се държиш,
732 с живота си ще заплатиш.
Не ще ти се размине, знай!
Но нейните слова комай
не стигнали до госта млад.

736 Напротив, той усещал глад
и тъкмо в този миг преминал
край малка бъчва, пълна с вино,
до нея — сребърен бокал,
740 а на тръстиков сноп съзрял
покривка бяла, под която
стояло ядене богато:
три вкусни гозби от елен.
744 Та как да е опечален,
и недоволен и сърдит!
След малко бил напълно сит:
едното блюдо сам изял
748 и най-охотно си налял
чудесно вино във бокала,
изпразнил го на екс и казал:
— Господице, ела при мен,
752 обядът е предназначен
за нас. И двама да ядем
от него колкото си щем,
едното блюдо ще остане.
756 При тази негова покана
тя продължавала да бърше
сълзите, пръстите да кърши
от болка и от отчаяние
760 след неговото злодеяние.
Той до насита ял и пил,
остатъците припокрив
е покривката и се наканил
764 отново своя път да хване...
А как сама да я остави?
Но нямало какво да прави
и казал ѝ: — Добра бъди,
768 девойко, и не се сърди,
че пръстенчето ти отнемам.
Пред теб сега обет поемам
за най-добро обезщетение...
772 Аз тръгвам с твое позволение.

Девојката го уверила,
че тя не би благословила
човека, заради когото
776 я сполетяло зло, каквото
едва ли някоя жена
изпитва в нейната страна.
Каква отплата би ѝ дал,
780 честта ѝ щом е поругал!...
Но плач прекъснал ѝ гласа.
А в този миг откъм леса
любимият ѝ се задал,
784 по конските следи разбрал,
че с нея нещо лошо става,
видял, че плаче, и тогава
ѝ рекъл: — Мила моя, лесно
788 се сещам по следите пресни,
че някой рицар тук е бил.
— Не беше рицар, друже мил,
а бе уелсец прост, неук
792 и най-нахално влезе тук.
От гозбите ви яде той,
като че на приятел свой
е гост. И виното опита...
796 — Затуй ли, мила, са сълзите?
Той на подобно угощение
би бил и е мое позволение.
— Не, сир, и нещо друго стана:
800 ръката ми той грубо хвана
и пръстена ми взе насила.
Една зла мисъл осенила
любимия ѝ. Той ѝ казал:
804 — Голям негодник е излязъл!
Е, нищо, нека си го носи...
Но май във друго е въпросът.
Не се ли случи още нещо?
808 — Да, сир, целуна ме горещо^[3].
— Целунал те горещо, значи?...

— Да, сир, целуна ме, обаче
самата аз не бях съгласна.

812 — На мене всичко ми е ясно:
Признай, че ти хареса даже.
О, нека Бог да те накаже! —
от ревност той ѝ изкрещял. —

816 Достатъчно съм с теб живял
че да ти мине днес лъжата.
Ти за слепец недеи ме смята,
добре съзирам подлостта:

820 на крив път те изведе тя.
Дордето не постигна мъст,
изобщо няма (честен кръст!)
пред коня ти овес да сложи.

824 И даже ако се наложи,
не ще го подковават пак^[4].
Ако умре, ще видим как
ще ходиш ти пешком след мен.

828 Не се надявай някой ден
одеждите си да смениш,
окъсана ще си вървиш,
дорде на момъка главата

832 не се търкулне на земята.
А после взел, че се наял.

[1] Ст. 650: Мотивът за шатрата с изображение на птица, огряна от слънцето, в рицарските романи обикновено е последван от среща на героя със самотна девойка или фея. Вж. например поемата „Песен за Ланвал“ от Мари дьо Франс (1170) или *Първо продължение на романа за Персевал* (нач. на XIII в.). ↑

[2] Ст. 727: Героят очевидно има известен опит с момичетата, но е далеч от куртоазните норми на поведение спрямо дамите. ↑

[3] Ст. 808: Разказът на девойката споменава трите обидни жеста на Персевал в последователност, обратна на тяхното извършване. Това е един от многобройните примери за инверсия, чрез които се проявява естетизмът на Кретиен. Понякога естетизмът прераства в маниеризъм.

Тук обаче той, струва ми се, има своите идейни основания. Редът на трите постъпки на Персевал не е случаен. Насилствената целувка, изтръгнатият пръстен (по принцип даряван в знак на взаимна вяръност) и почерпването би следвало да протичат в обратен ред според куртоазните правила. В този смисъл може да се каже, че разказът на девойката поставя действията на Персевал в техния правилен порядък. С други думи, разказът тук отразява не случилото се, а етичния кодекс.

↑

[4] Ст. 825: В келтската митология и в романите от Бретанския цикъл конят има привилегирован статут. Кон и ездач биват често отъждествявани. Съдбата на коня е анонс за съдбата на ездача. Затова и в случая наказанието, наложено на девойката, започва с малтретирането на нейния кон. ↑

ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ЧЕРВЕНИЯ РИЦАР И СЕ ПРЕДСТАВЯ В ДВОРА НА АРТУР

Младешът в този миг видял,
че въглищар по пътя ходи
836 и своето магаре води
и го попитал: — Хей, човече,
навярно идваш отдалече...
Да знаеш някой път по-кратък
840 за Кардуел, че май нататък
е крал Артур? За чест и слава
достоеен рицар там се става.
— Върви по този път, дордето
844 съгледаш крепост край морето —
отвърнал бързо въглищарят. —
Там може крал Артур да свариш
ту радостен, ту тъжен той е.
848 — Защо? Причината в какво е?
— Веднага ще ти отговоря:
Артур със верните си хора
над крал Рион спечели бой
852 и затова се радва той.
Ала проблеми му създават
бароните; те настояват,
без да изпитват угризения,
856 да идат в своите имения.
И кралят много негодува.
Младешът сякаш че не чувал —
пак нетактичност проявил,
860 ала все пак доволен бил,
че знае в кой път да поеме,
за да пристигне там навреме.
Брега щом стигнал, той видял
864 дворец е висок защитен вал

и тъкмо в същия момент
от портите, въоръжен,
млад, силен рицар се задал.
868 Във лявата ръка държал
той щита, шлема и юздата,
а в дясната — бокал в позлата.
И цялото му снаряжение
872 блестяло в чудно отражение.
Младежът го харесал много
и си помислил: — Ех, да мога
от краля в дар да имам аз
876 това оръжие! Тогаз
тук на земята никой няма
да чувства радост по-голяма.
И той се втурнал по посока
880 на замъка и с два-три скока
пред рицаря се озовал.
Веднага рицарят го спрял
и строго рекъл: — Чакай, стой!
884 При крал Артур ли, друже мой?
— Да, ще му искам позволение
за чудното ви снаряжение.
— Ако е тъй, недей отлага,
888 върви и връщай се веднага.
На този лош и долен крал
да кажеш, че съм ти предал
да ми отстъпи сам земята.
892 В противен случай, нека прати
тук някой да я защитава.
Не вярва ли, кажи тогава,
че аз съм този рицар смел,
896 бокала с виното отнел.
На храстите да бе говорил,
той много по-добре би сторил...
Отминал момъкът и ето,
900 че той пристигнал там, където
Артур и свитата му цяла

в голямата приземна зала
(със точна форма на квадрат)
904 били се сбрали за обяд.
Младечжът наш на кон решил
да влезе... Крал Артур се бил
отпуснал в мисли. Той седял
908 на мястото си и мълчал,
а всички други със наслада
си продължавали обяда^[1].
Но момъкът не знаел кой
912 е крал Артур, та нему той
любезен поздрав да отправи.
Йоне тогава се изправил,
в ръката си голям нож хванал.
916 — Щом, драги мой, си тъй застанал
и нож държиш, кажи поне
кой тук е кралят. — А Йоне
учтиво казал му: — Как кой?
920 Та ето краля, друже мой.
Младечжът, щом се приближил,
Артур учтиво поздравил,
но кралят в мисли бил потънал,
924 внимание не му обърнал.
Младечжът се опитал пак
за поздрав да направи знак,
но кралят си останал ням.
928 Младечжът рекъл си: — Не знам
как кралят, който не говори,
от някой млад човек ще стори
смел рицар. Туй не е възможно^[2].
932 И вече малко разтревожен,
на коня дръпнал той юздата
за връщане, но в бързината
съборил шапката на краля
936 върху софрата да се валя.
Сам крал Артур със изненада
видял как шапката му пада,

от мислите си се отърсил,
940 със поглед момъка потърсил
и казал му със глас приятен:
— Добре дошъл при нас, мой брате
Простете ми, че си мълчах:
944 но в размисъл потънал бях.
От мисли мрачни бях обзет,
защото моят враг заклет
от нивите ми иска дял,
948 говори като полудял,
че всички му принадлежат.
Червения го май зоват,
от Генгеройската гора е.
952 Кралицата, дори и тя е
сега при нас — да ни окаже
подкрепа в този миг тъй важен.
Доколкото засяга мен,
956 не съм чак толкова смутен
от думите, които рече
тук онзи рицар. Ала вече
не издържах, щом тоз нахал
960 заля със златния бокал
кралицата. Ах, колко долно
постъпи! Колко ми е болно^[3]!
Тя тъй жестоко се обиди,
964 че в своята стая си отиде
веднага, с накърнена чест.
Ах, как ли ще се чувства днес?
А пък младежът се прозявал —
968 дори и пет пари не давал
за болката на този крал,
и не усетил капка жал
за поруганата кралица.
972 — Кралю, от мен сторете рицар —
изтърсил момъкът припряно.
Лицето му било огряно
от две усмихнати очи.

976 И кой ли ще го уличи
във глупост, та нали наглед
бил благороден и напет!
— Мой друже, слезте на земята.
980 му рекъл кралят, — а юздата
на коня на слугата дайте,
той сам ще се погрижи. Знайте,
че тук ще ви окажем днес
984 е господна воля кралска чест.
Младежът рекъл му: — Простете,
нали си бяха на конете
онези рицари в гората?
988 Защо аз трябва на земята
да сляза? Не, не ща! За Бога,
я действайте, че бързам много!
— Да — казал кралят, — друже драг,
992 ще действам аз и още как,
щом имате такъв стремеж.
— Но — рекъл нашият младеж, —
не рицар най-обикновен,
996 а като Рицаря Червен.
Пред замъка той скоро беше
и златния бокал държеше.
Оръжието му от вас
1000 бих искал да получа аз.
Щом сенешалът^[4] чул това,
ядосан завъртял глава
и рекъл: — Друже мой, идете
1004 при него и си го вземете.
Наглед сте на това способен
и случай имате удобен.
По-бързо, време не пилейте!
1008 — Ке^[5] — рекъл крал Артур, — недейте
да се държите заядливи!
Не можете ли по-учтиво?
От тези думи на младежа
1012 и аз разбрах, че е невежа.

Ала кой би твърдял, че той
не е от благороден сой.
Как може подбиви такива
1016 към непознат! Така не бива!
Тук недостойното държание
е плод на лошо възпитание,
а този момък според мен
1020 би станал рицар смел, почтен.
На честен мъж не подобава
да обещава, без да дава.
Щом пред приятел се вречеш,
1024 ще изпълняваш, щеш не щеш —
неудържано обещание
си е направо наказание.
Нали съм казвал неведнъж
1028 на вас, че ако някой мъж
обета си не изпълнява,
сам себе си той заблуждава,
отблъсква близките си хора
1032 и тъй навлича си позора.
Но докато добрият крал
говорел, момъкът видял
девойка стройна, нежна, мила,
1036 която всеки би пленила.
Той поздравил я, а в замяна
отвърнала му тя засмяна:
— Бъди от Бог благословен!
1040 Заклевам ти се, че за мен
не ще да има в този свят
по-храбър рицар, по-сърцат
от теб. Ще се прославиш, знай,
1044 и тука, и в далечен край.
И тя в усмивка засияла,
ощастливена се засмяла
за първи път от цели шест
1048 години... Ке, от яд обзет,
плесница силна ѝ ударил,

но да повтори той не сварил,
защото вече на земята
1052 лежала просната момата.
Ке хладнокръвно се обърнал
накъм камината и зърнал
един шут и с ритник тогава
1056 го пратил в живата жарава,
защото шутът непрестанно
повтарял нещо доста странно:
— Това момиче ще се смее
1060 едва когато доживее
да види рицар смел, прославен
комуто тука няма равен^[6].
И шутът все така крещял...
1064 А момъкът в тоз миг вървял
със своите кроежи скрити
на оня рицар по следите.
Йоне отлично знаел как
1068 младежа наш по път най-пряк
да изпревари, та по-скоро
да се завърне с вести в двора.
През тайни входи той минал
1072 пресякъл някаква градина
и на открито се оказал.
И рицарят бил там излязъл —
в очакване на бойна слава.
1076 Дошъл и момъкът тогава
оръжието му да вземе.
Червения съвсем навреме
бил сложил златния бокал
1080 встрани, младежът го видял
и рязко казал му: — Преди
минути кралят нареди
оръжието да дадете
1084 на мен. По-бързо го свалете!
Товава рицарят запитал:
— А кой ще влезе в бой в защита

на краля! Кой ще се намери
1088 с мен силите си да премери!
Младежът рекъл докачен:
— Шега не си правете с мен!
Оръжието докога
1092 ще чакам? Дайте го сега!
Веднага! Тъй е наредено.
— Младежо, питам те почтено:
от името на краля кой
1096 ще дръзне с мен да влезе в бой?
— Я времето не ми губете,
оръжието отстъпете,
че щом се бавите, тогаз
1100 и сам ще си го взема аз.
Но рицарят бил тъй ядосан,
че не повторил пак въпроса,
на копието с дръжката
1104 ударил го той мъжката.
Младежът, който нямал броня,
се свлякъл тутакси от коня
със остра болка във гърдите,
1108 погледнал рицаря сърдито
и вече тройно разгневен,
като видял, че е ранен
(от болка той дори не ахнал),
1112 със копието си замахнал
към рицаря и го забил
в главата му. Тъй точен бил,
че да удари не повторил:
1116 такава рана той отворил,
че кръв потекла на талази.
Как рицарят да се предпази?!
Той паднал мъртъв на земята...
1120 Така приключила борбата:
младежът в миг от коня скочил,
към падналия се насочил,
отнел му щита, после шлема

1124 направил опит да му вземе,
но да го махне не успял.
И меча също пожелал —
от ножницата многократно
1128 го дърпал, но безрезултатно.
И вече щял с един замах
да го захвърли, но чул смях —
Йоне го гледал как се сили
1132 и го попитал: — Друже мили,
кажете ми какво ви става?
Това не ви ли се удава?
— И сам не зная. Бях решил,
1136 че кралят ми е подарил
оръжието, ала ето,
че май ще трябва на парчета
трупът му да се насече
1140 (като че в пещ ще се пече):
със меча за да се сдобия,
наложи се да го убия.
Йоне му рекъл: — Лесно мога
1144 да му го взема. На тревога
сега недейте се поддава.
— След като можете, тогава
по-бързо действайте! — отсякъл
1148 младежът. И Йоне съблякъл
напълно рицаря убит —
и шлем, и ризница, и щит
в ръцете си младежът стискал.
1152 Но в този миг той не поискал
да сложи рицарските дрехи
наместо своите доспехи.
Коприненото наметало
1156 от рицаря не би стояло
добре на момъка. Не, не!
Каквото да твърдял Йоне,
той нямало да позволи
1160 обучащата му да свали.

— *Шега си правите, изглежда.*
Не мога здравите одежди,
които ми добре стоят,
1164 *да ги захвърля насред път.*
От думите ви тъй излиза...
Нима конопената риза
за друга ще сменя, по-мека?
1168 *Наметка ли да сложа лека*
и да оставя тук онази,
която от дъжда ме пази?
По дяволите който смята,
1172 *че моите дрехи на земята*
ще хвърля, за да взема чужди!
Луд от съвети няма нужда —
оръжие той искал само...^[7]
1176 *Йоне склонил пред твърдостта му*
(било излишно да се спори),
поставил лъскавите шпори
върху обувката от кожа,
1180 *а после ризницата сложил,*
и шлема му нахлузил лесно
(а той отивал му чудесно),
на кръста меча му пристегнал
1184 *(и той като излят прилегнал),*
след туй пък му показал как
на стремето да слага крак
и как на коня да се мята
1188 *(това не му било познато).*
Накрая копие му дал,
и във момента, в който щял
да тръгва, чул гласа му: — Аз
1192 *дарявам коня си на вас;*
макар че е неудържим,
не ще ми е необходим.
А вие краля поздравете
1196 *и му бокала занесете.*
А пък девойката, която

получи удар по главата
от сенешала, нека знае,
1200 че той един ден ще се кае:
е такъв обяд ще го гостя,
че тройно ще му отмъстя.
Йоне тогава обещал
1204 да върне златния бокал
и с думи топли и добри
девойката да ободри.
И всеки своя път си хванал...
1208 Когато пред Артур застанал,
Йоне веднага му подал
в ръката златния бокал
и рекъл: — Сир, бокала! Ето!
1212 Изпраща ви го този, дете
заслужи рицарската чест.
— Но кой е станал рицар днес? —
попитал кралят с изненада.
1216 — Сир, тази чест сега се пада
на онзи момък, който влезе
при вас на кон и пак излезе.
— Говориш за един абдал,
1220 безцеремонно настоял
оръжието да му дам
на онзи рицар, който срам
и неприятности ни носи?
1224 — Да, сир, за него е въпросът.
— Как взе той златния бокал?
Едва ли с рицаря-нахал
поддържали са дружба стара?
1228 — О, не! Младежът го накара
с живота си да заплати.
— Но как се случи, разкажи.
— Сир, аз дори и не разбрах:
1232 най-неочаквано видях,
че рицарят започна пръв,
а после цял потъна в кръв:

младежът просто се обърна
1236 и хубавичко му го върна —
със удар му разби главата
и онзи падна на земята.
Артур упрекнал сенешала:
1240 — Ах, Ке, не чакайте похвала
от мен! Когато се обади,
гласът ви все ни носи свади.
От рицар днеска той лиши ме,
1244 с чест защищавал мойто име.
— И друго, сир, кълна се вам,
че той помоли да предам
и на момичето, което
1248 Ке днес удари по лицето,
че той ще отмъсти за нея
и ще накаже сам злодея.
Бъдете сигурен в това!
1252 Чул шутът тези му слова
(край огъня, където бил),
до краля бързо приближил
и рекъл с радост на сърцето:
1256 — Сир, Бог ми е свидетел. Ето,
че вече сбъдват се знамения
за страховити приключения
и те ще се повтарят често
1260 и ще се отразят злочесто
на някои. И ще проклина
Ке онзи ден, когато зина
да клевети, че и до бой
1264 достигна в зLOBата си той.
Обидата до седем дена
ще бъде скъпо възмездена:
ще си плати той, че ме ритна,
1268 че на девойката налитна,
че повали я със плесница.
Ке скоро своята десница
ще види сам на две пребита

1272 и ще я носи в лакът свита
поне шест месеца... Пък нека
отплатата да му е лека!
Не ще му се размине тя.
1276 Когато Ке дочул вестта,
че чака го направо ад,
без малко шута щял от яд
да умъртви на място там,
1280 без да му мисли. Но от срам
пред краля, примирил се той
и се разминало без бой.
Артур му рекъл: — Ке, злочест
1284 направихте деня ми днес.
На момъка да бяхме ние
показали как да се бие,
как копието да върти,
1288 как с щита да се защити...
Какъв смел рицар би излязъл!
Поне до днеска е показал,
че не владее занаята,
1292 че липсва сръчност на ръката
при нужда да размаха меча...
А ето че кон язди вече
със риск разбойник посред пладне
1296 отнякъде да го нападне,
и силом коня му да вземе
или да го срази без време.
Той глупав си е като патка
1300 и би загубил всяка схватка.
Така, обзет от съжаление,
от болка и от умиление,
не знаел кралят що да стори
1304 и просто секнал да говори.

[1] Ст. 910: Кралската трапеза е централно място в Артуровия двор. Нещо повече: в двора — идеализирано пространство на власт —

пиршеството, веселието и игрите около тях се явяват основно занимание на Артур и рицарите на Кръглата маса. Пиршеството е тясно свързано с приключението. В редица романи Артур сядна на масата, но отказва да яде, докато не научи за — или докато не се случи — ново приключение. Така кралският банкет се явява генератор на една специфична събитийност. ↑

[2] Ст. 931: Изисканото говорене е важна рицарска добродетел. Мълчанието на краля е абсурдно, защото е несъвместимо с рицарския кодекс, олицетворяван от него. Очевидно Кретиен се стреми да разчупи застиналия образ на суверена. Впоследствие рицарското безмълвие като признак за незрялост и несъвършенство ще бъде илюстрирано от неадекватното поведение на Персевал в замъка на Бланшфлор (ст. 1860–1864) и в замъка на Граала (ст. 3243–3253). ↑

[3] Ст. 962: Крал Артур олицетворява рицарската общност, но не отстоява с дела нейния морал. Той е по-скоро абстрактен принцип на рицарството и често проявява изненадваща пасивност. Затова честта на двора или на кралицата трябва да бъде защитавана от други рицари. Подобна е също изходната ситуация в *Ланселот*, *Рицаря с каруцата*, когато дръзкият Мелеаган отвлича кралица Гениевра пред очите на Артур и на целия двор. Тогава от краля се очаква не да отговори лично на предизвикателството, а да определи шампиона на общността, т.е. рицаря, който ще брани и отмъщава за обруганата кралска чест. ↑

[4] Ст. 1001: Сенешал (от лат. *Senescalus* — най-възрастният) — най-високата длъжност в кралския двор през Ранното средновековие. Сенешалът ръководи интендантството, администрацията, а при отсъствие на краля го замества като главнокомандващ армията. Филип-Август премахва тази длъжност в края на XII в. (1185). ↑

[5] Ст. 1008: Според *История на британските крале* от Джефри Монмътски (1135) Ке е млечен брат на Артур. По съвет на вълшебника Мерлин, Игерна, майката на Артур, поверява извънбрачния си син на грижите на родителите на Ке. В романите на Кретиен дьо Троа Ке е своеобразен антикуртоазен герой, отличаващ се с невъздържаност, самохвалство, грубост, присмехулство — все качества, несъвместими с представата за куртоазната рицарска етика. ↑

[6] Ст. 1062: Девойката, която не се е смяла шест години, и шутът са две скачени фигури — на вечната меланхолия и на вечния смях. Девойката стои типологично по-близо до келтската традиция,

доколкото е подвластна на своеобразна забрана (келтското „гейс“) да не се смее, докато не се появи най-добрият рицар. Шутът е по-скоро продукт на християнското схващане за лудостта като последица от Божията благодат, изпратена на грешника за неговото спасение. Така се обясняват пророческите способности на лудия, който предсказва бъдещото наказание за Ке(ст. 1264–1273). ↑

[7] Ст. 1175: Персевал надява рицарските доспехи върху грубите дрехи, ушити от майка му — бурлесков жест, с който Кретиен намеква за несъвместимостта между майчините съвети и рицарското призвание. ↑

УРОЦИТЕ НА ГОРНЕМАН ОТ ГОРТ

В тоз миг младежът галопирал
през планината, без да спира.
Не слязъл още в равнината,
1308 видял една река разлята,
която хем била широка,
хем бързотечна и дълбока.
И щом полето прекосил,
1312 той вече на брега и бил:
а там реката многоводна,
бучела като преизподня:
била тя шумна, мътноструйна
1316 (Лоара не била тъй буйна)
и да премине не посмял.
Покрай реката повървял,
с очи в брега отсрещен впити,
1320 където в чуки страховити
със шум се удряла водата.
И тъкмо там, върху скалата,
съгледал замък стар, чудесен,
1324 над морската вода надвесен.
След като той наляво свил,
пред взора му се извисил
на чудни кули силуетът,
1328 като забоден във небето.
Край най-високата се вдигал
защитен зид и той достигал
до устието на реката.
1332 На всеки ъгъл на стената
на този превъзходен замък,
иззидана от дялан камък,
стояла кула невисока.
1336 Отправен в същата посока,

не можел взорът да не трепне
пред замъка великолепен,
с прекрасното му изложение
1340 и вътрешно разположение!
Отпред дворец бил изграден
и мост, от камък построен,
висял красиво над реката;
1344 а кула точно на средата
стояла като че на пост.
На входа ѝ — подвижен мост
бил спускан денем и тогава
1348 могло оттам да се минава.
Когато паднела нощта,
използван бил като врата.
До входа като се добрал,
1352 той благородник там видял
във хермелинова одежда:
разхождал се и се оглеждал,
и с пръчка във ръка заставал
1356 пред всеки, който приближавал.
А при заплахата по-голяма
разчитал и на други двама
по-млади, пак от знатен род.
1360 Когато стигнал този вход,
младежът понапрегнал ум и
си спомнил майчините думи
и поздравил го най-напред:
1364 — Сир, тъй постъпвам по съвет
на майка си. — Благословен
бъди от Бога и от мен! —
усмихнал се той на младежа,
1368 разбирайки, че е невежа. —
Отде пристигаш, братко мой?
— На крал Артур от двора. Той
мен рицар ме направи, сир.
1372 — Но как така? Нима подир
това, което му се случи,

на рицарство той още учи?
А кой оръжие ти даде?

1376 — От него ми е то награда.
— Награда ли? Но как тъй стана?

Тогава момъкът захванал
подробно всичко да излага.

1380 Но аз припомням ви веднага,
че всичко вече съм описал
и да повтарям няма смисъл^[1].

Щом благородникът разбрал
1384 какви неща е преживял,
попитал пак: — Кажи ми, друже,
а конят за какво ти служи?

— За да го яхам из горите
1388 и из полята, както в дните,
когато още бях ловец
и яздех своя млад жребец.

— А как ще действаш, братко мой,
1392 с оръжията? — рекъл той.

— Добре знам как се с тях борави:
нали видях какво направи
човекът, взел ги онзи ден
1396 от рицаря, убит от мен.

Така са леки, че на път
не ги усещам да тежат.

— И слава богу, че така е,
1400 но аз бих искал да узная
как и кога се тук оказа.

— Сир, на раздяла мама каза
с достойни хора да дружа
1404 и неотклонно да държа
на техния съвет, защото
това е пътят към доброто.

— Урок чудесен ти е дала!
1408 Съветът ѝ е за похвала,
а твоят дълг е тъй да правиш!
Да имаш нещо да добавиш?

— Да, за подслон ще ви помоля.
1412 — Добре. Да бъде твоята воля!
Но трябва да се съгласиш...
— С какво? — От днеска да държиш
ти и на всеки мой съвет
1416 и мен да слушаш занапред.
— Съгласен съм. — Е, слез сега! —
Той слязъл. Първият слуга
на коня му юздата взел,
1420 а другият от него снел
доспехите (сега излишни)
и ей го в дрехите предишни:
с обуца груби, с наметало,
1424 които майка му бе дала.
И домакинът този път
разпоредил да донесат
стоманените остри шпори,
1428 на коня метнал се отгоре,
през рамо щита закачил
и рекъл: — Хайде, друже мил,
сега ще те науча как
1432 да носиш гордо боен стяг,
как с копието и със щита
да действаш в бой и при защита,
как с коня си да галопираш,
1436 да го пришпорваш, да го спираш.
На коня се привдигнал той,
като че готви се за бой,
прихванал копието здраво,
1440 пришпорил коня — щял направо
да литне, сякаш ще воюва.
А този хубав кон му струвал
сто марки сребърни; едва ли
1444 за друг кон толкоз биха дали.
А благородникът владеел
оръжията — той умеел
от малък е тях да се сражава.

1448 Младежът дълго наблюдавал
със радост и със възхищение
чудесното му изпълнение.
И след като показал всичко
1452 така, че момъкът самичък
да схване бойното изкуство,
той приближил до него с чувство
най-благородно и попитал:
1456 — Мой друже, би ли се опитал
така жребеца си да яхнеш
и с копие да замахнеш?
А момъкът му отговорил,
1460 че за да може да го стори,
не би му домилял имотът,
парите, ни дори животът.
— Знай, ако искаш да сполучиш,
1464 с труд можеш всичко да научиш.
Но три неща на този свят
изисква всеки занаят:
усилие, упорство, ум —
1468 без тях ще вдигаш само шум.
Когато не умееш нещо
и сам не си видял как нещо
го прави някой друг, тогава
1472 ти укори не заслужаваш.
И след като му казал как
на стремето да сложи крак,
младежът с копие и щит
1476 на коня метнал се със вид
на рицар от прославен род,
прекарал целия живот
в турнири всякакви и в бой —
1480 такъв бил по природа той.
А щом природата помага
и щом старание полага
човек, тогава може лесно
1484 да се представи сам чудесно.

И той наистина успял.
Щом благородникът видял,
че момъкът добре изглежда
1488 на коня, казал си с надежда,
че той при всяко начинание
успял би с труд и със старание.
Младежът в бойно снаряжение
1492 направил кръгово движение,
тъй както другият показал,
завърнал се и гордо казал:
— Добре ли беше, сир? Не зная
1496 дори и да се постарая,
дали ще мога като вас.
В живота си за друго аз
до днес поне не съм мечтал —
1500 това е моят идеал.
— Мой друже, щом си тъй сърцат,
ще имаш хубав резултат.
Със труд във всичко се успява.
1504 И благородникът тогава
три пъти коня си възсядал,
три пъти с копие нападал,
пришпорвал коня с остри шпори,
1508 младежа карал да повтори,
а после друг въпрос поставил:
— Приятелю, какво би правил,
ако друг рицар налети
1512 на теб? — Той скъпо ще плати!
— А копието с изненада
ако ти счупи? — Ще нападам
с юмруци. — Не, така не трябва.
1516 — Какво тогава? — Меча грабваш,
и тъй умело го въртиш,
че своя враг да победиш.
И копието си в земята
1520 забучил той, защото смятал
да му покаже с меча свой

как със врага да влиза в бой,
как със жребеца да връхлита
1524 и да отстъпва при защита.
Пред момъка накрая спрял и
му рекъл: — Друже мой, видя ли
как трябва да се отбранява
1528 човек, щом друг го застрашава?
А момъкът, самоуверен,
му отговорил с тон премерен:
— Сир, по-добър от мене няма.
1532 Дордето още бях при мама,
със всичко нужно разполагах
и в упражненията влагах
усърдие, не жалех сили...
1536 — Напълно вярвам, друже мили.
Да влезем вътре. Ти си вече
мой най-скъп гост и тази вечер
ще те приемем с радост тук.
1540 Те тръгнали един до друг,
а момъкът му доверил:
— И друг съвет съм съхранил
от мама, сир: ако на път
1544 се срещна с друг мъж в някой кът,
не бива да се колеба
аз името му да узная.
Ако е правилен съветът,
1548 то името си ми кажете.
— Добре. По име, друже мой,
съм Горнеман — отвърнал той
и го повел към своя дом
1552 гост да му бъде. Още щом
пристигнали, се появил
млад благородник, който бил
в ръката е късо наметало^[2]:
1556 за момъка било то — щяло
да го предпазва от простуда.
Домът му бил направо чудо:

просторен, хубав — всичко ново.
1560 Вечерята била готова.
Щом рицарите се измили,
на масата се настанили.
А момъкът до домакина
1564 бил сложен, тъй че те двамина
да вземат от една чиния
и дружно да ядат и пият^[3].
Гощавката била тъй пищна,
1568 но според мен ще е излишно
да я описвам по-нататък.
Щом станали те от софрата,
младежът мило бил поканен
1572 в дома цял месец да остане,
а ако искал, и година
да постои у домакина,
да поживеят там задружно
1576 и той да види всичко нужно,
което за добро, за зло
да му помогне би могло.
Тогава момъкът се сетил
1580 да го попита: — Сир, кажете
дали оттука аз ще мога
да ида с помощта на Бога
до замъка на мойта майка,
1584 която сигурно се вайка
за мен. Пред нашата врата
на тръгване припадна тя.
Дали е мъртва или жива?^[4]
1588 Затуй ви моля най-учтиво
да ида да я видя там.
Едва тогава аз ще знам
дали тук дълго ще остана.
1592 Държа да тръгна утре рано.
Стопанинът разбрал тогава,
че няма що да настоява,
и му предложил да вървят

1596 във спалнята, за да поспят.
От сън щом станал, той видял,
че момъкът все още спял,
и се до него приближил,
1600 събудил го и наредил
върху разкошното легло
да сложат ново облекло,
подхождащо на рицар млад,
1604 ушито от индийски плат,
от скъпа източна коприна,
обточено със сърма фина.
Предложил му да го надене
1608 и рекъл: — Ето дар от мене.
— Сир — казал момъкът, — добре ли
ви чух? Кажете ми не е ли
все пак на мама облеклото
1612 за мен възможно най-доброто?
Как вашето да облека?
— Приятелю, ще ти река,
че моите дрехи по-добри са.
1616 Но я по-скоро припомни си,
че обеща да изпълняваш,
без никога да възразяваш,
съветите ми. — Да, не смятам
1620 от думата да се отмятам.
И тъй, без много да се бави,
се примирил той да остави
там своите предишни дрехи
1624 и да ги замени с доспехи.
А домакинът най-накрая
(така изисквал обичаят)
привързал дясната му шпора.
1628 Тогава други млади хора
помогнали му да се справи
доспехите си да постави.
А благородникът бил вече
1632 на кръста му запасал меч

и казал, че от този ден
във рицарство е посветен
и влиза в орден най-висок,
1636 благословен от Господ-Бог^[5],
във който подлостта, лъжата
отдавна не била позната.
Накрая рекъл: — Друже мой,
1640 ако с друг рицар влезеш в бой
и той от теб е победен,
помни един съвет от мен:
не го убивай, щом от сила
1644 ръката ти го е лишила.
Похвално е, ако държиш
противника да победиш.
Но щом вината си признава,
1648 той все пак милост заслужава.
Ако говориш прекалено,
все казваш нещо непочтено...
От много чесане сърби,
1652 от много приказки вреди.
Пословицата тъй ни учи.
И ако някога се случи
да се раздрънкаш, мили друже,
1656 ти укора ми ще заслужиш^[6].
В живота може неведнъж
жена, девойка или мъж
да срещнеш и да умоляват
1660 съвет да им дадеш. Тогава
и трето правило ще спазваш —
съвети няма да отказваш.
И още нещо: безусловно
1664 ходи на църква най-редовно,
моли се не по принуждение
на Господ, а по убеждение:
да ти спаси от грях душата,
1668 живот да дава на земята,
да пази твоите блага.

Това ми обещавай сега!
 — О, сир, обет ненарушим
 1672 ви давам днес. И нека Рим
 благослови ви. Мама също
 така съветваше ме вкъщи.
 — Я чуй, за мен е неприятно
 1676 да ми повтаряш многократно,
 че все на майка си дължиш
 съветите и че държиш
 заради туй да изпълняваш
 1680 това, което обещаваш.
 Детински смешно ми звучи
 и затова се отучи
 да го твърдиш по всяко време.
 1684 За глупав някой ще те вземе.
 — Какво да казвам в този случай?
 — Ще казваш, че те е научил
 един васал на друг васал —
 1688 тоз, който шпори ти е дал.
 Тогаз младежът доверчив
 се врекъл, че дорде е жив
 ще казва, че на него само
 1692 дължала се почитеността му^[7].
 Стопанинът доволен бил,
 младежа с кръст благословил
 и рекъл, както се полага:
 1696 — Дано и Господ ти помага
 във всичко, братко, занаят.
 И рицарят новоприет
 сбогувал се със домакина^[8],
 1700 при майка си за да замине,
 защото много се надявал
 да я намери жива, здрава.

[1] Ст. 1382: Авторите намеси при Кретиен най-често са от този тип: отказ да повтаря подробно вече описани събития или

ситуации (битки), които протичат по предварително определен начин, добре известен на публиката. Фактът, че писателят получава „видимост“ в момента, в който се отказва да говори, показва силната роля на традицията и на общото място, които сякаш изключват индивидуалната инвенция. Вж. също ст. 2228, 2685–2687, 3277–3278, 3923–3925. ↑

[2] Ст. 1555: Гостоприемството, оказвано на странстващия рицар, включва ритуални жестове: поднасяне на съд с вода за измиване, кърпа, риза за преобличане и евентуално нова горна дреха, както в случая тук с наметалото. Вж. също ст. 3068–3074, 3254–3258. ↑

[3] Ст. 1566: Индивидуалните прибори за храна, главно вилицата, и отделната чиния стават масова практика в Западна Европа едва през XV в. ↑

[4] Ст. 1587: Първата мисъл на героя за майка му може да се тълкува като проява на новата етика, която той усвоява при рицаря Горнеман. ↑

[5] Ст. 1636: Кретиен е първият куртоазен писател, който обвързва рицарството с християнската религия. ↑

[6] Ст. 1656: Персевал ще се придържа буквално до този съвет в залата с Граала. Последниците от мълчанието му ще се окажат фатални. ↑

[7] Ст. 1692: В това заключение има нотка ирония: не е достатъчно Персевал да постави уроците на Горнеман на мястото на майчините. Доброто възпитание изключва непрекъснатото позоваване на нормата, на модела и на учителя. Тази идея ще намери своето пълно развитие като нравствен идеал в педагогическия трактат на ренесансовия писател Балтазар Кастилионе *Царедворецът* (1528). С понятието *sprezzatura* („непринуденост“) Кастилионе назовава доброто светско възпитание и маниери, които трябва да изглеждат като естествени. ↑

[8] Ст. 1699: Обучението на героя в бойното рицарско изкуство трае един ден, сякаш Горнеман не толкова изгражда нови умения, колкото пробужда наследствената рицарска природа на Персевал. ↑

ЗАМЪКЪТ ДОБЪР ПРИСТАН И НЕГОВАТА ГОСПОДАРКА БЛАНШФЛЪОР

- Щом той навлязъл във гората,
1704 изпълнила му се душата
със чувство радостно, което
не би изпитал сред полето.
Когато момъкът излязъл
1708 извън леса, той забелязал
град хубав, здраво укрепен,
ала градът бил обкръжен
от пуста шир и от морето.
1712 Той продължил натам, където
се извисявал замък бял,
до входа стигнал и видял,
че трябвало по мост да мине,
1716 а мостът можел да се срине —
разклатен, неустойчив бил.
Но рицарят се претрашил,
а щом се озовал оттатък,
1720 видял заключена вратата.
И след като дошъл дотук,
той взел да удря със юмрук
и силно, с пълен глас, да вика.
1724 Една девойка бледолика
от замъка се появила,
към портата глава извила
и викнала: — Хей, кой е там?
1728 Младежът се показал сам
пред нея и с усмивка блага
й казал: — Аз, девойко драга,
съм рицар и ви моля днес
1732 да ме дарите с тази чест
у вас да бъда през нощта.

— Да, може, сир — му рекла тя. —
Щом имате това желание,
1736 ще ви окажем тук внимание
на рицар както подобава.
Отдръпнала се тя тогава,
а той си мислел що ще стори,
1740 във случай че не му отвори
и трябва вънка да остане...
Заудрял още по-припряно,
и в миг слуги се появили,
1744 учтиво госта поздравили
и го поканили сред двора.
Във друг край тукашните хора
да са се чувствали прекрасно...
1748 Но там живеели ужасно,
измъчвани от страшен глад,
осъдени на вечен ад.
Отвътре — никаква разтуха,
1752 отвънка — пустош и разруха,
където пътник да премине,
навред го срещали руини,
невиждали човешки крак.
1756 В града им имало все пак
два манастира — две абатства,
единият — за бедно братство,
а другият — за монахини.
1760 Ала сред всичките руини
една икона не открил,
защото манастирът бил
ограбен и опустошен,
1764 вратите зеели весден,
ни мелница, ни пещ в града,
за да заситиш с хляб глада,
ни плодове да събереш,
1768 ни нещичко да продадеш.
Младежът сварил в този вид
града — опразнен и разбит,

сътс замък, в който нито сидър,
1772 ни хляб, ни вино се намира.
Накъм дворец, покрит със плочи,
младежът после се насочил,
като вървял подир слугите.
1776 Все пак внимателни били те,
помогнали му и той слязъл
от коня. В този миг излязъл
от замъка един мъж млад,
1780 държейки във ръка халат,
друг повода на коня взел
и във яхъра го завел —
един яхър, където няма
1784 ни жито, ни овес, ни слама.
И всички заедно поели
по стълбището и въвели
младежа във просторна зала.
1788 Една девойка се задала
в миг откъм залата голяма,
след нея пък вървели двама
мъже, отрано посребрели,
1792 несгоди тежки преживели.
Те щели да са в своята сила,
ако не ги била сломила
така неволята горчива.
1796 Девойката била красива,
със грация на папагал,
с наметка, с туника и шал —
и всичко в пурпур и позлата:
1800 със хермелинова подплата,
с яка самурена, обшита
със нишки сребърни, които
блестели като чист елмаз.
1804 И да съм имал случай аз
да ви описвам красотата,
с която Бог дарил жената
(косите, устните, челото),

1808 ще го направя пак, защото
тук всеки щрих е много важен —
най-дребната подробност даже.
Разпуснела ли си косата,
1812 блестяла тя като позлата.
Чело — високо, гладко, бяло,
досуц изваяно стояло.
Като че майсторска ръка
1816 я е изписала така:
с кафяви вежди тънки, вити,
с изриво пламъче в очите
и с поглед винаги засмян,
1820 с нос прав, изящно очертан,
а на лицето снежнобяло
червило, като лъч изгряло,
подсилвало ѝ красотата^[1].
1824 Тя грабвала ума, сърцата
с вълшебство приказно, което
Бог бил ѝ пратил от небето —
на друга той не бил го дал.
1828 А щом младежът я видял,
един на друг се поклонили,
и другите я поздравили.
Тя хванала го за ръката
1832 и рекла с горест на душата:
— О, рицарю мой, друже драг,
простете ми, че няма как
да ви приемем тука днес
1836 и по достойнство, и по чест.
Не ща да чуετε от мен
ни плач, ни жалби в този ден,
да не помислите, че просто
1840 говоря аз така, че гостът
да си замине... Не дай боже!
Ще ви посрещнем, както можем,
пък Бог и по-добро да дава.
1844 И го завела тя тогава

във стая пищно подредена,
просторна, ярко осветена
с висок таван небесносин
1848 и към леглото с балдахин,
застлано цялото с коприна,
насочили се те двамина,
един до друг се настанили,
1852 до тях веднага приближили
шест-седем рицари, които
със удивление нескрито
поглеждали го, а той там
1856 стоял безмълвен като ням
и все си мислел за съвета
на благородника... Мъжете,
озадачени, промълвили:
1860 — Не е ли странно, Боже мили,
че непрекъснато мълчи!
Той ням е — ясно си личи.
И жалко, че на този свят
1864 май по-красив не е познат.
Та те са лика и прилика
с пленителната, ведролика,
но тъй измъчена девойка.
1868 Направо са чудесна двойка,
като че Бог ги е създал
един за друг. Но колко жал
изпълва ни при мисълта,
1872 че си мълчат и той, и тя!
И продължили да говорят
загрижено добрите хора.
Девойката все тъй мълчала,
1876 защото явно била цяла
в очакване той пръв да каже
най-простичката дума даже,
но не могла да продължава
1880 така и рекла му тогава:
— Отгде дойдохте тука, сир?

Той проговорил най-подир:
— Господжице, бях в чуден замък,
1884 иззидан от прекрасен камък,
при благородник, който с мен
бе тъй любезен и почтен.
Голяма кула там видях
1888 и четири по-малки — тях
не ще описвам. Само знам,
че онзи благородник там
е Горнеман от Горт. И днес
1892 във кралството на рядка чест
и почести се радва той.
— Ах, колко вярно, друже мой,
представяте го! — рекла тя. —
1896 У вас личи искреността,
а който истина твърди,
сам Бог ще го възнагради.
Свети Рикие ми е свидетел^[2],
1900 че той е с висша добродетел.
И нека доверя на вас,
че племенница съм му аз...
Не съм го виждала отдавна.
1904 От думите ви става явно,
че по-достоеен и по-честен
не ви е досега известен.
За пряк човек той вас е взел
1908 и затова ви е приел
радушно, както сам си знае,
а той е щедър, всеотдаен.
За жалост, тук не сме богати.
1912 Днес вуйчо ми, прийорът, прати
за ядене шест хляба само,
опечени в обителта му,
и буренце с червено вино,
1916 та тази вечер да поминем.
Тук друго нямаме освен
убит на сутринта елен.

Тя наредила на слугата
1920 да сложи начаса софрата,
веднага всички там се сбрали
и до насита пили, яли.
А след това се разделили:
1924 едни се в замъка качили,
в нощта на пост за да стоят,
а други легнали да спят,
защото са били на стража
1928 преди това. И ще ви кажа,
че рицарите и слугите,
които бдели край стените,
били поне петдесетина.
1932 Не бива мълком да отмина
това, че всички други доста
са се погрижили за госта.
Едни веднага се заели
1936 леглото с хубави постели,
с възглавница да натъкмят,
та хубав да му е сънят
и да се чувства най-удобно.
1940 Когато си в легло подобно,
добре ще е девойка млада
да те дари в нощта с наслада.
Но той си нямал и представа
1944 как би прекарал нощ такава
и затова във сън дълбок
потънал нашият младок.
Девойката пък в този час
1948 била изпаднала във власт
на чувство бурно и опасно
и вече ставало ѝ ясно,
че няма мира да намери,
1952 и взела даже да трепери,
да се обръща, да се мята...
А той спокойно спял в кревата.
С коприненото наметало

1956 загърнала тя своето тяло
и авантюра дръзка, смела,
без да му мисли, предприела:
на нашия младеж решила
1960 да каже що е наумила.
В душата с тягостно вълнение,
в сълзи и в пот от притеснение,
от стаята си тя излязла,
1964 във неговата стая влязла
и до леглото му дошла.
Тъй развълнувана била,
че си не сдържала сълзите
1968 и те му парвали страните.
И докато тъй през нощта
на колене стояла тя,
не знаейки какво да стори,
1972 в просъница, без да говори,
видял я той как се е свила
и колко нежно е обвила
с ръце врата му, и решил
1976 да се покаже също мил:
към нея той прострял ръце
и с развълнувано сърце
продумал ѝ с гальовен глас:
1980 — Нима, девойко, виждам вас?
Какво при мене ви докара?
— Ах, рицарю, хванете вяра,
кълна ви се в Отца и Сина,
1984 че има за това причина.
Към мене милост проявете! —
му рекла тя. — Не ме мразете.
Не съм от лудост обладана,
1988 така пред вас за да застана.
Не мисля си за нищо срамно,
за Бога! Просто е измамно,
че съм по нощница сега,
1992 а всъщност моята тъга

на никого не е позната.
Аз нямам радости в душата.
Откакто тука съм, какво ли
1996 не изтърпях — злини, неволи.
Не виждам смисъл да живея,
щом все в беди така ще крея.
Животът свършва се за мен...
2000 През тази нощ и този ден
на всичко аз ще сложа край.
От триста рицари комай
останали са петдесет,
2004 защото рицарят проклет
Ангингерон, зъл сенешал
на Кламадъо, без капка жал
изби ги или пък в затвора
2008 изпрати някои, но скоро
ще ликвидира той навярно
и тях жестоко и коварно.
Те няма как да се спасят.
2012 На мен бедите се дължат,
че цяла зима, цяло лято
измина вече, откогато
Ангингерон държи в обсада
2016 града и всичко живо страда.
Той умножава своите сили,
а нашите са се стопили.
Храните свършиха съвсем —
2020 на два-три дни веднъж ядем.
Ангингерон не ще се трогне
и ако Бог не ни помогне,
изглежда в много скоро време
2024 той замъка ни ще превземе
и аз ще се окажа в плен.
Не, най-добре ще е за мен
да сложа край на моите дни!
2028 Щом тялото се вледени,
тогава ще ми е все тая,

че злият Кламадъо накрая
с бездушен труп ще разполага.
2032 Не мога вече да отлагам:
аз имам скрит в една кутия
нож остър и ще се убия.
Това, мой мили друже, аз
2036 държах да споделя със вас.
Сега поспете си спокойно.
Каква възможност за достойно
и благородно поведение
2040 за рицаря! Тя без съмнение
дошла е тук да сподели
с горчиви думи, през сълзи
със него силната си болка
2044 и тъй да провери доколко
готов е да я защитава
и замъка да отбранява.
И той ѝ казал: — Скъпа моя,
2048 най-наистина ви моля
да си избършете сълзите,
от нищо да не се боите
и да разчитате на мен.
2052 И знайте, че от този ден
ще ви предпазва Бог от зло.
Сега легнете с мен в леглото,
защото в тази нощ и аз
2056 не бих се отделил от вас.
— Щом радост ви това доставя —
му рекла тя, — ще го направя.
И той привлякъл я с милувки,
2060 със нежни думи и с целувки,
което много вероятно
за нея е било приятно.
Останали тъй долепени,
2064 макар и с устни разделени,
додето пукнала зората.
Изпълнила им се душата

със радост, че за първи път
2068 могли прегърнати да спят.
Но разделили се накрая,
тя върнала се в своята стая
и преоблякла се веднага,
2072 без някой друг да ѝ помага.
Щом изтокът лъчи запалил,
онези, що на пост стояли,
събудили мъжете, дете
2076 са спали през нощта, и ето
че всички те били на крак.
Девојката отишла пак
при рицаря и с топъл глас
2080 му рекла: — Връщам се при вас,
сеньор, за да ви пожела
приятен ден. Уви, аз зная,
че дълго тук не ще стоите.
2084 Бог да помага да вървите
по рицарския славен път.
А аз самичка в този кът
оставам, без любезността ви...
2088 Без вас тук как ли ще се справим?
Не срещнахте за съжаление
заслуженото уважение.
И затова сега се моля
2092 дано, по Божията воля,
навред из другите места
ви срещнат с по-добри неща,
и с повече хляб, сол и вино!
2096 — Не, драга, аз не ще замина —
отвърнал бързо той, — преди
тук всичко да се нареди.
И миг дори не ще оставя
2100 врага ви с вас да се разправя.
Не, той ще падне поразен!
И ако бъда награден
тогава с вашето внимание,

2104 защо ми е от друг признание!
— Но то е нещо мимолетно —
отвърнала му тя кокетно. —
Нима ще се задоволите?
2108 За да не си въобразите,
че отказът ще означава
надменност и самозабрава,
ще кажа, че съм с вас съгласна.
2112 Но все пак нека ви е ясно,
че ако без да се превземам,
приятелството ви приемам,
аз не желая да умрете
2116 заради мене. Извинете,
това ще е прескъп залог.
Не сте тъй силен, тъй висок
(бъдете сигурен в това),
2120 че сам да вдигнете глава
срещу такъв здрав, силен рицар
с корава, варварска десница,
да му излезете на среща
2124 в открит двубой, в борба гореща.
— Не, драга, ще се уверите,
че няма да ме отклоните
сега от моята идея!
2128 Какво би взело връх у нея?
Не искала тя да го спре,
не искала и да умре.
Когато някой друг се врича,
2132 човек е склонен да отрича
това, което силно иска,
и тласка другия към риска.
Като жена със опит, тя
2136 му насърчавала страстта
към туй, в което дотогава
уж щяла да го укорява.
А той готов за схватка бил
2140 и мигом се разпоредил

доспехи да му донесат
и коня да му доведат.
Набързо коня оседлали
2144 и всички (рицари, васали)
със страх, изписан на лицата,
и със тревога във душата
му казвали: — Сир, Господ нека
2148 в опасната борба нелека
с вас бъде вечно и дано
зло сполети Ангингерон —
той с меч града ни порази.
2152 И всички, все тъй през сълзи,
когато портата минавал
и вече се отдалечавал,
в един глас го благословили:
2156 — Дано, сир, Бог ви дава сили,
Светият Кръст над вас да бди
и да ви пази от беди,
от плен, от смърт, от злия враг...
2160 След битката елате пак
във нашия изстрадал град,
от всички за герой признат,
заслужил най-висока чест...
2164 Ангингерон получил вест,
че идва мъж въоръжен,
но той бил твърдо убеден,
че ще превземе крепостта,
2168 преди да падне вечерта,
и че не ще се там намери
мъж, който с него да се мери.
А в стана верните му хора
2172 ликували, че много скоро
в града ще бъдат господари.
Ангингерон набързо сварил
да вземе меча си и щита
2176 и го видели как полита
на бързия си млад жребец

към безразсъдния храбрец.
— Младежо — грубо рекъл той, —
2180 ти мир ли искаш или бой?
Кажу, какво при нас те носи?
— Аз ще задавам тук въпроси! —
подел младежът с гняв в душата.
2184 Защо опустоши страната?
Защо народът е избит?
Ангингерон, надут, сърдит,
му рекъл: — Замъкът, градът
2188 веднага да се предадат.
А пък момата ще е в дар
на моя славен господар.
— По дяволите ще вървиш,
2192 ако такъв език държиш.
Я по-добре се откажи!
— Младежо, ти не се лъжи,
че честичко една злина
2196 я плаща някой без вина.
Тук момъкът не издържал
и на врага си налетял.
Когато мечът заговори,
2200 излишно ще е да се спори.
И всеки копието хванал
с остреца от лъскава стомана
и с дръжка ясенова, здрава.
2204 (удобна, майсторска направа).
За миг пришпорили конете
и двамата, от гняв обзети,
един на друг си налетели.
2208 И копията зазвънтели,
и брони взели да скриптят,
и ударите да ваят
по тялото и по главата,
2212 нахвърляли се във борбата
като глигани разярени.
За миг те спрели уморени,

но битката била подета
2216 със гняв такъв, че на парчета
летели копия край тях,
като че никой нямал страх
да сипе удари безброй.
2220 Но в този ръкопашен бой
Ангингерон бил тъй ранен,
че бил от коня повален
със силна болка във ръката.
2224 Младежът слязъл на земята,
не можейки да продължава
от коня си да се сражава,
и с меча го нападнал пак.
2228 Защо да ви разказвам как
те да се бият продължили,
как всеки влагал всички сили
и стръв в решителния бой,
2232 как твърде дълго траял той.
Ангингерон не издържал,
а нашият младеж не спрял
противника си да напада
2236 и той помолил за пощада.
Пощада? Дума да не става!
Но той припомнил си тогава,
че победителят не бива
2240 противника си да убива.
Тъй благородникът съветва
и сам младежът дал бе клетва.
— Сир, милост! — рекъл сенешала.
2244 Ще ви помоля за пожала,
не дръжте се жестоко с мен!
Признавам, че съм победен,
че паднах в битката позорно,
2248 че победителят безспорно
сте само вие. Някой друг,
ако не ни е гледал тук,
не би си вярвал на ушите

2252 и би помислил, че дължите
победата на чудо свише.
Но ето, раните ми вижте —
те ясно сочат резултата!
2256 Със меч спечелихте борбата
и хората ми го видяха.
Нали пред шатрата стояха.
Друг рицар на света едва ли
2260 с такава чест ще се похвали.
Я си спомнете за момент
не сте ли с нещо задължен
на някой благородник виден —
2264 при него нека да отида
да се разкая с намерение
със прошка и благоволение
да бъда аз удостоен
2268 и пак да си остана в плен^[3].
За мен по-хубав изход няма:
ще идеш ей там в оня замък,
една девойка там ще видиш
2272 (внимавай да не я обидиш
със нещо!). Ще я поздравиш
от мен. Кажй й, че държиш
да бъдеш неин верен роб!
2276 — Тогава нека моят гроб
е тук! — отвърнал сенешала. —
Та тя трикратно би желала
смъртта ми! Татко й загина
2280 и в мен бе цялата причина^[4].
Заслужил съм си без съмнение
и още повече презрение
е това, че аз не се смилих
2284 и рицарите й избих.
Мен там ме чака смърт, позор
(бих предпочел да съм в затвор)...
При друг приятел ме пратете
2288 или при дама, ако щете,

където няма риск голям.
Смъртта си ще намеря там,
за миг да ѝ попадна само.

2292 Смилил се той над участта му
и му предложил да го прати
при други рицари познати,
в друг замък — в този, в който бил

2296 приет от благородник мил
сред каменните му стени,
със здрави кули отстрани,
достигащи до небесата,

2300 и с мост, издигнат над реката.
Ала и там затвор го чакал...
Молителят, без да протака,
му отговорил: — Сир, аз знам,

2304 че избавление и там
не ще намеря, а ще патя.
Един от неговите братя
убих в последната война.

2308 И там очаква ме злина.
Аз предпочитам да загина
от вас, наместо да замина
във оня замък тъй ужасен.

2312 — Тогава изходът е ясен:
едно остава — щеш не щеш,
пред крал Артур да се вречеш,
че ще останеш в негов плен^[5].

2316 Носи му поздрав от мен
и питай за една девица,
получила от Ке плесница.
Пред мен я плесна сенешала,

2320 защото беше се засмяла,
когато появих се аз.
Ти ще останеш в нейна власт
и ще ѝ кажеш, че на Бога

2324 се уповавам, за да мога
да отмъстя за таз обида,

преди на оня свят да ида.
Ангингерон му обещал
2328 да иде при добрия крал
и с мисията да се справи,
а после заповед отправил
обсадата да прекратят
2332 и знамето да отнесат.
А момъкът се връщал вече
към замъка... Щом отдалече
мнозина лесно го познали,
2336 да го посрещнат се събрали,
но не разбрали как така
не им той носи на ръка
на победения главата.
2340 Щом като слязъл на земята,
учудването си не скрили
и да попитат се решили:
— С Ангингерон какво се случи,
2344 сеньор, кажете да научим.
Щом в плен не сте го тук довели,
главата му да бяхте взели!
— Сеньори, ако аз го бях
2348 убил, бих имал също грях.
Той близките ви е изтребил
и е заслужил смъртен жребий,
но би било позор за мен,
2352 ако убия победен.
Изпратих го да иде в двора
на крал Артур и там в затвора
да го държат до старост сива.
2356 Тогава радостна, щастлива,
девойката се появила,
с ръце врата му тя обвила
и го завела в своята стая
2360 да си починат, както знаят,
да уталожат своя глад
с целувки вместо със обяд;

тѣй в своите палави прегръдки
2364 те вкусили най-сладки глътки.
Когато Кламадѣо дошѣл
във своя стан, той с поглед зѣл
напомнил, че е вече време
2368 града със меч да се превземе.
Ала един младеж на кон
му казал, че Ангингерон
неравна битка е загубил,
2372 и както си косите скубел,
добавил: — Монсеньор, кой знае
дали най-лошото това е?
— По-точно! Казвай! — Тоя ден
2376 Ангингерон бе победен
и бе изпратен във затвор
във крал Артуровия двор.
— Кажу, кой сторил е това,
2380 младежо, не пести слова!
От кой край взе се този рицар?
И как със своята десница
такъв левент е победил
2384 и силата му е сломил?
— За бога, монсеньор, признавам,
че лично аз не го познавам,
от Добри пристан^[6] той изскочи
2388 и бързо се към нас насочи
със лѣскаво въоръжение.
— Какво е твойто предложение? —
попитал Кламадѣо тогаз.
2392 — Да се завърнете при нас,
защото, монсеньор, оттатък
с добро не вярвам да ви чакат.
Друг рицар, който стар бил вече
2396 (той учил Кламадѣо със меча
да удря), като чул това,
поклатил укорно глава:
— Ако такъв един съвет,

2400 младежо, бъде днес приет,
добро той няма да докара.
Луд само би ти хванал вяра.
След туй добавил: — Монсеньор,
2404 аз няма да навлизам в спор.
Но съгласете се и вие,
че който иска да надвие
такъв противник, за да може
2408 ръка на замъка да сложи,
един е неговият път:
така да действа, че гладът
да стори Добри пристан слаб —
2412 да нямат ни вода, ни хляб.
Щом ние тук сме сити, здрави,
това ни дважд по-силни прави
и никой не изпитва страх
2416 в сражение да влезе с тях.
В началото ще почнем бой
със група рицари — на брой
към дваисет. Бързо според мен
2420 убит ще е или пленен
самонадеяният рицар
и той пред своята девица
Бланифльор не би могъл да блесне
2424 с юначество и подвиг лесен.
Та как намерил би опора
у слаби, изгладнели хора?
След първата ни група с още
2428 по-многоброен и по-мощен
отряд ще оградим вразите.
— Успяхте да ме убедите —
отвърнал Кламадьо. — Тогава
2432 към действие да се минава!
Бойците ни непобедими,
петстотин смели исполини,
и двойно повече пешаци
2436 ще сеят смърт сред тез голтаци.

И два̀йсет рицари калени,
със знамена за бой развени,
завчас пред замъка се спрели,
2440 а щом отвътре ги видели,
отворили широко порта
да влезе вражата кохорта —
така младежът наш бил казал
2444 и той начело им излязъл,
надявайки се да е кратка
и не тѣй трудна тази схватка
и сам на вражия орляк
2448 показал, че не е новак.
Нападал смело той... И ето
на копието острието
как се забивало в телата:
2452 на тоя — счупена ръката,
на оня — черепът разбит,
до него друг лежал убит,
четвърти тежко бил ранен,
2456 а петият попаднал в плен...
Ала във този миг войската
задала се от долината:
все на коне — към пет стотици,
2460 хиляда — пешите войници.
Но след като се приближили,
от гледката се вцепенили —
видели те разгром нечут
2464 и ги обхванал страшен смут.
А другите в редици стройни,
макар и слаби, малобройни,
ги чакали сърцати, смели.
2468 Ала вразите се множели:
отпред бил конният отряд,
а пехотинците — отзад.
Когато хората разбрали,
2472 че трудно биха устояли,
прикрили се покрай стените.

А междувременно стрелците
опитали се да ги спрат
2476 със лъкове, ала врагът
бил кръвожаден, побеснял,
пред входа с ярост се тълпял,
и искал, без да губи време,
2480 града с жестокост да превземе,
а после замъка. Но щом
една немалка група с взлом
пробила, падаща врата
2484 прекъснала им дързостта
и всички смазала за миг.
А Кламадъо тревожен вик
надал пред тази хорска гмеж,
2488 за миг превърната на леш.
Такъв кошмар не бил видял.
И той, безпомощен, разбрал,
че страшно зло си е навлякъл
2492 с прибързаната си атака.
Ала съветникът му бил
до него и го насърчил:
— Сеньор, защо ви изненада
2496 това, че силният пострада?
Бог и добро, и зло раздава.
Провалът да не ви смущава:
според светеца и тамяна.
2500 Страхотна буря върхлетя ни,
войските ни са намалели.
Врагът наистина спечели,
но то ще е от ден до пладне.
2504 До три дни замъкът ще падне.
Не сбъднат ли ми се словата,
тогава давам си главата.
Ако се вслушате във мене,
2508 врагът ще бъде на колене,
ще минат два-три дена само
и ще е ваша крепостта му.

А тази, дето дълго време
2512 не искаше да ви приеме,
ще иска милост и от вас.
Не чакал Кламадъо и час
и с шатри натъкмили стана,
2516 готов за бой, не за отбрана.
А всички рицари, пленени
във замъка, били лишени
от тежкото въоръжение.
2520 Не ги заплашвало мъчение
и съд, ако обет дадат
на замъка да не вредят.
Ден след военния театър
2524 към сушата задухал вятър
и до брега чак бил докаран
един шлеп, с жито натоварен
и със какви ли не храни.
2528 Току до градските стени
по волята Господна спрял^[7],
отвътре някой го видял,
от замъка мъже излезли,
2532 при шлепа незабавно слезли
в стремеж със няколко въпроса
да разберат кои са, що са,
с какво привлича ги градът
2536 и где предвиждат да вървят
новопристигналите хора.
А те отвърнали: — Сеньори,
търговци сме на хляб и вино,
2540 на плодове, месо, сланина
и на овце, и на свине,
и на волове за клане.
Пък другите им рекли: — Много
2544 се радваме и слава богу,
че ви довяха ветровете
при нас! Добре дошли бъдете!
Свалете цялата си стока,

2548 ще ви дадем цена висока,
с кюлчета злато и сребро
ще заплатим това добро:
и виното, и плодовете,
2552 и житото ви и овцете.
Ако поискате, дори
една каруца със пари
за стоката ви ще платим
2556 и няма да се пазарим.
И тъй по най-добрия начин
разбързаните купувачи
с търговците се спазарили,
2560 веднага стоката свалили
(като че ли помели шлепа)
да я закарат във подкрепа
на изгладнелите си хора.
2564 Зарадвани, там много скоро
за всички сложили софрата,
отрупана с храна богата,
та до насита да ядат —
2568 не плашел ги сега гладът.
С брашно били те запасени,
с меса и пресни, и солени,
и с плодове, каквито щеш.
2572 Момчета ще запалят пещ,
готвачи гозби ще стъкмят
и вече сит ще е градът.
А Кламадъо да си станува
2576 отвън, че даже да векува!
В туй време момъкът се бил
с девойката усамотил
и я целувал до забрава.
2580 А недалече смях и врява
изпълвали оная зала,
където вкусна гозба щяла
след малко всички да засити —
2584 да са доволни и честити.

След кратко време новината
разчула се и сред войската.
А Кламадъо го хванал яд,
2588 като видял, че този град
не го очакват гладни дни...
Защо ли градските стени
с войските си бе обсадил
2592 и ценни сили похабил?
Ядосан, бесен бил направо,
но като нямал що да прави,
без да се двоуми дали
2596 с друг някой да го сподели,
решил да прати свой вестител
при онзи рицар-победител:
да бъде той предупреден,
2600 че в много кратък срок, до ден,
ще го очаква на дуел.
Щом другият е толкоз смел,
в единоборство в равнината
2604 да търси своята разплата.
Но щом девойката любима
разбрала, че опасност има
за нейния приятел мил,
2608 болезнен страх я задушил.
А рицарят, готов за риска,
отвърнал ѝ, че много иска
да иде на полето бойно,
2612 и тя почувствала се двойно
опечалена и нещастна,
но все пак с него съпричастна.
И други с аргументи разни
2616 го увещавали напразно
да не излиза на двубой
със Кламадъо, защото той
не бил надвит от никой друг.
2620 Уелсецът отвърнал: — Тук,
сеньори, ще решавам аз;

двубоят не засяга вас.
Каквото и да ми твърдите,
2624 сега не ще ме отклоните.
И никой думичка не казал,
във стаята си всеки влязъл
с желание да си почине,
2628 дордето тази нощ премине,
но продължили да скърбят,
че не могли да го възпрат.
Уви, девойката и тя
2632 в молби прекарала нощта,
очаквайки да го склони:
нали със никакви злини
не ги заплашвал Кламадъо.
2636 Ала безсмислено било.
И аз намирам странно нещо
в това: тя толкова горещо
го молела със плахост мила
2640 и всяка дума придружила
с целувка, та дано сполучи
с любов сърцето да отключи
като със ключ и той най-сетне
2644 от своя план да се отметне.
Но ужас ѝ обзел душата,
че той не ѝ приел молбата.
Напротив, искал начаса
2648 доспехите да донесат
и цялото въоръжение.
От най-дълбоко съжаление
били околните обзети,
2652 а той на Краля на кралете
помолил се за тяхно здраве,
към коня бързо се отправил,
възседнал го и полетял,
2656 оставяйки ги във печал.
Щом Кламадъо го забелязал,
срещу младежа сам излязъл

със пламнали очи, защото
2660 той искал с удар от седлото
да го свали, да вземе коня,
да го лиши от меч и броня,
да го убие незабавно.
2664 А там в полето пусто, равно
самият Кламадъо бил вече
отпратил всички надалече.
Застанали лице в лице
2668 с оръжието си в ръце,
готови да си налетят,
без думичка да промълвят.
Не минал даже миг и ето,
2672 че почнал боят сред полето.
Връхлитали те като хали,
въртели острите кинжали,
омраза на живот и смърт
2676 бушувала във всяка гръд
и всеки удрял с настървение,
така че копия строшени
се разлетели на парчета.
2680 Щом те се свлекли от конете,
пак стрелнали се с поглед страшен
и в настървен бой ръкопашен
дуела дълго продължили,
2684 сражавайки се с равни сили.
Не се съмнявайте, че знам
подробно боя да предам,
но няма смисъл от това.
2688 Нали сам Кламадъо глава
склонил, признал се победен:
след този бой ожесточен
готов бил да се подчини
2692 на другия (а преди дни
и сенешалът тъй бе сторил).
Но Кламадъо се уговорил
да не отива във затвора

2696 на Добри пристан, нито в двора
на онзи рицар, чийто замък
иззидан бил с най-хубав камък.
Той бил съгласен да остане
2700 затворник в мрачните зандани
на крал Артур и там да може,
щом като иде, да доложи
сам на прекрасната девица,
2704 получила от Ке плесница,
че с Божие благоволение
тя ще дочака отмъщение.
Било веднага обещано
2708 обсадата да вдигнат рано,
а пък които са пленени,
да си вървят освободени
по домовете живи, здрави.
2712 А Кламадъо щял да застави
най-верните си хора вече
покорно да стоят далече
и никой рицар от войската
2716 да не безпокои момата.
Така при своите безславно
се върнал той и незабавно
пред всички заповед издал,
2720 тъй както сам бил обещал:
онез, които в плен стоят,
на свобода да си вървят.
Пленените веднага взели
2724 вързопите си и поели
към къщи. Никой не понечил
да ги възпре, да им попречи.
И Кламадъо поел на път
2728 самичък, както бил редът
(за този ред въпрос ще стане
във много рицарски романи):
щом рицарят е победен,
2732 тогава той е задължен

да иде в плен, както героят
го е оставил подир боя —
без нищо той да съблече
2736 и нищо да не облече.
По пътя на Ангингерон
той стигнал до Диназдарон —
там бил на крал Артур палатът.
2740 В туй време с радост непозната
освободените обратно
се върнали^[8]. Те многократно
били измъчвани жестоко.
2744 Сега камбанен звън високо
над манастири се разнесъл
и чаканата вест донесъл.
А монахини и монаси,
2748 без да прикриват радостта си,
въздавали хвала на Бога.
Каква отрада, колко много
се веселили стари, млади
2752 по улици и по площади
и във тържествената зала!
А Кламадъо и сенешала
един след друг все тъй вървели
2756 три дена, а пък нощем спели
все във един и същ бивак,
за да поемат сутрин пак
по пътя към Диназдарон.
2760 Там крал Артур на своя трон
седял, с придворни заседавал —
въпроси важни той решавал.
В миг Кламадъо със вид унил
2764 с доспехите се появил,
Ангингерон го забелязал —
той бил пристигнал и бил казал
каква заръка са му дали.
2768 Придворните го задържали,
за да участва във съвета.

Ангингерон видял лицето
на Кламадъо, обляно в кръв,
2772 и стреснат заговорил пръв:
— Отново сме пред факт чудат,
сеньори! Онзи рицар млад
с червените доспехи праща
2776 и Кламадъо. Мен яд ме хваща,
че той е също победен,
щом е така окървавен.
Аз отдалече го видях
2780 и тутакси го разпознах.
Самият Кламадъо това е,
а както тука всеки знае,
по-храбър рицар, по-сърцат
2784 и в Рим дори не с познат.
Но ето че и най-добрите
не се спасяват от бедите.
Така отсъдено било:
2788 Ангингерон и Кламадъо
да се намерят един друг
при крал Артур. А тъкмо тук
на Петдесетница^[9] във двора
2792 се насъбрали много хора:
кралицата била до краля
във пищната просторна зала
и куп придворни отстрани
2796 били със своите жени.
Допреди малко всички тия
присъствали на литургия.
И Ке сред залата стоял,
2800 в едната си ръка държал
наметка лека с капюшон,
а пък във другата бастон,
с разкошна шапка на главата,
2804 а пък под шапката — косата
на плитка вързана отзад.
По-хубав мъж на този свят

не се е срещал! На колан,
2808 от чиста свила изтъкан,
проблясвала тока от злато
над облеклото му богато.
От него по-красиво няма.
2812 Но тази красота голяма
била под облика кошмарен
на присмеха му зъл, коварен^[10].
От него всеки се страхувал,
2816 покорно всеки път му струвал.
Та кой не би изпитал страх
от неговия жлъчен смях.
Край него който преминавал,
2820 от пътя му се отстранявал —
тъй подъл и ужасен бил.
До краля Ке се приближил
и рекъл му да заповяда
2824 и той да сподели обяда.
— Ке — казал кралят, — замълчете!
Сега ли точно ще ядете?
Как за обяд въпрос ще става,
2828 дорде съветът заседава,
и то на празник като този?
След малко в кралските чертози
сам Кламадъо смирено влязъл
2832 и с кротък глас на краля казал:
— Аз моля Бог живот и здраве
на най-добрия крал да дава.
На неговата добродетел
2836 отдавна всеки е свидетел.
Излишно е да търсим сходство
с такова чисто благородство.
Тук със задача важна аз,
2840 кралю, изпратен съм при вас
и до последния си ден
във двора ще остана в плен.
Макар че туй ме лепоставя,

2844 принуден бях да го направя
от оня, който победи ме.
Не зная неговото име,
отде е — нямам си представа.
2848 Могъл бих само да добавя,
че е с оръжие отлично,
което нему вие лично
сте дал. Поне така твърди.
2852 — Мой друже, нека Бог да бди
над дните ти! Кажй все пак
за него още нещо: как
е той, е какво днес преживява,
2856 дома си сам ли управлява?
Тогава Кламадъо додал:
— Кралю, до днес не съм видял
по-храбър рицар, по-напет.
2860 На него всичко му е в ред.
А на оная хубавица,
получила от Ке плесница,
аз ще предам, че непременно
2864 на Ке ще бъде отмъстено,
самият рицар ще го стори.
Щом шутът чул го да говори,
и той изрекъл своите фрази:
2868 — Кралю мой, Господ да ме пази!
За Ке ще има отмъщение,
в туй няма никакво съмнение:
на две ще му строшат краката
2872 и ще му отсекаат ръката.
Ке мислел, че това са празни
слова, и все пак се подразнил,
но не ударил го в челото
2876 не от страхливост, а защото
дължал на краля уважение
и би изпитал омерзение.
А кралят, клатейки глава,
2880 му рекъл: — Жалко за това,

че надалече той замина!
Тогава срещу него зина
ти, Ке. Все лош език държиш
2884 и почти винаги грешиш.
Веднага скочили двамина:
Ивен, комуто тук мнозина
надявали се за съвет,
2888 след него станал и Жирфлет —
налагало се да вървят
сир Кламадьо да придружат
чак до покоите просторни,
2892 където дамите придворни
прекарвали деня в забави.
На краля той поклон направил
и го отвели при момата,
2896 за да ѝ каже новината.
Очаквала тя тази вест,
защото ударът до днес
я мъчел. Болката минава,
2900 ала срамът си срам остава.
От болката ще се оправииш,
но как могъл би да забравиш
обидата, щом прав си бил?
2904 Страхливец само би простил.
И затова от срам тя още
измъчвала се денем, нощем.
Щом Кламадьо предал вестта,
2908 той пак се върнал в крепостта
при крал Артур и занаяпред
като придворен бил приет.
А в тези дни добрият рицар —
2912 тоз, който милата девица
Бланифльор със чест бе защитил
и Кламадьо бе победил,
живееел мирно и щастливо
2916 в любов с девойката красива.
Тя можела да му дари

и цялата страна дори,
ако на нея той държал.
2920 Но на душата му лежал
болезнен спомен и тъга
по майка му. И все така
я виждал паднала на прага
2924 и искал той, без да отлага,
да я намери здрава, жива.
Ала девойката красива
била против — на други даже
2928 помолила се да му кажат
тук да стои. Той не приел^[11],
ала пред тях обет поел
и майка си да доведе,
2932 ако ли Господ Бог даде
да я завари жива вкъщи.
И мъртва да е тя, той също
щял да се върне тук отново.
2936 Щом всичко му било готово,
той тръгнал тутакси на път,
като оставил да скърбят
за него всички. Най-нещастна
2940 била девойката прекрасна.
Сълзи горчиви тя проляла.
Той тръгнал, а след него цяла
процесия... Ще видиш сходна
2944 на Възнесение Господно,
защото не могло да мине
калугери и монахини
несъпричастни да стоят.
2948 И те целели да го спрат.
— Сир, ти от злото ни спаси
и ако роним днес сълзи
и тук припадаме от скръб,
2952 то е, защото си ни скъп.
А той отвърнал им: — Не трябва
скръбта тъй лесно да ви грабва!

Защо е този плач горчив?
2956 *Аз казах, Бог е милостив,*
че пак при вас ще се завърна.
Та лошо ли ще е да зърна
за миг поне аз своята майка,
2960 *която плаче и се вайка*
далече в Пустата гора.
Ако съдбата е добра
и я намеря жива, здрава,
2964 *тя с мен ще дойде и тогава*
ще стане тука монахиня.
Ако ли не, и таз година,
и в бъдеще добри бъдете,
2968 *за нея също се молете*
душата ѝ да иде там
във Рая, гдето е Аврам.
Красиви дами, господа,
2972 *не ви заплашва вас беда,*
дай боже, върнал се обратно,
да ви се отплатя стократно.
И всеки вкъщи се прибрал,
2976 *а пък младежът полетял*
на кон, с доспехи на гърдите,
тъй както бил дошъл преди той.

[1] Ст. 1823: Описанието на физическата красота на героинята следва указанията на тогавашните трактати по реторика. Там се препоръчва низходящ порядък при изреждане на чертите: коса, чело, очи, бузи, устни, брадичка и т.н. Красотата и облеклото на Бланшфлър контрастират с бедността и разрухата в замъка. Свежестта на девойката е от порядъка на свръхестественото, дело на Божията воля (ст. 1806, 1826). Досегът с физическата красота на жената е очевидно етап от пътя на героя към божественото. Тук Кретиен следва тенденцията, която се долавя вече в поезията на трубадурите и която Данте ще разгърне най-мощно и най-радикално. ↑

[2] Ст. 1899: Свети Рикие, абат на градчето Сантюа (днешно Сен Рикие) в Пикардия, през VII в. Прочут със застъпничеството си за трудни спорове, Св. Рикие е покровител на юристите. Името му често се споменава в тествимониални изрази като този от стих 1899. ↑

[3] Ст. 2268: Чисто нравственият характер на рицарския двубой проличава най-ярко в мотива за доброволното пленничество на победения. Неговият статут е вече друг: от смъртен враг той се превръща в „говорител“ на своя победител. От друга страна, мотивът за пленничеството на победения рицар в двора на Артур разкрива една от основните функции на краля в рицарските романи. Вместо да управлява страната, Артур живее в очакване на най-малкия признак за приключение, към което тласка някой рицар, или пък, както в случая, слуша с удоволствие разкази за последните приключения. Дворът на Артур — генератор на сюжети за разкази и пръв техен консуматор — е своеобразна Литературна република. ↑

[4] Ст. 2280: Почти всички рицари в този роман са замесени в минали убийства. Единствен Персевал е с „чисто“ минало. Неговият грях — извършен в хода на повествованието — е, че става неволна причина за смъртта на майка си. ↑

[5] Ст. 2315: С градацията за трите възможни места на пленничество — при Бланшфлор, при Горнеман, при Артур — Кретиен утвърждава модел, който ще бъде имитиран от редица писатели през следващите поколения: пленникът трябва да измине в обратна посока пътя на своя победител. ↑

[6] Ст. 2387: Добри пристан (Beaugeraire) — името на замъка на Бланшфлор, приятелката на Персевал. ↑

[7] Ст. 2529: Кретиен наслагва дискретно две форми на свръхестественото — келтската (с често срещания мотив за кораба, направляван от невидима ръка) и християнската (Исус и чудото с двете риби и петте хляба). ↑

[8] Ст. 2742: Мотивът за освободените пленници, които се завръщат радостни в двора на Артур, е познат от *Ланселот*, *Рицаря на каруцата*. Тук обаче той е вмъкнат без връзка със сюжетната линия. ↑

[9] Ст. 2791: Християнският празник Петдесетница е важно указание за хронологията на действието. За този празник и неговото значение в романа на Кретиен, вж. бел. към стих 8889. ↑

[10] Ст. 2814: Според естетическия канон на рицарския роман физическата красота е признак за морално съвършенство. Физическият портрет на сенешала Ке на пръв поглед разчупва този канон, но по същество го потвърждава като изключение, потвърждаващо правилото.

↑

[11] Ст. 2929: За разлика от Говен, който, загрижен да поддържа реномето си на образцов рицар, се „разпилява“ и се вживява във всевъзможни ситуации, Персевал следва неотклонно целта си: първоначално — рицарското поприще, а след това — завръщането при майка си. ↑

ПЕРСЕВАЛ В ЗАМЪКА НА ГРААЛА

До късно вечерта се скитал,
2980 а нямало кого да пита
дали добрия път е хванал.
Но ни за миг той не престанал
да моли Господа горещо
2984 за него да направи нещо,
та своята майка да намери,
щом стигне бащините двери.
Чак привечер той превалил
2988 един хълм и се приближил
до някаква река широка
и бързоструйна, и дълбока...^[1]
Как в нея с коня да нагази?
2992 — Ех, дано Господ да ме пази! —
помислил той. — Да ми помогне
до оня бряг да се домогна,
пък лесно ще е по-нататък.
2996 Потеглил той покрай реката,
достигнал до една скала,
но тъй огромна тя била,
че спрял пред нея, и тогава
3000 съгледал той, че се задава
рибарска лодка със двамина,
ала те, вместо да преминат
край него, спрели по средата
3004 и там отпуснали веслата.
Единият отпред седял,
в ръката въдица държал
и ловко ѝ поставял стръв.
3008 Решил се рицарят ни пръв
рибарите да заговори
и рекъл: — Моля ви, сеньори,

бъдете тъй добри, за бога,
3012 кажете ми дали ще мога
да мина таз река голяма?
Не е възможно брод да няма...
Човекът с въдица в ръката
3016 чул и отвърнал на молбата:
— Повярвайте ни, няма, брате.
И лодка няма, на която
жребецът ви да се прекара.
3020 А нашата е малка, стара,
не е възможно пет човека
да идат с нея надалеко.
А няма брод, ни сал, ни мост.
3024 — Дали ще мога като гост
да пренощувам в някой хан?
— Разбира се. Мой гост желан
ще бъдете за тази вечер,
3028 затуй не си мислете вече.
Там има проход, преминете
през него и се изкачете
на хълма. А в далечината,
3032 съвсем наблизо до гората
е моят дом — там ще преспите.
Излишно е да се косите.
Щом прохода преодолял,
3036 младежът до един превал
излязъл, ала под небето
не виждал той дома, където
би спал... А здрачът наближавал
3040 и момъкът се притеснявал.
— О, Господи, не е ли срамно,
че той постъпи с мен измамно?
Какъв подслон, какъв ти дом
3044 на този хълм безлюден, щом
не виждам нищо край гората!
Рибарю, грях ти на душата!
Нима за да ми навредиш,

3048 ти дръзна да ме заблудиш?
Защо се подигра със мен?
Обаче в същия момент
висока кула забелязал^[2],
3052 тъй хубава — човек би казал,
че досега не е позната
подобна кула на земята —
иззидана от камък сив,
3056 с опрян в небето връх красив,
с две малки кули отстрани.
Младежът цял да обвини
рибаря, че го заблудил,
3060 но както сам се уверил,
човекът се оказал свестен,
добър, гостоприемен, честен.
Отпред на кулата, под свода,
3064 младежът забелязал входа,
отвеждащ към голяма зала.
На входа стража не стояла
и по един подвижен мост
3068 той влязъл. Като най-скъп гост
стопаните го там приели:
оръжието двама снели,
друг коня взел да отведе
3072 и да му сложи да яде,
четвърти с фино наметало
загърнал стройното му тяло.
Завели момъка във пищно
3076 преддверие — ще е излишно
да казвам, че такъв разкош
не се е виждал и в Лимож.
Тук момъкът за малко спрял,
3080 дорде стопанинът успял
да му изпрати други двама,
които в залата голяма
дошлия гост да придружат.
3084 Ще ви призная, че видът

на стаята го запленил:
била квадратна, подът бил
със плочки хубави застлан,
3088 в средата имало диван,
където в мантия вечерна
и със самурена, възчерна,
3092 красива шапка на главата,
край огън, в който от дървата
оставала искряща жар,
бил седнал благородник стар,
облегнат леко на дивана.
3096 Покрай камината, опряна
на четири колони здрави,
могли и седнали, и прави
над триста души всеки път
3100 за празник да се съберат.
И тъй, младежът наш закрачил
подир двамината водачи
към благородника. Тогава
3104 той поздравил го, без да става,
и рекъл: — Друже мой, бъдете
добре дошъл и ми простете,
че срещам ви така, защото
3108 аз трудно ставам от леглото.
— Но, сир, това ви положение
не ми създава притеснение.
Да дава Бог аз да съм здрав!
3112 Помъчил се да стане прав
гостоприемният стопанин
и с глас любезен го поканил:
— По-близо, момко, пристъпете
3116 и на дивана приседнете.
Когато някой е до мен,
се чувствам по-обнадежден.
Младежът седнал на дивана,
3120 а благородникът подхванал:
— От кой край идвате при нас?

— От Добри пристан. В ранен час
на кон потеглих, сир, оттам.
3124 — На дълъг път сте тръгнал сам,
преди да се развидели
и сте вървял цял ден, нали?
— Не, тъкмо първите камбани
3128 удариха — не бе тъй рано.
Дордето с домакина знатен
той водел разговор приятен,
откъм големия портал
3132 млад благородник се задал,
провесил меч на своя врат,
и на стопанина богат
подал го и се поклонил,
3136 а той, тъй както седнал бил,
изтеглил меча и видял
кой надписа е изковал —
закалката била такава,
3140 че мечът да не се поддава
на чупене. Ковачът само
си знаел где е слабостта му.
Новодошлият най-подир
3144 продумал: — Ще ви кажа, сир,
че племенницата ви мила,
с коса блестяща като свила,
ви го дарява. Меч по-лек
3148 не притежава друг човек.
Комуто искате го дайте,
от вас зависи, ала знайте,
че дамата ще е спокойна,
3152 ако е той в ръка достойна,
че само три такива меча
измайсторени са, а вече
ковачът почна да старее
3156 и дълго май не ще живее.
И благородникът решил,
че тъкмо този момък бил

достоеен с меча да воюва.
3160 Презрамникът му само струвал
едно съкровище богато.
И дръжката била от злато —
дори в Арабия едва ли
3164 такава биха изковали.
А ножницата посребрена
била със сърма украсена.
Стопанинът му го подал
3168 и казал: — Друже, бих желал
да го запашете веднага
на кръста, вам се той полага.
Младежът, трогнат, най-сърдечно
3172 благодарил, запасал меча,
изтеглил го, върха му зърнал
и в ножницата пак го върнал.
Било на всички вече ясно,
3176 че мечът му стои прекрасно:
един достоен, храбър рицар
го вземал в своята десница
и занапред щял в мир и в бой
3180 достойно да го носи той^[3].
А край горящата камина,
където имало мнозина
мъже, той мярнал и слугата,
3184 комуто бил си дал нещата.
И меча той му поверил,
а след това се настанил
пак до човека, който днес
3188 му бил оказал рядка чест.
Ала в туй време изотзад
пристигнал благородник млад
с блестящо копие в ръката,
3192 преминал после по средата
между камината пламтяща
и двамата мъже седящи.
Червена капчица огряла

3196 върха на копие то бяло
и всеки забелязал как
до дръжката се стекла чак^[4].
А нашият младеж, горкият,
3200 като че ли видял магия —
и изненада, и възхита
почувствал той, но не попитал
как всъщност станало това.
3204 И мигом мъдрите слова
при рицарското си кръщение
си спомнил: и до унижение
ще стигне, ако не внимава
3208 какво говори, и тогава
ще си рекат, че грубиян е...
Не искал той така да стане
и предпочел да не приказва.
3212 Ала видял, че се показват
двамина хубави младежи,
на ръст — високи, снажни, свежи,
с прекрасни свещници в ръцете,
3216 от злато все едно излети.
На свещниците им горели
по десетина свещи бели.
Наред с младежите вървяла
3220 девойка чудна и държала
със двете си ръце граал^[5].
Той в залата така блестял,
че свещите наподобили
3224 звезди, които са се скрили
посред бял ден или когато
в нощта се появи луната.
Граалът бил от чисто злато
3228 със изумруди и ахати,
и други перли скъпоценни,
каквито ни в недрата земни,
ни в морски дълбини студени
3232 до днешен ден не са видени.

Тя приближила, а след нея
пристъпяла и втора фея;
на нашия учуден гост
3236 тя хубав сребърен поднос
показала, а после двете
отминали натам, където
току-що бил се появил
3240 мъж с копие и пак се скрил.
Как момъкът да се не сети
сега за мъдрите съвети
на стария! И този път,
3244 обзел го страх да не рекат,
че е невеж и невъзпитан,
и предпочел да не попита
за кой човек във тази зала
3248 е бил предназначен Граала.
Но аз си мисля, че с редно
да ви напомня как с вредно
човек да бъде мълчалив.
3252 Младежът гледал боязлив
и думичка не промълвил.
Стопанинът разпоредил
да стоплят и да донесат
3256 вода и както бил редът,
слугите всичко подредили.
Дорде ръцете си измили
и гостът млад, и домакинът,
3260 във залата дошли двамина
и внесли плот на маса — цял
от слонска кост, сребристо бял,
и две подпори други двама
3264 донесли: масата голяма
набързо там била сглобена
и с всичко нужно натъкмена.
Ще отбележа тук, че тия
3268 подпори ни горят, ни гният —
били от абанос най-рядък,

не ги заплашвал дървоядът.
Ала прекрасната нагласа
3272 на тази безподобна маса
най-вероятно се дължала
на нейната покривка бяла:
ни папи, нито кардинали
3276 не са на тъй красива яли.
Но как да я опиша в книга,
когато слово ми не стига.
Сервираното първо блюдо
3280 било еленски бут — за чудо:
тлъст бут, със чер пипер подправен,
направо нямал нему равен!
Един слуга върху поднос
3284 пред взора на самия гост
нарязал бута на парчета,
поставил ги върху галета
и ги на двамата сервирал.
3288 И виночерпец се намирал —
на всеки в златния бокал
той вино хубаво налял.
И както сладко ял и пил,
3292 с очи младежът проследил
как чудният Граал минавал
и все така недоумявал
за кой ли е предназначен.
3296 Макар че бил озадачен,
припомнил си за кой ли път,
че много приказки вредят,
и пак си премълчал въпроса.
3300 Подобни страхове защо са,
щом многократно със Граала
минавали през тази зала?
Той все пак би желал да знае
3304 за кой ли всичкото това е.
Но щом сега мълчал, то значи,
че утре щял да търси начин

да разбере от някой друг
3308 (дордето е все още тук).
С една нощ само той отложил
въпросите, така че можел
без притеснение да взима
3312 каквото на софрата има:
и бут, и вино-еликсир.
Какъв великолепен пир!
Такава приказна софра
3316 навярно би била добра
за император и за крал.
И момъкът край нея щял
да си изкара чудна вечер
3320 със домакина тъй сърдечен,
тъй щедър и гостоприемен.
След пиршеството дълго време
останали да си говорят,
3324 дордето вътрешните хора
приготвяли за сън леглата.
Ала преди да ги изпратят
да спят, донесли им смокини,
3328 фурми, бадеми, нектарини,
мускатов орех, карамфил,
александрийски джсинджифил
и портокали тънкокори,
3332 храносмилателни ликьори,
сиропи свежи и приятни,
вина десертни, ароматни,
в дълбоки изби изстудени.
3336 Такава пищност според мене
той даже и не бил сънувал,
затуй на всичко се любувал.
И тук стопанинът подхванал:
3340 — За сън, мой друже, час настана
и трябва да вървя оттатък,
във спалнята, пък и краката
започнаха да ме болят

3344 по-силно и не ме държат.
А вие тука, ако щете,
и по до късно останете.
И както старият се бил
3348 върху дивана настанил,
дошли там няколко слуги
и за четирите ъгли
с постелката го взели здраво,
3352 за да го отнесат направо
във неговата спалня. После
дошъл моментът и за госта
да се отпрати към леглото.
3356 Помогнали му облеклото
да си свали и го отвели
да спи в чаршафи снежнобели.
Така до сутринта той спал,
3360 а щом събудил се, видял,
че домакините му явно
от сън са станали отдавна.
Понеже нямало наблиз
3364 слуги да влизат и излизат,
изключено било от други
да се надява на услуги.
Щом сложил новите си дрехи
3368 и рицарските си доспехи,
видял до своето легло
оръжието — то било
оставено нарочно там,
3372 та той да си го вземе сам.
Когато бил готов, решил
да тръгва вече, ала бил
учуден много, че намерил
3376 заключени там всички двери.
Той чукал, викал, но, уви,
кой можел да се появи?
За щастие успял да влезе
3380 във залата и да излезе,

а след това по стъпалата
да стигне долу пред вратата.
Там чакал конят оседлан
3384 и щитът, до зида опрян.
Не виждал другиго сега:
ни щитоносец, ни слуга.
Но бил отворен входът главен,
3388 а падащият мост — оставен
така, че щом му се наложи,
най-безпрепятствено да може
да тръгне сам. Оттам, изглежда,
3392 по тъмно снощните младежи
излезли са, за да отидат
в гората близка, за да видят
стоят ли ловните капани.
3396 Защо той тука да остане,
след като можел да опита
при тях да иде, да попита
за кой предвиден бил Граала
3400 и копие то как кървяло.
Но не било това тъй просто.
Той тъкмо щял да мине моста,
когато някой го изправил...
3404 Добре че конят му направил
отскок, та минали оттатък
и тъй не паднали в реката.
Но изненадан от това,
3408 веднага той извил глава
и се развикал: — Хей, ти там,
недей се кри! Кажу да знам
защо току-що моста вдигна?
3412 За малко спри да те настигна,
че искам нещо да узная...
Той викал, викал и накрая
разбрал, че е напразно всичко,
3416 че е останал сам-самичък
и че каквото да се случи,

той отговор не ще получи^[6].

[1] Ст. 2990: Другият свят обикновено е разделен от тукашния с море или река. ↑

[2] Ст. 3051: Въпреки привидната си близост Другият свят е достъпен само за избраници. Кретиен подчертава, че допреди малко героят още не е бил такъв (ст. 3037–3038). Едва след като Персевал вижда замъка, на него можем да гледаме като на избраник за необикновеното изпитание. Там външностите са подвеждащи: замъкът от Другия свят впечатлява посетителя със своя лукс и с радушния прием, които с нищо не подсказват истинското премеждие, очакващо героя. ↑

[3] Ст. 3180: Мечът е сред най-често срещаните вълшебни предмети от Другия свят. Магическо оръжие, той е ефикасен и в същото време уязвим. Счупеният меч може да се поправи само от ковача, който го е направил (вж. ст. 3661–3685). Според някои романи за Граала от XIII в. достъп до тайната на Граала може да има само рицарят, способен да слепи двете части на поломения меч. ↑

[4] Ст. 3198: Кървящото копие е друго вълшебно оръжие в келтската устна и писмена традиция. В един ирландски разказ бог Енгус има копие — *Gaifhuilech*, „Кървящо копие“. Друг герой от ирландския епос, Селчар, също е прочут с кървящото си копие, чиято разрушителна сила може да се неутрализира само ако то се потопи в котле с отровна кръв. В уелския разказ за Килхух виночерпецът Бедуир има копие, чийто връх също е кървящ. ↑

[5] Ст. 3221: Френската дума *graal* навлиза в писмения език към средата на XII в. Произлиза от медиолатинската *gradaiis* — „широка, леко вдлъбната паница“. Такова е и значението на думата в романа на Кретиен. Впоследствие научаваме от вуйчото на Персевал, че Граалът съдържа просфора, но би могъл да побере най-различни риби (ст. 6425–6432). ↑

[6] Ст. 3418: Експулсирането на героя от замъка на Граала е знак за неговия неуспех да разбере тайната на Кървящото копие и на Граала. ↑

БРАТОВЧЕДКАТА

Пришпорил коня си тогава
3420 накъм зелената дъбрава
по горската пътека тясна
и забелязал много прясна
следа от някакви копита
3424 и по следата се опитал
да разбере дали наскоро
са минали онези хора,
които вечерта видял.
3428 Като вихрушка полетял
по пресните следи. Случайно
под клонест дъб, на място тайно
съгледал някаква нещастна
3432 девойка, стенеща ужасно:
— Ах, колко много страдам аз!
Проклет да бъде оня час,
когато съм била родена!
3436 От всичко тук съм отвратена.
За мене никога до днес
денят не е бил тъй злочест.
Защо ли бе ми отредено,
3440 о, Боже, тялото студено
на милия си да държа
и безутешно да тъжа!
Защо не беше пощаден
3444 любимият ми мъж, а мен
смъртта да беше поразила!
Щом милия ми е убила,
не виждам смисъл да съм жива.
3448 О, смърт, бъди по-справедлива,
не ме оставяй в този ад,
вземи и мен на оня свят

при него — по ще е добре
3452 там Господ да ни събере^[1]!
Така се вайкала горката,
отчаяна, в сълзи облята,
за рицаря, потънал цял
3456 във кръв. Младежът ни се спрял
пред нея, поздравил учтиво,
видял, че плаче тя горчиво
и да попита се решил:
3460 — Девойко, кой го е убил?
— От рицар бе обезглавен,
сеньор. И всичко тук пред мен
се случи тази сутрин рано.
3464 Но забелязвам нещо странно:
твърди се, че по таз пътека
човек отишъл би далеко,
например би изминал днес
3468 и цели двацет левги, без
той да открие някой кът,
където да го приютят.
А вие идвате на кон
3472 здрав, породист, кон-вихрогон
(едва ли има по-красива
от неговата буйна грива).
С овес и със сено да беше
3476 по цял ден хранен, пак не щеше
тъй хубав да изглежда той.
Личи си явно, драги мой,
че имал сте голям късмет:
3480 нощес добре сте бил приет.
— Наистина, девойко драга,
приет бях, както се полага
на гост висок. Съвсем сте права,
3484 пък и видът ми го издава.
Наблизо е и ако викна,
ще бъда чул и ще откликнат
в дома, където аз преспах,

3488 и най-радушно срещнат бях,
Сега ще ми е много трудно
да ви опиша колко чудно
е мястото. Какви палати!

3492 Едва ли те са ви познати.
Дори и меч получих в дар.
— Нима добрият Крал Рибар
нощес на вас подслон е дал?

3496 — Рибар ли беше или крал,
това не знам, но си личеше,
че е богат. Така мил беше,
че прием чуден ми направи.

3500 Тук би могло да се добави,
че вчера минах през гората
и стигнах близо до реката,
където вечерта ме свари.

3504 Там двама възрастни рибари
видях: единият гребеше,
а риба другият ловеше.
Та той прие ме в крепостта.

3508 — Та той е крал! — му рекла тя —
Но в хълбоците бил ранен
и се видял осакатен
за цял живот^[2]. Той има нужда

3512 да се придвижва с помощ чужда.
Не може днес горкият крал
да язди кон — тъй отмалял
се чувства той. Но щом рече

3516 за малко да се развлече,
във лодка с друг се настанява
и с риболов се забавлява,
а вторият му е веслар.

3520 Затуй му викат Крал Рибар^[3].
Понеже го болят краката,
на лов не ходи из гората.
Единствената му разходка

3524 е някой да го вози с лодка.

А той си има и гребци,
и въдичари, и ловци —
и всеки, както се полага,
3528 старе се да му помага.
Той в замъка си многократно
се връща. Най му е приятно
да бъде в чудния палат,
3532 достоен за такъв богат
и толкова почитан крал.
— Противното кой би твърдял?
Аз много очарован бях
3536 в мига, когато го видях.
Той много мило ме погледна
и ме покани да приседна
до него — нямал как да стане,
3540 защото кръстът му скован е.
Аз с удоволствие приех
и мястото си там заех.
— Наистина, голяма чест
3544 ви е оказал с този жест.
Кажете ми дали видяхте,
дордето с него там седяхте,
онези капки кръв червена
3548 по копието — нито вена
по него има, нито плът.
— Да, да. Видях ги как блестят...
— Попитахте ли ги поне
3552 в какво е тайната? — О, не.
— А нужно е било, мой друже,
кураж тук мъничко е нужен.
Ами Граалът там ли беше?
3556 — Разбира се. — Кой го държеше?
— Девойка някаква. — А тя пък
къде отнесе го? — Нататък,
към някаква съседна зала.
3560 — А кой вървеше пред Граала?
— Двамина рицари. Държаха

по два свещника, а те бяха
с по десет свещи. — А след тях?
3564 — Девойка хубава. Видях,
че носи сребърен поднос.
— А вие някакъв въпрос
зададохте ли им? — И звук
3568 от мен не чуха. — Ах, и тук
с мълчанието сте сгрешил.
А бихте ли ми съобцил
какъв сте, кой сте, та все пак
3572 да знам. А той не знаел как
се казва, но за мигновение
дошло му някакво прозрение,
че се нарича Персевал^[4] —
3576 туй име някой му бил дал.
И прав бил този рицар млад.
Тя чула, пламнала от яд
и рекла: — Да ми е простено,
3580 но името ти е сменено.
— Тогаз какво е то, кажете.
— По прякор те наричат Клети.
И с право... Как не си отвори
3584 устата и не проговори!
На краля, който тъй линее,
помогнал би да оздравее
и на крака той пак би станал,
3588 пак би се с работа захванал,
би сторил много добрини^[5].
За жалост толкова злини
на всички нас ще се стоварят.
3592 Та други ли да отговарят
за туй, че грях си ти направил
и своята майка си оставил
от скръб по тебе да умре.
3596 Познавам те съвсем добре,
но ти не знаеш, че и аз
израснах някога у вас

и ми се падаш братовчед...
3600 Ах, ти наистина си клет!...
И аз скърбя, и ти скърбиш,
че не можеш да се решиш
да ги попиташ за Граала;
3604 че твоята майка е умряла;
че беше зверски умъртвен
любимият ми (той към мен
тъй обичлив и нежен беше,
3608 по всеки повод ме зовеше
със най-гальовните слова).
— Ах, братовчедке, щом това
е вярно, моля ви, кажете
3612 успяхте ли да разберете
какво е станало със мама?
— Да, и за мен бе скръб голяма.
Нали бях там, когато тя
3616 бе покосена от смъртта.
— Дано спаси ѝ Бог душата,
за да отиде в небесата!
Наистина е тъжно, да.
3620 Каква печал, каква беда!
Ако е мъртва тя, тогава
аз няма там какво да правя.
Днес повелява ми дългът
3624 да тръгна по различен път.
Най-хубаво е да решите
и вие с мене да вървите.
Човекът, който тук лежи,
3628 не ще ви с нищо утеши.
Умрелият си е умрял,
а живият си има дял
и трябва да го изживее.
3632 Защо в тъга да ви линее
душата, че е мъртъв той?
Я по-добре да видим кой
убил е вашия любим

3636 и нека скъпо му платим!
Пък нека Господ отреди
кой в битката да победи!
Но не могла тя да сподави
3640 скръбта си. Как да го остави
така? И рекла: — Изход друг
аз нямам. Ще остана тук,
за да го погребам. Тогава
3644 със мен каквото ще да става.
А вие тръгвайте натам
по пътя, с камъни застлан.
Натам убиецът замина
3648 и тук остави ни двамина:
любимия ми — мъртъв вече —
и мен — да нося траур вечен.
Ала това не означава,
3652 че искам да ви подстрекавам
към бой със него. Честен кръст!...
И все пак заслужава мъст!
А меча кой ви го е дал?
3656 Той още кръв не е пролял
при остър ръкопашен бой.
Повярвайте, аз зная кой
със опитната си ръка
3660 измайсторил го е така.
Да, много сръчно изкован е,
но на парчета той ще стане,
когато в друг меч се удари.
3664 — Говори се, че като дар е
изпратен бил на домакина
от близка негова роднина,
а той пък го дари на мен.
3668 Но аз съм обезпокоен,
ако е истина това.
Навярно знаете каква
възможност има, за да може
3672 да се поправи, не дай боже,

ако се счупи някой ден.
— Ще бъдеш много затруднен,
но изход има: ще се вдигнеш
3676 на дълъг път и като стигнеш
до Котоатърския замък,
ще видиш езеро голямо:
край него Требюше живее,
3680 ковачът, който най умее
такива мечове да прави.
Единствен той ще го поправи,
щом той го е измайсторил.
3684 Друг майстор, друже, не би бил
способен същото да стори.
Не искал Персевал да спори
и рекъл: — Ако се строши,
3688 това ще ме унищожи.

[1] Ст. 3452: Тъгата на девойката (братовчедка на Персевал) по убийтия ѝ приятел следва топос от куртоазната лирика, многократно използван и от романите в периода XII-XIV в. Тук този мотив не се интегрира органично в интригата. ↑

[2] Ст. 3511: Раната на Крал Рибар напомня за тази на бащата на Персевал. Вж. ст. 437–438. ↑

[3] Ст. 3520: Названието Крал Рибар не се среща преди *Разказ за Граала*. Келтски предтечи на персонажа можем да търсим в лицето на ирландския бог Нуаду („рибар“). Той притежава талисмани от Отвъдния свят: сребърен меч, който поражда всеки неприятел, и котле на изобилието. Ала най-безспорното митично родословие на Крал Рибар препраща към келтския бог Бран. Бог на морето, крал на Отвъдното кралство, притежател на рог на изобилието и на вълшебно котле, Бран е прочут и със своето гостоприемство. След като бива ранен с копие в крака, Бран се отказва от властта. ↑

[4] Ст. 3575: Неправдоподобната ситуация е знак, че имаме работа със символична сцена. Символизмът може да се търси на различни равнища. В най-общ план посещението на героя в замъка на Граала представлява това, което от антрополога Ван Женеп насам

наричаме „обред на преминаване“ (*rite de passage*). Характерно за новопосветения е състоянието на неопределеност, което предхожда въпросния обред: той не знае нищо за своето минало, за родствените си връзки, не съзнава и собствената си идентичност до степен да не си знае дори името. Обредът на преминаване се явява преход от въпросната неопределеност към една по-ясна социална детерминираност и по-високо самосъзнание. Кретиен търси връзка между грях, самосъзнание и собствено име. Именно в момента, в който осъзнава своя грях, героят ще „открие“ и името си. Въвеждайки задължителното изповедание, Латеранският църковен събор (1225) обвързва чувството за грях с осъзнаването на индивидуалния житейски опит. Разбира се, при Персевал самопознанието е не просветление, а продължителен процес. Неслучайно още в момента на неговото „откриване“ името на героя „Персевал Уелски“ ще претърпи корекция. Братовчедка му го нарича „Клети“. Закъснялото назоваване на героя е похват, който Кретиен вече е използвал в два свои предишни романа: *Ивен и Ланселот*. Но в тях периодът на анонимност на героя отговаря на социалното му низвергване или липса на признание, докато тук е фаза в процеса на самопознание. Тук следва да отбележим едно привидно противоречие в текста на Кретиен. Сред съветите на майката на героя е и наставлението да не говори с непознати, преди да е разбрал тяхното име, защото, казва тя, „по името си личи човекът“ (ст. 555–560). Ала противоречието отпада, ако тълкуваме факта, че героят още не си знае името като знак, че не познава себе си. Фактически съветите на майката са уроци за поведение сред хората, а не за самопознание. Името Персевал е френско, макар героят да е уелсец. Два предишни романа на Кретиен — *Ерек и Енида* и *Клижес* — споменават Персевал Уелсеца сред рицарите от двора на крал Артур. Нищо в тях обаче не загатва за бъдещата изключителна съдба на младия уелсец. ↑

[5] Ст. 3589: Поведението на Персевал — мълчание пред загатката — се различава типологично от това на Едип например (който задава въпроси на оракула или разгадава гатанката на Сфинкса) или на традиционния герой от приказките, който нарушава обета за мълчание. ↑

НАДМЕННИЯТ РИЦАР И НЕГОВАТА ПРИЯТЕЛКА

На път поел той, а пък тя
останала си със скръбта.
И дълго време Персевал
3692 по пресните следи вървял,
дорде настигнал край гората
кон, който влачел си краката,
и на младежа се видяло,
3696 че тялото изнемощяло,
ребрата, дето се броят,
на лош стопанин се дължат.
Той бил с нечиста рядка грива,
3700 която хилав врат разкрива,
със клепнали уши, които
направо падат на очите;
едва крепял се, а когато
3704 вървял, подгъвал си краката.
Кон, който от умора капва,
а вечер нищичко не хапва,
като че ли под наем взет е,
3708 е само за храна на псета.
Та както казах, Персевал
настигнал кон изпосталял
със старо, скъсано седло.
3712 То явно за жена било
и там наистина седяла
една девойка пребледняла,
с вид тъй окаян, тъжен, жалък,
3716 че може би светът е малък,
за да откриеш като нея.
Тя би била направо фея,
да беше под звезда щастлива!
3720 От роклята ѝ парцалива,

покрита с крѣпки извехтели,
навѣн гърдите ѝ висели.
Била моминската ѝ плът
3724 във рани, сякаш че върхът
на остър нож там бил играл.
Ликът изглеждал задебѣл
от пек, от вятър и от студ,
3728 от тежък непосилен труд.
Била разчорлена косата,
до болка стисната устата,
а от очите натѣжени
3732 се ронели сълзи солени
и те оставяли следи
по мършавите ѝ гърди
и по-надолу, по бедрата,
3736 та даже и по колената.
Ако видѣт ѝ будел жал,
какъв ли камък е тежал
в душата ѝ? Щом приближил,
3740 младежът като смазан бил
от този неин вид измѣчен.
А тя веднага с жест несръчен
понечила да се обърне
3744 и голотата да загърне.
Ала напразно — тук ще скрие,
а там пак голо ще открие.
Така я сварил Персевал,
3748 в душата си почувствал жал,
разбирайки какво страдание
издава нейното ридание.
А в плен на своите неволи,
3752 започнала тя да се моли
на Господ: — Боже, докога
ще ме измѣчваш все така?
Нима заслужила съм с нещо
3756 това страдание злоещо?
С какво се, Боже, провиних

и пред кого ли съгреших?
Прати ми някой, дай съвет
3760 да се спася от този гнет.
Или ти сам освободи ме
от този, който позори ме.
Ни той ще се смили над мен,
3764 ни бих могла аз някой ден
от него нейде да се скрия,
а и не ще да ме убие.
Дали за да ме изтезава
3768 той непрестанно настоява
при него да стоя насила?
И да съм с нещо съгрешила,
той можеше да се смили
3772 над младостта ми. Та нали
платих му с болка и тъга!
Дали изобищо досега
той в мене нещо е обичал,
3776 щом на тегло ме днес обрича,
без да изпитва капка жал?
Дошъл при нея Персевал
и рекъл: — Ах, девойко драга,
3780 Всевишният да ви помага!
При този поздрав тя навела
глава и с тъжен глас подела:
— Сеньор, Бог здраве да ти дава,
3784 каквото искаш, то да става.
Но с тези думи май сгреших.
Той изчервил се до уши
от срам и казал: — Драга моя
3788 приятелко, какъв е тоя
строг упрек към самата вас?
Не съм ви виждал още аз,
не съм ви причинил злина.
3792 — При моята злочестина,
сеньор, от страх се изпотявам,
когато някой приближава:

дори почитен да е, не знам
3796 не следва ли позор и срам.
— Аз сигурно по невнимание
в душата ви негодувание
съм предизвикал. Тука ида,
3800 но не със цел да ви обидя,
а просто в пътя си вървах.
В момента, в който ви видях
нещастна, бедна, изтерзана,
3804 реших, че няма да престана
злосторника да търся. Тук
за мене няма изход друг.
— Сеньор, за бога, замълчете
3808 и ме на мира оставете.
Вървете си по своя път,
че тука дебне ви грехът.
— Но аз не знам какво налага
3812 да си вървя оттук веднага.
Достатъчно съм смел и як,
пък и не ме преследва враг.
— Идете си, сеньор, защото
3816 ще ви споходи лесно злото:
че може да ви изненада
Надменния и от засада
да ви убие като куче.
3820 Той като че ли е научен
на бой със всеки да налита.
Когато някой се опита
на пътя нещо да ми каже,
3824 той мигом може да го смаже —
така уби един наскоро.
Понякога на разни хора
съвсем подробно той разказва
3828 защо сурово ме наказва.
Дорде се вайкала горката,
Надменния откъм гората
се появил със гръм и трясък

3832 и налетял през прах и пясък
на Персевал: — Ехей, защо ти
си спрял девойката? Горко ти!
Нахалнико, ще си платиш,
3836 че с нея дръзна да стоиш.
Дошъл е сетният ти час.
Преди със теб да свърша аз,
ще ти разкажа най-подробно
3840 защо възмездие подобно
налагам ѝ. И ти тогава
ще разбереш защо такава
е участта ѝ. Бях в гората
3844 и бях оставил в мойта шатра
ей тази тук девойка жалка
съвсем сама, ала след малко
дошъл един уелсец там.
3848 Отгде се появил — не знам,
знам само, че той уж насила
целунал я. Да беше скрила
от мене как е продължил!
3852 Не се е той задоволил
с целувка. Зная аз добре,
че няма как с това да спре.
Едната крачка друга води.
3856 Защо мъжът с жена ще ходи,
щом до целувка стига само?
Къде е мъжествеността му,
щом като спира той дотук?
3860 Да го разправа тя на друг!
Когато се реши жената
да си даде на мъж устата,
тя склонна е, това го знам,
3864 да продължат и по-натам.
Ако оказва съпротива,
повтаряйки „Недей, не бива!“,
целта ѝ с да заблуждава.
3868 Тя иска все да побеждава.

Единственото изключение
е само при това сражение:
тя драска, хапе настървена,
3872 а иска да е победена.
Защото явно предпочита
насилието да изпита:
не иска длъжна да остава^[1].
3876 И следователно тогава
тя със уелсеца е спала
и пръстена си му е дала,
а той ѝ беше дар от мен.
3880 Та затова бях разярен!
Преди туй, колкото си щял,
той на софрата пил и ял...^[2]
От казаното ясно става
3884 каква отплата заслужава.
Човек за лудостта си плаща,
та друг път да не се захваща.
Естествено, че побеснях,
3888 когато всичко разгадах,
и се заклех, че занаяпред
ще я науча аз на ред:
ни зоб на коня ѝ ще давам,
3892 ни вече ще го подковавам,
а пък на нея ще престана
пари да давам за премяна,
преди да съм обезглавил
3896 тоз, който я е опетнил.
Той свършил своята история
и Персевал му отговорил:
— От днес нататък, драги, знай,
3900 че трябва да се тури край
на всичко. Аз целувка взех,
аз пръстенчето ѝ отнех
и със това ѝ причиних
3904 страдание. Да, ядох, пих...
Ако не седнеш на софрата,

то значи нямаш ум в главата.
Надменния му рекъл: — Браво!
3908 Ти всичко си призна направо.
След тази изповед, кълна се,
че дните ти ще бъдат къси...
Ти смърт, смърт само заслужаваш.
3912 — Защо ли си въобразяваш,
че аз съм мекушав и плах? —
отвърнал Персевал без страх.
И всеки спуснал се със стръв
3916 към другия, та удар пръв
да нанесе... И остриета
се разхвърчали на парчета.
След като падат на земята,
3920 те пак подхванали борбата —
извадил всеки своя меч
и почнали жестока сеч...
Изобищо не възнамерявам
3924 сега подробности да давам
как там двубоят се развил.
Най-важно е, че продължил,
дорде Надменния признал,
3928 че другият е надделял,
че нему славата се пада,
и го помолил за пощада.
Тогава Персевал се сетил
3932 за драгоценните съвети,
че победителят не бива
противника си да убива,
когато за пощада моли,
3936 и рекъл: — Рицарю, защо ли
на милостта ми се надяваш,
щом милост ти не проявяваш
към таз, която на страдание
3940 обрекъл си без основание?
Отвърнал другият: — Тъй много
обичам я, кълна се Богу,

че с вас ще се съобразя
3944 и няма да ви възразя.
Държах се с нея зле, признавам,
и страшно много съжалявам.
— Иди тогава с твойта дама
3948 днес още в някой близък замък,
там нека тя да си почине
и болката ѝ да премине.
А после ѝ купи премяна
3952 и тъй, нагиздена, засмяна,
при крал Артур я заведи,
кажи, че аз съм наредил
на него да се подчиняваш.
3956 Предай му, че го поздравява
Червения^[3]. Добрият крал
послуша своя сенешал
и в рицарство ме посвети.
3960 Подробно ще разкажеш ти
пред всички негови придворни
какви мъчения позорни
наложил си на таз девица.
3964 И нека всички (крал, кралица,
прислужници, придворни дами)
да разберат за милостта ми
към теб. Сред тези дами има
3968 една със хубост несравнима,
с необичаен, рядък чар.
На нея залепи шамар
Ke сенешалът за това, че
3972 ми се усмихна кротко. Значи,
от мене ще я поздравии
и лично ще я увериш,
че във Артуровия стан
3976 на сенешала грубиян
ще отмъстя. И ще го сторя —
аз знам добре какво говоря.
А другият, без да се бави,

3980 го уверил, че ще направи
каквото иска Персевал.
Но преди всичко обещал
девойката да отведе
3984 във замък, за да ѝ даде
възможност малко да почине
и болката ѝ да премине.
Тя щяла с него да остане,
3988 дордето той от своите рани
напълно се възстанови.
— Добър път, рицарю! Върви! —
му рекъл Персевал тогава. —
3992 За мен недей се притеснява:
все ще намеря някой кът,
където да ме приютят.
Така те двамата си рекли
3996 и като че ли с меч отсекли.
Сразеният във боя рицар
отвел красивата девица
наблизо до един палат,
4000 приготвил баня, нов халат,
облякла пищни дрехи тя
и цялата си красота
възвърнала. И те за път
4004 се стегнали, за да вървят
към Карлион^[4], защото там
бил разположил своя стан
Артур с отбраната си свита
4008 (едва три хиляди били те).
Щом стигнали самия двор,
той рекъл на Артур: — Сеньор,
тук трябва да остана в плен
4012 и вам да бъда подчинен
за цял живот. Тъй заповяда
младежът, който за награда
от вас оръжие добил
4016 и вие сте го посветил

във рицарство. — Щом чул това,
поклатил крал Артур глава
и рекъл: — Драги мой, бъдете
4020 добре дошъл и си свалете
оръжието. Бог да дава
сполука, радости и здраве
на този, който тук ви прати.
4024 Заради него в тез палати
ви срещам, както подобава.
— Сеньор, аз искам да добавя,
че нужно е преди да снема
4028 доспехите си (щита, шлема),
с достопочтената кралица
и с прелестните ѝ девици
веднага да се запозная.
4032 Най-вече трябва ми оная,
която просто се засмяла
и затова от сенешала
получила шамар, горката.
4036 В това ѝ е била вината.
Той млъкнал. А добрият крал
кралицата си призовал,
учтиво ѝ подал ръка,
4040 поканил той също така
придворните ѝ дами тук
и щом Артур като съпруг
до себе си я настанил,
4044 Надменният се приближил
и казал ѝ: — Кралице, вам
ще трябва поздрав да предам
от онзи рицар дръзновен,
4048 от който аз бях победен.
Изпраща той на вас, кралице,
и тази млада хубавица.
— Ще съм му благодарна вечно!
4052 отвърнала му тя сърдечно.
А той подробно ѝ разказал

с каква жестокост бил наказал
девойката, как без причина
4056 е страдала една невинна.
И хронологията спазил...
Показали му после тази,
с която Ке така груб бил
4060 и ѝ плесница залепил.
Той рекъл ѝ: — Девойко, аз
нарочно пратен съм при вас
от рицар, който ви отправя
4064 привет и много настоява
да уверя и вас самата,
че той где влезе във палата
на този благороден крал,
4068 когато вече е успял
да отмъсти на грубияна —
тоз, който ви видял засмяна
и толкова се разгневил,
4072 че ви плесница залепил.
Тук шутът се развикал пак:
— Ке, мислите, че съм глупак
и казвам нещо много тъпо,
4076 но скоро ще платите скъпо.
Тогава крал Артур погледнал
към Ке и рекъл: — Колко вредна
постъпка стори ти, човече!
4080 Обиди момъка и вече
едва ли той ще се завърне.
Най-сетне кралят се обърнал
учтиво към дошлия рицар,
4084 успокоил го, че в тъмница
за пленник няма да го вземе,
и го поканил да си снесе
доспехите... Тогаз Говен
4088 попитал с вид озадачен:
— Кралю, ще кажете ли кой
успял е да надвие в бой

достоеен рицар като този?
4092 Едва ли в другите чертози,
и в островите сред морето
намира се лице, което
могло би по кураж и слава
4096 със него днес да се сравнява.
— Любезни племеннико мой,
и аз не зная кой е той.
Един път само го видях,
4100 но толкова угрижен бях,
че във ума ми бе мъгла.
А той тогава пожела
да бъде посветен от мен
4104 във рицарство. Бях убеден,
че несъмнено заслужава
със качества си такава
висока чест, и рекох: „Брате,
4108 от коня слезте и елате
при мен, дорде момците знатни
ви донесат доспехи златни.“
Той каза, че би предпочел
4112 на кон да е и би приел
доспехи, но да са червени.
Единственото снаряжение,
което по вкуса му беше,
4116 навремето принадлежеше
на рицаря необуздан,
отнел ми златния стакан.
А Ке със своя лош език
4120 му каза: „Брате, в тоя миг
на тебе кралят предоставя
стакана: значи ти остава
да идеш да го вземеш сам.“
4124 Повярва той, отиде там...
Как всичко станало, не зная,
научих само, че накрая
младежът със замах фатален

4128 пронизал рицаря нахален
със копие и го убил.
Тъй се с оръжие сдобил
и оттогава той към мен
4132 е предан, верен и почтен.
Кълна се във свети Давида,
че много искам да го видя.
Щом трябва, ще прекарам още^[5]
4136 три-четири безсънни нощи,
но ще го срещна аз, където
и да се скита под небето^[6].
И всеки там бил убеден,
4140 че вече е настанал ден
за път. И почнали веднага
багаж в сандъците да слагат:
чаршафи, дрехи и завивки,
4144 бельо, възглавници, покривки;
налагало се всички дружно
да трупат нужно и ненужно.
Един книжовник просветен
4148 едва ли би могъл за ден
самин, каквото и да прави,
подробен списък да състави
на всичко онова, което
4152 било за този поход взето,
като че бой им предстоял.
Придворните със своя крал
от Карлион на път поели.
4156 А пък кралицата отвела
девиците от своята свита.
Когато вечер мразовита
сковала кралския керван,
4160 край пътя той се спрял на стан.
А през нощта сняг завалял^[7].

[1] Ст. 3875: Тирадата на Надменния рицар против жените има донякъде самостоятелен характер. Подобна реторика, която вероятно води началото си от Овидиевите псевдодидактични поеми *Любовно изкуство* и *Лекове срещу любовта*, се среща често в куртоазните романи. В повечето случаи тя е външно пришита и не се вписва в контекста на творбата. Вж. по-нататък назидателното слово на един васал от замъка Ескавалон, ст. 5848–5860. Доводът на Надменния рицар, че склони ли на целувка, жената е готова на всичко, контрастира с поведението на Персевал спрямо Бланшфльор. Там плътската връзка не надхвърля фазата на целувките. ↑

[2] Ст. 3882: И тук последователността на случилото се между Персевал и приятелката на Надменния рицар не отговаря на действителната сцена. Това внушава косвено, че Надменния не е бил свидетел на случилото се и следователно не е първа инстанция на истината. Малко по-долу (ст. 3901–3904) Персевал възстановява точния ред на своите действия. ↑

[3] Ст. 3957: Тук Персевал си присвоява прозвището на Червения рицар, първия противник, от когото се сдобива с кон и доспехи. ↑

[4] Ст. 4005: Карлион (*Carleun*), град в Южен Уелс. В продължение на две седмици — толкова трае приблизително действието от началото на романа (вж. ст. 4545) — Артур и свитата му пребивават в три различни резиденции: Персевал бива посветен в рицарски сан от Артур в Кардуел (*Carlisle*) (ст. 336), изпраща първите си пленници Ангингерон и Кламадъ в друга кралска резиденция (Диназдарон или Диснадарон, ст. 2738), а Надменния и неговата приятелка — в Карлион. Въпреки че по времето на историческия Артур (VI в.) кралете и феодалите често сменяли своите резиденции, Кретиен едва ли „мести“ кралския двор от загриженост за историческата достоверност. Текстът не дава обяснения за тази висока мобилност. Ще отбележим само, че тя съответства на мотива за странстването на рицаря. ↑

[5] Ст. 4135: Мотивът за постоянната смяна на мястото за нощуване е част от темата за странстването. Вж. също 4726–4731. ↑

[6] Ст. 4138: Още в първия си роман *Ерек и Енида* Кретиен описва как кралят вдига целия си двор и тръгна да търси героя в знак на върховно признаване на неговите качества. Така центърът, седалището на рицарството престават да бъдат статични величини.

Походът в търсене на героя замества военната експедиция, безспорен знак, че етиката измества политиката, тоест признаването на героя е по-важно от завладяването на чужди земи или победата над врага. Подобни мотиви свидетелстват за нов идеал: романът търси своята територия в морала, епосът — в териториалната експанзия. Впоследствие находката на Кретиен ще бъде многократно имитирана.

↑

[7] Ст. 4161: Минала е Петдесетница, тоест петдесет дни след Великден. Очевидно този „летен сняг“ има друго значение: да изгради декора на следващата сцена с подчертано символен заряд. ↑

КАПКИ КРЪВ ПО СНЕГА. ПЕРСЕВАЛ СЕ СРЕЩА ОТНОВО С АРТУР

По навик вече, Персевал
събудил се и рано станал,
4164 приготвил се и пътя хванал,
надявайки се в битки лесно
с геройства рицарски да блесне.
Така той стигнал край гората,
4168 където в побелели шатри
станувал кралският конвой.
Но още отдалече той
съгледал гъски над шубрака
4172 и чул ги как ужасно крякат:
обхванати били от страх,
че ястреб бял кръжал над тях.
Но в същия момент една
4176 от тях летяла настрана,
към нея ястребът завил,
настигнал я и я свалил
с едничък удар на земята,
4180 а после литнал в небесата
(в туй ранно утро на герака
за гъски минал му мерака).
А долу гъската ранена
4184 с три малки капки кръв червена
в снега оставила следа.
За нея не било беда,
че има тази лека рана,
4188 и отлетяла пак към стана.
Едва когато Персевал
се приближил, той сам видял
как алената кръв блестяла
4192 на снежната покривка бяла.

Той втренчил поглед във петното
кръв алена в снега, защото
напомняло руменината
4196 на милата му, за която
се сетил в същия момент.
Във спомена си потопен,
той виждал ѝ лицето бяло,
4200 от малко руж поруменяло,
тъй както багрела кръвта
безпримерната белота
на тази зимна утрин ледна.
4204 Като картина ненагледна,
така лицето ѝ било:
уста, страни, очи, чело...
Би казал, че за първи път
4208 така изглеждал му ликът
любим на неговата мила,
като че в сняг се е размила
голяма капка кръв червена^[1].
4212 Денят отдавна бил наченал...
Стойки в шатрите си бели,
оръженосците видели
на хвърлей от самия стан
4216 младежа, все тъй замечтан,
и си помислили, че дреме.
А крал Артур си спял в туй време.
Оръженосците му верни
4220 дошли при Сагремор Безмерни
(човек с енергия голяма —
каквото почне, мяра няма).
Пред шатрата на своя крал
4224 в момента той на пост стоял
и рекъл им: — Ехей, кажете
в тоз ранен час какво тук щете?
— Сир, знаете ли откога
4228 там онзи рицар все така
спокойно си седи на коня,

с препасан меч, със шлем и броня
— Сега ще го накарам аз
4232 да дойде с коня си при нас.
Видял се Сагремор принуден
Артур веднага да събуди
и кралят още във съня си
4236 чул неговите фрази къси:
— Сир, вижте! Онзи рицар сякаш
на коня спи. — Без да протака,
Артур поиска да вървят
4240 и конника да доведат.
И ето, само за момент
бил Сагремор въоръжен,
довели коня му и той
4244 напълно бил готов за бой.
На кон от стана в миг излязъл,
при рицаря се спрял и казал:
— Сир, моля да благоволите
4248 пред краля ни да се явите!
Но другият не отговорил.
Тогава Сагремор повторил...
Един и същ ефектът бил
4252 и Сагремор се разярил:
— Веднага, сир, пред мен тръгнете
Апостол Петър е свидетел,
че тук се слуша мойта воля.
4256 Не съм дошъл да ви се моля.
Той тутакси раздиплил стяг
и налетял като на враг,
предупреждавайки, че може,
4260 щом тъй стои, да се наложи
дори и до двубой да стигнат.
Но Персевал дори не мигнал,
от мислите си се отърсил
4264 и за атака вежди свъсил.
Дордето Сагремор да свари
противника си да удари,

сам копието си строшил.
4268 А Персевал тъй ловък бил,
че само с удар по главата
го повалил върху земята.
Ударил конят му на бяг,
4272 до шатрите достигнал чак...
Артуровото обкръжение
го срещнало с недоумение.
А Ке не счел за неудобно
4276 и тук да каже нещо злобно
пред целия Артуров двор:
— Сеньори, вижте Сагремор —
пешком той след двубоя ходи
4280 и рицаря на кон ни води.
Артур се постарал спокойно
да каже: — Ке, не е достойно
да се надсмиваш днес така
4284 над Сагремор! Я ти сега
иди със него да се биеш,
да видим как ще го надвиеш!
— Със радост, сир! Кажете само
4288 и ще прекърша гордостта му.
Насила или не, до тук
от мен, а не от някой друг,
ще е доведен той и даже
4292 сам името си ще ви каже.
Потеглил той въоръжен
към рицаря, все тъй вглъбен
в онези малки капки кръв.
4296 Ке почнал да говори пръв:
— Ей ти, заспалият васал,
или ела при моя крал,
или ще си платиш прескъпо!
4300 Чул Персевал, но не отстъпил,
а тутакси пришпорил коня
и с устрем налетял на оня,
от който идела закана.

4304 Двубоят тутакси захванал
и всеки пръв да блесне искал.
Ke здраво копието стискал,
но все... Още отначало
4308 при удар то се разхвърчало
встрани на хиляди парчета.
Не се забавил и ответът:
с все сила Персевал замахнал,
4312 едната му ръка навяхнал,
а после с копие в главата
ударил го и на скалата
подобно ствол го повалил;
4316 а другата ръка строшил,
тъй както се троши дърво
(нали си спомняте какво
бе шутът в двора предвещал?).
4320 Дордето Ke в несвяст лежал,
ударил конят му на бяг,
бретонците видели как
се връща той без сенешала
4324 и врявата не закъсняла:
помислили, че е умрял
горкият кралски сенешал,
потънали в дълбока скръб,
4328 като че станал им по-скъп.
А Персевал все тъй не спирал
във трите капки да се взира.
Артур бил много натъжен,
4332 че Ke във боя бил сразен,
но другите събрали сили
и някак си го утешили.
Достатъчно било навреме
4336 добър лечител да се вземе:
хем счупеното да намести,
хем рамото с компреси чести
в най-кратък срок да изцери.
4340 Артур бил с чувства най-добри

към сенешала неприятен:
веднага доктор бил изпратен
със три девойки милосърдни.
4344 Били те толкова усърдни,
че в шина сложили ръката,
привързали я към снагата,
успели да наместят само
4348 за миг навехнатото рамо,
а след това те сенешала
отнесли в шатрата на краля
и там се Ке успокоил.
4352 Говен до краля близо бил
и казал: — Сир, за Бога, аз
съм чул свещен завет от вас:
на рицаря не подобава
4356 друг рицар той да отклонява
от мислите му, без значение
дали си има извинение.
А вижте вашите придворни!
4360 Не знам дали не са позорни
постъпките им, но с делата
сами си търсеха белята.
А онзи рицар вероятно
4364 е чувствал нещо неприятно:
или той нещо е загубил,
или девойка е залюбил,
а тя от друг му е отнета.
4368 Затуй, кралю мой, разрешете
аз да отида да го срещна.
Задачата ще е успешна:
щом сгодният момент настане,
4372 ще кажа, че с тук поканен
от вас. — Но Ке дочул това
и заканително глава
поклатил: — Значи, ей така
4376 довеждате го за ръка?!
Как лесно е, сеньор Говен,

двубой да бъде отменен!
Ах, драги, всички ли задачи
4380 решавате по този начин?
Все тъй ли деликатен бяхте,
та толкоз пленници събрахте?
Щом видите, че храбър рицар
4384 отпуска своята десница,
от люти битки изтощен,
преструвате се задължен
добри слова да изречете
4388 и в плен врага да доведете.
Говен, каквото да се случи,
човек все нещо ще научи
от теб: извърташ тъй словата,
4392 че да е чиста съвестта ти.
Кого ли би нападнал остро?
Май трябва да се мъчи доста
човек, та вяра да ти хване.
4396 Да си в копринена премяна
като че ли ти вече стига.
Защо ръката ти да вдига
меч остър срещу някой друг,
4400 щом с блага реч ще минеш тук?
Чрез нея търсиш ти прослава.
Едно „Сеньор, Бог да ви дава
живот, и радост, и надежда!“
4404 и работата се нарежда.
Спокойно можеш да се хвалиш
че знаеш със слова да галиш,
тъй както галиш котарак.
4408 И хората ще казват: „Как
геройски справя се Говен!“
— Сир Ке, защо сега на мен
да си изливате яда?
4412 Твърдя, че ще го доведе,
без той да ми строши ръката
или да ме рани в главата.

Защо излишно да си патя?

4416 — Щом тъй говориш, теб ще пратя
при него, племеннико драг —
му рекъл кралят. — Но все пак
не тръгвай невъоръжен.

4420 И още в същия момент
Говен доспехите надянал
и копието здраво хванал,
възседнал пъргав кон охранен

4424 и в миг пред онзи рицар странен,
готов на всичко, се явил.
А рицарят все тъй си бил
унесен в мисли и мечти.

4428 Обаче слънчеви лъчи
снежеца леко разтопили
и две от капките се скрили,
а третата била на ред.

4432 И рицарят не бил зает
чак толкова с това видение.
Говен по-скоро с уважение,
а не с враждебност приближил

4436 и дружески му заявил:
— Сир, братски аз ви поздравявам,
макар и да не ви познавам.

Мен крал Артур при вас ме прати
4440 да ви предам, че в своите шатри
да ви приеме би желал.

— Сир — отговорил Персевал, —
тук двама ваши вече бяха
4444 и те насила пожелаха
да заличат това, което
най-скъпо ми е на сърцето.

Та аз не съм им подчинен!
4448 Загрижени ли са за мен,
та идват със такава стръв?
Тук имаше три капки кръв
в снега — червено върху бяло;

4452 помислих, че е засияло
лицето на едно момиче,
което толкова обичам.
Как някой си ще ме лиши
4456 от туй, което ме теши?!
— Да, прав сте, сир. Но няма как
да бъде някой дебелак
от сходни мисли обладан.
4460 И само явен грубиян
посяга на това, което
е драгоценно за сърцето.
Аз просто искам да решите
4464 дали при краля ще склоните
да дойдете сега със мене...
Той чака ви със нетърпение.
— Ще дойда само ако знам,
4468 че сенешалът Ке е там.
— Да, драги, там е, нали той
ви предизвика на двубой
и вие му добре платихте:
4472 десницата му потрошихте,
а другата ръка едва
с навяхване се отърва.
— Получил си е за награда
4476 това, което му се пада...
Защо на милата девица
удари той една плесница?
— Това сте вие?! — изумен
4480 възкликнал тутакси Говен. —
За вас говорим тук безспир.
А името ви как е, сир?
— Аз Персевал съм. Ами вие?
4484 — Сир, няма за какво да крия —
на мене име са ми дали
Говен. — Сеньор Говен, така ли?
— Да, да. — Тогава Персевал
4488 възторга си не овладял:

— Ах, сир, аз знам, че много хора
 с голям респект за вас говорят.
 Наистина ще се гордея,
 4492 ако във дружба с вас живея.
 Говен отвърнал: — И от вас
 по-радостен ще бъда аз.
 Тогава Персевал добавил:
 4496 — Не бих се и минута бавил...
 За мен ще е висока чест
 при крал Артур да бъда днес.
 А при това със вас ще имам
 4500 приятелство незаменимо.
 И те протегнали ръце,
 презърнали се от сърце,
 прибрали копието, щита
 4504 и с радост истинска, нескрита
 към стана на Артур поели^[2].
 Младежи знатни ги видели
 и се завтекли да докладват
 4508 на краля, за да го зарадват:
 — Сир — рекли те, — сеньор Говен
 се връща вече, придружен
 от онзи рицар. Вижте само
 4512 каква е силна радостта му.
 Излезли всички да ги срещнат,
 а Ке и този път с насмешка
 на краля рекъл: — Ето, сир,
 4516 че сродникът ви най-подир
 се връща от неравна бран,
 в която той е увенчан
 със слава, както ми изглежда.
 4520 Но как така я той нарежда,
 че винаги остава квит:
 не се е бил, не е и бит.
 Защо му е да се сражава
 4524 и с меча си да убеждава?
 Защо ли сили да пилее,

щом като може да успее
там, дето толкоз сили ние
4528 положихме, за да се бием,
но не сполучихме, уви.
Ке не престава да брътви
нелепости по навик стар.
4532 Говен със своя нов другар
до двора вече се добрал
и посъветвал Персевал
оръжието си да снесе
4536 и ново облекло да вземе,
тъй както си му бил редът.
И наредил да му дадат
да сложи туника красива,
4540 която най да му отива,
а после за ръка го хванал
и с него пред Артур застанал:
— Кралю, пред вас стои мъжът,
4544 заради който много път
изминахме за две недели.
Откакто бяхте го видели
във двора, вие многократно
4548 за него с чувство най-приятно
говорехте, а в този час
самият той е между нас.
— Сполайти, племеннико мил! —
4552 му рекъл кралят, който бил
тъй радостен, че чак подскочил,
към гостенина се насочил
и рекъл му: — Добре дошъл
4556 във двора ни! Как бих могъл
да ви наричам, момко драг?
— Кралю мой, ще ви кажа как,
аз Персевал съм — тъй зове ме
4560 и майка ми. — От колко време
ви чакам, скъпи Персевал —
подел зарадваният крал, —

щом вече сте във моя двор,
4564 за мен самия няма спор,
че бих ви задържал, дордето
ви е приятно на сърцето.
След като с вас се разделих,
4568 аз толкова се натъжих
защото нямах и представа
къде сте и какво с вас става.
Девојката и моят шут
4572 (той впрочем никак не е луд)
достойно бъдеще видяха
за вас... Те много прави бяха.
И тяхното предположение
4576 намери пълно потвърждение
във рицарските ви прояви.
Кой дръзнал би да ги постави
сега под някакво съмнение?!
4580 Кралицата била в течение
на случая и тя самата
приела с радост новината.
До крал Артур се приближила,
4584 последвана от много мила
девојка — същата, която
с усмивка ведра на устата
го бе посрещнала тогава.
4588 А щом видял, че се задават,
насреца Персевал излязъл
и със поклон любезно казал:
— Дано ми чуе Бог молбата,
4592 кралице, и на най-добрата
от всички дами той да дава
и радости, и чест, и слава!
— Бъди добре дошъл от мен,
4596 младежо храбър, закален
в двубои рицарски безчет! —
му рекла тя... Дошла на ред
девојката, която в стана

4600 го бе посрещнала засмяна.
Той и към нея се обърнал
и я приятелски прегърнал
със думите: — Девойко, аз
4604 на всичко съм готов за вас.
Кълна се в рицарската чест!
Девойката за този жест
била безкрайно благодарна.
4608 И си представяте навярно
как рицари, кралица, крал
се радвали, че Персевал
във стана на Артур бил вече...
4612 И всички още тази вечер
във Карлион се пак прибрали
и чак до призори гуляли.

[1] Ст. 4211: Описаната сцена е била предмет на множество коментари и тълкувания. Натрупването им в геометрична прогресия ги тласка към все по-екстравагантни интерпретации. Тук ще посочим най-убедителните наблюдения. За пръв път героят, съзерцаващ капките кръв по снега с мисъл за своята любима, проявява признаци за вътрешен живот. И тук Кретиен прибегва до обичайния си способ на обърнатата перспектива: обикновено описанията на женския лик сравняват белотата на кожата със сняг, а румените бузи и алените устни — с кръв, докато тук кръвта и снегът са описани в тяхната материалност, преди да подействат като мнемоничен символ на любимата. Позата на Персевал, опрян на своето копие (ст. 4197 от френския текст), забито до окървавения сняг, сякаш препраща визуално към сцената с кървящото копие в замъка на Граала, което героят съзерцава също така безмълвно. Сцената може да бъде успоредена и с първата среща на Персевал с приятелката на Надменния рицар: орелът, изобразен върху палатката на девойката, е анонс на ястреба, спуснал се върху една от гъските. Друг ефект на хиазъм: нахлувайки в палатката на девойката, Персевал се държи с нея както хищният орел с гъската, докато в сцената с капките кръв по снега той е застинал като изображението на орела върху палатката. Персевал

съзерцава неподвижно на коня си капките кръв и хората на Артур решават, че той спи на коня си (ст. 4216, 4229, 4238). Тук позата на героя може да се уподоби с един вече утвърден иконичен образ на поета. В лириката на първия трубадур Гийом IX Аквитански срещаме често асоцииране на поетичното творчество със съновидението. Гийом описва себе си като спящ конник (песен IV). За разлика от сцената с Граала, където загадъчните предмети интригуват героя, но не будят никакви асоциации у него, тук Кретиен описва Персевал в момент на любовно мечтание, напомнящ за ониризма на лирическия аз в куртоазната поезия. Там любовното слово е реминисценция или поетическо видение за любимата. ↑

[2] Ст. 4505: Говен, племенникът на Артур, е образец на рицарско съвършенство. Той съчетава воински и светски добродетели. В романите на Кретиен олицетворява нормата, към която героят се стреми. Ако *Разказ за Граала* следваше същата логика, романът би могъл да свърши тук. ↑

ПРАЗНИК В ДВОРА НА АРТУР. НОВИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Преминал в празненство бога
4616 и следващият ден, когато
пристигнала една девица
на пепелява магарица.
Тя яздела с камшик в ръката,
4620 била си вързала косата
на две дебели плитки черни...
И ако в книгата са верни
словата, казани за нея,
4624 и аз тогава също смея
да кажа, че дори и в ада
едва ли погледът попада
на чак такова грозотило,
4628 което не било се мило
с години: цялото ѝ тяло
било на възлен почерняло.
А вместо светлина в очите —
4632 две дупки зеещи: били те
като на плъх; с нос на мъниче,
със бърна като на добиче,
зъбите ѝ — като нагар,
4636 дори с брада — като на стар
козел; устата — като яма,
отзад — със гърбица голяма,
отпред — досущ като дъска,
4640 а разкривените крака
приличали на мотовили;
ръцете — дълги като вили,
но в ханша, в раменете — здрава,
4644 като че ли след малко става
насред хорото да се хване^[1].

И тя посмяла да застане
пред краля! Никой дотогава
4648 не бил и чувал за такава
грозница. Тя го поздравила,
на другите се поклонила,
пристъпила към Персевал
4652 (той близо до Артур стоял)
и рекла: — Друже, на съдбата
отпред е хубава косата,
ала отзад е тя плешива.
4656 Чак тъй да си страхлив не бива!
Нали при Крал Рибар ти беше
и копието, що кървеше,
видя? Отвори ли уста,
4660 за да попиташ как кръвта
от белия му връх сълзи?
Защо не ги попита ти,
макар че бе озадачен,
4664 за кой ли е предназначен
Граалът? Грях нима ще сториш,
ако устата си отвориш?
Късмет дошъл ти наготово,
4668 а ти очакваш нещо ново!
Ако въпроси бе задал,
би оздравял добрият крал:
избавил би го от страдание
4672 и той с любов и със старание
държал би кралството си в ред.
Какво го чака занаяпред?
С голяма болка във душата
4676 ще си загуби той земята.
От злото няма да убегне.
Угроза над мъжете тегне,
жените им ще са вдовици,
4680 а пък прекрасните девици
ще тръгнат по сирашки път.
И рицарите ще измрат...

У тебе само е вината^[2].
4684 След всичко казано момата
на краля рекла: — Трябва вече,
кралю, да ида надалече,
да търся някъде приют.
4688 Аз знам един дворец прочут
и той се казва Горди замък.
Там рицарите — (има-няма
петстотин и седемдесет)
4692 са си родени със късмет,
защото всеки рицар има
мома или жена любима
една от друга по-красива.
4696 Щом някой ваш човек отива
към Горди замък, нека знае,
че ако с храброст пожелае
да блесне, в рицарски двубой
4700 е най-добре да влезе той.
Но аз и друго място знам
и вярвайте, че тъкмо там
наистина си заслужава
4704 да водиш бой за чест и слава.
И ще ви кажа то къде е —
под хълма Монт Есклер. Живее
там в плен една девица клета
4708 и който я спаси от гнета,
висока чест ще извоюва
и винаги хвалби ще чува.
Ще има право да запаше,
4712 без ни най-малко да се плаши
Магическия меч през рамо.
Кълна се, че лъжа тук няма^[3].
След като всичко споделила,
4716 дошлата се отдалечила.
И тук Говен не се сдържал,
пред сбралите се клетва дал
момата да спаси от гнет.

4720 А пък синът на Нут — Жирфлет
заклел се, че друг избор няма,
освен да иде в Горди замък.
А Кахедин им заявил:
4724 — На Зли връх^[4] още не съм бил.
Нататък моят дълг зове ме.
И Персевал не губил време,
и той пред тях поел обет,
4728 от силни пориви обзет,
по своя път да тръгне още
сега и две поредни ноци
в едно легло да не преспи^[5].
4732 Не можел той да се стърпи
да не участва във сражение
при всяко ново приключение
и във решителен двубой
4736 победа да спечели той.
Държал да разбере нарочно
Граалът за кого е точно
и копието да открие,
4740 което, както знаем ние,
от острия си връх кърви.
Налагало се да върви
и всичко нужно да направи.
4744 И ето че застават прави
петдесетина храбри воини,
за славни подвизи достойни.
Един на друг те дали клетва
4748 дори живота си да жертват,
но в битките да победят,
какъвто и да е врагът.
Те снели празничните дрехи
4752 и взели рицарски доспехи.
А в този миг сред глъч и врява
видели, че се появява
Генганбрезил със златен щит,
4756 със синя панделка обшит.

Той чинно краля поздравил
и до Говен се приближил
със думите: — Ти, подла твар,
4760 убил си моя господар
във гръб. Позор и срам! На съд!
Тук всички ще се убедят,
че си постъпил най-коварно.
4764 Кажи това не е ли вярно!
Говен тъй силно бил засегнат,
че чак подскочил като жегнат,
за да измие сам позора.
4768 Но брат му, сър Агравен Горди,
го хванал дружески с ръка
и рекъл: — Брате, как така
заради него ще срамиш
4772 рода ни благороден? Виж,
че съм готов със меч в ръката
да отмъстя за клеветата^[6].
— Не, брате — казал му Говен, —
4776 не ще допусна вместо мен
честта ми друг да защитава
и вместо мен да се сражава.
Ако съм с нещо презрешил
4780 и рицаря с позор покрил,
аз бих поискал извинение
и бих постигнал помирение.
И всеки би го одобрил...
4784 Но ако си е наумил
със клевети да ме обиди,
в най-скоро време сам ще види,
че мене нищо ме не спира.
4788 Кога? Той нека сам избира,
животът щом не му е мил.
Заканил се Генганбрезил,
че до четиридесет дена
4792 ще бъдат всички убедени,
че подло действал е Говен

и че ще е разобличен
пред краля на Ескавалон^[7],
4796 а той и от Авесалом
бил по-красив и по-напет.
— Тогава ти върви напред —
отвърнал му Говен, — а аз
4800 след теб. Ще видим кой от нас
на своята чест е изменил.
Обърнал гръб Генганбрезил,
а храбрият Говен веднага
4804 за път започнал да се стяга
и всеки щял да му отстъпи
кон, шлем, щит, меч, доспехи скъпи,
но той на своите държал.
4808 Говен два щита си избрал
и седем коня, и седмина
мъже смелчаци за дружина^[8].
Тъга обзела двора кралски,
4812 надигнали се вопли кански;
не бих могъл да кажа колко
припаднали от страх и болка.
Уверен в своята сполука,
4816 Говен потеглил. Ето тука
едно подробно изложение
на цялото му приключение.

[1] Ст. 4645: Докато женската красота (например на Бланшфлър) е Божие творение и се доближава до божественото, грозотата е отстъпление от човешкото, принизяване до животинското. И в двата случая е налице морално оценностяване на физическото начало. ↑

[2] Ст. 4683: Упреците на девойката подхващат и разгръщат — този път публично — упреците, отправени вече от братовчедката на Персевал. Героят не е задал два основни въпроса: Защо кърви копието? За кого е предназначен Граалът? Въпросите биха излекували болния Крал Рибар, биха възвърнали плодородието на земята и раждаемостта в страната. Кретиен дьо Троа използва — съзнателно или не —

ирландския мотив за забраната („гейс“): магическа сила, която може да се преодолее по строго определен начин, в случая чрез подходящите въпроси. Загадъчната девойка с магарицата напомня за пратениците от Другия свят. Тяхната роля е да оповестят някоя „гейс“ или нечия воля на владетел от Другия свят. Както обикновено при Кретиен, и тук свръхестественото е приглушено. ↑

[3] Ст. 4714: От типологическа гледна точка девойката с магарицата е често срещан персонаж в рицарските романи. Ролята на тези анонимни персонажи, появили се изневиделица, е да нарушават празненството в кралския двор и да отправят предизвикателства, от които да произтичат нови приключения. В случая девойката изпълнява двойна функция: от една страна, тя оповестява провала на необикновената мисия на Персевал (подтиквайки го да опита отново), от друга, насочва вниманието на Артуровото рицарство към приключения от конвенционален характер. В този смисъл може да се каже, че девойката задава две насоки на романното действие: към загадъчното непознато (Граала) и към „познатото“ непознато (традиционните приключения). ↑

[4] Ст. 4724: Очевидно Зли връх и Монт Есклер са едно и също място. ↑

[5] Ст. 4731: Този вид обет е също традиционен за героите от келтския епос, които приемат дадено предизвикателство. ↑

[6] Ст. 4774: Говен все пак не отрича да е извършил въпросното убийство. ↑

[7] Ст. 4795: По-големият брат на Персевал получава рицарски сан в двора на краля на Ескавалон (ст. 466) и загива същия ден. Този трагичен епизод от семейната история на Персевал кореспондира, макар и завоалирано, с простъпката на Говен. ↑

[8] Ст. 4810: Обикновено рицарят се впуска в търсене на приключение сам или евентуално със своя оръженосец. Тук пищното снаряжение и многобройната свита подсказват за нежеланието на Говен да излага живота си на опасност. ↑

ТИБО ОТ ТЕНТАЖЕЛ, МЕЛИАН ОТ ЛИС, ДЕВОЙКАТА С КЪСИТЕ РЪКАВИ

Изпърво той в една ливада
4820 на група рицари попада.
След всичките пешком вървял
млад щитоносец — той държал
жребец испански за юздата
4824 и носел лъскав щит в ръката.
Говен решил да го попита:
— Какви са тези, дето скитат,
сеньор, по пътя каменист?
4828 — Това е Мелиан от Лис —
достоеен рицар, няма спор.
— Със него ли сте? — Не, сеньор,
аз служа на Трае д'Анет.
4832 — Та аз, за Бога, отнапред
познавам го. Къде отива?
— Турнир наскоро се открива
от Мелиан от Лис и той
4836 с Тибо от Тентажел в двубой
ще защитава с меч честта си.
Сир, още днес елате с нас и
достойнствата си покажете.
4840 Говен попитал: — Те, простете,
в двубой ще влязат, но защо?
Аз спомням си, че у Тибо
самият Мелиан израсна.
4844 — Историята е ужасна.
На Мелиан бащата много
ценял Тибо, кълна се в Бога,
защото бил добър васал.
4848 Когато вече той видял,
че ще умира, поверил

сина си, който малък бил,
в ръцете на Тибо. Но ето
4852 че момък станало момчето
и на Тибо във дъщерята
се влюбил лудо. А момата
изслушала изповедта му
4856 и рекла му, че рицар само
обикнала би... Мелиан
получил рицарския сан
и пак във обич ѝ се врекъл.
4860 — Не, срокът, който е изтекъл,
е къс — отвърнала му тя. —
За да спечелиш любовта,
ще трябва с подвизи да блеснеш.
4864 Кое то се постига лесно,
без да платиш цена голяма,
то според мене сладост няма.
Ако държиш на любовта ми,
4868 в турнир излез срещу баща ми...
Държа да знам в какви ръце
ще бъде моето сърце^[1]. —
Така бил предизвикан той
4872 срещу баща ѝ на двубой:
щом любовта му повелява,
как няма да се подчинява!
Нали, сир, не ви липсва плам,
4876 за да отидете с тях там,
в двореца, и щом стане нужно,
да се сражавате задружно.
— По пътя, брате, си вървете,
4880 а мене тук ме оставете! —
Говен веднага му отвърнал.
А другият му гръб обърнал
и си по пътя продължил.
4884 Но и Говен принуден бил
натам да тръгне и поел
към замъка във Тентажсел,

защото нямало друг път.
4888 Там щели да се съберат
с Тибо и близки, и съседни,
и неговите братовчеди
да го съветват за турнира.
4892 Но явно никой не намирал
за нужно да се влиза в бран
със господаря Мелиан,
защото чакал ги провал.
4896 Тибо нареждане издал
на хората от своя род
да се зазида всеки вход:
по този начин той си бил
4900 най-вещ пазач осигурил^[2].
Обаче само при една
потерна нямало стена;
вратата ѝ била подпряна
4904 с греда дебела от стомана
и със бакърен лост напречно,
та можела да служи вечно.
Така, без много да се скита,
4908 Говен със малката си свита
пред таз врата се озовал
(той пътъом вече бил разбрал,
че друг път тук не е познат:
4912 или напред, или назад).
Залостена била вратата
и той край кулата в тревата
намерил подходящо място
4916 да си отдъхне и под бряста,
растящ сред тучната ливада,
обиколена от ограда,
сам двата щита си свалил
4920 и ги на клони закачил.
А щом от кулата видели,
че най-спокойно си седели
под бряста, сметнали, че може

4924 двубоят им да се отложи.
Но отдалече ги съзрял
един препатил стар васал
от знатен многолюден род,
4928 стопанин на голям имот.
Той имал опит най-богат,
за много мъдър бил признат
и всички негови съвети
4932 от другите били приети.
Щом до Тибо се приближил,
той казал: — Господарю мил,
аз двама рицари видях
4936 да идват. По вида разбрах,
че са в Артуровата свита^[3]
и имат сила страховита.
Единият от тях дори
4940 могъл би с меч да покори
мнозина. Но съм убеден,
че тоз турнир не е решен.
Със доблестните си момци,
4944 безстрашни рицари, стрелци
конете им ще повалим
и лесно ще ги победим:
ще си покажем храбростта,
4948 ще си платят за наглостта.
Тибо съвета му приел
и всеки рицар се заел
със подготовка за турнира,
4952 и никой не стоял на мира:
едни оръжието сбрали,
конете други оседлали,
а пък жените и момите
4956 заели място по стените
да гледат боя. И тогава
видели в тучната морава
Говен да ходи из тревата.
4960 А щитовете му — и двата

все тѣй висели окачени.
Били мнозина убедени,
че рицарите са двамина
4964 и пред очите им ще минат,
преди да обявят турнира.
А други взели да се взират
и споделили с изненада:
4968 — Уж е един, а му се падат
два щита. Рицарят е сам,
а цял табун коне са там!
Едва ли този храбър мъж
4972 със двата щита наведнѣж
ще може да се отбранява
и с ловкост да ни удивлява^[4]!
Дорде без резултат жените
4976 все тѣй си блъскали главите,
бойците със доспехи нови
били за схватката готови.
А върху кулата зѣбчата
4980 намирала се дѣщерята,
която Мелиан склонила
с баща ѝ да премери сила.
По-малката сестра — и тя
4984 застанала на крепостта;
била с рѣкави къси, бели
и често пъти я зовели
Девойката е късите рѣкави.
4988 Художник сякаш бил оставил
изящен щрих върху рѣцете.
На кулата около двете
сестри стояли много други
4992 моми и рицарски съпруги.
А пък под тях, извън стените,
се регрупирали бойците
във подготовка за турнира.
4996 И Мелиан се там намирал.
Според девойката любима

той имал хубост несравнима:
какъв красив и храбър рицар!
5000 Честолюбивата девица
възкликнала: — Почтени дами,
повярвайте в искреността ми:
за мен от Мелиан от Лис
5004 друг по-красив и напорист
не е познат, нали така?!
Та вижте само как в ръка
днес копието стиска той!
5008 Нали е истински герой?
Сърцето си аз бих му дала.
Сестра ѝ мигом възроптала
и се накупила да каже,
5012 че знае и по-хубав даже,
но другата се разярила,
замахнала със всичка сила
по бузата да я удари^[5].
5016 Добре че някой все пак сварил
между сестрите да застане
и за ръката да я хване,
на удара за да попречи.
5020 Турнирът се разгарял вече:
и колко копия строшени,
и колко рицари свалени!
А който с Мелиан на бой
5024 излизал, неизменно той
се виждал паднал на земята
да ѝ усети твърдината.
И копието да строши,
5028 героят пак ще издържи:
в миг ще извади своя меч
и ще започне нова сеч.
Сред другите той нямал равен.
5032 От неговия подвиг славен
любимата била пленена
и заявила възхитена:

— Ах, скъпи дами, вижте чудо!
 5036 От радост аз съм като луда —
 нали сред чужди и сред свои
 най-силен и най-смел е той?
 — Не е той — казала сестрата —
 5040 това ще проличи в борбата.
 Околните и този път
 едва успели да сдържат
 голямата, която с хули
 5044 нападала: — Мръснице, чу ли?
 Как смееш да ми възразиш!
 Ти лъжеш и не се свениш.
 Сега шамар си заслужаваш,
 5048 та друг път много да внимаваш.
 Плесницата ѝ за беда
 била тъй силна, че следа
 оставила върху лицето
 5052 на малката сестра... Но ето
 че пак съгледали Говен
 и спорът пак бил подновен:
 — Защо все още, боже мой,
 5056 не се въоръжава той?
 — Навярно предпочита мир.
 — Търговец е и за турнир
 дори през ум не му минава.
 5060 — Конс купува и продава.
 — Сараф е, вярвайте на мен,
 но като че не е решен
 на бедни рицари да дава
 5064 това, което притежава.
 Сребро пренася и посуда.
 — Простете ми, но аз се чудя
 как туй в ума ви се побра? —
 5068 им рекла малката сестра. —
 Нима един търговец бива
 да носи копия такива?
 Изглежда дяволът във вас

5072 говори, сигурна съм аз.
Нима с оръжие такова
ще тръгне някакъв търговец?
Един сараф тъй изглежда!

5076 Видът му просто ме навежда
на мисълта, че той е рицар.
— Видът му, мила хубавице,
едва ли много означава.

5080 Ако си той въобразява
налозите да събере
за себе си, то по-добре
да се признае за глупец.

5084 И той, подобно на крадец,
извършва нещо, за което
ще си заслужи май въжето.
Говен съвсем наблизо бил

5088 и много ясно доловил,
че има в женските задявки
безспорни злостни подигравки,
които го попритеснили

5092 и даже малко разгневили.
Ала припомнил си Говен,
че е в измама обвинен,
че трябва да отиде той

5096 клеветника да срещне в бой,
да защити честта си сам,
а иначе позор и срам
на своя род ще навлече.

5100 Ако в турнира той рече
да вади меч, ще го ранят,
а може и да го пленят
и затова встрани стоял.

5104 За друг бой сили той щадял!
Все по-напрегнат боят ставал
и Мелиан с вик настоявал
прислугата да му достави

5108 веднага копия по-здрави.

Така, пред главната врата
от сутринта до вечерта
турнир оспорван се развивал
5112 и който с плячка се сдобивал,
отнасял я на място скрито.
А междувременно жените
съгледали оплешивял
5116 оръженосец: той държал
парче от копие строшено,
а на врата му, закачена
на ремък стар, висяла броня.
5120 Без много да се церемони,
една от стеклите се дами
му рекла: — Ако ме не мами
сега умът ми, друже драг,
5124 за мене вие сте глупак.
Нима за туй парче си струва
един живот да се рискува?
Я по-надолу погледнете:
5128 богатство — колкото си щете —
върху земята си лежи.
На рицар то принадлежи,
но той пък е такъв добряк,
5132 че можеш целия мустак
да му оскубеш, без да гъкне.
Луд само няма да отмъкне
това голямо състояние.
5136 Вземете го без колебание!
Не виждам кой би ви възпрял.
Оръженосецът видял,
че рицарят стои улисан
5140 и рекъл: — Драги мой, какви са
причините, та ти цял ден
стоиш като зашеметен?
Не счупи нито меч, ни щит —
5144 на някого ли си сърдит?
— Това съвсем не те засяга —

отвърнал другият. — Я бягай
оттук! Върви където щеш!
5148 Все някой ден ще разбереш
защо съм толкова унил.
Оръженосецът не бил
нахален, за да продължава
5152 да пита и да му додява
и предпочел да го остави
каквото иска той да прави.
Турнирът свършил в тоз момент...
5156 Мнозина паднали във плен,
а пък почти на всяка крачка —
коне убити. Много плячка
съперниците насъбрали,
5160 А други с чест се увенчали.
На мръкване се уточнили
да продължат със нови сили
двубоите на сутринта.
5164 Когато паднала нощта,
отишли всички местни хора
по стаите си. С тях във двора
и рицарят Говен се вмъкнал,
5168 ала на входа се натъкнал
на вече стария васал,
тоз, който на Тибо бе дал
съвет в турнирен бой да влезе.
5172 Васалът много бил любезен
и рекъл мило на Говен:
— Сеньор, отрада е за мен,
че сте при нас. Наш гост бъдете
5176 и в замъка ни останете,
дорде налага ви дългът.
В друг дом не ще ви приютят
тъй топло, както тук при нас,
5180 в това ви уверявам аз.
— Премного съм ви задължен,
сеньор — отвърнал му Говен. —

Щом тези топли думи чувам,
5184 приемам и ще ви гостувам.
Васалът бързо го отвел
във стаята му и подел
със него братски диалог:
5188 попитал под какъв предлог
от схватките цял ден странил.
И другият му обяснил,
че бил най-долно обвинен
5192 в коварство. Затова Говен
боял се да не го пленят
или пък в бой да го ранят.
Най-важното било той сам
5196 с меч да измие тоя срам;
нали пред всички бил поел
обет да иде на дуел.
Напълно удовлетворен,
5200 васалът поздравил Говен,
че е останал настрани,
и тръгнал да го настани
във своя дом за през нощта.
5204 Пред господарската врата
тогава се събрали хора
и взели за Говен да спорят,
изказвайки неодобрение
5208 за странното му поведение.
Те взели да се наговарят
да го накаже господарят,
когато там се появила
5212 голямата сестра: решила
тя да излее яростта си
и гневно рекла на баща си:
— Сеньор, бъдете убеден,
5216 че не отиде този ден
на вятъра. И слава богу!
Дори спечелихте. Аз мога
изгодите да изредя.

5220 Дълга да ви предупредя,
че трябва гостът нежелан
тозчас да бъде задържан.
А който тук го е довел,
5224 не би се никога наел
пред всички да го защитава.
Той явно иска да минава
за рицар. Всъщност се преструва,
5228 защото смята да търгува
със стоката си, без да трябва
да плаща данък. Той ограбва
по този начин всички нас.
5232 Зависи от самия вас
дали лъжецът ще получи
дължимото — да се научи
да бъде малко по-почтен.
5236 А той сега е у Гарен,
сина на Берта, и у тях
ще пренощува. Аз видях
как те отидоха нататък.
5240 Изглежда смогнала момата
с твърденията си неверни
добрия рицар да очерни,
защото мигом яхнал коня
5244 баща ѝ, за да търси оня
лъжец. Но малката сестра
видяла своя мил баща,
че бърза рицаря да свари,
5248 и рекла да го изпревари
отзад през портичката скрита,
така че бдителната свита
да я не види. У Гарен,
5252 където вече бил Говен,
посрещнали я две сестри,
Гареновите дъщери.
Зарадвали се те и двете,
5256 обгърнали ѝ раменете,

целунали я по страните,
 по устните и по очите
 и я завели в свойте стаи.
 5260 А междувременно баща им,
 като човек със важен сан,
 и неговият син Бертран
 отивали да разговарят
 5264 за нещо важно с господаря.
 Ала го срещнали по път
 и тъкмо да го поздравят,
 Тибо пред двамата признал,
 5268 че накъм тях сам той вървял.
 — Сеньор, това ни прави чест,
 пък и у нас скъп гост е днес,
 най-хубавият и сърцат
 5272 от рицарите в този свят.
 — Да беше истина! Но не.
 Та той търгува със коне,
 а иска да ни заблуждава.
 5276 Затвор по-скоро заслужава.
 — Сеньор, нали съм ваш васал
 и доказателства съм дал,
 че винаги съм бил почтен.
 5280 Той явно е оклеветен.
 От ранга си готов съм аз
 да се откажа. Даже с вас
 приел бих да се разделя,
 5284 ала не ще ви позволя
 едно подобно изявление.
 — Признавам си, че под давление
 на мои много близки хора
 5288 се бях запътил да го сторя.
 Но можете да сте спокоен...
 Щом гостът ви е тъй достоен,
 ще е отрадно и за мен.
 5292 — Сполай ви! — рекъл му Гарен. —
 Ако дома ми посетите,

хем госта ми ще уважите,
хем и на вас ще е приятно.
5296 И те се върнали обратно.
А щом Говен ги забелязал,
да ги посрещне той излязъл,
с „добре дошли“ ги поздравил
5300 (нали така възпитан бил),
учтивости си разменили
и в къщата се настанили.
Добрият господар Тибо
5304 попитал рицаря защо
встрани от битките стоял.
Във отговор Говен признал,
че неговото поведение
5308 не заслужва одобрение,
а след това му доверил,
че някой си го обвинил
в коварство и че в кралски двор
5312 отива да даде отпор
със меч на тази клевета.
— Засегната ли е честта,
безспорно вашето държание
5316 намира пълно оправдание.
Къде ще имате дуел?
— Сеньор, обет съм аз поел
в Ескавалон да ида, в двора
5320 пред краля ще се гледа спорът.
Тибо му рекъл: — Значи, друже,
ескорт добър ще ви е нужен,
ще ви доставя и храна,
5324 че пътят води през страна,
безкрайно бедна. — Но Говен
му казал, че е запасен
добре и ако се наложи,
5328 дори и да продава може^[6].
Пък и той бил познат навред
и все добре би бил приет.

След като всичко туй разбрал,
5332 на тръгване Тибо видял,
че вече идвала към тях
по-малката сестра и тя
насочила се към Говен
5336 и с вид до болка възмутен
му рекла: — Сир, добър бъдете
и на сестра ми отмъстете.
При вас дойдох да се оплача,
5340 че ме наби... — Говен обаче
не знаел тя кому говори,
пък и не виждал що да стори
и я погалил по главата.
5344 Но тя му хванала ръката
и казала: — Сеньор, та аз
бях бита днес заради вас,
и не от друг, а от сестра ми.
5348 Как силна е ненавистта ми
към нея! — Но девойко драга,
това сега не ме засяга.
Но в същия момент бащата
5352 я чул и смъмрил дъщерята:
— Какво от рицаря очакваш
ти, дъще, та му се оплакваш?
Говен попитал с изненада:
5356 — Нима тя щерка ви се пада?
— Да, рицарю, тя щерка ми е,
но с дете. Не бива вие
да се тревожите за нея.
5360 Та тя си няма и идея
какво говори. — Но Говен
безкрайно бил озадачен
и казал: — Много ми е болно
5364 за нея, сир, и ще е долно,
ако отхвърля й молбата.
След туй погледнал дъщерята:
— Не, аз не ще ви изоставя,

5368 девойко! Но какво да правя?
— Достатъчно ще е за мен
да влезете въоръжен
на кон в турнирната борба.
5372 — Отправяла ли сте молба
подобна, драга хубавице,
към някой друг безстрашен рицар? —
попитал той. А пък бащата
5376 пак казал: — Тя е глуповата,
умът ѝ още е зелен!
— Сеньор — отвърнал му Говен, —
не е виновна младостта!
5380 Така добре го каза тя.
Щом иска милата девица,
аз ще докажа, че съм рицар.
Нали е ваша дъщеря!
5384 — Сир — рекла тя, — благодаря! —
А после му се поклонила
и бързо се отдалечила.
Настигнал я отвън бащата
5388 и я попитал за кавгата
със нейната сестра. Тогава
тя рекла, без да се стеснява:
— Сеньор, тя, както и преди,
5392 все продължава да твърди,
че Мелиан бил най-добрият
и най-красив от всички тия,
които са се сбрали тук.
5396 Ядосах ѝ се и напук
на нея казах, че за мен
и по-добър, и по-ценен
е рицарят, с когото аз
5400 говорих току-що пред вас.
И както си стоях в тълпата,
тя ме задърпа за косата,
дори мръсница най-ужасна
5404 нарече ме. Аз съм съгласна

остригана да ходя даже,
но този рицар да покаже
на Мелиан във честен бой,
5408 че по-достойният е той.
Та след това да спре сестра ми
да дразни всички тези дами
и да утихне яростта ѝ.
5412 — Да, щерко — одобрил баща ѝ. —
Но щом на него ти държиш,
добре ще е да му дариш
ръкав или пък друга вещ
5416 и тъй в любов да се вречеш^[7].
— Това, сеньор, ще е уместно,
но трябва да призная честно,
че много къс ми е ръкавът
5420 и страшно ще се притеснявам,
ако не го хареса той.
— Ти за ръкава не се бой —
отвърнал той. — Във къщи много
5424 ръкави има, слава богу.
След всичко казано бащата
прегърнал нежно дъщерята,
зарадвало му се сърцето
5428 и вкъщи я завел. Но ето
че ги голямата видяла
и се веднага разкрещяла
(та те прегърнати вървели
5432 и нещо тихо си мълвели!):
— Сеньор, какво ли ви разправи
Девойката с късите ръкави?
Тя знае много номера
5436 и трудно можете разбра
кога прибягва до измама.
Къде сте ходили тъй двама?
— По-хубаво си замълчете! —
5440 ѝ казал той. — За мен от двете
безспорно тя е по-добрата.

Защо ѝ дърпахте косата?
Добре ли е, кажете вие,
5444 сестра сестра си да набие?
Едно такова поведение
в мен предизвиква възмущение.
От порицанието строго
5448 била тя раздразнена много,
а той във същия момент
от скрина взел червен сатен
и на шивач го поверил.
5452 Шивачът скоро се явил
и му подал готов ръкава —
широк и дълъг. И тогава
Тибо на малката сестра
5456 заръчал: — Утре сутринта
сама при рицаря идете
и в знак на обич го дарете
с ръкава: да го носи той
5460 при предстоящия двубой.
А тя отвърнала, че щом
се зазори, от своя дом
сама ще тръгне, за да иде
5464 при рицаря си: да го види
и да му връчи своя дар.
Тогаз добрият господар
си тръгнал. Тя пък се завтекла
5468 към дружките си и им рекла
когато пукне се зората
да ѝ почукат на вратата,
че трябвало отрано тя
5472 на крак да бъде. Сутринта
с готовност дружките ѝ мили
във стаята ѝ се явили,
разбудили я и веднага
5476 започнали да ѝ помагат,
за да се облече навреме,
приготвения дар да вземе

и с него при Говен да иде.
5480 Отишла тя и що да види:
ни той, ни някой друг. Къде са?
Те в църквата били на меса.
Наложило се на момата
5484 да го изчака пред вратата
от литургия да се върне.
Едва успяла да го зърне,
към него спуснала се тя
5488 и рекла: — Нека милостта
на Господ Бог през този ден
да бъде с вас! А пък от мен
ръкава като дар вземете.
5492 — Благодаря ви и бъдете
уверена, че в боя аз
ще вляза с мисълта за вас! —
учтиво ѝ Говен отвърнал.
5496 След туй при своите се върнал,
конете бързо оседлали
и всички край града се сбрали.
А вече дамите, момите
5500 места заели по стените
двубоите да наблюдават.
Започнали да се сражават
противниците с много стръв.
5504 Пред всички Мелиан бил пръв.
Голямата сестра видяла
как бие се и не сдържала
хвалбите си: — Ах, погледнете
5508 какъв смел рицар и помнете,
че той е явно най-добрият,
най-храбрият от всички тия,
които там се състезават.
5512 Говен се появил тогава
красив, сърцат, необуздан,
нахвърлил се на Мелиан
и с първия замах той сварил

5516 така врага си да удари,
че копие то му и мечът
се разхвърчали надалече.
А той от болка вик надал
5520 и мигновено се видял
сразен и проснат на земята.
Говен поел с ръка юздата
на коня му и го предал
5524 на момък, който там стоял,
и му заръчал да изтича
да каже на онуй момиче,
зарад което бил приел
5528 с готовност в рицарски дуел
със Мелиан да се сражава,
че в дар той коня му ѝ дава.
Когато сцената видяла,
5532 по-малката не се стърпяла
и рекла на сестра си: — Виж
ти на какъв герой държиш!
Я погледни сега къде
5536 е твоят мил! Хвали го де!
Нали безспорно права бях,
когато вчера ти твърдах,
че има тук и по-добри.
5540 В това се всеки увери.
Веднага взела да крещи
голямата: — Ще млъкнеш ти
сега, негоднице, мръснице,
5544 защото от една плесница
главата ти ще се завие.
— Защо, за бога, ще ме биеш?
Аз само истина говоря!
5548 Нали видяха всички хора
как Мелиан бе повален
от коня, а сега, сразен,
лежи, не можейки да стане.
5552 Дори със риск бяс да те хване,

аз всичко ще повторя пак:
та кой ли тук не вижда как
сега е проснат на земята
5556 и само мърда със краката!
Голямата била готова
да я удари, но отново
събрали се я възпрели.
5560 Тогава дамите видели
да приближава тъкмо оня
млад рицар, който водел коня.
Щом той девойката открил,
5564 веднага ѝ го подарил,
а тя от радост засияла
и благодарности предала
за своя рицар, който бил
5568 тъй смел, че Мелиан сразил.
Той можел всеки друг да сHEME
за миг от бойното му стреме,
ако противникът желае
5572 със него да се запознае
чрез меч във рицарски двубой.
Като че ли за пръв път той
увлечен по конете бил
5576 и даже четири пленил.
И както всеки е разбрал,
той Мелиановия дал
в дар на Тибо на дъщерята.
5580 Със втория зачел жената
на мъдрия васал. Най-сетне
Говен за подходящо сметнал
останалите да дари
5584 на неговите дъщери.
Турнирът свършил и Говен
бил за герой провъзгласен,
а още не било обяд.
5588 На влизане в самия град
подир прославения рицар

проточила се върволица
от хора — искали да знаят
5592 какъв е той, от кой ли край е.
Но щом от тях очи отвърнал,
любимата девойка зърнал,
а тя до него приближила,
5596 за стремето се уловила
и казала; — Не зная как
сега, сеньор любим и драг,
да ви благодаря. — Тогаз,
5600 щом чул приятния й глас,
той рекъл: — Мила моя, знай,
че няма тъй далечен край,
от който да не се завърна.
5604 Света, щом трябва, ще обърна.
Дори когато остарея
и ми косите побелеят,
аз пак ще съм все тъй готов,
5608 когато чуя твоя зов,
при теб да дойда на мига
на помощ да се притека.
— Сполай ви много! — рекла тя.
5612 Тогава нейният баща,
понеже всичко бил видял,
се приближил и настоял
пред рицаря да му гостува
5616 и във дома му да ношува,
признавайки си, че желае
и името му да узнае.
Поканата му не приел
5620 Говен, ала за нужно счел
да отговори на въпроса:
— Сир, името Говен аз нося.
Щом някой иска да го знае,
5624 не ще го крия — да, това е.
Но ако никой ме не пита,
тогава просто предпочитам

да си мълча. — Щом туй разбрал,
5628 Тибо направо засиял
от радост и повторил пак:
— Сеньор, та аз не виждам как
поканата ще отклоните.
5632 Не бива днес да си вървите.
Повярвайте, такава чест
на рицар като вас до днес
все още аз не съм отдавал.
5636 Тибо не спрял да настоява,
но не склонил добрия рицар.
Тогава милата девица
със госта се съобразила,
5640 за сбогом го благословила,
към него ниско се навела
чак до краката му и взела
да ги целува... На Говен
5644 тя казала с тон най-почтен,
че е направила така,
защото иска отсега,
където и да се окаже
5648 (и в най-далечния кът даже),
той да си спомня все за тоя
момент. — Не бой се, мила моя! —
спокойно рекъл ѝ Говен. —
5652 Ти винаги ще бъдеш с мен,
в които и да съм предели^[8].
Те сбогом след това си взели
и тези, дето там стояли,
5656 от все сърце му пожелали
късмет, осланяйки се Богу.

[1] Ст. 4870: И тук Кретиен инверсира познатата митологична схема за бащата като препятствие за любовта на дъщеря си. Условно можем да наречем тази митологема „Магарешка кожа“ (по прочутия разказ на Шарл Перо). Среждаме я в келтския роман за Килхух и Олуен

(края на XI в.), както и в поемата „ле“ на Мари дьо Франс *Двамата влюбени* (1170). В романа на Кретиен препятствие е не бащата (Тибо от Тентажел), а възискателността на дъщерята към своя възлюбен. Така в скалата на ценностите, които девойката отстоява, пътят към рицарското съвършенство минава през победа над бащата на дамата. Ще отбележим, че тази конфликтна линия не получава своята развързка в романа на Кретиен. ↑

[2] Ст. 4900: Описаните предпазни мерки подхождат повече за подготовка за война, отколкото за турнир. По всяка вероятност Кретиен следва традиционната представа за турнира, който първоначално (XI в.) се вписва във вътрешнофеодалната война. ↑

[3] Ст. 4937: Очевидно въпросният васал е видял двата щита на Говен, окачени на бряста, и е решил, че рицарите са двама. За същия подвеждащ ефект, с който Кретиен сякаш внушава на читателя да търси смисъла зад привидностите, вж. ст. 4964 и следващите. ↑

[4] Ст. 4974: Излишъкът на атрибути, с които Говен се огражда (два щита, седем коня), буди недоумението на хората на Тибо. От този момент Артуровият племенник ще бъде постоянен повод за недоразумения (вж. ст. 5058–5065, 5226–5231). ↑

[5] Ст. 5015: Спорът между двете сестри напомня за друг подобен спор. В *Ивен* Кретиен описва конфликта между две сестри, дъщери на сеньора на Ноарепин. В *Разказ за Граала* за разлика от *Ивен*, където сестрите си оспорват бащиното наследство, спорът има подчертано „спортен“ характер. Въпросът, противопоставящ сестрите, е: кой е най-добрият участник в турнира? Освен това, докато в *Ивен* Говен защитава голямата сестра, тук той взема страната на малката. ↑

[6] Ст. 5328: Както вече отбелязахме, странстващият рицар никога не пътува с хранителни запаси. Акцентът върху тях е в съзвучие с останалите излишни атрибути на Говен и може да се тълкува като „обуржоазяване“ на Артуровия племенник. ↑

[7] Ст. 5416: Обикновено рицарят окачва на копие си дар от своята любима. В случая късият ръкав става метафора на невръстното дете, на което Говен посвещава участието си в турнира. ↑

[8] Ст. 5653: Епизодът с Девойката с късите ръкави внася непознат елемент в описанията на рицарските турнири, доколкото рицарят брани честта на едно дете. Как да си обясним тази уникална ситуация? Средновековната литература, общо взето, не говори за деца

и това се обяснява с факта, че детето не присъства в тогавашната ценностна система, отразявана по един или друг начин от литературата. Дали пък Кретиен не иска да разшири територията на рицарските благодеяния? Ако изхождаме обаче от основната смислова линия на романа и приемем, че приключенията на Говен илюстрират идеята за безпътицата на светското рицарство, размяната на галантни признания между Говен и момичето могат да се тълкуват като пародия на куртоазната етика, легитимираща рицарския турнир. ↑

В ЗАМЪКА НА ЕСКАВАЛОН

Потеглил той, пътувал много,
а щом дошла нощта, се спрял
5660 във манастир и там преспал.
Когато пак изгрял денят,
Говен със своите на път
поел. След малко те видели
5664 сърни, които си пасели
край гъста, сенчеста дъбрава.
Той спрял дружината тогава
и заповядал на слугата,
5668 тоз, който водел за юздата
най-хубавия кон, веднага
за лов да почне да го стяга
и копие да му даде,
5672 а след това да отведе
жребеца, вече изморен,
на който досега Говен
бил яздил. Без да се забави,
5676 слугата нужното направил.
Говен препуснал своя кон и
сърните втурнал се да гони,
със копието бял сръндак^[1]
5680 ударил по врата и пак
повторил, но сръндакът скочил
и към гората се насочил.
Говен животното пак погнал,
5684 но да го улови не смогнал,
защото конят му се спрял
внезапно — той бил обосял
с единия си преден крак^[2].
5688 Говен не виждал вече как
със този кон ще продължи...

Той нямало да издържи.
Запрели другите коне,
5692 Говен тогава на Йоне
посочил коня и попитал
защо със предното копито
накуцва. Другият откликнал,
5696 крака на коня леко вдигнал,
видял, че липсвала подкова,
и казал: — Нужно е със нова
да бъде конят подкован,
5700 сеньор, и някакъв налбант
ще трябва бързо да открием.
Налага се сега и ние
по-бавно да вървим нататък.
5704 Те пак поели. И когато
до замък стигнали, видели,
че хора с кучета вървели
насреща им; след тях — ловци
5708 с колове остри и стрелци
със лъкове, а пък слугите
след тях им носели стрелите.
След всички — групата голяма
5712 на рицарите, като двама
от тях вървели най-отзад.
Единият бил доста млад
и между всички най-красив.
5716 Единствен той с поклон учтив
Говен радушно поздравил
и за юздата уловил
красивия му боен кон
5720 и казал с повеляващ тон:
— Сир, спрете моля! Аз дължа
да ви призная, че държа
да бъдете скъп гост у нас.
5724 Сестра ми тъкмо в този час
е вкъщи, тя е много мила
и с радост би ви настанила.

Ще идете там с този мой
5728 приятел. — И тогава той
до другия се приближил
и му заръчал: — Друже мил,
при моята сестра идете
5732 със него и я поздравете.
Кажете ѝ добре да знае,
че ако още вярна тя е
на братството ни и рече
5736 на някой да се обрече,
това е този рицар само^[3].
Да вярва тя във честността му,
тъй както вярва и на мен.
5740 Той нека бъде настанен,
пък аз тук няма да се бавя —
готов съм всичко да оставя,
за да съм с него. — И Говен
5744 от рицаря бил придружен
до там, където всички вече
го мразели. Но отдалече
не можел и да предполага,
5748 че на опасност се излага.
Той хвърлил взор към онзи замък,
издигнат от най-хубав камък
съвсем наблизо до морето;
5752 огледал мястото, където
били защитните стени
и кулата, а пък встрани
простираше се самият град.
5756 И всеки своя занаят
си гледал, за да преживява:
тук шлемове се изковават,
а там пък ризници плетат,
5760 едни на станове тъкат,
а облекла ушиват други;
сараф предлага ти услуги,
седло ли търсиш — при сарача,

5764 за щит и шпори — при ковача,
тук някой гербове изписва,
друг платове там боядисва,
ще видиш също как леяри
5768 метали лаят, как златари
предмети ваят най-изящни:
различни прибори и чаши,
със диаманти обковани,
5772 колани, пръстени, гердани...
Когато някой наблюдава
какво из улиците става,
помислил би, че всеки ден
5776 във този град е уреден
безкраен панаир, богато
отрупан със сребро и злато.
Където и да се обърнеш,
5780 мед, восък и храни ще зърнеш
и най-различни скъпи кожи,
с една реч — стоки всевъзможни^[4].
След като тук и там се спрели,
5784 за да погледат, те поели
на път към замъка, където
посрещнали ги и конете
въвели. Рицарят любезно
5788 предложил на Говен да влезнат
сами във кулата, в която
открили лесно те сестрата.
Към нея рицарят веднага
5792 се приближил и рекъл: — Драга
девойко, поздрав приеете
от брат ви лично и срещнете
днес този рицар с чест такава,
5796 с каквато тука заслужава
приет да бъде роден брат
или пък най-добър познат.
И не пестете средства, щом
5800 той гост ще бъде в този дом.

Бъдете щедра и учтива
със него. Аз сега отивам
да стигна другите в гората.
5804 Преди да тръгне той, сестрата
му рекла: — Моят брат от мен
да бъде преблагословен,
щом като е благоволил
5808 да ми изпрати този мил,
изискан млад човек, защото
той явно не ми мисли злото.
А пък на госта с поглед благ
5812 тя казала: — Младежо драг,
добре дошъл у нас бъдете,
до мен елате и седнете.
Заради вас и хубостта ви
5816 и щом сам брат ми е отправил
молба такава, с радост аз
бих всичко сторила за вас.
И нищо друго на Говен
5820 не му оставало, освен
поканата ѝ да приеме,
да бъде за известно време
с такава хубава мома,
5824 която искала сама,
без страх, че някой ги следи,
със него да си поседи
и за любов да си говорят.
5828 Какво ли по-добро да сторят!
Той врекъл ѝ се във любов,
повтаряйки, че е готов
до гроб да бъде верен рицар
5832 на тази хубава девица^[5].
Как тя да се възпротиви
на любовта му! Но, уви,
5836 във стаята им с изненада
се вмъкнал някакъв васал,

веднага той Говен познал
и почнал злобно да крещи:
5840 — Бъди проклета вечно ти,
девойко, бог да те убие!
С позор и срам ще те покрие
мъжът, с когото ти бесуваш,
5844 прегръщаш го и го целуваш.
Не с устните си, а с ръцете
да бе изтръгнала сърцето
на този негодяй. Дългът ти
5848 така изисква. Рядко пъти
една жена презира злото
и се застъпва за доброто...
Че май не е жена жената,
5852 когато тачи добротата.
А ти си си жена, защото
без срам целуваш се в леглото
с човека, причинил смъртта
5856 на собствения ти баща.
Когато женското създание
обхванато е от желание,
то малко се интересува
5860 какво на другите ще струва.
Щом като тези думи казал,
васалът бързо си излязъл...
Говен направо онемял
5864 от чутото и не успял
дори устата да отвори
и нещо да му отговори.
Изпаднала в несвяст сестрата
5868 и в миг се свлякла на земята.
Говен я вдигнал пребледняла
и от уплаха премаляла.
А щом на себе си дошла,
5872 девойката все пак могла
да каже: — Свършено е с нас!
Аз ще умра заради вас,

а вие пък заради мене...

5876 Нам тежък жребий отреден е.
След малко тук ще се сберат
над седем хиляди: градът
ще дойде като на голям

5880 събор. Със сигурност аз знам,
че в кулата ни има много
оръжие, и слава богу!
Сега ще ви се предостави.

5884 Със цяло кралство ще се справи,
ако със него разполага,
един смел рицар. — И веднага
тя всичко нужно натъкмила

5888 и рицаря въоръжила.
Тогава влюбените наши
помислили, че ги не плаши
опасност чак така голяма.

5892 Ала Говен видял, че няма
щит, с който да се пази в бой.
Но в този миг съгледал той
дъска за шах и казал: — Драга,

5896 да търсите не се налага.
И фигурите от дъската
съборил право на земята
и казал си: — Да заповяда

5900 тук който иска. От обсада
какво ли има да се плаша,
щом като мога да запаша
аз своя меч Ескалибур^[6]!

5904 Та той нали като папур
дори желязото разсича.
Васалът вече бил изтичал
вън, дето се били събрали

5908 съседи, кметът, феодали,
приличащи си по това,
че се не хранели с трева:
били дебели, даже тлъсти.

5912 До тях той приближил чевръсто
и ги приканил: — Да вървим
сега Говен да заловим!
Той господаря ни уби.

5916 — Къде? Къде е? Да не би
той сам да е дошъл при нас?
— Да, в кулата е. В този час
с девойката се забавлява,

5920 без тя да се съпротивлява;
отплаща му се със целувки
и със прегръдки и милувки.
Побързайте, не се бавете!

5924 Елате и го заловете!
И нека го изправим сам
пред всички за позор и срам,
защото именно такава

5928 разплата той си заслужава.
И да е жив, а не умрял!
От ужас да трепери цял
пред господаря ни, защото

5932 мъртвецът не познава злото;
от него той не се страхува
и нито вижда, нито чува...
На бунт! Така зове дългът.

5936 Тук нека се сбере градът!
И всички, щом го чули само,
на крак били: кой с кол на рамо,
кой със топор, кой със секира,

5940 с каквото под ръка намирал,
един дори бил взел вратата.
Камбаните от общината
и глашатаят от мегдана

5944 зовели хората да станат
като един — големи, малки
със вили, с копия, с бухалки.
Не ми се вярва и в Ломбардия

5948 да вземе някой мъж да вади

нож на умряло куче^[7]! Явно
Говен щял да умре безславно
във предстоящото сражение
5952 без божие благоволение.
А и девойката сърцата
била със него. Към тълпата
развикала се тя тогава:
5956 — Мръсници, паплач, сган такава,
свирепа сбирщина, боклук^[8]!
Кой дявол ви доведе тук?
Какво, какво целите вие?
5960 Дано вас Бог да ви убие!
Прекрачите ли тези двери,
смъртта си всеки ще намери.
Напразно сили ще хабите,
5964 но няма да го заловите.
Не е проникнал той отзад,
през таен вход, а моят брат
изпратил го е тук при мен
5968 с молба да бъде настанен
като брат роден в този дом.
Нима престъпница съм, щом
тук този рицар по съвет
5972 на брат ми топло е приет?
Да мисли кой каквото иска!
Държах се с него като близка,
да, вярно, но за лудории
5976 днес ние двамата дори и
не сме помислили. Не знам
защо сега да чувствам срам.
Кажете ми каква е тая
5980 навалица пред мойта стая.
Защо със копие и меч
дошли сте да държите реч!
Как ярост да не ме обхване!
5984 Ала преди тя да престане
пред тях яда си да излива,

те вече взели да разбиват
вратата ѝ със всички сили
5988 и я на две разполовили.
А рицарят със меч в ръката
ударил първия в главата,
а другите, като видели,
5992 стъписали се, не посмели
да продължат. Било ги страх.
И ни един измежду тях
не се решил ръка да вдигне
5996 срещу Говен, да го не стигне
на падналия участта:
да си плати за дързостта.
Но при всеобщата уплаха
6000 девойката видяла шаха
и с тежки пешки, е офицери
заудряла кого намери.
От страшна ярост обладана,
6004 тя им крещяла със закана,
че само да ѝ стигне сила,
без жалост всички би избила.
А другите, одързостени,
6008 напирали напред, решени
и кулата да разрушат,
ако не им се предадат.
Отвътре хвърляли по тях
6012 големи фигури за шах
и тъй принудили мнозина
във отстъпление да минат.
При тази сигурна защита
6016 едни решили да опитат
отвън на кулата стените
да подкопаят. Те самите
показвали, че се страхуват
6020 вратата пряко да щурмуват.
Тя никак не била голяма,
така че много трудно двама

мъже могли един до друг
6024 да минат. За отбрана тук
би стигнал и един смел рицар —
той с меч във своята десница
би пръснал мозъка на тия
6028 натрапници. Но най-добрият
бранител вече вътре бил.
А този, който бил склонил
във своя дом да го покани,
6032 не мислел, че така ще стане.
Той бързал вкъщи да си иде
по-скоро своя гост да види,
но в миг изпаднал във почуда,
6036 като съзрял тълпата луда
основите да подкопава
сред безподобен шум и врява.
Не подозирал, че Говен
6040 бил вътре в същия момент.
Но след това Генганбрезил
бунтарите предупредил
на кулата да не посягат
6044 и начаса да се разбягат.
А те съвета не приели
и му отвърнали, че щели
да сринат кулата със взлом,
6048 и него да затрупат, щом
той вътре с другия остава.
Разбрал Генганбрезил тогава,
че няма да се справи сам
6052 със насъбралите се там.
Затуй принуден се видял
да иде на самия крал
да се оплаче от тълпата.
6056 А кралят тъкмо от гората
завръщал се със своите хора
и рицарят го заговорил:
— Сир, кметът с първенците градски

6060 се втурнаха сред крясък адски
двореца ви да разрушат.
Честта ви те ще опетнят.
Безкрайно ще ме наскърбите,
6064 ако сега не ги склоните^[9]
да спрат... В измяна и от мен
бе обвинен сеньор Говен,
но той след вашата покана
6068 на гости в замъка остана.
Един крал как ще позволява
такъв гост да се наскърбява!
Та той кого е нагрубил!
6072 А кралят на Генганбрезил
отвърнал: — И за мен е срам,
че хората ми чак дотам
са стигнали. И да го мразят,
6076 честта си аз не ще погазя
и няма никой да оставя
със госта ми да се разправя^[10].
След тези думи те поели
6080 към кулата и там видели
народа, който продължавал
да вдига безподобна врява.
И кралят наредил на кмета:
6084 — Обсадата веднага спрете!
И всеки вкъщи се прибрал...
Но имало един васал
с такъв голям авторитет,
6088 че разни хора за съвет
били при него всеки ден.
Та той във същия момент
на краля казал: — Сир, такава
6092 отплата днес си заслужава
предателят, убил баща ви.
Та как народът да сподави
една бушуваща омраза!
6096 Но ваша милост му оказа

гостоприемство в този двор,
според което от затвор
и от нападки защитен е.

6100 Генганбрезил е според мене
единственият, имащ право
с престъпника да се разправя,
защото пред Артур той стана

6104 и обвини Говен в измяна.
Говен дошъл е без съмнение
от вас да моли извинение.

Не мислите ли, сир, че може
6108 присъдата да се отложи

с една година и Говен
от вас да бъде задължен
да търси копието странно
6112 със връх, от който непрестанно
на малки капки кръв извира.

И нека сам Говен избира:
или да разбере къде

6116 е то и да го предаде
на вас, или пък да остане
до гроб във вашите зандани.

И нека той едва тогава
6120 да бъде хвърлен с пълно право
в затвора мрачен да изгние.

Сир, сигурен бъдете вие,
че неговото поведение
6124 не заслужава снизхождение.

Съвет от мене приежете
и всички средства приложете
изменникът проклет, омразен
6128 наистина да бъде смазан.

Добрият крал не възразил
и заедно с Генганбрезил
отишли в кулата, в която
6132 била останала сестрата
със вид напълно съкрушен,

а същевременно Говен
не чувствал нито смут, ни страх.
6136 Генганбрезил дошъл при тях,
към девойката с глава
за поздрав кимнал, след това
погледнал рицаря и казал:
6140 — Сир, вие в кулата сте влязъл,
защото ви поканих лично.
Но явно трябваше изрично
на тръгване да настоявам
6144 да не показвате такава
нелепа дързост в този замък
и в този град, където няма
да бъдете приет учтиво.
6148 За случилото се не бива
да спорим. — Мъдрият васал
при чутото не се сдържал
и казал: — Бог ми е свидетел,
6152 сеньори, сигурни бъдете,
че този спор ще уредим.
Не бива никой да виним
за пристъпите на тълпата.
6156 От само себе си нещата
едва ли ще се наредят
до Страшния фатален съд.
Сеньори, затова ви моля
6160 да действате по кралска воля:
с година спора отложете!
Сеньор Говен, сега вървете
където искате, обаче
6164 обет ще сторите, така че
в най-кратък срок да донесете
тук копието, от което
на капчици кръвта се стича^[11].
6168 Че както книгата предрича,
когато дойде му денят,
със него ще опустошат

цял Логър — на Артур земите,
6172 свърталището на Ламите^[12].
Обет пред краля поемете
и волята му изпълнете!
— Бих предпочел да ме оплачат
6176 или пък болен да се влача
пет-шест лета мъртвешки блед,
отколкото с такъв обет
да се обвържа в този ден —
6180 отвърнал сдържано Говен. —
Не от смъртта се плаша днес,
а от един живот без чест.
Васалът рекъл: — Пази боже
6184 да иска някой да изложи
с такъв обет на риск честта ви.
Днес случаят ви предостави
възможност да се закълнете,
6188 че в кратък срок ще донесете
сам копието в този двор.
Не стане ли, не е позор —
ще свърши всичко със това.
6192 — Приемам вашите слова
и съм за клетвата готов.
Ковчеже със красив обков
донесли му и сир Говен,
6196 пред всички дал обет свещен
каквото трябва да направи
и копието да достави.
Та ето как отложен бил
6200 дуелът със Генганбрезил
най-малко за година време.
Преди на път пак да поеме,
той на момата сбогом казал,
6204 пред спътниците си излязъл
и настоял по домовете
да си отидат и конете
със себе си да отведат,

6208 а Гренгалет^[13] да задържат.
Така, разтърсени от плач,
с прославения си водач
младежите се разделили,
6212 сърцата им от скръб се свили...
Ала подробности от мен
недейте чака — за Говен
не се и дума споменава
6216 в частта, която посвещавам
на моя разказ за Граала.

[1] Ст. 5679: Мотивът за бялата кошута се среща често в романите от Артуровия цикъл. Белият цвят е знак, че животното идва от Другия свят. Но при Кретиен свръхестествените и фееричните елементи са силно приглушени и подчинени на конкретния художествен замисъл. ↑

[2] Ст. 5687: В светлината на предстоящите изпитания за Говен тази злополука с коня може да се тълкува като лошо предзнаменование. ↑

[3] Ст. 5737: В поведението на този персонаж има нещо екстравагантно. Разбира се, чрез него Кретиен постига драматизъм вследствие на напрежението между моменталното благоразположение и факта, че то се отнася за убиеца на баща му. По-странно е, че младият господар желае сестра му да приеме непознатия рицар, т.е. Говен, толкова безрезервно, колкото приема и него самия. В светлината на последвалата любовна интрига между Говен и въпросната сестра думите на брата звучат като признание за кръвосмесителна връзка. Ако възприемем такава линия на тълкуване, трябва да добавим и друг кръвосмесителен полъх около Говен: в края на романа срещата на героя със сестра си, която не познава, става повод за предположения, че двамата биха били чудесна двойка. Според нас подобни алюзии следва да се тълкуват не като инцест, а като криворазбрано придържане към куртоазната етика. ↑

[4] Ст. 5782: Това описание на оживена градска дейност е в съзвучие с разцвета на занаятите и търговията в гр. Троа по времето на Кретиен. ↑

[5] Ст. 5832: За разлика от повечето герои на рицарски романи, които имат една-единствена дама, Говен с лекота отдава сърцето си на мнозина. Някои критици говорят за „донжуанството“ на Артуровия племенник. ↑

[6] Ст. 5903: Говен носи меч на Артур, прочутия Ескалибур, и се отбранява с шахматна дъска вместо с щит. По-късно и шахматните фигури ще влязат в бойна употреба. Критиката с основание тълкува тези две обстоятелства като бурлескови елементи, доколкото са изградени върху контраст между целта и средствата. Бурлескова е и изходната ситуация на епизода: младият господар на Ескавалон едва ли не тика сестра си в ръцете на Говен, предполагаем убиец на баща му. ↑

[7] Ст. 5949: Изразът „tuer la limace“ („убивам охлюва“) се среща често в текстове от XII и XIII в. и съответства на българския израз „На умряло куче нож вади“. Още по онова време ломбардците имали лошата слава на страхливци. ↑

[8] Ст. 5957: Епитетите са показателни за класовата ненавист на аристокрацията към буржоазията и простолудието. ↑

[9] Ст. 6064: Някои критици (напр. Пол льо Ридер) правят връзка между агресивността на градската тълпа на Ескавалон и зачестилите бунтове на градските комуни във Фландрия. Срещу подобни бунтове строги мерки през 1178 г. и следващите е взимал граф Филип Фландърски, поръчителят на *Разказ за Граала*. ↑

[10] Ст. 6078: От думите на краля на Ескавалон се вижда, че в куртоазния морален кодекс задължението за гостоприемство стои над по-архаичното чувство за мъст. ↑

[11] Ст. 6167: Така Говен трябва да предприеме търсенето, в което се е ангажирал и Персевал. Мотивът за преследването на едно и също приключение от двама или повече рицари се среща често. Пръв го използва Кретиен в романа си *Ланселот, Рицаря на каруцата*, където Говен и Ланселот се заемат с освобождаването на Гениевра, отвлечената съпруга на Артур. Най-мащабно развитие мотивът получава в анонимния роман от XIII в. *Търсенето на Светия Граал*, когато всички рицари от двора на Артур се впускат да търсят свещения съд. ↑

[12] Ст. 6172: Разрушителната сила на Кървящото копие е мотив от ирландската митология (вж. бел. към ст. 3198). Видяхме как в ст. 4662–4682 Грозната девойка с магарицата обвинява Персевал, че

заради мълчанието му цялата страна ще опустее. Според Вас, автор на Роман за Брут (1155), първия френски роман за крал Артур и рицарите на Кръглата маса, Логър (Lloegur — равнинна страна) е царството на великаните. Артур убива един от тях — Ритон. ↑

[13] Ст. 6208: Гренгалет (от келтския израз *Kein caled* — „красив и силен“), любимият кон на Говен, се среща в редица по-късни романи. Понякога е надарен със свръхестествена сила. ↑

ПЕРСЕВАЛ СРЕЩА ВУЙЧО СИ ОТШЕЛНИКА

Каква съдба е сполетяла
добрия рицар Персевал^[1] —
6220 аз за това съм обещал
да ви говоря в тази книга.
Забравил Господа, той стига
дотам, че цели пет години^[2]
6224 не коленичил пред светини,
не влязъл в църква, та пред кръста
поне веднъж да свие пръсти
и Господу да се помоли.
6228 Наистина, сред куп неволи
той искал с подвизи да блесне
след приключения нелесни.
Със рицарското си държание
6232 от всяко трудно изпитание
излизал винаги герой.
За пет години пратил той,
подир сражения безчет,
6236 при крал Артур към петдесет
затворника, но ни веднъж
и не помислил този мъж
за Бога... Тъй, до онзи ден,
6240 когато той, въоръжен,
видял в една земя пустинна
три рицаря и десетина
почтени дами с тях^[3]. Били те
6244 със малки шапки на главите,
с със вълнени дебели дрехи,
но боси. А пък той — с доспехи,
с със копие въоръжен
6248 и с щит на ремък закачен.
И щом жените го видели,

от изненада онемели.
Та те след пост и покаяние
6252 вървели боси, със желание
да си изкупят греховете.
А тоя!... Я го погледнете!
Един от рицарите спрял
6256 и заговорил Персевал:
— Сеньор, защо не сте зачели
Христос и Божите повели.
Нима не вярвате във тях?
6260 Не знаете ли, че е грях
да сте с оръжие, когато
Исус Христос на кръст бил разпнат?
А той, объркан, че не знае
6264 кой месец, ни кой ден сега е,
отвърнал му съвсем смутен:
— Наистина ли? Кой сме ден?
— Разпети петък сме, сеньор!
6268 Не знаете? Какъв позор!
Днес всички кръста величаят,
за греховете си се каят.
Ден, в който разпнат бил Христос.
6272 За трийсет сребърника тоз,
що никога не е грешил,
от свой човек предаден бил.
И тъкмо на Исус се пада
6276 да бъде разпнат и да страда
за чужди грехове вовек,
защото бил богочовек.
Вселил се Бог в Светата Дева,
6280 тя от Светия Дух зачева
и тъй е бил Христос роден,
а сам Бог в него въплътен.
Не вярваш ли в това, не можеш
6284 да видиш ти лицето Божие.
В човек се Господ въплъщава,
но светостта му си остава.

Христос понесъл кръстни мъки,
6288 защото искал да измъкне
от пъкъла рода човешки:
предпазвал хората от грешки,
умрели даже възкресил
6292 и затова той разпнат бил
по донесения лъжливи
от фарисеи завистливи —
за собственото им нещастие
6296 и за всеобщо наше щастие.
Туй всички трябва да го знаят,
за грешките си да се каят
и никой вярващ в тоя ден
6300 да не стои въоръжен.
— Как тук се озовахте днес?
— Ний бяхме в онзи тъмен лес,
отшелник в него обитава
6304 и само Божията слава
му стига свят живот да води,
да среща всякакви несгоди.
— Сеньори, обяснете, моля,
6308 дали късмет или неволя
при него е завела вас?
Една жена с тих, кротък глас
му рекла: — Всеки християнин,
6312 желаещ праведник да стане,
си казва лошите привички.
Отидохме при него всички
да си признаем греховете
6316 и да му искаме съвети.
При тези думи Персевал
разплакал се и си признал^[4],
че много иска да отиде
6320 в леса отшелника да види.
Попитал ги как може сам
човек да стигне лесно там,
където постникът живее.

6324 Отвърнали му: — Ей къде е.
Във гъстата гора идете
и по следите ни вървете:
тук-там прекършихме клонаци,
6328 за да послужат като знаци,
та който тръгнал е нататък,
да се не лута из гората.
Със всички сбогом той си взел
6332 и към отшелника поел.
Но докато натам вървял,
въздишал тъжно Персевал,
защото чувствал колко много
6336 са греховете му пред Бога.
Все пак на прошка той разчитал
и щом до тихата обител
дошъл, оръжието снел,
6340 жребеца си встрани отвел,
за дънер здраво го завързал
и към параклиса забързал.
Отшелникът във тоз момент,
6344 от свой послушник придружен
и от един свещеник стар,
пред осветения олтар
започвал службата велика.
6348 Във храма Персевал проникнал
и тутакси се разридал.
По туй отшелникът разбрал,
че непресторено се кае
6352 и се опитал да узнае
защо така разстроен бил.
Младежът му се поклонил,
целунал му през плач ръката,
6356 а после вдигнал си главата,
молитвено ръце събрал,
прошепвайки, че би желал
да заживее занаяпред
6360 по неговия свят съвет,

и мъката си изповядал:
— Свети човече, много страдам,
че вече пет лета, откак
6364 не вярвам в Бог и моят крак
не стъпи в църква оттогава.
— За греховете Бог прощава —
отшелникът му отговорил. —
6368 Ала кажи какво си сторил?
— У Крал Рибар веднъж преспях
и странно копие видях:
върху стоманата калена
6372 избликна капка кръв червена,
но не поисках да узнам
причината и всичко там
остана. Тъкмо в онзи час
6376 Граала забелязах аз,
ала не сметнах, че е нужно
да зная с него кой си служи.
От страшен смут обхванат бях
6380 и да попитам не посмях —
по-скоро бих приел смъртта.
За Божията доброта
тогава не помислих даже.
6384 — Мой друже, трябва да ми кажеш
как те наричат! — Персевал.
Веднага другият разбрал
с кого наистина говори
6388 и казал: — Братко, грях си сторил
и сам не си могъл да знаеш,
че някой ден ще се разкаеш.
Ти злото си го причинил,
6392 когато си се разделил
със майка си. Тя пред вратата
от скръб издъхнала, горката.
Грехът за нейната кончина,
6396 мой друже, този грях причина
за твоите беди е бил.

Най-много си си навредил,
когато чудния Граал
6400 и копието си видял,
ала не си задал въпроса
те откъде са, на кого са.
И ако твоята майка мила
6404 не те била благословила
при тръгването ти, не знам
как щеше да се справиш сам.
Заради нея Бог е бдял
6408 над тебе, драги Персевал.
Човек би казал, че грехът
като със брадва онзи път
езика ти е бил отсякъл
6412 и тъй те е лишил от всяка
възможност ти да проговориш.
Едва ли можеш да оспориш
това, че никак не върви
6416 да гледаш как безспир кърви
върхът на копието там
и да мълчиш. Нима си ням?
Ако не глупост, то какво е
6420 да не попиташ за кого е
Граалът бил предназначен.
На брат ми той е подарен.
А майка ти ни е сестра.
6424 Навярно вече сам разбра,
че брат ми всъщност е бащата
на Крал Рибар. Но на софрата
синът не слага съомга, чига —
6428 едната просфора му стига^[5].
Поднасят му я във Граала.
Лета петнайсет, вечност цяла,
стои в дома си този мъж,
6432 без да излезе ни веднъж^[6].
На тебе като изкупление
за стореното прегрешение

сега аз нещо ще възложя.
6436 — О, вуйчо, туй не ме тревожи.
Заръчайте каквото щете,
но по роднински ме зовете.
Щом мама е сестра на вас,
6440 нали ваш племенник съм аз.
— Така е, племеннико драг.
Веднага ще ти кажа как
ти сам да си спасиш душата.
6444 Когато зазори зората,
във църква влез за покаяние,
прави го с искрено желание
и нека нещо обичайно
6448 това да е. Ако случайно
не се намира църква там,
иди в друг някой близък храм
(в параклис или в манастир)
6452 да търсиш за духа си мир.
Щом чуеш утринна камбана
и час за месата настане,
и да си закъснял дори,
6456 влез в храма и си отвори
душата. Остани до края
с молитва да заслужиш рая.
На Бога ти се уповавай,
6460 обичай Бога, уважавай
достойните мъже, жени.
Свещеник видиш ли, стани!
Това не ще ти струва много,
6464 а е така угодно Богу,
защото знак е на смирение.
Със отзивчивост, с уважение
отнасяй се спрямо жените,
6468 омъжените и момите,
и към вдовиците, защото,
направиш ли добро, доброто
при теб самия се завръща.

6472 И затова недей обръща
ти гръб на никоя от тях.
Мил племеннико, длъжен бях
да кажа в кой път да вървиш,
6476 ако наистина държиш
да се избавиш от злините
и да се радваш пак на дните,
с които Бог те е дарил.
6480 Съгласен ли си? — Вуйчо мил,
какво ли друго ми остава?
— Ще трябва да стоиш тогава
три дена тук за покаяние
6484 и като мене да се храниш.
Пак на молитва се отдал
отшелникът, а Персевал
след него почнал да шепти
6488 със цел да я запамети.
Повтарял често имената
на Бога, както на земята
мълви ги всеки при опасност
6492 от смърт, от бедствие ужасно.
Добре запомнил Персевал
молитвата и обещал
без нужда да не я повтаря.
6496 Застанал после до олтара
да чуе месата до края
и през сълзи да се разкае,
да се почувства утешен.
6500 А вечерта на този ден
той хапнал малко от храната,
която сложил на софрата
отшелникът: маруля, лапад,
6504 кресон, просо и бяла ряпа,
вода и черен хляб овесен.
А пък на коня бил занесен
овес във крина възголяма,
6508 сено и пълен кош със слама.

И Персевал, все тъй смирен,
си спомнил, че на този ден
разпънат бил Исус Христос.

6512 А след това в молитви, в пост
дождал, осенен от щастие,
великденското си причастие^[7].

[1] Ст. 6219: Редуващото се повествование, което Кретиен въвежда тук, проследявайки приключенията ту на единия, ту на другия герой, ще стане основен способ в романите в проза през следващия XIII в. Т.нар. „преплетено повествование“ (*récit entrelacé*) стои в основата и на романа *Търсенето на Светия Граал* (1220). ↑

[2] Ст. 6223: Този период от пет години не се вмества в общата хронология на романа. Затова и някои критици са изказвали мнението, че въпросната част е дело на друг автор и е вмъкната допълнително. Подобна теза влиза обаче в разрез със стилового и езиковото съответствие на този епизод спрямо останалата част на романа. Смятаме, че най-вероятно Кретиен е имал нужда да спомене по-продължителен период от време, за да илюстрира идеята си за забравата на Бога, в която изпада героят. А идеята за „забравата“ е важно продължение на темата за целеустремеността на Персевал, която често го прави сляп и глух за околните. Така героят предизвиква и смъртта на майка си. С други думи, липсата на християнско милосърдие води героя до забравата на Бога. ↑

[3] Ст. 6243: Тази среща е огледално — и следователно преобърнато — отражение на първата среща на Персевал с рицарите. Тогава групата е от пет рицари, които търсят други пет, плюс три дами. Други ръкописи на романа (например ръкопис № 12576 от Френската национална библиотека, издаден от Уилям Роч) или друг вариант на ръкописа Guiot, по който е направен българският превод, споменават във въпросния пасаж за трима рицари и десет дами. Така втората среща (3 рицари + 10 дами) се явява точна инверсия на първата (10 рицари + 3 дами). Ала зад формалната прилика между двете срещи откриваме дълбоката смислова разлика. При първата героят открива рицарството, при втората — Бога. ↑

[4] Ст. 6318: Героят плаче за първи път, знак за дълбоко покаяние в християнския смисъл на думата. Вж. също ст. 6348–6355. ↑

[5] Ст. 6428: Думите на отшелника са показателни за подмяната в символиката на Граала: от съд, побиращ много риба (своеобразен рог на изобилието), Граалът се превръща в потир, съдържащ просфора — едно от фундаменталните тайнства в християнството. Духовната храна, чийто материален израз е Светото причастие, се явява сублимация на земната храна, така както т.нар. „мистично тяло“, тоест тялото на възкръсналия Христос, което вече е нетленно, е победа над смъртта. Обобщено може да се каже, че при Кретиен Граалът е двойствен символ: езически (келтски рог на изобилието) и християнски (духовната храна на нетленното тяло). ↑

[6] Ст. 6432: След срещата на Персевал с неговата братовчедка, след упрека от страна на Грозната девойка с магарицата това е третото и по същество първо обяснение за Граала. Едва сега научаваме за истинското му предназначение на съд за просфора — свещената храна, която поддържа живота на стария крал. Благодарение на Светото причастие тялото на бащата на Крал Рибар живее нетленно от петнадесет години. По същество тук Кретиен заимства от агиографията — най-широко разпространения по онова време словесен жанр — възгледа за тялото на светеца, което Божията благодат е освободила от биологичните закони. За отбелязване е, че бащата на Крал Рибар няма аналог в келтските митове. Този персонаж отсъства и в повечето романи за Граала от XIII в. Второто важно откритие се отнася до родствените връзки на героя с Крал Рибар, с баща му и с отшелника. Става ясно, че Кретиен обвързва всяка важна истина, която героят научава, с разкрития за неговото родословие. Схематично погледнато, житейският опит на Персевал преминава през четири етапа, всеки от които съчетава нова духовна ценност с непозната досега роднинска връзка: 1) Откриването на рицарството става повод героят да научи историята на своето семейство (смъртта на баща му и на двамата му братя); 2) Откриването на любовта става повод Персевал да научи за роднинската връзка на Бланшфльор с Горнеман. Ще отбележим също, че Бланшфльор подобно на Персевал има двама вуйчовци: единият е Горнеман, другият е свещеник; 3) Персевал научава за своя провал в замъка на Граала от братовчедка си, която преоткрива; 4) Предназначението на Граала се разкрива

едновременно с важните роднински връзки на героя по майчина линия. Биографията на Персевал се оказва тясно преплетена с агиографията на стария крал на Граала. Така линиите на родословието се разкриват успоредно с уроците по богословие. ↑

[7] Ст. 6514: Епизодът с християнското покаяние на героя бележи кулминация в християнизирането на Граала и на рицарското поприще на Персевал. До този момент, а и след него препратките към християнската религия и обредност са бегли и най-обща. ↑

СПОР ЗА КОНЕ: ГРЕГОРИАС, ЛОШАТА МОМА, ПЛЕМЕННИКЪТ НА ГРЕГОРИАС

Тук спира моето сказание
6516 за Персевал. Сега внимание
пак на Говен ще отделим
и пътя му ще проследим.
След като бил освободен
6520 от кулата, сеньор Говен
на коня си поел на път.
Преди да превали денят,
той на една могила спрял.
6524 Там най-отгоре дъб растял
насред шубраците зелени.
Видял на него окачени
нов щит и копие голямо,
6528 а на пет-шест разкрача само —
жребче от доста странна раса.
Говен помислил: — Тез неща са
несъвместими, странни даже...
6532 Да беше кон голям, да каже,
че е на някакъв васал,
на сянка коня разседлал,
преди в турнир да се сражава,
6536 за да печели чест и слава^[1].
Щом до дъба се приближил,
той неочаквано открил,
че там една мома седяла.
6540 Тя хубава му се видяла,
но явно някакво горнило
било lika ѝ помрачило
и в отчаяние горката
6544 дори си скубела косата.
Тя плачела над рицар млад

със сълзи едри като град,
целувала го по страните,
6548 по челото и по очите^[2].
Когато вгледал се, Говен
видял, че тежко е ранен
младежът, който там лежал.
6552 Той бил съвсем изнемощял:
главата — обезобразена,
от хълбоците — кръв червена
се стичала. Така той страдал,
6556 че неведнъж в несвяст изпадал.
В момента по-спокоен бил,
тъй че Говен се усъмнил
дали е мъртъв или жив
6560 и с глас съчувствен, милостив
попитал: — Хубавице мила,
той как е? Сякаш губи сила...
— Сам виждате — му рекла тя, —
6564 че той е много зле. Кръвта
почти като фонтан извира
от раните. Та той умира.
— Не се, девойко, тревожете!
6568 Я по-добре го събудете,
че искам да го питам нещо.
— Не, не! Туй би било злоещо,
жестоко... Някой по-добре
6572 мен жива да ме одере!
Обичам този мъж така,
че се въздържам и с ръка
да го докосна аз от страх
6576 да не извърша тежък грях,
ако му бъде нарушен
сънят. Не искайте от мен
да го направя, сир. — Остава
6580 да го събудя аз тогава —
решително Говен отвърнал.
Той копието си обърнал

и както го в ръка държал,
6584 полека му върха допрял
до спящия и го събудил^[3].
Той отначало се учудил,
а после казал на Говен:
6588 — Безкрайно съм ви задължен,
защото, сир, от сън дълбок
събудихте ме. Нека Бог
е с вас! Но предпазлив бъдете
6592 и по-далече не ходете.
Защото лудост би било
да знаеш, че те чака зло
и да се правиш на безстрашен.
6596 — Че от какво ли да се плаша?
— Щом питате, ще отговоря:
известно е на всички хора,
че няма рицари до днес
6600 от бой да са излезли с чест,
когато са на път поели
отвъд Галвойските предели^[4].
Поне доколкото аз знам,
6604 щом някой рицар иде там,
не се завръща^[5]. Аз успях
и се завърнах, но разбрах,
че смърт грозяла е и мен.
6608 Там срещнах рицар, надарен
със смелост и със мощ такава,
че друг не го е побеждавал,
когато с него е воювал.
6612 Сеньор, живота ще ви струва,
ако днес хълма превалите.
Я по-добре да си вървите.
— Как тъй? Защо бих толкоз път?
6616 Ако се върна, ще рекат,
че съм страхлив и малодушен.
Не искайте да съм послушен.
Решил съм аз и ще замина

6620 да видя по каква причина
оттам не се е никой върнал.
Раненият глава обърнал
и казал му: — Защо тогава
6624 човек да ви разубеждава?
Вървете, щом така държите
със храброст да се отличите.
Аз бих желал да ви помоля,
6628 ако по Божията воля
се върнете отново тук
(такова чудо с никой друг
не е било и няма как
6632 и в бъдеще човешки крак
оттам обратно тук да стъпи),
та аз ви моля, друже скъпи,
да минете по тез места,
6636 за да научите вестта
за мойта смърт или дай боже
тук живи да се срещнем... Може
да съм напуснал този свят.
6640 Ако е тъй, за благодат
Господна тук се помолете
и за девойката сторете
каквото трябва: нека тя
6644 не знае що е нищета
и нивга срам да не изпита.
На вас бих искал да разчита
една девойка милостива,
6648 възпитана, благочестива,
със ум и хубост надарена.
Тя страда днес заради мене:
да плаче и скърби не спира,
6652 като ме гледа, че умирам.
Разчувствал се Говен тогава
и почнал да го уверява,
че ще помогне най-добре,
6656 ако беда не го възпре,

на тази мила хубавица.
Сбогувал се добрият рицар
със тях и се отдалечил,
6660 гори и ниви прекосил,
до чуден замък се добрал
(какъвто в Павия видял):
оттук — огромен пристан морски,
6664 оттам — лозя в масиви горски,
а пък под тях — река голяма
течела край самия замък
и се изгубвала в морето^[6].
6668 Говен видял, че откъдето
да мине, крепостни стени
ограждат всичките страни
на замъка. Но забелязал
6672 мост и по него вътре влязъл,
а там наред трева зелена
под тис с корона разклонена
съгледал, че стои сама
6676 една пленителна мома,
в ръката с малко огледало —
тя шията си снежнобяла
оглеждала, а на главата
6680 била с красив венец в позлата^[7].
Пришпорил своя кон Говен
накъм момата устремен,
но тя със силен вик го спряла:
6684 — Къде сте хукнал като хала,
защо сте толкова забързан?
Приличате на луд отвързан.
Той казал: — Бог да ви помага
6688 във всичко, хубавице драга!
Но по-добре ми обяснете
защо решихте да ме спрете?
— Кроежите ви отгадах
6692 и затова със вик ви спрях^[8].
— Кроежи ли? — Да, сир, държите

на коня си да ме качите
и нейде да ме отведете.
6696 — Познахте. — Да, но запомнете,
че свръхвисока е цената.
Избийте си го от главата.
Не съм глупачка празноглава,
6700 която служи за забава
на някой рицар и приема
на коня си той да я взема
и да я мъкне тук и там.
6704 Сир, ще се убедите сам.
Но аз не бих се противила
и бих навсякъде склонила
да бъда с вас, ако речете
6708 жребеца да ми доведете
от ей онази там градина.
Тогава тръгвам, та двамина
да срещаме беди, страдания
6712 и най-различни изпитания.
— Освен че в туй опасно дело
ще трябва аз да действам смело,
какво изисква се от мен? —
6716 припрян попитал я Говен.
— Доколкото тук аз съм веща,
не ще е нужно друго нещо —
му отговорила момата.
6720 — Да, но как може по дъската,
която забелязвам там,
да мине конят ми? Не знам
тук на кого да го оставя.
6724 — На мене, драги. Ще направя
за коня ви каквото мога.
Ала не се бавете много,
пешком оттатък преминете
6728 и час по-скоро се върнете,
че ако не мирува конят,
не виждам как ще го догоня.

А ако някой пък рече
 6732 оттука да го отвлече,
 какво да сторя аз самата,
 дордето още сте оттатък?
 — Да, имате, девойко, право.
 6736 Ако не е завързан здраво,
 той лесно може да изчезне.
 Но ако някой тука влезне
 и силом коня ми открадне,
 6740 тогава не на вас ще падне
 вината — рекъл ѝ Говен.
 И както бил въоръжен,
 потеглил с мисълта, че може
 6744 със някого да се наложи
 да влезе във жесток двубой,
 та коня да ѝ върне той.
 Говен преминал по дъската
 6748 и щом се озовал оттатък,
 чул хора някакви в почуда
 да казват: — Ах, девойко луда,
 нима не те насити злото!
 6752 Дори не мигна ти окото,
 когато толкова глави
 по твоя заповед, уви,
 търкулнаха се на земята!
 6756 Дано те вземе Сатаната!
 Ти, млади рицарю, желаеш
 да върнеш коня, но не знаеш
 на колко зло ще налетиш,
 6760 ако наистина решиш
 оттука да го отведеш.
 Побързай да се прибереш! —
 повтаряли те многократно
 6764 с надеждата, че той обратно
 ще тръгне, без да губи време,
 и този риск не ще поеме.
 Говен не проявил съмнение

6768 във тяхното предупреждение,
но той бил вече обещал
и на обета си държал.
Покрай събралите се минал
6772 и със глава за поздрав кимнал.
И те го чинно поздравили,
ала сърцата им се свили
от притеснение. Говен
6776 нататък продължил, решен
да хване коня за юздата.
Но под маслината клоната,
която в близост той видял,
6780 на сянка рицар млад седял,
той също тъй бил притеснен
и се обърнал към Говен:
— Не, рицарю, недей посяга
6784 към него, че беля веднага
самичък ще си навлечеш!
Не дръзвай да го отведеш —
предизвикателство това е.
6788 И все пак аз държа да знаеш,
че те не спирам. Прав ти път!
Но тебе ще те сполетят
и другаде безчет беди.
6792 — Не можеш ме разубеди
ти, друже! Мене ме изпрати
при вас девойката, която
под оня тис във огледало
6796 оглежда си лицето бяло.
Ако не си получи коня,
за всички ще съм просто оня
клет рицар, станал за резил,
6800 че на дълга съм изменил.
— Ако го сториш, брате, злото
по-страшно ще да е, защото,
откараш ли ѝ тоз жребец,
6804 кълна се в нашия Отец,

че те очаква край злочест.
Които дръзнаха до днес
да го направят, със това
6808 затриха своята глава.
Във моето предупреждение
не влагам лошо намерение.
Вземи го, след като държиш
6812 обета да не нарушиш.
Ни аз, ни някой друг не бива
от пътя ти да те отбива.
С мен може да не си съгласен,
6816 но знай, че тръгваш в път опасен —
това живота ти ще струва.
Ала Говен не се страхувал
(благоразумният съвет
6820 на рицаря не бил приет),
насочил коня към дъската,
за да го преведе оттатък.
А той не се съпротивлявал,
6824 защото явно бил минавал
по нея вече многократно
и даже му било приятно.
Говен юздата му поел
6828 и към момата го повел.
Тя отдалече го видяла:
с онази грива черно-бяла^[9],
с копринената му юзда,
6832 кон, превъзходен за езда.
Щом под дървото се видяла,
тя наметалото и шала
отпуснала върху земята,
6836 тъй че лицето и снагата
Говен видял съвсем открити.
Подал в ръцете ѝ юздите
и рекъл: — Хубавице мила,
6840 сама не бихте се качила.
Да ви помогна ли? Елате!

— Да пази Господ! Как така ти
 в ръцете си ще ме държиш?!
 6844 А после ще го разтръбиш
 за мой срам на когото щеш.
 С пръст само ако ме допреш,
 ще ми посегнеш на честта.
 6848 Ще плъзне след това вестта,
 че тялото ми си докосвал —
 достойнството ми туй ще коства.
 Аз предпочела бих сега
 6852 да бъде моята снага
 на куп парчета разчленена,
 но да не съм опозорена.
 Не ми е нужна помощта ти.
 6856 Върви си! Нека Бог ти прати
 това, което аз желяя,
 и да се случи то до края
 на този ден! Не се бави!
 6860 Където искаш, там върви!
 Не смей да приближиш до мен!
 И знай, че все ще си следен
 от мен самата дотогава,
 6864 дордето вместо чест и слава
 позор и срам си навлечеш^[10].
 Прави сега каквото щеш —
 тоз жребий е неотменим,
 6868 като смъртта неумолим.
 Приел той, без дори да мигне,
 вестта, че зло ще го постигне
 (според момичето бездушно),
 6872 а после някак равнодушно
 той вдигнал шала от земята
 и го протегнал към момата
 да си го сложи. Тя отново
 6876 го стрелнала с очи сурово
 и казала му: — Ти, васале,
 от думите ми не разбра ли

тѣй шала ми да не размяташ?
6880 Ти за глупачка ли ме смяташ?
Аз нямам никакво желание
да ми обръщаш ти внимание.
Не ти ли стана вече ясно,
6884 че аз сега не съм съгласна
одеждите ми да подаваш
с ръце нечисти? Прекаляваш!
Как до лице, очи, уста
6888 ще доближа онез неща,
които си докосвал ти?
И нека Бог не ми прости,
ако обхване ме желание
6892 във безразсъдно състояние
сама да търся помощта ти.
Момата взела си нещата,
наметката добре присвила
6896 и на жребеца се качила.
А на Говен пак с рязък тон
тя рекла: — Вземай своя кон
и... дете видят ти очите!
6900 Но аз ти тръгвам по петите:
където и да идеш ти,
злината ще те сполети
(ако Всевишният е рекъл),
6904 преди денят да е изтекъл.
Говен и дума не отвърнал,
възседнал коня си и свърнал
към онзи дъб с висок клонак,
6908 където храбрият юнак —
пострадалият тежко рицар —
бил с натъжената девица.
Той знаел как най-люти рани
6912 лекуват се с треви подбрани;
такива тъкмо за късмет
съгледал край тревясал плет,
откъснал ги и продължил.

6916 А не след дълго вече бил
пак при девицата злощастна
и оня рицар, който гаснел.
Тя, щом видяла го, му рекла:
6920 — Кръвта му май че е изтекла,
сеньор. На мене ми се струва,
че той не вижда и не чува.
Навел се и разбрал Говен,
6924 че пулсът му е учестен,
че още топли са ръцете
и казал ѝ: — Не се косете,
та той е жив, не е умрял.
6928 От болките е премалял,
но още диша, пулс си има.
Аз вярвам, че е излечима,
макар и тежка, всяка рана.
6932 От билките ми той ще стане.
Според най-вещия билкар
това е най-добрият цяр.
Превържеш ли със тях кората
6936 на някое дърво, когато
е почнало да боледува,
и него те ще излекуват:
преди да мине много време,
6940 това дърво ще се съвземе,
ще цъфне, че и плод ще върже.
И вашият приятел бърже
ще се оправи, стига само
6944 да върже с билките гръдта му
и другите места ранени.
Ала за тази цел на мене
ми трябва кърпа за глава.
6948 — Не се грижете за това! —
веднага каза момата.
И тя свалила от главата
забрадката си снежнобяла
6952 и я на рицаря подала.

На ленти той я разделил
и много нещо прикрепил
с тях билките към всяка рана
6956 и във очакване останал.
След малко рицарят ранен
въздъхнал, вече облекчен^[11],
и тихо проговорил: — Нека
6960 Бог дава здраве на човека,
възвърнал ми способността
за изповед преди смъртта.
Куп дяволи около мен
6964 нащрек са вече нощ и ден,
за да ми приберат душата.
Но преди тялото в земята
да иде, иска ми се много
6968 да сторя изповед пред Бога.
Познавам аз един свещеник,
живее той уединено
в параклис в нашия район.
6972 Да можех да намеря кон
да ида да се изповядам,
душата ми за да не страда
на оня свят! Едва тогаз
6976 спокойно ще посрещна аз
смъртта си. Питам се дали,
сеньор, не бихте днес могли
да ми помогнете със нещо.
6980 Я виж, задава се отсреща
на кон един оръженосец.
Ще сторите ли тъй, че после
със коня му дотам да ида?
6984 Говен погледнал — що да види:
един оръженосец мижав;
напомняла косата рижа,
тъй щръкнала и омотана,
6988 на четината на глигана;
очите малки били свити

под черни вежди страховити;
а пък мустаците дебели
6992 приличали на две къдели;
устата — сякаш цепнатина;
а във широката гърбина
вратът му се напълно губел;
6996 лицето му — сурово, грубо.
Естествено, че бил Говен
от неговия вид смутен.
Било излишно да го пита
7000 дали ще може да разчита
на коня му и затова
обърнал тутакси глава
към рицаря и споделил:
7004 — Не го познавам, брате мил.
Но ако тука бях довел
конете си, бих предпочел
и седемте да ви ги дам.
7008 Като го гледам, аз не знам
каква надежда ще внушава,
щом външността му е такава.
Раненият му отговорил:
7012 — Да, прав сте. Той и зло би сторил.
Говен решил да го попита
все пак защо насам се скита.
Оръженосецът, ядосан,
7016 отвърнал злобно на въпроса:
— Защо в делата ми се вреш?
От зло не ще се отървеш!
Но тук Говен не издържал
7020 и му заслуженото дал:
от неговата тежка длан
новодошлият бил прострян
с едничък удар на земята.
7024 Тъй отмалели му краката,
че пет-шест пъти се опитал
да стане, ала все залитал.

Когато станал на крака,
7028 попитал го: — Защо така
със удар ти ме повали?
— Заслужи си го. Но нали
не ти злина голяма сторих?
7032 Прощавай, ако те съборих,
но ти ме предизвика лично.
— Я чуй, повтарям ти изрично,
че ще пречупя аз ръката,
7036 съборила ме на земята!
Пощада не търси у мен!
В туй време рицарят ранен
се посъвзел от своите рани,
7040 привдигнал се, успял да стане
и казал на Говен: — Сеньор,
с оръженосеца във спор
недейте влиза. Я идете
7044 и коня му ми доведете,
че него искам аз да яхна
оттук по-бързо да се махна
А на жребчето ми седлото
7048 стегнете по-добре, защото
бих искал таз девойка плаха
на него редом с мен да яха.
Придържайте я, друже скъпи,
7052 добре на стремето да стъпи.
Аз много бързам да отида
свещеника добър да видя,
пред него прошка да изпрося,
7056 а после той да ме мироса^[12]
и да ме причести накрая.
Говен, без много да се мае,
юздата на жребчето взел,
7060 до нея близо го довел,
повдигнал после предпазливо
с ръце момичето красиво
и го удобно настанил.

7064 И рицарят не се бавил:
той по-внимателно се взрял
в Говен и вече го познал.
И докато той бил зает,
7068 пристъпил рицарят напред,
отнел Говеновия кон
и по тревясалия склон
известно време галопирал.
7072 Говен изобищо не разбирал
защо постъпва той така,
повикал рицаря с ръка
и казал, клатейки глава:
7076 — Мой друже, би могло това
от луд човек да се очаква.
От раните си се оплакваш,
а пък на кон в галоп кръжиш.
7080 Ти можеш да си навредиш.
По-бързо коня ми върни!
— Говен, я по-добре вземи
зад теб там оня кон дръглив.
7084 И да ме смяташ за крадлив,
пак твоят кон за мен остава —
отвърнал рицарят тогава.
— Нима със зло ще отговориш
7088 ти на това, което сторих?
Е, хайде, коня ми върни,
че иначе ще измениш
на рицарството, на честта.
7092 — Не ми засягай гордостта,
Говен! Не давай ми съвети!
Не предизвиквай ме сърцето
да ти изтръгна със ръка
7096 и да го нося ей така.
— Пословицата всеки знае:
„Ти храниш куче — то те лае“.
За мен е много любопитно
7100 защо ти с коня ми отлитна,

защо заплашваш ми сърцето.
Каква признателност, задето
успях да те спася с лекарство,
7104 а ти отплащаш се с коварство.
Аз само добрини съм правил.
— Напротив! Май че си забравил
как ти направи ме за срам,
7108 когато искаше да ям
ведно с едни бездомни псета
и ми завърза с връв ръцете.
Та беше ли това достойно
7112 и аз ли действам непристойно?
Безчестникът си ти, не аз.
— А, ти ли си Грегориас?
Нали за собствена забава
7116 отвлече силом ти тогава
една девойка мила, млада.
А крал Артур бе заповядал
да се закрият и почитат
7120 навред девойките, жените.
Заради нея те наказах.
А ти си пълен със омраза
към мен и вземаш моя кон.
7124 Погази кралския закон,
а крив сега изкарваш мен.
— Не си прав! Помниш ли, Говен,
как дълго ме измъчва ти?
7128 За този грях ще си платиш.
Със чиста съвест днеска мога
да взема Гренгалет — той много
за случая ще ми е нужен.
7132 Урок по-тежък, но заслужен,
в това ми тежко състояние
не ще ти дам. За наказание
нарочно коня аз ти грабвам.
7136 Ако на теб ти кон потрябва,
ще се задоволиш със коня

на щитоносеца — на оня,
когото с удар повали.
7140 Това устройва те, нали?
Тъй казал му Грегориас
и след любимата тогаз
понесъл се накъм гората.
7144 А лошата мома, която
вървяла все подир Говен,
му рекла: — Май че сте смутен.
Каквото и да ми твърдите,
7148 не са на свършване глупците,
васале. Доста е забавно
за мен да гледам как безславно
напредвате по своя път.
7152 Където да ви занесат
краката ви, ще съм след вас
и ще се смея до захлас,
дордето сте все още жив.
7156 Кобилка вместо кон дръглив
по би вървяла на храбрец,
какъвто сте, а не жребец.
Говен бил много затруднен.
7160 Друг избор нямам той, освен
за себе си да вземе този
кон одъртял, дръглив и грозен,
не знаещ ни галоп, ни тръс;
7164 с гръбнак предълъг, с дребен ръст,
с глава голяма, с тънък врат,
със хълбок кльощав, слабоват,
със дълги клепнали уши,
1168 със мътни стъклени очи,
с проскубана и рядка грива,
с крака, които се подвиват
под тежестта на старостта,
7172 с беззъба зееща уста,
с юзда и оглавник от връв,
с ребра протъркани до кръв

от стремена ръждиви, къси^[13],
7176 чак да не смееш със крака си
да стъпиш. А какво седло!
По-лошо и не би могло
да има... Злобната мома
7180 пак се заяла: — Та нима
на по-добро се ти надяваш?
Където да се подвизаваш,
след теб ще яздя неотменно
7184 и десет, и петнайсет дена,
три седмици и месец цял,
че я виж как си засиял
на този кон с прекрасна грива!
7188 Как радостна съм и щастлива,
че ти си безподобен рицар^[14],
а аз съм твоята девица.
Но всъщност твоето мъчение
7192 ще бъде мое развлечение.
Е, хайде, коня пришпори,
той няма да се умори
да броди из гори и степи:
7196 той въздуха направо цепи.
Поемай, рицарю, натам...
Когато със позор и срам
покриеш се, едва тогава
7200 могла бих да те изоставя.
— Я чуйте ме, девойко драга —
отвърнал той, — не ви приляга
такъв език да ми държите.
7204 Не е ли най-добре момите
да са възпитани и мили?
— Нещастнико, прахосваш сили
за своите съвети тъпи.
7208 Я по-добре да млъкнеш, скъпи!
Със всичко си доволен...
Голяма радост е за мен
да гледам как на този ат

7212 препускаш ти напред-назад.
След като спорили тъй те,
наложило се, ще не ще,
Говен да тръгне, а момата
7216 последвала го бързешката.
Но с този кон той що да прави?
Не виждал как да го застави
да бъде малко по-чевръст,
7220 та камо ли да бяга в тръс.
Да го пришпори пък ще значи
да заподмята той ездача,
тъй че и лошо да му стане...
7224 Или по грешен път да хване.
Един ли лес, един ли склон
преминал той на този кон
и стигнал до река дълбока^[15].
7228 Била тя толкова широка,
че ни стрела на арбалет,
ни прашка, ни каменомет
отсрещния ѝ бряг ще стигне.
7232 Отвъд реката бил издигнат
един невероятен замък,
изцяло е хубав дялан камък
и толкоз здраво укрепен,
7236 че никъде до тоя ден
такъв градеж не бил познат.
А на една скала — палат,
иззидан само с мрамор сив,
7240 неописуемо красив.
Покрай прозорците, които
били петстотин, любопитни
жени (все млади и красиви,
7244 все гиздави и приветливи
и всички в хубави премени,
във разнобагрени сатени
или в коприни златоткани)
7248 били отрано там събрани

и гледали ту към реката,
ту към лозята и нивята.
А редом с тях моми седели
7252 с лица невероятно бели,
с коси разкошно разпилени
като на висши, свършени
създания, с тела изящни,
7256 накратко казано — прекрасни!
И всичко, гледано отвън,
било като във чуден сън^[16].
А в същия момент Говен,
7260 от лошата мома следен,
пристигнал близо до реката.
Тя слязла бързо на земята
и лодка някаква видяла,
7264 която вързана стояла
с въже за близката скала.
Във нея имало весла,
на камъка се виждал ключът,
7268 със който могат да отключат
един катанец много здрав.
Девојката със злия нрав
петнистия си кон въвела
7272 и място в лодката заела,
а после рекла на Говен:
— Със коня качвай се при мен
(кон ли — по-скоро магарица
7276 по-кльошава от кукувица).
Въжето отвържи, защото
ще те споходи скоро злото,
ако не минеш през реката
7280 или пък нейде из полята
ако не сможеш да избягаш.
— Каква опасност го налага?
— Не виждаш ли? Да бе видял,
7284 не би се толкова мотал
и незабавно би се скрил.

Говен главата си извил
и забелязал чак тогава,
7288 че конник млад се приближава,
и казал: — Мога ли да знам
кой идва с моя кон насам?
Та аз веднага го познах.
7292 Нали от този кон аз бях
лишен на сутринта. Отне го
раненият, а тъкмо него
аз изцерих от тежки рани.
7296 — Дано свети Мартен ми стане
свидетел, че се радвам много
да ти го кажа. Но ей богу
не бих го сторила, да знаех,
7300 че във момента не витае
над теб една беда голяма.
Сеньор, лъжа изобищо няма
в това, което казвам аз:
7304 изпраща го Грегориас,
че негов племенник е той
и трябва с теб да влезе в бой,
да вземе твоята глава,
7308 а щом се върне, на тава
във дар да му я предаде.
Сега не виждаш ли къде
ще стигнеш, щом се противиш
7312 и в лодката не се качиш?^[17]
— Не, аз ще го изчакам тук.
— Да се опита някой друг
да те разубеди! Не смятам
7316 от твоя план да те отмятам.
Когато коня си пришпориш
и два-три кръга с него сториш,
въртейки меча страховито,
7320 онези там жени, които
ти забеляза, че стоят
в палата, те ще оценят

нечуваното ти умение
7324 да изтърпяваш поражение.
Аз виждам, че не се страхуваш.
— Навярно скъпо ще ми струва
това — отвърнал ѝ Говен. —
7328 Но аз на всичко съм решен:
ще взема коня, той е мой,
ако е нужно, даже с бой
с нахалника ще се разправа.
7332 Говен видял едва тогава,
че племенникът на крадеца
лети към него на жребеца.
На стремената стъпил здраво
7336 Говен, но стремето отляво
се счупило на две парчета,
а пък и крантата проклета
не мърдала. Как да подкара
7340 една дръглива кранта стара?
От отчаяние обзет,
Говен си рекъл: — Лош късмет!
Борбата няма да е лесна.
7344 Как с подвиг рицарски да блесна
на каруцарски, мършав кон?
А другият на вихрогон
дошъл и към Говен замахнал
7348 със копие то си, но ахнал
от изненада, щом видял,
че само дръжката държал,
а във Говеновия щит
7452 железен връх стърчал забит.
Говен примерил се и сварил
над щита тъй да го удари,
че здравия му шлем пробил
7356 и на брега го повалил.
Приключил схватката победно,
Говен жребеца си възседнал
с такава радост във душата,

7360 каквато рядко е позната.
Тъй свършил боят. След това
Говен, щастлив, извил глава
към лодката, ала в реката —
7364 ни лодката, нито момата.
Той изненадан бил безкрайно,
че е изчезнала незнайно
кога и във каква посока
7368 девойката така жестока^[18].

[1] Ст. 6536: Копието, щитът и малкото конче съставляват гледка — или система от знаци — с несъвместими елементи. Формално погледнато, тази особеност се нуждае от разгадаване, така както и триадата Кървящо копие, Граал, Сребърен поднос, която се показва демонстративно в замъка на Граала. Странната комбинация от копие, щит и малко конче е първата и най-безобидната от поредицата аномалии, на които ще се натъква занапред Говен. ↑

[2] Ст. 6548: Срещата на Говен с девойката, оплакваща под дъба своя приятел, напомня за срещата на Персевал с братовчедка му, която също се е подслонила под един дъб {ст. 3430) и оплаква убития си любим. Но докато в първия случай информатор е братовчедката, тук тази роля изпълнява раненият рицар. ↑

[3] Ст. 6585: И тук е възможно да се потърси аналогия между сцената с привидно спящия Персевал, опрян на копието си и съзерцаващ кръвта в снега, и Говен, който събужда с копието си обления в кръв рицар. ↑

[4] Ст. 6602: Топонимът Галвоя препраща към полуостров Галоуей (*Galloway*) в Югозападна Шотландия или към местността Голуей (*Galway*) в Ирландия. ↑

[5] Ст. 6605: Темата за опасното място, от което никой не се завръща, се среща и в предишните романи на Кретиен. Тук обаче тя получава най-радикална трактовка с посещението на Говен в Замъка на двете кралици — баба му (майката на Артур) и майка му, починали преди много години. Тази тема е тясно свързана с Другия свят. Вж. също 8221–8222. ↑

[6] Ст. 6667: И тук откриваме географията на Другия свят: река, море, чуден замък. ↑

[7] Ст. 6680: Както ще стане ясно по-нататък, това традиционно описание на девойка с огледало и венец в косата — по принцип подготвящо читателя за среща с любим — тук цели да подведе както Говен, така и читателя. ↑

[8] Ст. 6692: И тук симетрията с приключенията на Персевал бие на очи. Братовчедката на Персевал познава по-добре героя, отколкото той себе си. В сравнение с нея девойката под тисовото дърво е бледо копие на мотива за непознатия, който знае повече за случайно срещнатия герой, отколкото последният знае за себе си. Тези женски персонажи могат да се тълкуват като рационализиран отзвук на феи и обитатели на Другия свят. ↑

[9] Ст. 6830: Контрастиращите цветове също навяват на идеята за Другия свят. ↑

[10] Ст. 6865: Сценарият, очертан от Надменната девойка, при който тя ще се движи на разстояние зад Говен до окончателното му опозоряване (ст. 7198–7200), има своя обратен аналог в първия роман на Кретиен, *Ерек и Енида*. Там героят, обвинен в рицарско бездействие, ще доказва себе си в нова поредица от приключения. Жена му Енида трябва да язди на разстояние пред него и да не проговаря без негово разрешение — до възвръщане на загубената слава. Една от видимите разлики между Персевал и Говен в *Разказ за Граала* е, че първият се движи винаги сам, докато вторият, обратно, непрекъснато е придружаван. Лошата девойка е злонамерен „свидетел“ на премеждията на Говен. Нещо повече, тя ще ги тълкува целенасочено, за да опетнява системно образцовия рицар. В този смисъл този женски персонаж би могъл да се тълкува като двойник на автора, с разликата, че Лошата девойка огласява и преувеличава онова, което Кретиен внушава единствено по косвен път, чрез логиката на събитията, а именно, че рицарството, олицетворявано от Говен, вече се изпразва от съдържание. Вж. също ст. 7188–7190. ↑

[11] Ст. 6958: Бързото възстановяване на ранения рицар в критично състояние вероятно е впечатлявало средновековната публика по-малко от днешната. Рицарските романи изобилстват с подобни ситуации на мигновено оздравяване. Колкото медицината от онова

време е по-безсилна, толкова литературата описва (компенсаторно) чудотворни лекове. ↑

[12] Ст. 7056: Желанието на рицаря да се изповяда и причести, преди да умре, контрастира с внезапното му оздравяване. Слабата логическа връзка между мотива за причестяването и физическото състояние на персонажа навежда на мисълта за аналогия с епизода за причестяването на Персевал на Разпети петък. Но във втория случай желанието за последно причестяване от страна на човек, който внезапно възвръща силите си, може да се тълкува като пародийно препрочитане на епизода с покаянието на Персевал. ↑

[13] Ст. 7175: Описанието на коня е реторическо. То има своята относителна самостоятелност — темата „дръгливо животно“. От друга страна, дръгливият кон е аналог на своя ездач (ст. 6985–6996) и на коня на приятелката на Надмения рицар (ст. 3694–3708). ↑

[14] Ст. 7189: Унижението, на което девойката подлага Говен, е в същото време пародия на идеализираната връзка на рицаря с Дамата. ↑

[15] Ст. 7227: Реката често се явява граница с Другия свят. Вълшебният замък, в който попада Говен, е своеобразна реплика на замъка на Граала. ↑

[16] Ст. 7258: Въпросният замък и гледката около него не приличат на грубоватите и твърде малки по размери замъци от края на XII в. Най-вероятно Кретиен следва идеализираните представи за замък — от Другия свят и от християнската иконография (Небесния Йерусалим). ↑

[17] Ст. 7312: Лошата мома убеждава Говен да се качи в лодката не толкова за да го спаси, колкото за да го унизи и упрекне в малодушие. ↑

[18] Ст. 7368: Девойката изчезва така както благочестивите разкази от епохата описват изчезването на Дявола след провал на опитите му да съблазни праведния. Неслучайно местните жители асоциират Лошата мома със Сатаната (ст. 6756, 7459, 8605). ↑

ДВОРЕЦЪТ НА ДВЕТЕ КРАЛИЦИ

Но докато с момата само
била обзета мисълта му,
до него вече приближавал
7372 един лодкар: той бавно плавал^[1]
със ладия откъм палата.
След миг отпуснал той веслата
и се обърнал към Говен:
7376 — Голяма радост е за мен,
сеньор, привет да ви предам
от ей онез девойки там.
Но те държат да ми дадете
7380 дължимото. Добър бъдете!
— Бог нека ви благослови! —
отвърнал му Говен. — Уви,
не мога да се сетя аз
7384 какво сега дължа на вас.
Но чувство за достойнство имам:
това, което е дължимо,
е ваше. Но кое е то?
7388 — Сеньор, та вие току-що
със онзи рицар тук се бихте
и го достойно победихте.
Жребецът му ми се полага.
7392 — Мой друже, — казал му веднага
Говен, — неимоверно много
ме затруднявате, ей Богу.
Как ще се прибера пешком?
7396 — Сеньор, повярвайте, че щом
онез девойки разберат,
че в случая за вас дългът
не значи нищо, ще си кажат,
7400 че сте безсъвестен, и даже

едно такова поведение
ще сметнат те за престъпление.
Не, никой друг на този бряг
7404 не е постъпвал тъй, откак
съм тук. Щом падне победен
в бой някой рицар, то за мен
по право конят му остава.
7408 Ако не коня, аз тогава
отвеждам рицаря оттатък.
— Мой друже, щом са тъй нещата,
водете го, защо пък не.
7412 — Приемам, драги, но поне
на външен вид той според мен
не ми изглежда примирен:
за миг ще скочи на крака.
7416 Ако направите така,
че в лодката да влезе лесно,
за мене би било чудесно.
И със това ще свърши всичко.
7420 Дано се справите самичък!
— Но, брате, с коня ми в туй време
кой би могъл да се заеме?
— Не се изобищо тревожете,
7424 на мене коня поверете.
Ще ви съдействам. Обещавам.
И честната си дума давам.
— Така да бъде, щом си казал!
7428 Говен от коня бързо слязъл,
веднага му го поверил,
а след това се устремил
към този, който виждал ясно,
7432 че вече е съвсем натясно,
понеже тежко бил ранен,
и щом се приближил Говен,
раненият признал със срам:
7436 — Сега, сеньор, аз виждам сам,
че в моя случай не отива

да ви оказвам съпротива...
 По-лошо би могло да стане.
 7440 Не крия, че след тези рани
 изпаднах в пълната ви власт
 и изход друг не виждам аз.
 Правете с мен каквото щете.
 7444 Говен отвърнал му: — Станете
 сеньор, защото се налага
 оттук да тръгвате веднага
 с лодкаря. — Другият се вдигнал
 7448 и с мъка до лодкаря стигнал.
 А и Говен при него пак
 дошъл да го попита как
 да разбере дали момата,
 7452 с която стигнал до реката,
 не е заминала отсреща.
 Лодкарят явно се досещал
 коя е и предупредил:
 7456 — Не я мислете, друже мил!
 Ако пак с нея се сблизите,
 наскоро ще се убедите,
 че надминава сатаната!
 7460 На колко рицари главата
 е паднала по нейна воля!
 Сеньор, най-искрено ви моля
 да я забравите. А днес
 7464 за мен ще е висока чест
 да дойдете във моя дом.
 Опасност ви очаква, щом
 тук да останете решите.
 7468 — Приемам. След като държите
 да бъде този ден у вас,
 да тръгваме! — Говен завчас
 успял и коня си да вкара
 7472 във ладията на лодкаря,
 защото мамел го брегът,
 където виждал се домът

на този тъй почтен лодкар:
7476 дом, в който да посрещнеш цар!
Щом влезли тримата, Говен
бил най-удобно настанен,
а не след дълго за вечеря
7480 той на трапезата намерил
и плодове, и зарзавати,
месо от всякакви пернати,
от яребица, от фазан,
7484 и от елен, и от глиган...
Вечерята си те полели
е безброй вина: червени, бели,
и млади, но и отлежали.
7488 До късно всички пили, яли...
Доволен домакинът бил,
че гост такъв е приютил
и е докарал рицар в плен.
7492 Пък и намерил тук Говен
гостоприемство, от което
възрадвало му се сърцето,
и на лодкаря щедър, мил
7496 той от душа благодарил.
Говен прекарал в сън нощта
и сам по навик сутринта
очи отворил твърде рано,
7500 а и лодкарят не останал
до късно да лежи в леглото;
той също бил на крак, защото
държал да срещне със Говен
7504 лъча на идващия ден.
Стояли те облакътени
върху прозорците огрени,
със взор, насочен към гората,
7508 към замъка върху скалата.
Пленен от гледката, Говен
с лодкаря споделил: — За мен
е интересно да узнам

7512 чии са онзи замък там
и нивите околоръст?
— Не знам чии са. Честен кръст.
— Как тъй? Щом тук приет сте явно
7516 добре и служите отдавна
и сте с блага възнаграден,
нима ще скриете от мен
той на кого принадлежи?
7520 — Сеньор, това не са лъжи;
не зная, пък не съм и питал^[2].
— Но там е нужна и защита,
тя на кого е поверена?
7524 — Тя, друже, е осигурена
от петстотин стрелци наети
със лъкове и арбалети.
Щом доближи се тук смелчак,
7528 сами стрелите на рояк
ще полетят^[3]. В двореца има
кralица с мъдрост несравнима^[4]
от знатен и преславен род.
7532 Владее тя голям имот,
държи трезор със много злато
и е платила пребогато,
когато си е построила
7536 тоз замък. Тя се е сдобила
със дъщеря и тя кralица^[5],
чаровница и хубавица.
Тя също дъщеря си има:
7540 учтива, мила, несравнима
по нрав, по ум и красота^[6].
И друго нещо: в крепостта
ще видите голяма зала;
7544 за нея нивга не е бдяла
охрана, нищо не грози я,
защото пази я магия.
Един книжовник, който знаел
7548 по светилата да гадае

(и със това се бил прославил),
такива чудеса направил,
каквито никъде ги няма.

7552 Ако във злата голяма
проникне рицар с пъклен план,
или от похот обладан,
или лъжец, или скъперник,
7556 какъвто и да е мизерник
или подлец, или нахал,
и час дори не би живял...
Той неминуемо умира^[7].

7560 Във този замък се намират
Петстотин^[8] смели и достойни
момци — те служат като воини.
Стотина са с едва наболи
7564 мустаци по лицата голи,
стотина други отпреди
са със мустаци и бради,
стотина бръснат си брадите.
7568 а си подстригват и косите;
сто други като сняг са бели,
а други сто са посивели.
Там има и жени, лишени
7572 от собствените си имена,
след като вече са умрели
мъжете им. Поостарели,
живеят те усамотени,
7576 несправедливо оцетени.
А и девойки сиракини
там има — те пък без роднини
стоят, без татко и без мама,
7580 и могат да разчитат само
на двете прелестни кралици.
В очакване на някой рицар
живеят тези мили хора,
7584 надявайки се той да стори
лелеяните добрини

за тези възрастни жени:
да им възстанови земите,
7588 да подпомогне и момите
по-бързо да се задомят,
а на момците — да вървят
достойни рицари да стават.
7592 Но всички те са със такава
съдба жестока и проклета,
че зима ще екове морето,
преди да се намери рицар
7596 със смела, доблестна десница,
почтен, възпитан, разсъдлив,
великодушен, милостив,
та той да прекрати войните,
7600 и да възвърне на жените
именията им безмерни,
а за момите да намери
най-подходящите ергени,
7604 а пък младежите почтени
във рицарство да посвети
и замъка да освети,
злини, магии да премахне^[9].
7608 Говен направо щял да ахне:
безкрайно се зарадвал той
и рекъл: — Домакине мой,
по-бързо коня доведете,
7612 оръжието донесете
да се приготвя, че отивам.
— Къде отивате? Не бива
да мръдвате оттука днес,
7616 тук ще останете нощес,
че и през следващите дни.
— Стопанино, Бог с добрини
дома ви нека да дарява!
7620 Но аз веднага заминавам
в двореца. — Господ да ви пази,
сеньор! Не знам каква е тази

налудничавост. Тук при нас
 7624 си стойте, моля ви се аз.
 — Не ще стоя. Да съм проклет,
 ако по вашия съвет
 се вода. Аз не съм страхливец,
 7628 а камо ли пък мързеливец^[10].
 — Какъв сте упорит! Тогава
 вървете! Много страшно става,
 но как да ви разубедя!
 7632 Я нека аз ви заведа
 нататък; моята закрила
 би рисковете намалила.
 Ала държа да се вречете...
 7636 — В какво, приятелю? Кажете.
 — Но обещаите най-напред.
 — Добре, аз давам ви обет,
 ако това не ми засяга
 7640 достойнството. — Говен веднага
 разпоредил да доведат
 жребеца му, да му дадат
 доспехите, на коня скочил
 7644 и към двореца се насочил.
 Лодкарят много тъжен бил,
 ала все пак го придружил
 на кон до близкия палат.
 7648 А там, отпред, човек сакат
 бил седнал върху куп листак.
 Човекът бил с изкуствен крак,
 цял от сребро, обхванат с чудни
 7652 обковки златни, изумрудни.
 И както той си там седял,
 в ръката остър нож държал
 и правел някакъв бастон.
 7656 Лодкарят и Говен на кон
 край него минали, обаче
 унесъл се бил той така, че
 към двамата не се извил

7660 и думичка не промълвил.
А те самите, мълчешката,
отдалечили се нататък.
Щом наближили, чак тогава
7664 лодкарят дръпнал за ръкава
Говен и рекъл му полека:
— А как намирате човека
с протезата? — Да, интересно.
7668 Но се разбира много лесно,
че този крак не е от дъб.
— Наистина кракът е скъп;
човекът много е богат^[11].
7672 Но чуйте друго: тоз палат
голяма неприятност крие.
Със вас дойдох, че инак вие
изложен сте на риск голям.
7676 Когато стигнали дотам,
видели много хубав вход:
врати високи, чуден свод,
а пантите от чисто злато.
7680 От двете му врати едната
била направена от кост,
а другата от абанос^[12].
И всичко в злато обковано.
7684 Навсякъде било настлано
с различни плочки скъпоценни:
червени, сини и зелени,
със изработка най-изкусна,
7688 И тук не мога да пропусна
да кажа, че наред палата
сред обстановка чудновата
се виждало едно легло,
7692 което цялото било
направено от злато чисто,
а пък възшетата сребристи
подобно на снега блестяли.
7696 Над всичките ъгли висели

красиви, мънички звънчета.
С коприна чудна на цветчета
7700 било това легло покрито,
а пък на всяка от страните
един гранат тъмночервен
по всяко време, нощ и ден,
7704 по-силно и от лъч блестял.
Креватът странен се крепял
на четири глави, които
стояли някак смеховито.
7708 Главите пък били снабдени
със колела, приспособени
да се въртят съвсем свободно,
и там, където е удобно,
7712 било премествано леглото.
С такава красота било то,
че никой граф и никой крал
не бил в такова ложе спал.
7716 Били стените на палата
във облицовка, за каквато
човек, уви, мечтал би само:
палатът бил изцяло в мрамор.
7720 Отгоре — пищно остъкление
с такова ярко осветление,
че може лесно да следите
кой преминава през вратите.
7724 Така им светели стъклата,
че те, сравнени със дъгата,
били по-хубави дори.
Къде могла би да цари
по-ненагледна красота!
7728 За тези приказни места
не искам вече да говоря.
Говен отдолу и отгоре
7732 разгледал с интерес палата
и казал на лодкаря: — Брате,
не виждам нищо страшно аз.

Кажете ми защо тогаз
не бива да се влиза там?
7736 Държа наистина да знам
сега причините, които
ви караха да забраните
без вас да дойда в тоз палат
7740 така красив, така богат.
Кое ли нещо би могло
да ме възпре в това легло
да се отпусна за момент?
7744 Така се чувствам уморен!
Ах, колко е красиво то!
Сеньор, кажете ми защо!
— Ах, драги, Господ да ви пази!
7748 Не се излагайте на тази
неподозирана опасност,
че ви очаква смърт ужасна^[13].
— Добре, сеньор, какво да сторя.
7752 — Веднага ще ви отговоря
(сега ви виждам по-разумен).
Когато дадохте ми дума
да си изпълните обета,
7756 поискахте да разберете
какво по-точно бих желал.
Тогава бях се въздържал,
но ето че дойде часът
7760 да го узнаете. На път
към своята страна тръгнете
и щом пристигнете, кажете
на своите близки и познати,
7764 че сте видели във палата
неща тъй хубави, каквито
във друг палат не са открити.
— Загрижен сте за мен. Добре!
7768 Но нали Бог ще ме презре
и ще загубя своята чест,
ако склоня да тръгна днес,

без на леглото да приседна
7772 и без отново да погледна
онез девойки пременени,
които вчера наредени
покрай прозорците съзрях.
1116 — Не, няма никоя от тях
да видите. В това бъдете
уверен, драги! Напуснете,
без да се бавите, палата.
7780 И си избийте от главата,
че ще ги видите друг път!
Те всички все така стоят
отвъд стъклата в този час
7784 с очи, насочени към вас.
Говен бил упорит и пак
подхванал: — Ако няма как
да видя дамите, момите,
7788 тогава ще ми разрешите
поне да седна на леглото.
Упорствам затова, защото
то там е, та поне веднъж
7792 да легне някой знатен мъж
или пък благородна дама.
Кълна ви се, че нищо няма
да ми попречи там да седна.
7796 Това е моята последна
и твърда дума. — Домакинът
видял, че немало да минат
съветите му и тогава
7800 спрял с него да се занимава
и предпочел да си отиде
във своя дом, за да не види
Говен как сяда на леглото,
7804 излагайки се сам на злото.
И все пак рекъл: — Знайте, брате,
че този, който до кревата
дори за миг се е допрял.

7808 той неизбежно е умрял.
Какво ли чудо в него има?
В момента ужас ме обзима,
защото заради леглото
7812 залагате си тук живота
напук на моите съвети.
На Господа се помолете,
щом днес оставате в палата.
7816 Бог нека ви спаси душата!
Аз зная, драги, че смъртта ви
в голяма скръб ще ме остави,
и затова си заминавам.
7820 Лодкарят тръгнал. И тогава,
тъй както бил въоръжен,
приседнал рицарят Говен
върху леглото. Но звънциите
7824 забили силно и стените
на замъка се разлюлели
със грохот. И не закъснели
да се покажат чудесата
7828 от всеки ъгъл на палата:
като че нещо чудодейно
разтворило най-ненадейно
прозорците и в миг стрелите
7832 (на брой над петстотин били те)
все към леглото полетели
и в щита на Говен се спрели.
И някой друг да бе видял
7836 това, едва ли би разбрал
в момента откъде стрелците
към него пускали стрелите.
Навярно имате представа
7840 какъв ужасен шум създава
стрелбата с лък и арбалет.
Говен, от страшен смут обзет,
си казал, че за кралство даже
7844 не би склонил да се окаже

в това опасно положение.
Но той отново с изумление
съгледал, че като по знак
7848 за миг затворили се пак
прозорците. Без да изпада
във ужас, почнал той да вади
стрелите, минали през щита.
7852 И не една била забита
така дълбоко във плътта му,
че вече бликала кръвта му.
Но в миг човек се появил
7856 със кол, една врата разбил,
оттам огромен, страшен лъв
изскочил, зажаднял за кръв.
Веднага звярът настървен
7860 нахвърлил се върху Говен,
във щита ноктите си остри
забил (ще кажеш, че е восък)
и той на пода бил прострян.
7864 Ала Говен бил обигран,
извадил меча си и сварил
тъй силно звяра да удари,
че му отсякъл и главата,
7868 и предните крака и двата,
и те увиснали на щита,
във който му били забити
току-що ноктите...^[14] Говен
7872 убил лъва и насърчен,
отново на леглото седнал.
Лодкарят в този миг погледнал
към замъка и щом разбрал
7876 за станалото, засиял
от радост, мигом се завтекъл
при рицаря Говен и рекъл:
— Оръжието си свалете,
7880 сеньор, и вече не бъдете
загрижен. Отсега нататък

със чародействата в палата
е свършено, за ваша чест.
7884 И всеки, стар и млад, от днес
заради вас ще слави Бога,
ще ви цени безкрайно много.
И тутакси тълпа младежи
7888 дошли във празнични одежди,
на рицаря се поклонили
и казали му: — Момко мили,
очаквахме ви тук отдавна.
7892 За тази ви постъпка славна
кажете ни какво за вас
да сторим още в този час?
Един, тъй както се полага,
7896 веднага взел да му помага
оръжието си да снее.
А друг решил да се заеме
със коня му — юздата взел
7900 и го в конюшната отвел
след пътя дълъг да почива.
А в този миг мома красива
при него влязла във палата:
7904 красива диадема златна
така ѝ греела в косите,
като че ли били самите
от злато. А лицето бяло
7908 с естествен руменец блестяло.
Била тя стройна, милолика,
накратко казано — за приказ!
А по петите ѝ вървели
7912 и други: все красиви, бели...
След тях явил се момък млад
и носел той на своя врат
един вързоп с чудесни дрехи,
7916 та вместо рицарски доспехи
Говен одежди да си сложи
самурени, от скъпи кожи,

по-черни даже от катрана,
7920 и туника златотъкана
с яркочервено наметало.
И облеклото се видяло
тъй подходящо на Говен,
7924 че той останал възхитен.
А после от леглото скочил
и към момите се насочил,
за да ги поздрави най-мило.
7928 Те в отговор се поклонили,
а после първата девица
му рекла: — Нашата кралица,
сеньор, сега ви поздравява.
7932 На всички нас тя повелява
да служим предано на вас.
От дружките ми първа аз
ви обещавам откровено
7936 да служа винаги почтено
на вас — наш щедър покровител^[15].
Та вижте колко са честити
девойките. Най-сетне ние
7940 се срещаме със най-добрия,
с най-смелия и честен мъж.
Повтарям ви още веднъж,
че сме на вашите услуги.
7944 Тогава тя и всички други
се поклонили доземи.
Говен от милите моми
бил трогнат: всички те били
7948 тъй хубави, пък и нали
го смятали за свой спасител,
свой господар и покровител.
Веднага им направил знак
7952 да станат. И тогава пак
чул първата да казва бавно:
— Сеньор, добихте име славно!
Затуй кралицата, преди

7956 тук да ви срещне, нареди
да ви предам ей тази дреха,
защото вие след успеха
над онзи звяр сте уморен
7960 и вероятно изпотен.
Добре се с нея загърнете
и от простуда се пазете:
тъй както лед водата става,
7964 така кръвта се вледенява,
когато тялото изстива
и ледни тръпки ви побиват.
Съдете колко е грижовна
7968 кралицата ни. — Със синовна
признателност Говен тогава
отвърнал: — Бог добро да дава
на благородната кралица,
7972 а също и на вас, девици,
за хубавите ви слова.
Ако се съди по това,
което върши, тази дама
7976 се слави с опитност голяма.
Пък и какви придворни има!
По мъдрост тя е несравнима
и много вещо преценява
7980 какво е нужно да се дава
на победил във боя рицар.
От мен на вашата кралица
най-искрено благодарете!
7984 — Добре, сир! Сигурен бъдете,
че ще постъпя аз така.
За вас най-важно е сега
тез дрехи да си облечете,
7988 а след това се насладете
на тази гледка към гората,
към нивите и към реката.
А можете, ако решите,
7992 на кулата да се качите,

дордето се завърна аз.
 Облякъл се Говен тогаз,
 старателно си закопчал
 7996 наметката и пожелал
 да се разходи с домакина:
 покрай прозорците да минат,
 на кулата да се качат
 8000 и на върха да постоят,
 за да погледат красотата
 на хълмовете и полята,
 и на водите бързоструйни,
 8004 и на тревите гъсти, буйни,
 и на горите, пълни с дивеч.
 Говен харесал тоз край дивен
 и със лодкаря споделил:
 8008 — Наистина щастлив бих бил,
 ако живея в този кът.
 Така привлича ме лесът,
 че често в него бих ловувал!
 8012 — Не може, драги! Аз съм чувал
 отвърнал мъдрият лодкар, —
 че който тук е господар
 (дали е право или криво)
 8016 във никой случай той не бива
 на замъка извън стените
 да ходи. Щом сте покровител
 на тези хора, не мислете
 8020 да бродите из лесовете
 със лък и със стрели в ръка^[16].
 Така било е и така
 ще бъде. Тук ще си стоите!
 8024 — Лодкарю, ако продължите
 тъй да говорите, за бога,
 повярвайте ми, че не мога
 да издържа. Ще полудея.
 8028 Не съм съгласен да живея
 ни седем дни, ни сто и седем

все в този замък ненагледен,
ако не мога, щом поискам,
8032 да ида във онази близка,
подмамваща за лов дъбрава.
И се прибрал Говен тогава
с глава, от мисли натежала,
8036 в голямата прекрасна зала,
приседнал на леглото пак
и просто не помръднал, чак
дордето там се появила
8040 познатата девойка мила.
Когато я видял, Говен,
все тъй отчаян, натъжен,
веднага станал, приближил
8044 и най-учтиво поздравил.
По израза му тя открила,
че е отчаян и решила,
че никак си не подобава
8048 сега въпроси да задава,
и рекла на добрия рицар:
— Разбрах от моята кралица,
че да ви посети желае.
8052 И тя държи от вас да знае
кога да стане тази среща.
Аз между другото се сецам,
че за обяд дойде часът.
8056 Къде да ви го поднесат —
там долу или в тази зала?
— Не, да не сте ми споменала
пак за храна! Не ща да ям.
8060 Не ще приема и да знам,
че ще издъхна още днес,
защото чакам друга вест,
8064 по-утешителна за мен^[17].
Като изслушала Говен,
отишла милата девица
при своята добра кралица,

8068 а тя попитала веднага:
8068 [А] — Кажу ми, племеннице драга,
тоз, който Бог изпрати нам,
как чувства се, държа да знам.
— Владетелко достопочтена,
8072 уви, и аз съм натъжена
от срещата ми с този млад
и смел сеньор. Ах, с колко яд
и горест ми говори той!
8076 Не мога да ви кажа кой
довел го е до раздразнение,
до ярост и до огорчение,
пък да попитам не посмях.
8080 Ала когато го видях
за първи път преди това,
той произнасяше слова
на мъж възпитан, на мъдрец,
8084 а е и рядък хубавец.
И неочаквано за мен,
видях го много променен!
Та той твърди, че най-добре
8088 е още днеска да умре!
— Не бой се, племеннице мила,
ще пробвам да му вдъхна сила
и вярата му да възвърна.
8092 Достатъчно е да го зърна,
и с радост и покой в душата
ще заменя горчивината.
И без да губи ценно време,
8096 отпраща се тя да вземе
веднага другата кралица
и се проточила редица
от двеста хубави момичета
8100 и още толкова момци,
които искали да идат
във залата Говен да видят.
А той, когато ги съзрял,

8104 че идват, мигом разпознал
кралицата — той вече знаел
добре на външен вид каква е:
с две плитки бели чак до кръста,
8108 облечена в одежда пъстра
от скъп брокат, добре скроена,
с цветчета златни украсена.
Веднага той се устремил
8112 към нея и я поздрави.
А тя му рекла: — Монсеньор,
по ранг сте първи в този двор,
а аз съм втора. Първенството
8116 на вас отстъпвам днес, защото
достойнството се в бой печели.
Бих искала да знам не сте ли
от крал Артуровата свита?
8120 — О, да, владетелко честита.
— Нима към рицарската стража
числите се? Държа да кажа,
че подвизите ви познавам.
8124 — О, не, кралице. — Но тогава
в Артуровата Кръгла маса
участвахте ли? Знам, това са
мъже достойни, смели, честни,
8128 по цялата земя известни.
— Измежду най-добрите може
и да не съм, но аз, госпожо,
не съм сред лошите. — Така е,
8132 мъдрецът две и двеста знае:
хем на хвалби не се поддава,
хем укорите отстранява.
Я нещо друго ми кажете:
8136 познавате ли синовете
на Лот и колко са на брой?
— Да. Четирима има той.
Най-възрастният е Говен,
8140 след него идва Агравен,

а следващите ги по ред —
 Гахериет и Герехет.
 — Бях сигурна и аз самата,
 8144 че тези са им имената.
 Бог да даде, както на вас,
 и те да дойдат тук при нас!
 И друго важно е за мен —
 8148 познавате ли Уриен?
 — О, да, кралице несравнима,
 той също синове си има:
 Ивен е първият от тях —
 8152 красив, вежлив, незнаещ страх.
 Ако го срещна сутринта,
 щастлив съм чак до вечерта^[18].
 И брат му също е Ивен,
 8156 но той не му е брат рожден,
 а Копелето го зоват.
 Които с него се решат
 на бой, така ще го познаят,
 8160 че друг път вече ще си траят.
 И двамата са хем красиви,
 хем смели, хем и услужливи
 и са на почит в своя двор.
 8164 — Ами за крал Артур, сеньор,
 какво ще кажете, той как е?
 — По-здрав, по-жизнен и по-як е
 от всички други във страната.
 8168 — Със право носи се мълвата,
 че младенее кат дете.
 Дори да стигне до стоте,
 такъв ще си е и тогава...^[19]
 8172 Не искам да ви затруднявам,
 сеньор, но мога ли накрая
 и още нещо да узная:
 как е кралицата сега?
 8176 — Господжо, чувства се така,
 както се чувства най-добрата,

най-хубавата на земята.
В света на нея равна няма.
8180 Бог от реброто на Адама
направил Ева — оттогаз
(поне така си мисля аз)
по-достолепна хубавица
8184 от тази прелестна кралица
не е живяла в този свят.
Като учител с глас благат,
дечицата тя наставлява,
8188 а и големите дарява
със знание и със поука.
Ако доброто властва тука,
това на нея се дължи.
8192 До нея щом се доближи,
човек все нещо ще научи,
подкрепата ѝ ще получи.
Тя всички нас добре познава,
8196 кому каквото трябва дава.
В каквото да си затруднение,
ти ще почувстваш облекчение.
— Надявам се, сеньор, и аз
8200 тъй да въздействам днес на вас.
— В това съм твърдо убеден.
Преди да дойдете при мен,
госпожо, много тъжен бях,
8204 ала когато ви видях,
почувствах тутакси в душата
такава радост, за каквато
не съм мечтал дори. — За бога,
8208 сеньор, аз мисля, че ще мога
дваж по-щастлив да ви направя
и няма да ви изоставя
в безверие и във тъга.
8212 Но вече време е сега
да седнем всички на софрата.
Къде да поднесат храната?

Как предпочитате — дали
8216 да я сервират тук, или
да слезете и вие с нас?
— Господжо, в тази зала аз
оставам. Чух, че никой друг
8220 до днес не се е хранил тук.
— Така е. Който тук е влязъл,
той жив навън не е излязъл.
— Тогава тук да я дадат.
8224 — Добре, сеньор. За първи път
за вас ще сложим тук софра.
Преди кралицата добра
да тръгне, тя разпоредила
8228 двеста и петдесет най-мили
моми до него да застанат
на масата — хем да се хранят,
хем дълго с него да общуват.
8232 Извикали да му служат
над сто мъже: едните млади
били и даже голобради,
а други вече побелели.
8236 До стола му двамина спрели:
един му режел с нож месото,
а друг наливал му виното.
Поканен бил лодкарят редом
8240 с Говен на масата да седне
и всички дружно яли, пили.
Наздравиците продължили
по-дълго и от Бъдни вечер.
8244 Настъпила нощта и вече
наложило се да запалят
в превърнатата в гостна зала
и свещници, и факли... Доста
8248 от сътрапезниците с госта
любезни думи разменили,
а след това се веселили,
играли танци, песни пели

8252 и непрестанно се стремели
пред госта тъй да се държат,
че той да види как ценят
това, което днес е сторил
8256 с лъва, когато се е борил.
Щом времето за сън дошло,
той легнал в чудното легло
и тутакси девойка мила
8260 една възглавница от свила
поставила му под главата.
Когато пукнала зората,
слуги до чудното легло
8264 донесли ново облекло
от скъпи кожи и сатен,
предназначено за Говен.
От сън събудил го лодкарят,
8268 да се измие го накарал
и нови дрехи да си сложи.
Сега до неговото ложе
била самата Кларисан,
8272 девойка мила с тънък стан,
а тази прелестна умница
била на майката кралица
рождена внучка. Щом момата
8276 завърнала се при добрата
кралица, тя се приближила
с въпроса: — Моя внучке мила,
сеньорът стана ли от сън?
8280 Отдавна светло е навън.
— Господжо, станал е и вече
със нови дрехи е облечен.
— А мога ли сега да зная
8284 къде е той? — Видях накрая,
че той към кулата възлиза,
ала не го видях да слиза.
— Я виж! Къде се е завтекъл
8288 тъй рано? Ако Бог е рекъл,

ще сторя тъй, че в този ден
да бъде той оцастливен.
И те открили, че сеньорът
8292 с лодкаря е застанал горе
на кулата и наблюдава
как отдалече се задава
една девойка, придружена
8296 от рицар в пълно снаряжение.
Кралицата се приближила
и казала му: — Момко мили,
щастлив и весел днес бъдете!
8300 На вас желаем го и двете.
Дано Отецът славен — тоя,
който направи майка своя
от щерка си, живот ви дава!
8304 — Със много радост да дарява
вас Този, който на земята
при хората Сина си прати
за чест на всички християни.
8308 Оттук, където съм застанал,
ей там на пътя виждам аз
девойка: тя върви към нас,
а пък след нея идва рицар.
8312 Кои ли ще са те, кралице?
— Та вчера таз девойка млада
дойде със вас! Дано във ада
отиде! Тя е тъй лукава
8316 и лоша, че не заслужава
и да я споменете даже.
Могла бих същото да кажа
за рицаря, вървящ със нея.
8320 Едва ли имате идея,
сеньор, какъв храбрец е той.
Не е игра да водиш бой
със него. Колко е убил
8324 и още колко победил!
— Дали да ида при момата?

— Да пази Бог! Та аз самата,
младежо мил, не съм съгласна
8328 към явна гибел да ви тласна.
Я по-добре по своя път
те двамата да си вървят.
На себе си ще навредите,
8332 ако оттук се отделите.
— Кралице, Господ да не дава!
Нима това ще означава
тук да стоя като в затвор,
8336 без да изляза на простор?
— Господжо — казал ѝ лодкарят, —
ако насила го накарат
тук да стои, той от тъга
8340 умрял би. По-добре сега
да иде там го оставете.
— Добре, младежо мил, вървете,
но още тази вечер аз
8344 ви искам да сте тук при нас.
— Ще се завърна. Обещавам,
кралице. Но си позволявам
една молба: до осем дена
8348 не се опитвайте от мене
да разберете как се казвам^[20].
— Добре! Съгласна съм. Ще спазвам
това условие. Държа
8352 вас с нищо да не натъжа,
макар че тъкмо в този час
циях за това да питам аз.
От кулата щом всички слезли,
8356 младежи бързо наизлезли,
един оръжието тук
донесъл, а жребеца друг
довел. И той, въоръжен,
8360 бил от лодкаря придружен
до онзи пристан на реката.

[1] Ст. 7372: Фигурата на лодкаря разкрива нов аспект от Другия свят, доколкото този персонаж се родее с лодкаря Харон, превеждащ душите през река Стикс в царството на сенките (Вергилий, *Енеида*, песен VI). ↑

[2] Ст. 7521: Неведението на лодкаря е привидно и се опровергава от неговите обяснения пред Говен за вълшебния замък. Типичен случай на второстепенен персонаж, чиято функция в разказа е по-важна от противоречивото му поведение. В това отношение лодкарят се родее с братовчедката на Персевал. И двамата изпълняват функцията на персонажи информатори, и двамата си противоречат: братовчедката сякаш забравя за дълбоката си скръб по убития любим; лодкарят също забравя за предварителните си изисквания спрямо Говен. ↑

[3] Ст. 7529: В рицарските романи бойните автомати и самострелните оръжия са общо място. В случая Кретиен изтъква свръхестествените атрибути на замъка: стрелите и магически охраняваната зала (ст. 7546). ↑

[4] Ст. 7530: Игерна, майката на Артур. ↑

[5] Ст. 7537: Съпруга на крал Лот, майка на Говен и на Кларисан.

↑

[6] Ст. 7541: Става дума за Кларисан, сестрата на Говен. ↑

[7] Ст. 7559: Типичен пример за морализирано феерично. Редица разкази прибегват до вълшебни предмети или до изпитания, които единствено нравствено безупречният герой може да завладее или преодолее. ↑

[8] Ст. 7561: Толкова са и прозорците на замъка, и девойките, застанали на тях. Едва ли числото петстотин има някакъв фигуративен смисъл. Кретиен го използва най-вероятно като хипербола за мащабите на замъка (петстотин са и ваните в него — ст. 9173), а броят на девойките и на войните е еднакъв просто от съображения за симетричност. Подобни похвати на симетричност откриваме и в зараждащия се готически стил. ↑

[9] Ст. 7607: Тук идеята за героя освободител се преплита с идеала за добрия управник, способен да възроди страната. По същество на очаквания спасител се възлагат същите надежди като на Граала и на Кървящото копие. ↑

[10] Ст. 7628: Бездействието (*recreantise*) е истинско социално падение за рицаря. Този мотив заема важно място в два предишни романа на Кретиен дьо Троя, *Ерек и Ени-да*; *Ивен, Рицаря с лъва*. ↑

[11] Ст. 7671: Този загадъчен персонаж може да бъде поставен в поредицата ранени герои: бащата на Персевал, Крал Рибар. Раната на бащата на Персевал довежда до упадък на неговото имение. Бащата на Крал Рибар живее единствено с духовната сила от просфората, докато луксозната протеза — анонс на разкоша в двореца на двете кралици — навежда на мисълта за духовна деградация. Според някои медиевисти еднокракият е отзвук на фигури на осакатени мъже, срещащи се в скулпторите на романските черкви. Там те са алегии на езичници или просто на грешници: физическата недъгавост е признак за духовно несъвършенство. ↑

[12] Ст. 7682: Тук очевидно Кретиен следва Вергилий. В песен VI от *Енеида* героят посещава подземното царство и излиза от него през две порти на съня — едната е рогова, другата е от слонова кост (*Енеида* VI, ст. 893–896). Същото описание четем и в средновековния *Роман за Еней* (1160), ст. 3084–3085. Мотивът за съновидението при посещението на света на мъртвите присъства, макар и бегло, също в романа на Кретиен (ст. 7258). ↑

[13] Ст. 7750: Мотивът за „Опасното легло“ се среща за пръв път в *Ланселот, Рицаря на каруцата*. Редица автори от XIII в. го използват с незначителни варианти, които не спасяват мотива от банализиране. ↑

[14] Ст. 7871: Схватката с лъва е очевидна реплика на прочутия епизод от *Ивен, Рицаря с лъва*: героят помага на лъв, застрашен от огромна змия, след което звярът става негов верен другар и помощник в изпитанията. Независимо от различния контекст двата епизода внушават сходен смисъл: лъвът е емблема на воинските качества на рицаря. Но в *Разказ за Граала* мотивът сякаш е загубил първичното си внушение: забитите нокти в щита на Говен превръщат звяра в боен трофей, в притурка към герба, изобразен върху рицарския щит, докато в *Ивен* лъвът е своеобразен двойник на героя. Този епизод е в съзвучие с първия подвиг на Херакъл: удушаването на Немейския лъв. Гръцкият герой използва лъвската кожа за наметало, а главата му — за шлем. ↑

[15] Ст. 7937: С присъщия си вкус към двусмислените ситуации Кретиен представя Кларисан, сестрата на Говен, като негова почитателка и поданица. ↑

[16] Ст. 8021: Фееричният замък очевидно се намира в Другия свят. В келтската митология Другият свят е в по-непосредствена близост до тукашния и преходът от единия към другия, въпреки препятствията и забраните, е сравнително лесен. ↑

[17] Ст. 8064: Отказът от храна, докато не дойде важна вест, е обичайна реакция на крал Артур. Вж. също бел. към ст. 910. ↑

[18] Ст. 8154: В романа на Кретиен *Ивен*, *Рицаря с лъва* приятелството между Ивен и Говен е важен смисловообразуващ елемент от интригата. Всъщност Ивен и Говен са първи братовчеди: крал Уриен е брат на крал Лот. ↑

[19] Ст. 8171: Макар че в тази реплика Кретиен влага известна ирония, тя е в унисон с природата на странстващия рицар, неподвластен на времето и пространството, а в известен смисъл и на материалните условия на живот. Неподвластен на времето е и крал Артур, който въпреки стоте си години е още „дете“. ↑

[20] Ст. 8349: За разлика от загадъчния Ланселот Говен е известен с това, че никога не крие името си (вж. също ст. 5622–5627, 8829–8830). На този фон временната анонимност, която героят афишира тук, подчертава необикновената ситуация. ↑

ПРИЗНАНИЯТА НА ЛОШАТА МОМА. СПОР С ГРИНОМЕЛАН

Когато минали оттатък,
Говен веднага слязъл с коня,
8364 а там дошъл бил вече оня
самонадеян, силен рицар
и той на лошата девица
задал въпроса: — Мила моя,
8368 кажи дали познаваш тоя,
който върви въоръжен
и идва право срещу мен?
— Не, драги, аз не го познавам —
8372 му отговорила тогава
момата злобно, — ала знам,
че вчера с мен дойде насам.
А той отвърнал й: — За бога,
8376 аз тъкмо чудех се как мога
да го открия в тези предели
и даже питах се не е ли
избягал вече. Кой е тоя
8380 чужд рицар, влязъл във Галвоя
и после невредим оттам
се е завърнал? Аз не знам
такъв човек до днешен ден —
8384 в това поне съм убеден.
И тоя има да си пати,
в затвор и него ще изпратя,
щом като случаят събра ни.
8388 И вместо много да се кани,
той хванал здраво своя щит
и бил готов да върхлети
съперника си да удари
8392 със всичка сила, но не сварил...

Говен му устрема пресякъл
и със един замах той свлякъл
противника си на земята
8396 с кървяща рана във ребрата.
Но ризницата устояла
и острието не успяло
да я разкъса на парчета.
8400 Ала пък точно там, където
ударил, бликнала кръвта
и му обагрила плътта.
Раненият отново станал
8404 и пак за меча си се хванал
в стремеж да налети на бой,
но вече изтощен бил той,
защото целият бил в кръв
8408 и се видял принуден пръв
съперника си да помоли
за милост. На Говен какво ли
оставало му? Той приел
8412 и при лодкаря го завел.
Ненавистната зла мома
видяла всичко и сама
от коня слязла, а Говен
8416 я поздравил и с той почтен
й казал: — Хубавице драга,
на своя хубав кон веднага
качете се и през реката
8420 ще минете със мен оттатък.
Да ви оставя тук не бива.
А пък момата заядливо
му рекла: — Рицарю наперен,
8424 ако приятелят ми верен
не бе ранен преди това,
не бихте казал тез слова,
а щяхте да сте ням от страх,
8428 като че ли сте мат при шах.
Да, повалихте го, обаче,

признайте си, това не значи,
че по-добър сте. Често става
8432 слаб силен да надделява.
Ако сега ме придружите
там до дървото и склоните
да сторите това, което
8436 той правеше за мен, дордето
бе още здрав, тогава чак
ще кажа, че сте по юнак
и с вас ще се държа учтиво.
8440 — Девойко драга, аз отивам —
отвърнал ѝ Говен, — защото,
щом като трябва до дървото
да се отиде, туй съвсем
8444 не е за мен голям проблем.
А тя си рекла: — Да не дава
Бог да ви видя пак тъдява.
Отправили се те нататък.
8448 той яздел бързо след момата,
а пък във замъка жените
от жал си скубели косите
и вайкали се през сълзи:
8452 — Беда ужасна ни грози!
Защо ли не умрем веднага!
На явна гибел се излага
човекът, станал наш спасител,
8456 наш господар и покровител.
Онази зла девойка вече
отведе го и той далече,
сред чужди, ще умре злочест.
8460 Че никой друг оттам до днес
не се е върнал пак при нас.
Скърбим тук всички в този час.
Когато Бог ни с него сбра,
8464 във своята звезда добра
повярвахме — мъж съвършен,
с такива добрини дарен,

дойде за нашето спасение.
 8468 И всички те, опечалени,
 следели с взор как той, уви,
 след злобната мома върви.
 Когато стигнали, Говен
 8472 ѝ казал: — Драга, според мен
 пред вас поетия обет
 изпълних вече. Занапред,
 щом друго искате, за бога,
 8476 ще го направя и ще мога
 да се представя с чест пред вас.
 Отвърнала му тя тогаз:
 — Ей там се вижда брод дълбок,
 8480 отвсякъде със бряг висок.
 Приятелят ми често сам
 минаваше реката там
 и ми донасяше цветчета
 8484 от разцъфтелите дървета.
 — Как тъй, девойко! Там брод няма.
 Реката много е голяма.
 Какъв висок и стръмен бряг!
 8488 Наистина не виждам как^[1]
 човек преминал би оттатък.
 — Аз знаех — рекла му момата, —
 че сигурно ще ви е страх.
 8492 До днеска никога не бях
 и мислила, че сте способен
 през този страшен брод злокобен
 да минете. Какъв юнак
 8496 сте вие, щом до онзи бряг
 не стигнете? А уж сте смел!
 Говен жребеца си повел
 към онзи бряг висок, отвесен
 8500 и над реката се надвесил:
 макар че тя била дълбока,
 не му се сторила широка
 и той се поуспокоил.

8504 Един ли път принуден бил
да се прехвърля с кон над ров
и по-широк! Той бил готов
на всичко. Чувал бил мълвата,
8508 че който скочи през реката,
ще бъде увенчан със слава.
Отдалечил се той тогава
да се засили, та дано
8512 прескочи над водата, но
попаднал точно по средата.
Все пак със плуване оттатък
да мине конят му успял,
8516 но щом брега достигнал, спрял
почти напълно изтощен.
Веднага рицарят Говен
от коня слязъл, снел седлото,
8520 встрани оставил го, защото
било то със вода пропито.
Заел се после упорито
да бърше коня по главата,
8524 по хълбоците и краката
и щом добре го подсушил,
седлото сложил и решил
на път отново да поеме,
8528 но с бавен ход. След кратко време
той недалече забелязал
сам рицар, който бил излязъл
на лов за птици из полето.
8532 Тъй ведро му било лицето
и толкова красив бил той,
че аз сега се питам кой
сполучил би със думи само
8536 да ви опише хубостта му.
Говен до него приближил
и пръв започнал: — Друже мил,
след като Бог ви е създал
8540 като върховен идеал

за красота и смелост, нека
със радост и късмет довека
най-щедро Той да ви дарява.

8544 Отвърнал другият тогава:
— По-хубав и по-съвършен
си ти самият според мен.
Но мога ли да зная как

8548 остави ти на онзи бряг
проклетата и зла мома?
Нали не беше там сама?
— Не, с рицар бе — додал Говен. —

8552 Със рядък щит въоръжен.
— А с него ти какво направи?
— В бой победих го. — И тогава?
— Остана пленник на лодкаря

8556 и той в дома си го закара.
— Добре си сторил, скъпи брате.
Ще ти призная, че момата
ми бе приятелка, но тя

8560 отказваше ми любовта,
която чаках да получа.
Така и не дочаках случай
„приятел“ да ме нарече.

8564 Ще ти призная още, че
целувал съм я, но насила.
Тя никога със мене мила
не е била. Аз всъщност знам

8568 защо любовният ми плам
за нея бе непоносим.
Тя имаше си свой любим,
но аз му я отнех в двубой,

8572 във който мъртъв падна той.
Със себе си я взех тогава,
но убедих се, че не става
насила хубост. Та какво ли

8576 не правих? Колко ѝ се молих?
Ала напразно всичко беше.

Тя непрекъснато следеше
удобен случай да избяга.
8580 И след като успя, веднага
с друг рицар се сприятели...
От него я отне, нали?
И той със копие умело
8584 си служи и се бие смело,
ала все пак не се реши
до мене да се доближи.
А ти с постъпката си днес
8588 спечелил си такава чест,
каквато никой рицар млад
не е познал на тоя свят.
През Зли брод със успех си скочил
8592 и никой днес не ще посочи
да го е правил някой друг.
— А пък момата, драги, тук
твърдеше друго: тя пред мен
8596 говореше, че всеки ден
приятелят ѝ там минавал.
— Тъй ли? Измамница такава!
В Зли брод да беше тя умряла!
8600 Наистина е полудяла,
щом е могла това да каже.
Презирала те е. И даже
е искала да те удави.
8604 Всевишният да се разправи
със тази дяволица!... Нужно
е с теб да действаме задружно
(каквото и със нас да стане)
8608 и да поемем обещание,
че ако занаят се случи
да искаш нещо да научиш
от мене, щом ми е известно,
8612 ще ти го доверя най-честно.
За тебе също да важи!
Щом питам те, не ме лъжи,

а истината говори.

8616 Говен се съгласил — дори
взел пръв въпроси да задава:
— Сир, имате ли си представа
чий град е този, как зове се?

8620 — Чуй, брате, този град чудесен
от Господа ми е дарен
и се нарича Оркелен.

— А вас самия как зоват?

8624 — Гриномалан. — Един ли път
съм чувал да се споменава
за рядката ви бойна слава^[2]
и че огромното имение

8628 е ваше собствено владение.
А как нарича се момата
на този рицар, за която
добро не чух аз? — Да, така е.

8632 Тъй злобна и омразна тя е
и върши толкова злини,
че всички хора настрани
от нея винаги стоят.

8636 Надменната я там зоват.
И с право... В Логър е родена.
— А кой е рицарят надменен,
когото смазах, та лодкарят
8640 със ладията го откара?

— Ще отговоря, драги мой:
Надменния се казва той —
достоеен рицар с рядка слава.

8644 Той сигурност осигурява
на идващите във Галвоя.

— А как е името на тоя
дворец, във който вчера бях

8648 и там до полунощ гулях?
Гриномалан засегнат бил
от тези думи и решил
да тръгне, малко натъжен.

8652 Ала настигнал го Говен
и го приканил: — Друже, спрете
и за обета си спомнете.
А той, подразнен от това,
8656 обърнал към Говен глава
и рекъл: — Нека е проклет
часът, когато аз обет
поех! Махни се надалече!
8660 И нека смятаме, че вече
обетът ми пред теб отпада.
Сега разбирам с изненада,
че ти познаваш тъй палата,
8664 както познаваш и луната.
А аз очаквах да узная
от теб оназ страна каква е.
— Сеньор, наистина аз бях
8668 във онзи замък и преспах
във чудното легло. Едва ли
в такова някога са спали
и други рицари, защото
8672 неповторимо е леглото.
— Изглежда ми невероятно!
В действителност ми е приятно
да чуя новини прекрасни.
8676 Ала това не са ли басни
на сладкодугмен фантазьор?
Не си ли всъщност ти жонгльор,
а аз за рицар най-достоеен
8680 те взех. С какъв ли подвиг боеен
в палата си се проявил?
Къде по-точно там си бил?
— Ах, адски ужас преживях,
8684 сеньор! Аз тъкмо седнал бях
върху леглото и тогава
настана безподобна врява:
въжета скърцаха, звънтяха
8688 звънци; прозорците там бяха

затворени, ала самички
за миг разтвориха се всички
и разлюляха се стените.

8692 Политнаха към мен стрелите
на лъкове и арбалети,
забиваха си върховете
във моя щит, а страшен лъв,
8696 настръхнал, зажаднял за кръв,
нападна ме. Той бил държан
с вериги тежки окован,
като че чакал този ден
8700 да се нахвърли върху мен.
Но острите му нокти в щита
стоят си и сега забити.
Мой друже, щита погледнете
8704 и сам в това се уверете.
Какво ще кажете? Все пак
това не е ли явен знак,
че героично се държах?
8708 И слава богу аз успях
с меч да му отсека главата
и предните крака — и двата.
Говен не бил се доизказал,
8712 а другият бил вече слязъл
от коня и като застанал
на колене, смутен захванал
да иска прошка от Говен,
8716 че бил към него непочтен.
Говен му казал: — Забравете
това и бързо се качете
на коня си, мой друже драг.
8720 Гриномалан възседнал пак
чудесния си кон и казал:
— Нататък Господ да ви пази!
Доколкото аз знам, до днес
8724 не е познал такава чест,
такава слава никой рицар.

А белокосата кралица,
 приятелю, нали можяхте
 8728 да видите? Нали разбрахте
 и как на име я зоват,
 и откъде е? — Никой път,
 сеньор, не бих си позволил
 8732 такъв въпрос. А да съм бил
 със нея, да, аз имах случай.
 — Сега от мен ще го научиш:
 на крал Артур е майка тя.
 8736 — За бога, знам, че сто лета
 е вуйчо ми Артур навършил
 и може да ги е прехвърлил.
 А има шестдесет години
 8740 откак се майка му помина.
 — И все пак майка му това е.
 От всеки в кралството се знае,
 че Утер Пендрагон, бащата,
 8744 умрял, а след това в страната
 кралицата Игерн дошла
 и тъй омаяна била,
 че наредила на скалата
 8748 да бъде построен палатът,
 където ти си престоял.
 Навярно вече си видял
 ти там и младата кралица:
 8752 и тя голяма хубавица,
 и тя достойна и богата.
 На краля Лот е тя жената
 и майка на Говен. Да може
 8756 той само зло да среща, боже!
 — Говен добре познавам аз,
 а майка му не е сред нас
 от вече двадесет лета.
 8760 — Не споря. Тъкмо тука тя
 след идването си родила
 момиче хубаво и мило,

сегашната мома, която
 8764 тъй скъпа ми е на душата.
 Та тя сестра е на Говен^[3].
 Ах, ако можеше пред мен
 той да изникне в този час,
 8768 сърцето му изтръгвам аз
 и с меч отсичам му главата,
 макар че влюбен съм в сестрата.
 — Мой друже, хората различно
 8772 обичат. В случай че аз лично
 девойка някаква обичам,
 това ще значи, че обричам
 душата си и на родата.
 8776 — И аз тъй гледам на нещата.
 Но като си помисля само
 как зверски на Говен баща му
 уби баща ми; на свой ред
 8780 Говен пък моя братовчед^[4]
 уби — а той бе рядък рицар!
 За жалост моята десница
 от онзи ден до днешна дата
 8784 все чака случай за разплата.
 Една молба към тебе имам,
 сеньор: при моята любима
 във замъка сега върви,
 8788 от мене ти я поздравя
 и този пръстен ѝ предай.
 Кажй ѝ, че във любовта ѝ
 не се съмнявам аз и смятам,
 8792 че предпочита тя самата
 да види брат си умъртвен,
 а не мен в кутрето ранен.
 Говен молбата му приел,
 8796 подадения пръстен взел
 и казал: — Друже, ще го сторя.
 Честит сте с вашата изгора,
 със благородната девица,

8800 със тази умна хубавица.
Тя, брате, е мома прекрасна,
щом е наистина съгласна
с това, което ми твърдите.

8804 — Безкрайно ще ме задължите,
щом проявите добрината
да идете сега в палата
и пръстена да занесете.

8808 В замяна на това кажете
пък аз за вас какво да сторя?
Но нека да ви отговоря,
за името на този замък:

8812 нарича се Шампийски камък,
така се казва и скалата.
Тук практикуват занаята
да боядисват платове

8816 в червени, топли цветове.
От тях най-много се купува.
Дали не ви интересува
и друго? Реченото сторих,

8820 на питането отговорих
и нямам друго да добавя.
— Тогава тук ще ви оставя
и нека да си кажем сбогом.

8824 — Изчакайте, сеньор! Аз много
ще съм доволен да узная
и името ви най-накрая —
преди да сме си сбогом взели

8828 и да сте своя път поели.
— Признавам, че не съм от тия,
които името си крият —
отвърнал другият тогаз. —

8832 Омразният Говен съм аз.
— Така ли? — Племенник на краля.
— Не чакай днес да те похваля
за лудостта и дързостта.

8836 Ах, как желая ти смъртта.

Как искам начаса да взема
оръжието, щита, шлема,
да влезем в ръкопашен бой,
8840 та с меч да ти покажа кой
съм аз — и твоята глава
да се търкулне. Щом това
не плаши те, тогава спри!
8844 След миг се връщам. И дори
ще доведе тук двама-трима,
та и свидетели да има.
А можем да приключим спора
8848 като поканим други хора:
след като минат седем дена,
ще дойдем тук въоръжени,
ти — със кралицата честита,
8852 с Артур и неговата свита,
а аз — със свои приближени,
та всички да са убедени
кой бил е по-сърцат, по-смел
8856 в решителния ни дуел:
той няма да остане скрит
за благородния елит.
Щом като всички хора днес
8860 ни смятат за мъже със чест,
двубоят между нас не бива
във никой случай да се скрива
или да бъде той разбран
8864 като добре скроен капан,
при който се взаимно мамим.
Да видят рицари и дами
кой първи между теб и мен
8868 ще се почувства победен
и кой ще бъде победител
пред погледа на всеки зрител.
— Сеньор, отвърнал му Говен,
8872 ако зависеше от мен,
естествено бих предпочел

да няма между нас дуел.
Ако съм сторил прегрешение,
8876 ще ви поискам извинение
пред всички от околността,
тъй както разумът, честта
на съвестта ми го налагат.
8880 Отвърнал другият веднага:
— Здрав разум ли ще проявиш,
ако дуела отмениш?
Предложих ти да избереш
8884 или сега да ми дадеш
възможност меча си да взема,
или пък след неделя време
да призовеш тук своите хора.
8888 Знам, че Артур ще свика двора
на Петдесетница в Оркания^[5]
и много гости ще покани.
Дотам два дена път се ходи.
8892 Ако се пратеник проводи,
той всички ще намери в стана.
Побързай: ден година храни.
Говен отвърнал му тогава:
8896 — Да, дворът се установява
в Оркания. До вечерта,
най-късно утре сутринта,
свой пратеник ще пратя там.
8900 — А аз — подел Гриномалан —
предлагам заедно да идем
най-хубавия мост да видим.
Там хем дълбока е водата,
8904 хем бързотечна и оттатък
от незапомнени години
човек не е успял да мине.
Веднага възразил Говен:
8908 — Но за какво ми е на мен
да търся брод или пък мост?!
Защо девойката със злост

да казва после, че съм бил
8912 *страхливец? Вече съм решил*
поетия обет да спазя
и да се върна при онази
девойка. — И Говен пришпорил
8916 *чудесния си кон и сторил*
такъв отскок, че мигом пак
бил на оттатъшния бряг.
Видяла този скок момата,
8920 *поела коня за юздата,*
отвела го, а след това
извила към Говен глава,
до него тя се приближила
8924 *и от сърце го поздравила,*
признавайки му, че желае
за грешката да се покае:
нали по нейното желание
8928 *подложен бил на изпитание.*
— Сеньор, бях много груба аз
към всички други и към вас.
И ако имате търпение,
8932 *едно подробно обяснение*
аз настоявам да ви дам.
Изглежда онзи рицар там,
с когото срещнахте се вие
8936 *(ах, бог дано да го убие!),*
бе влюбен в мен, но аз, напротив,
намразила го бях, защото
уби приятеля ми мил.
8940 *Та той си беше наумил,*
че мога да го заобичам,
и със примамки най-различни
да ме спечели се стремеше.
8944 *Стремежът му напразен беше.*
Щом случай ми се предостави,
веднага аз го изоставих
и тръгнах, без да губя време,

8948 с тоз, от когото ти отне ме —
(не съм за него закопняла!).
Но бях направо полудяла
от скръб по моя пръв любим.

8952 Светът ми бе непоносим
и станах злобна и лукава.
Не се изобищо притеснявах,
че някого с това тормозя.

8956 Мечтаех да открия този,
който не би ме изтърпял
и в яростта си, побеснял,
би ме разкъсал на парчета.

8960 Дотолкова се чувствах клета,
че да съм мъртва предпочитам.
Сеньор, как бих била честита
да ми наложиш наказание

8964 и то да е за назидание
на всяка друга хубостница,
решила срещу някой рицар
да каже дума заядлива^[6].

8968 — Девойко мила и красива,
защо да ви наказвам строго?
Не съм такъв човек, ей богу!
По-скоро коня възседнете

8972 и незабавно с мен тръгнете
да идем при лодкаря двама!
— Сеньор, заклевам се, че няма
днес ядове да ви създавам.

8976 Отправили се те тогава
към пристана и през реката
със лодка минали оттатък,
където бил самият замък.

8980 Пред замъка моми и дами,
до преди малко натъжени,
го срещнали с лица засмени.
Ведно жените и мъжете

8984 ликували с души, обзети

от радост, още непозната
за тях. Пред входа на палата
кralицата добра и тя
8988 споделяла им радостта.
И всички с весело сърце
се уловили за ръце,
танцували и песни пели.
8992 А някои от тях поели
доспехите му, щита, меча
и го приветствали сърдечно.
Така радушно и момата
8996 била посрещната в палата:
най-вече заради Говен
тоз прием бил ѝ отреден.
С безкрайна радост във душите
9000 сред шумна веселба дошли те
до залата, места заели
и малко след това видели
Говен как за ръката хванал
9004 сестра си, братски я поканил
на Чудното легло да седне,
в очите после я погледнал
и рекъл ѝ: — Девойко знатна,
9008 за вас е този пръстен златен
със бляскав изумруд изящен.
От онзи бряг ви го изпраща
млад рицар — той ви поздравява
9012 и казва, че ви обожавя,
че страшно влюбен е във вас.
— Във връзка със това и аз
ще ви призная, друже мой,
9016 че външно ми харесва той.
Обаче стига ли това?
Бил казал ласкави слова,
а всъщност само през реката
9020 ме е поглеждал! Аз самата
съм трогната от любовта му.

В това се заключават само
интимностите между нас.
9024 Така държа се с него аз,
като че сме добри познати.
Той тука свои хора прати
от него да ме поздравят
9028 и със молби да ме склонят.
Приех му хората, обаче
това за мен съвсем не значи,
че нас любов ни свързва вече.
9032 — А той за вас, девойко, рече,
че брат ви днес да е умрял,
на вас ще е по-малко жал,
отколкото, ако при бой
9036 във кутрето ранен е той.
— Ах, друже мили, аз се чудя
как може тази мисъл луда
в главата му да се роди.
9040 Та моят брат Говен дори
не е разбрал, че съм родена...
А що отнася се до мене,
Гриномалан да ме прощава
9044 и да не си въобразява,
че бих приела моят брат
заради някакъв познат
от зло да бъде сполетян,
9048 та бил той сам Гриномалан
или пък някакъв друг рицар.
В туй време старата кралица
до дъщеря си приближила
9052 и рекла: — Моя дъще мила,
какво ли онзи рицар прави
със внучката ми, с дъщеря ви?
Изглежда толкова голяма
9056 е тайната му. Ала няма
причина тук, която може
нас двете с теб да ни тревожи.

Това, че най-добрият рицар
9060 с най-прелестната хубавица
сега говори, мен ме радва.
Аз моля Бога и до сватба
да стигнат някоя година
9064 и както на Еней Лавиния,
на него да хареса тя.
— Дано! Дай боже любовта
да го обвърже здраво с нея
9068 и двамата да заживеят,
като че тя му е сестра^[7].
Така кралицата добра
си мислела, без да се сеща,
9072 че сам синът ѝ е отсреща.
А те, както сестра и брат
обичат се на този свят,
обичали се дотогава,
9076 дордето двамата узнават,
че са наистина такива.
А майка им триж по-щастлива
била, когато го разбрала,
9080 когато вече ги видяла
в дома си двамата събрани.
Тогава тъкмо бил поканил
Говен един млад рицар смел,
9084 красив и сръчен, и умел,
да влязат в стая неголяма
и щом оказали се двама,
Говен му рекъл: — Момко млад,
9088 ти на достойнства си богат.
Ще те изпратя със задача
там, дето много ще те тачат.
Но всичко да остане в тайна.
9092 — Дискретността ми вред е знайна.
С игла да ми бодат езика,
от болка няма да извикам
и нищо няма да издам.

9096 — Чудесно! Ще отидеш сам
във двора на Артур. От мен,
от племенника му Говен,
го поздрави. Не е далече
9100 Оркания — отдавна вече
той известил е, че там дворът
пренася се и много хора
ще дойдат. За по път да знаеш,
9104 че щом от нещо се нуждаеш,
на мене да разчиташ можеш.
Нерадостен и разтревожен
ще бъде кралят в този ден,
9108 но щом го поздравиш от мен,
ще му разсееш в миг тъгата.
Когато стигне новината
в двореца му до всеки кът,
9112 и там ще се развеселят.
Ще предадеш на моя крал,
комуто съм почтен васал,
на петия (последен) ден
9116 на празника той, придружен
от всички свои верни хора,
дошли в Оркания за сбора,
да тръгне рано към полето
9120 и да отиде там, където
висока кула се издига
и до небето чак достига,
защото вече съм се врекъл
9124 в дуел да вляза със човека,
намразил страшно както мен,
така и моя суверен.
Противникът Гриномалан е,
9128 а той ненавист смъртна храни
към близките ми и към мене.
Държа да е предупредена
кралицата за туй сражение:
9132 приятелските отношения,

в които сме един към друг,
ще доведат и нея тук.
Да дойдат също всички дами,
9136 познаващи предаността ми,
а и девойките, които
обичат ме с любов нескрита.
Ала изпитвам безпокойство,
9140 че нямаш хубав кон, със който
ти да пристигнеш рано в двора.
Но другият му отговорил,
че има здрав и пъргав кон
9144 и че на своя вихрогон,
каквото и по път да става,
ще стигне бързо. И тогава
младежът, който се наел
9148 да стори нужното, повел
към някакъв обор Говен.
Оттам извели след момент
един кон вече оседлан
9152 и неотдавна подкован.
Когато го видял, Говен
доволен казал: — Според мен,
младежо, случаят е ясен.
9156 Жребецът ти е първокласен.
Дано през целия ти път
над тебе ангели да бдят.
Говен младежа придружил
9160 до пристана, където бил
във ладията си лодкарят.
Щом той оттатък го закарал,
посочил му кой път да хване,
9164 за да отиде до Оркания
(щом питаш, както е известно,
дори до Рим ще стигнеш лесно).
Говен завърнал се обратно
9168 и в обкръжение приятно
той отпочинал си чудесно

сред развлечения и песни.
Кралицата пък отнапред
9172 оповестила, че е ред
водата за петстотин вани
да стоплят, та момци отбрани
в тях след това да се изкъпят,
9176 да облекат одежди скъпи
от платове златотъкани,
а после прави да застанат
за утринната литургия
9180 и коленете да не подвият.
Щом свършила, Говен чевръсто
на всички сложил меч на кръста,
а пък на десния им крак —
9184 желязна шпора. После пак
изправил се. Така Говен
видял се заобиколен
от петстотин левенти стройни,
9188 за рицарския сан достойни.
Младежът яздил тъй добре,
че сварил да се добере
до град Оркания, където
9192 с тъга голяма на сърцето
Артур със верните си хора
се съвещавал вече в двора.
Когато момъка видели,
9196 те рекли: — Този мъж не е ли
забързан прекалено много?
Той иде отдалеч, ей богу!
Дали не носи вести нам?
9200 За жалост кралят глух и ням
сега за всяка чужда реч е.
Тъгата толкова му пречи!
Да чуем пратеника! Днес
9204 той явно носи важна вест.
А после вече ще решим
как крал Артур да утешим.

Вестителят да не разчита,
9208 че за Артуровата свита
ще почне някой да говори!
Какво ли може да се стори,
когато страх и отчаяние
9212 владее нашето съзнание.
Споходи ни съдба нелека —
загубихме Говен, човека,
дарил ни с дрехи и храни,
9216 и с много други добрини.
Така народът в този ден
оплаквал монсеньор Говен.
Щом момъкът това видял,
9220 отишъл при добрия крал
в голямата парадна зала,
където се били събрали
сто графове и сто херцози,
9224 и сто крале... Но липсвал този,
заради който бил сломен
Артур... Да, липсвал му Говен.
Изпаднал кралят в безсъзнание
9228 от скръб и цялото събрание
се втурнало да го свестява.
А Лора^[8], без да известява,
във залата се появила,
9232 за миг кралицата открила,
а тя, понеже я видяла
тъй притеснена, пожелала
от дамата си да узнае
9236 тозчас причината каква е...

[1] Ст. 8488: Мотивът за опасния брод се среща за пръв път в *Роман за Тристан и Изолда* от Берул. Кретиен дьо Троа го използва първоначално в *Ланселот*. ↑

[2] Ст. 8626: Името Гриномалан или Гиромелан според някои ръкописи не се среща в други романи. ↑

[3] Ст. 8765: Излиза, че майката на Кларисан се е преселила бременна в Другия свят, където е родила своята дъщеря. Затова Говен не познава сестра си. Ето как в Другия свят мъртвите съжителстват с живите. Нещо повече, мъртвите не са съвсем мъртви, след като могат да раждат. Доколкото келтите са вярвали в безсмъртието на душата, Отвъдното не е свят на мъртвите. Филострат от Тиана (III в.) отбелязва, че за келтите раждането на този свят е повод за тъга, защото е последица от нечия смърт в Другия свят, и обратно, те приемат смъртта с радост, защото от нея в Отвъдното ще последва нов живот. Вж. Питър Б. Елис, *Кратка история на келтите*, изд. Унискорп, София, 2008, с. 192. ↑

[4] Ст. 8780: Според някои коментатори въпросният братовчед, убит от Говен, е кралят на Ескавалон, за когото Генганбрезил иска да отмъсти. Така поредицата от убийства, приписвани на Говен, препраща към един и същи род. ↑

[5] Ст. 8889: За читателя, който следи внимателно хронологията на повествованието, това споменаване на християнския празник Петдесетница влиза в противоречие със стих 2791, където се казва, че Персевал изпраща Ангингерон и Кламадьо като пленници в двора на Артур (в Карлион) за Петдесетница. Приключенията на Говен започват четири дни по-късно и до този момент продължават не повече от пет дни. А крал Артур ще свика отново двора си (този път в Оркания) след седмица за Петдесетница. Така излиза, че някакви 15–16 дни делят Петдесетница в Карлион от Петдесетница в Оркания! Едва ли трябва да се задоволим с обяснението, че Кретиен е допуснал недоглеждане или че не се е препроочел, както някои критици смятат, предполагайки, че причина за незавършеността на романа е внезапната смърт на автора. По принцип романите за крал Артур от XII в. споменават основните християнски празници Коледа, Великден, Петдесетница, Св. Йоан Кръстител (24 юни) като хронологически маркери, изпразнени от християнското си съдържание. Тези ключови дати от християнския календар отмерват всъщност ритъма на приключенията (изпитанията) и на празненствата. Затова не е чудно, че всяко важно събитие, което Артур трябва да ознаменува, се свързва с Петдесетница. Идеята на средновековните разказвачи за хода на времето поражда една по-скоро качествена и циклична, отколкото количествена и линейна темпоралност. ↑

[6] Ст. 8967: След тези признания садизмът на Лошата мома се оказва маска на своеобразен мазохизъм. Вместо да търсим психологическа правдивост в признанията на Надменната, ще отбележим поредния неочакван обрат, който Кретиен поднася на своята публика. ↑

[7] Ст. 9069: Любовната връзка, която двете кралици пожелават, е иронична кулминация на всички абсурдни отношения с жени, които Говен установява в този роман: с невръстното момиче с Късите ръкави, със сестрата на господаря на Ескавалон, с Надменната девойка. ↑

[8] Ст. 9230: Неизвестна до този момент героиня, вероятно придворна дама на кралица Гениевра. В един роман от XIII в., *Чудесата на Ригомер*, Говен има любовна връзка с фея на име Лора. ↑

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИМЕНАТА

Показалецът съдържа всички собствени имена и топоними, споменати в творбата на Кретиен. Посочвали сме и техни варианти, когато те са получили известна гражданственост от издания на други ръкописи. Цифрите препращат към съответните стихове.

Авесалом — библейски герой, син на цар Давид: 4796.

Аврам — библейски герой: 2970.

Агравен Горди (вар. Енгревен) — брат на Говен: 4768, 8140.

Адам — библейски герой: 8180.

Александър — Александър Македонски, една от най-популярните исторически личности през Средновековието: 14, 58.

Ангингерон (вар. Енгижрон) — сенешал на Кламадъо: 2005, 2015, 2021, 2150, 2174, 2186, 2221, 2233, 2327, 2344, 2370, 2376, 2737, 2765, 2770, 2788.

Арабия — общо географско понятие: 3163.

Артур — митичен крал на Британия, идеализиран образ на справедливия владетел: 288, 445, 841, 846, 850, 884, 906, 912, 922, 937, 1008, 1208, 1239, 1284, 1370, 2315, 2354, 2701, 2739, 2760, 2790, 2909, 3953, 3975, 4007, 4010, 4018, 4042, 4077, 4218, 4234, 4239, 4273, 4277, 4281, 4340, 4439, 4498, 4505, 4542, 4583, 4611, 4652, 4937, 6103, 6171, 6236, 7118, 8119, 8125, 8164, 8735, 8737, 8852, 8888, 9097, 9193, 9206, 9226.

Бан от Гоморет — крал, при когото е служел един от братята на Персевал: 470.

Берта — баща на Гарен, домакин на Говен в Тентажел: 5237.

Бертран — син на Берта, оказал гостоприемство на Говен в Тентажел: 5262.

Бланшфльор — любимата на Персевал: 2423, 2913.

Валдон (вар. Вал бон) — планинско възвишение в близост до чифлика на Персевал: 298.

Галвоя (вар. Галоуей — полуостров в Югозападна Шотландия; Голуей — местност в Ирландия): 6602, 8380, 8665.

Гарен — васал, в чиято къща отсяда Говен в Тентажел: 5236, 5251, 5292.

Гахериет — брат на Говен: 8142.

Генганбрезил (вар. Геганбрезил) — рицар от двора на Ескавалон, противник на Говен: 4755, 4790, 4802, 6041, 6050, 6072, 6100, 6130, 6136, 6200.

Генгеройската гора (вар. Кенкеройска) — местност, в която живее Червения рицар: 951.

Герехет — брат на Говен: 8142.

Говен — син на крал Лот и племенник по майчина линия на Артур, един от двамата главни герои на романа: 4087, 4352, 4377, 4389, 4409, 4421, 4434, 4480, 4486, 4493, 4509, 4532, 4717, 4758, 4765, 4775, 4793, 4799, 4803, 4808, 4816, 4825, 4840, 4881, 4884, 4908, 4959, 5053, 5087, 5093, 5167, 5173, 5183, 5192, 5200, 5206, 5252, 5297, 5306, 5325, 5335, 5340, 5355, 5361, 5378, 5479, 5495, 5512, 5522, 5582, 5585, 5620, 5622, 5643, 5651, 5662, 5674, 5677, 5683, 5688, 5692, 5717, 5743, 5788, 5819, 5838, 5863, 5869, 5892, 5914, 5950, 5996, 6039, 6066, 6104, 6105, 6109, 6114, 6134, 6162, 6180, 6195, 6214, 6517, 6520, 6530, 6549, 6558, 6581, 6587, 6653, 6668, 6681, 6716, 6741, 6747, 6767, 6775, 6782, 6818, 6827, 6837, 6897, 6905, 6923, 6984, 6997, 7013, 7019, 7041, 7058, 7066, 7082, 7093, 7126, 7145, 7215, 7259, 7332, 7336, 7342, 7347, 7453, 7358, 7362, 7375, 7382, 7393, 7428, 7434, 7444, 7449, 7470, 7477, 7492, 7497, 7509, 7640, 7656, 7665, 7730, 7785, 7803, 7822, 7834, 7842, 7860, 7864, 7871, 7878, 7917, 7923, 7946, 7994, 8006, 8034, 8041, 8065, 8102, 8139, 8240, 8266, 8363, 8393, 8410, 8415, 8441, 8471, 8498, 8518, 8537, 8551, 8616, 8652, 8656, 8715, 8717, 8755, 8757, 8764, 8778, 8780, 8795, 8832, 8871, 8895, 8907, 8915, 8922, 8997, 9003, 9040, 9083, 9087, 9098, 9149, 9153, 9167, 9181, 9185, 9214, 9218, 9226.

Гоморет — страната на крал Бан: 470.

Горди замък — замъкът, към който грозната девойка с магарицата насочва вниманието на Артуровото рицарство: 4689, 4697,

4723.

Горнеман (от Горт) — наставник на Персевал, вуйчо на Бланшфльор: 1550, 1891.

Граал — съд, който съдържа просфора. Основен символ в романа: 65, 3221, 3227, 3248, 3293, 3301, 3399, 3560, 3603, 4665, 4738, 6217.

Грегориас (вар. Греориас) — рицар, враг на Говен: 7114, 7141, 7304, 7327.

Гренгалет — коня на Говен: 6208, 7130.

Гриномалан (вар. Гиромелан) — рицар, влюбен в Кларисан и смъртен враг на Говен: 8624, 8649, 8720, 8900, 9043, 9048, 9128.

Давид — светец, радваш се на особена почит в Карлион. Според някои автори е вуйчо на Артур, напуска архиепископския си пост и се оттегля в манастир: 4133.

Девојката с късите ръкави — по-малката дъщеря на Тибо от Тентажел: 4987, 5434.

Диназдарон (вар. Диснадарон) — град в Уелс, където Артур има своя резиденция: 2738, 2759.

Добри пристан — замъкът и селището на Бланшфльор: 2388, 2411, 2696, 3122.

Ева — библейски персонаж: 8181.

Еней — герой от Вергилиевата *Енеида*: 9064.

Ескавалон — страната, чийто владетел е бил убит от Говен: 466, 4795, 5319.

Ескалибур — легендарният меч на крал Артур. Тук го носи Говен: 5903.

Жирфлет (вар. Жифлес) — рицар от двора на Артур: 2888, 4721.

Зли брод: 8591, 8599.

Зли връх — вероятно друго наименование на Монт Есклер: 4724.

Ивен — рицар от двора на Артур: 2886, 8151, 8155.

Игерн (вар. Игерна) — жена на Утерпендрагон, майка на Артур: 8745.

Исус: 6275, 5612.

Йоне (вар. Ивоне) — оръженосец в двора на Артур, служи в свитата на Говен: 914, 918, 1067, 1131, 1143, 1148, 5692.

Кардуел — град в Уелс, резиденция на Артур: 336, 840.

Карлион — град в Монмутшър (югоизточен Уелс), резиденция на Артур: 4005, 4155, 4613.

Кахедин (вар. Кеендин) — рицар от двора на Артур: 4723.

Ке — сенешал на Артур, негов млечен брат: 1008, 1048, 1053, 1240, 1262, 1270, 1276, 1284, 2318, 2704, 2799, 2822, 2825, 2862, 2864, 2869, 2873, 2883, 3971, 4059, 4074, 4078, 4119, 4275, 4282, 4296, 4306, 4320, 4332, 4351, 4373, 4410, 4468, 4514, 4530.

Кламадьо от Островите — претендент за ръката на Бланшфлър: 2006, 2030, 2365, 2391, 2396, 2431, 2486, 2514, 2575, 2587, 2618, 2635, 2657, 2665, 2688, 2694, 2712, 2727, 2737, 2754, 2763, 2776, 2781, 2788, 2831, 2857, 2890, 2907, 2914.

Кларисан — сестра на Говен: 8271.

Котоарския замък — резиденция на Требюше: 3677. **Крал Рибар** — крал на Граала, братовчед на Персевал, син на Болния крал: 3494, 3520, 4657, 6369, 6426.

Кретиен — автор на романа: 9, 60.

Кръглата маса — символ на рицарското равноправие в двора на Артур: 8125.

Лавиния — героиня от Вергилиевата *Енеида*: 9064.

Лимож — град във Франция: 3078.

Лоара — река във Франция: 1316.

Лора — придворна дама на кралица Гениевра, жената на Артур: 9230.

Логър — наименование на страната, чийто владетел е крал Артур: 6171, 8637.

Ломбардия: 5947.

Лот — крал, баща на Говен: 8136, 8756.

Мартен (свети): 7296.

Матей (евангелист): 30.

Мелиан от Лис — храненик на Тибо от Тентажел, претендент за ръката на голямата му дъщеря: 4828, 4835, 4843, 4845, 4857, 4894, 4981, 4996, 5503. 5023, 5106, 5393, 5407, 5504, 5514, 5529, 5549, 5568.

Монт Есклер — обсаден замък, който Говен трябва да освободи: 4706.

Надменния — един от серийните противници на Говен: 8642.

Надменния рицар — приятел на девойката от шатрата, победен от Персевал: 3907, 3927.

Нут — баща на рицаря Жирфлет: 4720.

Оркания — една от резиденциите на крал Артур: 8889, 8897, 9100, 9118, 9164, 9191.

Оркелен (вар. Оркенел) — селище, собственост на Гриномалан: 8622.

Павел (апостол): 50.

Павия: 6662.

Пендрагон — крал на Британия, баща на Артур: 444; вж. също Утерпендрагон: 8743.

Персевал: 3575. 3686, 3691, 3709, 3747, 3778, 3833, 3898, 3914, 3931, 3981, 3991, 4162, 4189, 4262, 4268, 4300, 4311, 4329, 4442, 4483,

4487, 4495, 4534, 4559, 4561, 4589, 4610, 4651, 4726, 6219, 6256, 6317, 6334, 6348, 6385, 6408, 6486, 6493, 6509, 6516.

Петър (апостол): 4254.

Пустата гора — наименование на имението на майката на Персевал: 389, 451, 2961.

Рикие (свети): 1899.

Рим: 12. 1612, 2784, 9166.

Рион (крал): 851.

Сагремор Безмерни — рицар от двора на Артур: 4220, 4233, 4242, 4250, 4252, 4265, 4278, 4284.

Сатана: 6754.

Тентажел (замъка): 4886.

Тибо от Тентажел — настойник на Мелиан от Лис, баща на Девојката с късите ръкави: 4683, 4842, 4846, 4851, 4889, 4933, 4949, 5170, 5303, 5321, 5332, 5455, 5579, 5628, 5636.

Трае д'Анет — съсед на Тибо от Тентажел: 4831.

Требюше (вар. Трибуе) — ковачът, който може да поправи меча, подарен на Персевал от Крал Рибар: 3679.

Уриен — крал, баща на Ивен и на Ивен Копелето: 8184.

Филип Фландърски — покровител и меценат на Кретиен дьо Троа: 13, 19, 53.

Христос: 6258, 6262, 6269, 6281, 6287, 6512.

Червения рицар — противник на крал Артур; Персевал го убива и взема снаряжението му: 950, 996, 1078, 1158, 1176, 1203, 1209. Прозвище на Персевал: 3957.

Шампийски замък (вар. Кангински) — замъкът на кралица
Игерн: 8812.

Стоян Атанасов

Издание:

Кретиен дьо Троа. Персевал, или Разказ за Граала
Френска. Първо издание

Отговорен редактор: Стоян Атанасов

Редакционен съвет: Паисий Христов, Дина Манчева, Весела
Генова

Редактори: Атанас Сугарев, Маргарита Крумова

ISBN: 978-954-07-2949-7

© 2010 Стоян Илиев Атанасов, въведение, научна редакция и
обяснителни бележки

© 2010 Паисий Димитров Христов, превод

© 2010 Георги Стефанов Върлинков, графичен дизайн и корица

Превод от старофренски: Паисий Христов

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София,
2010

Предпечатна подготовка: Гера-Арт ООД

Формат 60×90/16

Печатни коли 44,75

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.